

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА**

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VASYL' STUS DONETSK NATIONAL UNIVERSITY**

**НАУКА, ОСВІТА, СУСПІЛЬСТВО:
РЕАЛІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

**SCIENCE, EDUCATION, SOCIETY:
REALITY, CHALLENGES, PERSPECTIVES**

Матеріали конференції

Conference proceedings

**Вінниця 2019
Vinnytsia 2019**

Колектив авторів

**Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи: зб. матеріалів конференції.
Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т1. 224 с.**

Збірка матеріалів містить результат міжнародної науково-практичної дискусії про основні тренди впровадження принципів європейського простору вищої освіти в Україні, виклики ринку праці та переосмислення ролі університетів у підготовці фахівців з соціально-поведінкових наук, напрацювання інноваційних освітніх практик підвищення кваліфікації викладачів та підготовки фахівців: політологів, психологів, економістів.

Розрахований на викладачів, аспірантів і студентів.

Засновник – Донецький національний університет імені Василя Стуса

Дизайн обкладинки: **Х. О. Мельник**

Переддрукарська підготовка видання: **Т. О. Алимова**

Організатор випуску збірки:

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Співорганізатори:

Господарська академія імені Д. А. Ценова (м. Свіштов, Болгарія)

Неапольський університет імені Фрідріха II (Італія)

Академія Ігнаціанум (м. Краків, Польща)

Національна школа політичних досліджень та публічного адміністрування (м. Бухарест, Румунія)

Університет Святих Кирила та Мефодія (м. Трнава, Словаччина)

Центр підтримки фундаментальних досліджень та розвитку (м. Найробі, Кенія)

За підтримки:

Вінницької обласної державної адміністрації

Тези отримано редакційною колегією з 1 березня по 26 квітня 2019 р.

Тези друкуються в авторській редакції. Редакція може не поділяти погляди, що представляні у виданні.

*Збірка друкується за рішенням Вченої ради
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 10 від 26.04.2019 р.)*

Редакційна колегія збірника

Гришок Р. Ф. – д-р юрид. н., професор, ректор ДонНУ імені Василя Стуса, голова редакційної колегії;

Бацилєва О. В. – д-р психол. н., професор, завідувач кафедри психології ДонНУ імені Василя Стуса;

Волєк А. – д-р н., професор, проректор Академії Ігнаціанум (м. Краків, Польща);

Дороніна О. А. – д-р екон. н., професор, професор кафедри менеджменту та поведінкової економіки ДонНУ імені Василя Стуса;

Ла Фореста Д. – д-р філософії, доцент, професор кафедри політичних наук Неапольського університету імені Фрідріха II (Італія);

Міхалік Я. – д-р філософії, доцент, декан факультету соціальних наук Університету Свв. Кирила та Мефодія (м. Трнава, Словачька республіка);

Нагорняк Т. Л. – д-р політ. н., професор, проректор ДонНУ імені Василя Стуса;

Орхова Т. В. – д-р екон. н., професор, проректор ДонНУ імені Василя Стуса;

Польовий М. А. – д-р політ. н., професор, професор кафедри політології та держуправління ДонНУ імені Василя Стуса, головний редактор журналу «Evropský politický a právní diskurz» (Чеська Республіка);

Примуш М. В. – д-р політ. н., професор, професор кафедри політології та держуправління ДонНУ імені Василя Стуса;

Тарану А. – д-р філософії, професор факультету політичних наук Національної школи політичних досліджень та публічного адміністрування (м. Бухарест, Румунія);

Хаджинов І. В. – д-р екон. н., професор, проректор ДонНУ імені Василя Стуса;

Чальцева О. М. – д-р політ. н., доцент, завідувач кафедри політології та держуправління ДонНУ імені Василя Стуса;

Шаульська Л. В. – д-р екон. н., професор, декан економічного факультету ДонНУ імені Василя Стуса;

Неприцька Т. І. – відповідальний секретар редакційної колегії, кан. політ. н., доцент кафедри політології та держуправління ДонНУ імені Василя Стуса.

СЕКЦІЯ 1

Економічні, психологічні та політичні виміри суспільного розвитку в XXI столітті

UDC 37.014.15:316.722

PODEJŚCIE CYWILIZACYJNE W BADANIACH POLITOLOGICZNYCH. SPECYFIKA GDAŃSKIEJ SZKOŁY POLITOLOGICZNEJ

Arkadiusz Modrzejewski
*Dr hab., profesor nadzw.,
Uniwersytet Gdański, Polska*

Summary. Uniwersytet Gdański jest jednym z najstarszych ośrodków politologicznych działających do dziś w Polsce. Utożsamiany jest z podejściem cywilizacyjnym w politologii. Zjawiska polityczne analizowane są jako elementy składowe transformującego się ustawicznie systemu cywilizacyjnego.

Key words: Uniwersytet Gdański, politologia, interpretacja cywilizacyjna, nauka o cywilizacji.

Arkadiusz Modrzejewski, Dr hab., profesor nadzw., University of Gdansk, Poland

CIVILIZATIONAL APPROACH IN POLITICAL RESEARCH. THE SPECIFIC OF GDANSK SCHOOL OF POLITICAL SCIENCE

Summary. University of Gdansk belongs to the oldest centres of political research in Poland. It is identified with civilizational approach in political science. Political phenomena are analyzed as elements of permanently transforming of civilizational system/.

Key words: University of Gdansk, Political Science, Civilizational Interpretation, Civilization Studies.

Środowisko politologiczne Uniwersytetu Gdańskiego działające obecnie w ramach Instytut Politologii zalicza się do jednych z najstarszych w Polsce. Jego początków doszukiwać możemy się na długo przed powołaniem do życia, z połączenia wyższych szkół – pedagogicznej i ekonomicznej, Uniwersytetu (20 marca 1970 roku). W roku akademickim 1963/64 utworzono przy gdańskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej Studium Nauk Politycznych, funkcjonujące w strukturach Wydziału Humanistycznego. Wraz z utworzeniem Uniwersytetu Studium przekształcono w Instytut Nauk Politycznych, który w dalszym ciągu funkcjonował w ramach Wydziału Humanistycznego. Do 12 sierpnia 1987 roku Instytut Nauk Politycznych posiadał uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk politycznych. Doktoryzowało się w nim ok. stu osób, z pośród których wielu pracowało bądź podjęło pracę w Instytucie. W kolejnych latach Instytut przekształcany był w różne formy instytucjonalne. Obecnie od 2002 roku politolodzy skupieni są działającym w ramach Wydziału Nauk Społecznych Instytucie Politologii, którego prawdopodobnie w październiku 2019 roku czeka kolejna reorganizacja związana z reformą nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce oraz zmianami na Uniwersytecie Gdańskim. Gdańskie środowisko politologiczne tworzyli wybitni uczeni o ogólnokrajowym i międzynarodowym uznaniu. Twórcą politologii na Uniwersytecie Gdańskim był

prof. Kazimierz Podoski (1923–1995), długoletni dyrektor Studium oraz Instytutu Nauk Politycznych, autor wielu prac, w tym poświęconych polityce społecznej oraz rozwojowej. Oblicze gdańskiej politologii tworzyli także pozostali profesorowie, m.in.: Andrzej Sobociński (1939-1996), Czesław Ciesielski (1932–2017) pełniący obowiązki dziekana Wydziału Nauk Społecznych, Andrzej J. Chodubski (1952–2017), Andrzej Piskozub (ur. 1933), Longin Pastusiak (ur. 1935), Wojciech Multan (1930–2013), Ewa Polak (ur. 1956) oraz Marek J. Malinowski (ur. 1938) – pierwszy dyrektor powstałego w 2002 roku Instytut Politologii.

Szczególnie trzech wymienieni profesorowie, tj. Andrzej Piskozub, Andrzej Chodubski i Ewa Polak upowszechnili podejście cywilizacyjne w badaniach nad zjawiskami i procesami politycznymi. Dołączyli do nich także badacze młodszego pokolenia, którzy osiągnęli już stanowiska profesorskie, w tym autor niniejszego referatu.

W referacie tym chciałbym przybliżyć tę orientację metodologiczną w politologii, którą gdańscy politolodzy nie tylko upowszechnili, ale i twórczo rozwinęli, nadając interpretacji cywilizacyjnej status metody naukowej stosowanej w badaniach nad polityką.

Dzieje politologii nie są typowe dla rozwoju nauk. Jej początków nie można utożsamiać z jakąś konkretną dyscypliną bazową, z której wyewoluowała w procesie autonomizacji badawczej (odrębność i tożsamość metodologiczna politologii) i instytucjonalizacji środowiskowej (politologia jako odrębna dyscyplina naukowa, w ramach której uzyskać można stopnie i tytuły naukowe i wokół której tworzy się odrębne jednostki badań i kształcenia politologicznego). W przypadku nauki o polityce mówimy raczej o multidyscyplinarnej genezie. Politolodzy rekrutowali się najczęściej wśród filozofów polityki, socjologów, historyków, ekonomistów i prawników. Ta różnorodność dyscyplin, z których wywodzili się nestorzy politologii determinowała silne inklinacje interdyscyplinarne, które dziś często stanowią zarzut w debatach metodologicznych, jak również pewną elastyczność metodologiczną. Sumując różne doświadczenia przyniesione z dyscyplin wyjściowych, politologia stała się czymś na kształt kalejdoskopu raczej niż hermetycznej dyscypliny naukowej z jasno określoną i sztywną procedurą badawczą.

Eksperymentem metodologicznym było też zastosowanie interpretacji cywilizacyjnej w badaniach politologicznych. W polskiej politologii to właśnie gdańskiemu środowisku politologów przypadła rola ośrodka wiodącego w tej materii. Inspirowani badaczami dziejów cywilizacji, jak szczególnie Arnold Toynbee, Feliksa Konecznego czy Karl August Wittfogel, profesorowie Piskozub i pod jego wpływem także Chodubski zaczęli postrzegać procesy polityczne jako konsekwencje przeobrażeń cywilizacyjnych. Właściwie prof. Chodubski prowadził swoje badania poświęcone przemianom kulturowym w porewolucyjnym Azerbejdżanie oraz działalności Polonii azerbejdżańskiej na przełomie XIX i XX wieku w takim duchu na długo za nim poznał prof. Piskozuba. Jednak to właśnie dzięki o pokolenie starszemu prof. Piskozubowi prof. Chodubski uświadomił sobie znaczenie interpretacji cywilizacyjnej czy szerzej nawet nauki o cywilizacji dla badań politologicznych oraz tzw. badań polonijnych, mieszczących się w ujęciu prof. Chodubskiego w ramach politologii. Z pewnością ta nieświadomiona na

początku drogi badawczej inklinacja ku nauce o cywilizacji i jej metodzie związana jest z jego wykształceniem historycznym. Stąd też Natomiast prof. Piskozub jest z wykształcenia i uzyskanych stopni naukowych ekonomistą – specjalistą w zakresie tzw. ekonomiki transportu. Jednak od lat 60. widoczna jest u niego fascynacja historią oraz historyczne ujmowanie problemów gospodarczych, głównie związanych z transportem, co z kolei wiąże go z zainteresowaniem przestrzenią rozumianą również jako kategoria cywilizacyjna. W latach 90. opublikował szereg skryptów i prac naukowych, w których na czoło wysunięte zostały dwa wymiary analizy cywilizacyjnej, czyli historia i geografia. Jak zauważał: „Każdy z wytworów kultury ma swój rozwój w czasie, czyli swoją historię o swoje rozmieszczenie w przestrzeni, czyli geografii. Nauka o cywilizacji [...] ujawnia z jednej strony swój aspekt historyczny, z drugiej zaś – swój aspekt geograficzny”¹.

Wybór podejścia cywilizacyjnego jako orientacji metodologicznej w politologii pozycjonuje badaczy jako reprezentantów politologii humanistycznej i/lub historycznej. W przypadku tej pierwszej analizuje się na ogół subiektywną stronę polityki, czyli motywacje, wartości, idee polityczne, które prof. Chodubski określał często jako tzw. „miękkie” zagadnienia badawcze. Politologia historyczna w przeciwieństwie do humanistycznej koncentruje się na sferze obiektywnej. Analizuje się w ramach jej procedury badawczej procesy polityczne, np. rozwój instytucji i organizacji politycznych. Właśnie prof. Chodubski w swojej praktyce badawczej politologa łączył oba aspekty – humanistyczny i historyczny. Nawet w jego pracach *stricte* historycznych dostrzegalne są elementy humanistyczne, takie jak wartości indywidualne i społeczne oraz kwestie tożsamościowe i kulturowe.

Podejście cywilizacyjne polega na swoistej syntezie politologii z nauką o cywilizacji poprzez zastosowanie interpretacji cywilizacyjnej określanej także mianem wyjaśniania cywilizacyjnego. Prof. Chodubski uważał, że istotne z punktu widzenia politologii są następujące zagadnienia, będące przedmiotem refleksji nauki o cywilizacji:

- zasady rządzące przemianami cywilizacyjnymi;
- przełomy, będące siłami sprawczymi rozwoju cywilizacyjnego;
- postęp naukowo-techniczny jako mechanizm sprawczy przemian społeczno-politycznych;
- ład gospodarczy, będący konsekwencją postępu naukowo-technicznego i stanowiący zarazem miernik efektywności społecznej i politycznej;
- wykształcenie i umiejętności jako podstawowe kryteria satysfakcji społecznej i otwartości na przeobrażenia w sferze polityki;
- integracja i dezintegracja jako siły współzależne współczesnej cywilizacji;
- konflikty między cywilizacjami;
- tradycja i nowoczesność w funkcjonowaniu instytucji politycznych;
- ład prawny a przemiany cywilizacyjne;

¹ A. Piskozub, *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2003, s. 51.

– uniwersalistyczne i pluralistyczne wizje świata².

Zastosowanie interpretacji cywilizacyjnej umożliwiło dostrzeżenie w szerszym, tj. cywilizacyjnym, a nawet historiozoficznym, kontekście ogół przemian, dokonujących się w życiu konkretnych zbiorowości czy funkcjonowaniu instytucji, np. państwa; wskazuje zarówno na swoistość przeobrażeń, jak i wykrywa prawidłowości. Stosuje się ją nie tylko w makroanalizie (skala globu, cywilizacji partykularnej, regionu świata czy państwa), ale również w badaniach nad mikrostrukturami społecznymi, takimi jak społeczności lokalne, kiedy to, np. analizie poddaje się wpływ oddziaływań globalnych, np. globalizacji, regionalizacji, globalnej migracji ludności czy standaryzacji kultur światowych w oparciu o wzorce amerykańskie na wycinek bądź całość rzeczywistości lokalnej.

Interpretacja cywilizacyjna posiada także walor praktyczny, o czym przekonywał prof. Chodubski, twierdząc, że ma ona „wymowę dla polityki i politologii. (...) Znajomość prawidłowości przemian pozwala politologom na kreślenie prognoz ostrzegawczych, np. przed zjawiskami kryzysowymi czy patologicznymi; pozwala dostrzec w procesie diachronowym zależność postaw i zachowań ludzkich od sposobów gospodarowania”³.

Ujęcie cywilizacyjne jest stosowane nie tylko przez politologów gdańskich. Światowej sławy politologiem, który odwoływał się do interpretacji cywilizacyjnej był Samuel P. Huntington. By wspomnieć tu jego bestsellerową książkę *Zderzenie cywilizacji*. Jest ona bliska także Francisowi Fukuyamie, Benjaminowi Barberowi czy popularno-naukowym futurologom, jak Alvin Toffler oraz John Naisbitt. W polskiej nauce podejście cywilizacyjne jest obecne w pracach socjologów (Kazimierz Krzysztofek), ekonomistów (Lech Zacher) oraz właśnie politologów. Dla przykładu Tadeusz Bodio uważa, że wyjaśnianie cywilizacyjne w wersji, którą spopularyzowała gdańskie środowisko politologiczne, jest bardzo przydatnym narzędziem w badaniach nad transformacją w krajach Azji Centralnej. Tadeusz Klementewicz natomiast umieścił tę metodę jako jeden z przykładów holistycznej oraz integralnej, łączącej podejście naturalistyczne (pozytywistyczne) i rozumiejące (interpretacjonizm), interpretacji humanistycznej, którą uznał jako istotne narzędzie w wyjaśnianiu procesów politycznych.

Z pewnością podejście cywilizacyjne wymaga jeszcze pracy nad opracowaniem procedury metodologicznej, co z podniesie status naukowy zarówno samego podejścia, jak i stosowanej metody – interpretacji cywilizacyjnej. Wykształciła się już pewna praktyka związana z jej stosowaniem, czas zatem na metarefleksję. I dziwić nie powinna taka kolejność. Jak zauważył jeden z najwybitniejszych polskich metodologów Stanisław Kamiński: „świadomość metodologiczna jawi się zawsze *ex post*, czyli jest rezultatem nad skończonym już dziełem naukowym”⁴.

² A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2013, s. 68.

³ A. Chodubski, *Wyjaśnianie cywilizacyjne w poznaniu nauk humanistycznych (społecznych)*, „Cywilizacje w czasie i przestrzeni” 1998, nr 4, s. 171.

⁴ S. Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin: KUL 1992, s. 7.

Bibliografia

1. Bodio T., *Wyjaśnianie cywilizacyjne w badaniach transformacji posttotalitarnej w Azji Centralnej*, s. 15, [@:] http://www.inp.uw.edu.pl/files/rekrutacja/20120605_20_T.Bodio_WYJASNIENIE_CYWILIZACYJNE.pdf, dn. 27.07.2017 r.
2. Chodubski A., *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2013.
3. Chodubski A., *Wyjaśnianie cywilizacyjne w poznaniu nauk humanistycznych (społecznych)*, „Cywilizacje w czasie i przestrzeni” 1998, nr 4.
4. Kamiński S., *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin: KUL 1992.
5. Klementewicz T., *Rozumienie polityki. Zarys metodologii nauki o polityce*, Warszawa: Elipsa 2010.
6. Modrzejewski A., *W stronę politologii humanistycznej. Przyczynek do studiów nad znaczeniem interpretacji cywilizacyjnej w podejściu metodologicznym Andrzeja Jana Chodubskiego*, „Cywilizacja i Polityka” 2017, nr 15.
7. Piskozub A., *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2003.

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ РИЗИКИ В СУЧАСНОМУ (ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ) СУСПІЛЬСТВІ

Кривошеїн В. В.

*д-р політ. наук, професор,
кафедра соціології Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, Україна*

Анотація. Розглядається зміни ідентифікаційних практик, які відбуваються в сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику. Показано, що ідентифікаційні ризики сучасності характеризуються ускладненням і динамізацією суспільних процесів. Виділено ризики етнічної, громадянської, регіональної, релігійної ідентичностей.

Ключові слова: суспільство ризику, ідентифікаційні ризики, ризиковий ландшафт ідентифікації.

Kryvoshein Vitaly, doctor of political sciences, professor, Department of Sociology of the Oles Honchar, Dnipro National University, Ukraine

IDENTIFICATION RISKS IN THE MODERN (GLOBALIZED) SOCIETY

Summary. The changes of identification practices that take place in a modern (globalized) society – a society of risk are considered. It is shown that identification risks of the modern are characterized by complications and dynamization of social processes. Risks of ethnic, civil, regional, religious identities are highlighted.

Key words: society of risk, identification risks, risk identification landscape.

Перетворювальний характер людської дії в сучасних умовах здійснюється не тільки через прямий вплив на предмет перетворення, тобто не тільки за допомогою умінь, знань, знарядь праці, а і складно-опосередковано, завдяки попередньому «означуванню» в ухваленні рішень, тобто «настановної ідентичності». Невизначеність у суспільстві вимагає певних рішень від людини. Людина, що живе в суспільстві ризику, де наукова і буденна раціональність перебуває на стадії еволюційної невизначеності, повинна володіти високим ступенем професіоналізму і компетентності. Ризик виступає як форма самоствердження і самовдосконалення людини, інтереси якої спрямовані на неординарні рішення, творчий пошук, самотність розвиваючої свої здібності людини. Невизначеність спонукає долати встановлену планку своїх можливостей, перемогти себе, людина, що не ризикує, за умов сучасного суспільства «випадає» із існуючого ритму відносин. Більш того, в суспільстві ризику в соціальних процесах порушується міра в системах різного рівня, а тому зростає значення організаційних рішень практично у всіх сферах суспільного життя: глобальних, етнонаціональних, морально-культурних, а для цього потрібна консолідація зусиль роз'єднаних автономних індивідів. Оскільки спрямованість інтересів не тільки в різних верствах, а й усередині однієї верстви різко диференційована, протилежні інтереси вимагають нормативно-ціннісних регуляторів, які соціальна та наукова парадигмальність призводить до групової ідентичності. Остання дозволяє ухвалювати креативні рішення, які певною мірою обмежують і нейтралізують ризикогенність природного і соціального середовища.

У сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – постійні зміни соціокультурного поля, в якому живе суб'єкт, стає ще одним

фактором дестабілізації. За цих умов людям бракує ресурсів, щоб впоратися з новими обставинами, що виникають. Матеріальні об'єкти, особливо ті, що наділені додатковими смислами, набувають абсолютного значення. Як справедливо стверджує Карін Кнорр Цетіна, розуміння виключеності сучасних індивідів як результату тільки міжособистісних відносин не враховує того факту, що нинішня свобода ідентифікації супроводжується експансією об'єктно-центрованого середовища, яке визначає індивідуальну ідентичність так само, як раніше її визначали громади і родини, й обумовлює існування особливих форм соціальності (соціальних типів зв'язку з іншими об'єктами), підживлюючи її об'єктами. Останні можуть розглядатися як засіб подолання ризиків, які містяться в людських відносинах [3, р. 3]. Цей процес вона пропонує називати «об'єктуалізацією», сильна версія якої передбачає, що об'єкти заміщують людей як партнерів взаємодії і все більшою мірою опосередковують людські відносини, роблячи їх залежними від них.

Оскільки ідентичність є явище соціальне, то зміни ідентичності обумовлені соціальними змінами. Відповідно, ідентифікаційні ризики – це потенційні загрози існуванню індивіда і певної соціальної групи, що викликані створенням або підтриманням соціальної ідентичності. Ідентифікаційний ризик обгрунтовується як індивідуальне переживання можливості настання несприятливих наслідків. У такому значенні будь-яка ідентифікація має розумітися як ризикований процес. До її особливостей можна віднести можливість невизнання індивіда як рівного іншим, взаємне нерозуміння соціуму й індивіда, невідповідність соціальних статусів і ролей особистості її внутрішнім інтенціям. Такий стан справ визначається як формування ідентифікаційних ризиків. Останні є можливість взаємного нерозуміння соціуму та індивіда і, як наслідок, неможливість повноцінної його адаптації до актуальної соціальної реальності. Проблема ідентифікаційних ризиків може бути розглянута в рамках онтолого-гносеологічного, аксіологічного та етичного аспектів. Перший аспект пов'язаний з вирішенням питання про пізнання і визнання Іншого як рівного собі; другий – з розв'язанням проблеми зіткнення систем ціннісних інтенцій індивідів і, як наслідок, можливість зіткнення інтересів соціальних суб'єктів; третій – з виробленням ціннісно-етичного досвіду як гаранта коректного соціальної поведінки безлічі суб'єктів соціальної інтеракції, брак якого веде до ризику порушення морально-етичної інтеракції соціального взаємодії.

У сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – ризик є найважливішим чинником, що формує поведінковий простір індивіда, і безпосередньо впливає на ідентифікаційні процеси. Сьогодні індивід повинен мати високий ступінь професіоналізму і компетентності у всіх процесах, що відбуваються у суспільстві. У суспільстві ризику в соціальних процесах зростає значення організаційних рішень практично в усіх сферах суспільного життя. Ризикогенне середовище під впливом об'єктивних і суб'єктивних складових формує людей з різним ступенем соціальної активності і сприйняттям постійно мінливого світу. Від швидкості ухвалення рішень, професіоналізму, рішучості, потреби в самореалізації залежать успіх, благополуччя, самодостатність і самооцінка, тобто категорії, які виступають, в свою чергу, соціальними якістьми ідентичності.

Кожен індивід виступає як носій набору соціальних ідентичностей (етнічної, громадянської, конфесійної тощо). Потенційно у кожного є

величезна кількість ідентифікаційних можливостей. Частина з них найбільш значима для особистості, відповідно можна говорити про свого роду ієрархію ідентичностей, яка може змінюватися під впливом як різних зовнішніх факторів, так і в залежності від доступних індивіду колективних належностей.

Зрозуміло, що динамічні процеси, які протікають у сучасному суспільстві, зачіпають, насамперед, інституційний рівень. Саме через систему соціальних інститутів відбувається процес ідентифікації особистості, підтримується спільна кооперативна діяльність людей у групах та організаціях. На основі такої інтеграції у індивіда формується почуття приналежності до соціальної групи, яке, з одного боку, забезпечує підпорядкування особистості існуючим нормам, а, з іншого – груповий захист і систему оцінки та самооцінки, що, в свою чергу, сприяє підтримці стабільності і цілісності суспільства. Порушення нормального функціонування соціальних інститутів веде до порушення ідентифікаційних процесів.

Ідентифікаційні ризики проявляються на різних рівнях суспільності. Так, ризики етнічної ідентичності пов'язані із можливим загостренням протиріч між представниками різних національностей, яке здатне перерости у відкриті зіткнення. Ризики громадянської ідентичності обумовлені тим, що в складі громадянської ідентичності на перший план виходять такі громадянські якості, як патріотизм, повага і знання історичного минулого країни та підтримання державного порядку, тоді як активну участь у громадському та політичному житті при цьому не розглядається як важливий атрибут громадянської ідентичності. Ризики регіональної ідентичності демонструють перевагу регіональних інтересів над загальнодержавними, а також почуття своєї власної переваги як представника унікальної спільності, що може негативно відбитися на взаємодії з вихідцями з інших територій. Ризики релігійної ідентичності визначаються тим, що ставлення до релігії опосередковує поведінкові моделі, відповідно розрив між декларованою релігійністю і практичним проявом віри, що може свідчити про приховану кризу релігійної ідентичності.

У цілому ризиковий ландшафт ідентифікації у межах певної держави характеризується трьома взаємопов'язаними елементами – взаємозалежністю, комплексністю та невизначеністю [2, р. 67]. Комплексність ризикового ландшафту, який сьогодні склався в Україні, посилюється трьома характеристиками системних ризиків, притаманних транзитивним суспільствам: повільною еволюцією, поступовим поширенням й одноразовим виникненням [1, с. 394].

Таким чином, у сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – суттєво змінюються ідентифікаційні практики. Якщо в традиційному і деякою мірою в індустріальному суспільстві ідентифікація суб'єкта визначалася групою, то в сучасному (глобалізованому) суспільстві, яке характеризується ускладненням і динамізацією суспільних процесів, індивід виявляє приналежність одразу до декількох різних спільнот.

Література

1. Цифра Ю. Роль політичних ризиків у процесі становлення зовнішньополітичної ідентичності держави. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 393-399.
2. Handlin S. State crisis in fragile democracies: Polarization and political regimes in South America. Utah: Cambridge University Press, 2017. 321 p.
3. Knorr Cetina K. Sociality with Objects. Social Relations in Postsocial Knowledge Societies. *Theory, Culture and Society*. 1997. Vol. 14. № 4 (November). P. 1-30.

OPINIA PUBLICZNA W POLSCE WOBEC KRYZYSU MIGRACYJNEGO W EUROPIE

Bernadeta Nowak

*MA Student of Political Science,
University of Gdansk, Poland*

Summary. Kryzys migracyjny stał się jednym z kluczowych tematów debat publicznych w Polsce i Europie. Wpłynął na nastroje społeczne i stosunek opinii publicznych do migrantów i uchodźców. Towarzyszą mu negatywne stereotypy i uprzedzenia.

Key words: *migration crisis in Europe, public opinion, Poland, Gdansk.*

Bernadeta Nowak, MA Student of Political Science, University of Gdansk, Poland

PUBLIC OPINION IN POLAND ON THE MIGRATION CRISIS IN EUROPE

Summary. The migration crisis became one of the most important topics of public debates in Poland and Europe. It influenced on public moods and attitude of public opinions with reference to migrants and refugees. Negative stereotypes and prejudices accompany this crisis/.

Key words: *kryzys migracyjny w Europie, opinia publiczna, Polska, Gdańsk*

Migracje od zarania wpisują się w dzieje ludzkości; stały się także kluczowym problemem społecznym, ekonomicznym i politycznym XXI wieku. Obecnie można je określić jako zjawiska masowe, wielokierunkowe i zmienne; według różnych kryteriów podzielić je można na, np. (a) legalne i nielegalne, (b) przymusowe i dobrowolne oraz (c) stałe i czasowe. Przyczyny migracji są różne, np. ekonomiczne, (potrzeba zmiany warunków życia, znalezienie nowej, lepiej płatnej pracy), edukacyjne, czy związane z zapewnieniem bezpieczeństwa (ucieczka przed zagrożeniami, zapewnienie sobie statusu uchodźcy czy azylanta). Państwa europejskie postrzegane są jako bogate, gwarantujące prawa i wolności jednostkom, gdzie przepisy prawne dotyczące cudzoziemców są jasno określone.

Obecnie Europa zmaga się kryzysem migracyjnym, spowodowanym masowym napływem imigrantów Bliskiego Wschodu, Azji Centralnej i Afryki do krajów członkowskich Unii Europejskiej i Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Od czasów II wojny światowej jest to największa fala migracji. Przyczyn możemy doszukiwać się w trwającej od 2011 r. wojnie domowej w Syrii, w wyniku której kilkaset tysięcy ludzi poniosło śmierć, a miliony zostały zmuszone do popuszczenia kraju. Ponadto zwiększona migracja z Libii, spowodowana destabilizacją kraju, po obaleniu rządów Al-Kaddafiego. Główne szlaki migracji z Afganistanu, Syrii czy Erytrei prowadzi przez Morze Śródziemne do Hiszpanii, Włoch, a droga lądowa prowadzi przez Turcję. Migranci wykorzystują jeden z trzech szlaków migracyjnych, pierwszy to Western Mediterranean route, prowadzący z Maroka do Hiszpanii. Według danych Frontexu, w okresie od stycznia 2011 do końca 2018 r. odnotowano 125 984 prób nielegalnego przekroczenia granicy Unii Europejskiej. Kolejny szlak to Central Mediterranean route, prowadzący z Libii i Egiptu do Włoch, od stycznia 2011 r. do końca 2018 r. ujawniono 768 633 prób nielegalnego przekroczenia granicy UE. Ostatni szlak to Eastern Mediterranean route wiodący z Turcji do Grecji, gdzie w tym samym okresie wykryto 1 336 377 prób nielegalnego

przekroczenia granicy UE⁵. Brak legalnych kanałów, powoduje, że migranci korzystają z nielegalnych szlaków przetrwania, narażając się na liczne niebezpieczeństwa, z utratą życia włącznie. W okresie od 2014 do 2018 r. podczas prób przedostania się szlakami śródziemnomorskimi do krajów europejskich, poniosło śmierć lub zaginęło około 20 tysięcy osób⁶. By zobrazować te liczby, można odwołać się do przykładów tragicznych w skutkach zdarzeń. Np. w kwietniu 2015 r. miała miejsce katastrofa łodzi z migrantami, gdzie śmierć poniosło około 800 osób, w tym dzieci w wieku 10–12 lat.

Kryzys migracyjny spowodował w krajach europejskich poważne konsekwencje natury ekonomicznej, politycznej, kulturalnej, a zwłaszcza bezpieczeństwa. Ujawnił słabość działania instytucji Unii Europejskiej, a także politycznych więzi między państwami członkowskimi. Na forum Unii Europejskiej dochodzi do ostrych sporów politycznych. Ten niekontrolowany napływ migrantów wywołał szczególne kontrowersje w krajach Grupy Wyszehradzkiej, w tym Polski.

Debata poświęcona kryzysowi migracyjnemu nasiliła się w Polsce we wrześniu i październiku 2015 roku, czyli w okresie kampanii przed wyborami do parlamentu. W tym czasie temat uchodźców został upolityczniony, posłużył rywalizującym ze sobą partiom (PO i PiS) do mobilizacji elektoratów, co spowodowało silną polaryzację polskiego społeczeństwa w kwestii przyjmowania uchodźców. Temat staje się nośny, fora internetowe pełne są mowy nienawiści, jesienią 2015 r. ulicami miast przechodzą marsze zwolenników i przeciwników przyjmowania do Polski uchodźców. Michał Bilewicz z Centrum Badań nad Uprzedzeniami UW twierdzi, że „tak zwany kryzys uchodźczy w Polsce to głównie kryzys postaw, które w dużo większym stopniu wynikają z lęków aniżeli z racjonalnej kalkulacji korzyści i kosztów związanych z napływem uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki”⁷. Polska ma bardzo skromne doświadczenia w integracji uchodźców, jednakże wobec rosnącej liczby migrantów przybywających do Europy, Komisja Europejska przyjęła program relokacji około 60 tys. osób z czego Polska miała przyjąć 3 600 osób. We wrześniu 2015 r. Komisja złożyła kolejną propozycję, w której liczba osób objętych relokacją wzrosła dwukrotnie do 120 tys. osób, co zobligowało Polskę do przyjęcia ponad 9200 osób, dodatkowo Polska została zobowiązana do przyjęcia 5000 osób z Włoch i Grecji. Rząd Polski na czele z Ewą Kopacz, zgodził się na przyjęcie 7 tys. uchodźców. Niestety nie udało się wypracować kompromisu z ugrupowaniami opozycyjnymi, które podsycaly lęki przed uchodźcami. Strona rządowa jasno deklarowała przyjęcie uchodźców, a nie emigrantów ekonomicznych. Decyzja ta spotkała się z ostrą krytyką opozycji, Prawo i Sprawiedliwość zarzucało stronie rządowej uległość wobec Brukseli i niewystarczającą obronę interesów Polski. PiS wygrywa wybory przeprowadzone 25 października 2015 r., a nowy rząd kierowany przez premier Beatę Szydło wycofuje się z zobowiązań podjętych przez poprzedników.

Do czasu kryzysu migracyjnego w 2015 r. kwestia uchodźców nie budziła w Polakach negatywnych emocji, badania sondażowe przeprowadzone przez Centrum

⁵ <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/>

⁶ https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.263485068.1010603800.1548089562-2098452978.1547498944

⁷ Michał Bilewicz, Kryzys uchodźczy jako kryzys postaw, „Academia. Magazyn Polskiej Akademii Nauk” 2015, <http://www.naukaonline.pl/serwis/item/2476-kryzys-uchodzczy-jako-kryzys-postaw>

Badań Opinii Publicznej (CBOS) w maju 2015 r., pokazywały, że Polacy wykazywali się znacznym poziomem otwartości na migrację międzynarodowe i obecność cudzoziemców⁸. Jednak już w drugiej połowie 2015 r. nastąpił spadek deklarowanych postaw i silny wzrost negatywnego nastawienia wobec uchodźców. Zmianę nastawienia, spowodował sposób prezentacji tematu kryzysu migracyjnego, stał się on problemem politycznym. Jak wynika z badań CBOS przeprowadzonych w lipcu 2018 r. 60 % Polaków była przeciwna napływowi migrantów do naszego kraju. Niemal jedna trzecia respondentów (29 %) uważała, że Polska powinna przyjmować uchodźców do czasu, kiedy będą mogli wrócić oni do kraju pochodzenia, a co dwudziesty (5 %) był zdania, że powinniśmy pozwolić na swobodne przybywanie i osiedlanie się uchodźców w Polsce⁹. Istotnym jest fakt, że od maja 2015 respondenci biorący udział w badaniach sondażowych sprzeciwiała się planom Komisji Europejskiej dotyczącym relokacji uchodźców.

Biorąc pod uwagę nastroje towarzyszące kryzysowi migracyjnemu w Europie, prowadzę badania stosunku polskiej policji do migrantów i uchodźców przebywających w Polsce. Badaniami tymi objęci są funkcjonariusze pracujący w Komendzie Miejskiej w Gdańsku. Chciałabym stwierdzić, jakie postawy charakteryzują gdańskich policjantów w odniesieniu do migrantów i uchodźców, szczególnie zaś o występujące w tej grupie zawodowej uprzedzenia i stereotypy. Należy zaznaczyć, że Gdańsk jest pierwszym miastem w Polsce, w którym powstał Model Integracji Imigrantów¹⁰, wypracowany przez międzysektorowy i interdyscyplinarny Zespół ds. imigrantów i imigrantek, który swoją pracę rozpoczął w maju 2015 r., z inicjatywy prezydenta Pawła Adamowicza. Ważne jest, aby poznać postawy funkcjonariuszy policji, którzy są istotnym elementem w systemie integracji imigrantów. Także od nich zależy pomyślność przeprowadzanych działań na tym polu. Stąd też badania moje będą miały walor praktyczny, pozwolą na zdiagnozowanie potrzeb związanych z działalnością policji w warunkach nasilenia zjawiska imigracji.

Bibliografia

1. Bilewicz M, Kryzys uchodźczy jako kryzys postaw, „Academia. Magazyn Polskiej Akademii Nauk” 2015, <http://www.naukaonline.pl/serwis/item/2476-kryzys-uchodzczy-jako-kryzys-postaw>
2. Bożewicz M, *Stosunek Polaków i Czechów do przyjmowania uchodźców*, Komunikat z badań Nr 87/2018, CBOS, Warszawa, 5.
3. Czapka E., *Stereotyp uchodźcy*, Olsztyn 2006
4. Florczak A., *Uchodźcy w Polsce: między humanitaryzmem a pragmatyzmem*, Toruń 2003.
5. Kowalczyk K, *Przybysze z bliska i z daleka, czyli o imigrantach w Polsce*, Komunikat z badań 93, CBOS, Warszawa, 2015.
6. Trojanowska-Strzęboszewska M, *Kształtowanie się stanowisk politycznych na temat imigracji i imigrantów w Polsce w latach 2001-2005*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, 2010.
7. Uchwała Rady Miasta Gdańska z dnia 30 czerwca 2016 roku w sprawie przyjęcia na terenie Miasta Gdańska Modelu Integracji Imigrantów

⁸ K. Kowalczyk, *Przybysze z bliska i z daleka, czyli o imigrantach w Polsce*, Komunikat z badań 93, CBOS, Warszawa, 2015.

⁹ M. Bożewicz, *Stosunek Polaków i Czechów do przyjmowania uchodźców*, Komunikat z badań Nr 87/2018, CBOS, Warszawa, 5.

¹⁰ Uchwała Rady Miasta Gdańska z dnia 30 czerwca 2016 roku w sprawie przyjęcia na terenie Miasta Gdańska Modelu Integracji Imigrantów

СУЧАСНІ МЕДІАТИВНІ ПРОЦЕСИ У СВІТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Годлевська В. Ю.
д-р іст. наук, професор,
м. Вінниця, Україна

Анотація. Автор досліджує медіацію як метод вирішення конфліктів, сучасний стан та особливості впровадження в Україні, а також висвітлює порядок проведення даної процедури. У тезах вказується на позитивні шанси для просування медіації в соціально-економічних умовах модернізації сучасної України.

Ключові слова: конфлікт, медіація, медіатор, рішення конфліктів, посередництво.

Valentyna Hodlevska, доктор історичних наук, професор, м. Вінниця, Україна

MODERN PROCESSES OF MEDIATION IN THE WORLD AND THE PECULIARITIES OF THEIR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Summary. The author explores mediation as a method for resolving conflicts, the current state and features of implementation in Ukraine, and also highlights the procedure for conducting this procedure. The theses indicate positive chances for mediation advancement in the socio-economic conditions of the modernization of modern Ukraine.

Key words: conflict, mediation, mediator, conflict resolution.

Конфлікт, будучи невід'ємною частиною нашого життя, може в своєму прояві стати причиною катастрофи або джерелом прогресу. Все залежить від нашого бачення ситуації, а також від того, як ми використовуємо конфліктну ситуацію або, іншими словами, як ми управляємо конфліктом.

Конфлікти самі по собі не є небезпечними: все залежить від їх використання. Якщо інстинктивно ми відповідаємо на конфлікт силою, втечею або підпорядкуванням, медіація, навпаки, вчить нас виходити з нього за допомогою діалогу. Медіація спирається на віру в здатність людей знайти в собі достатні сили і ресурси, щоб самостійно вийти з конфліктної ситуації. Медіація виходить з того, що присутність третьої, незалежної особи, яка не має влади над предметом конфлікту, може їм допомогти відновити діалог і, якщо вийде, знайти вирішення їх проблем.

Розвиток медіативних процесів і прийомів здійснювалося в історії суспільства в міру накопичення практичного медіативного досвіду ведення різних переговорів. Однак медіація як специфічна область наукомісткої практики сформувалася в сучасному світі в середині 1960-х років в США.

Серед зарубіжних дослідників медіації слід виділити таких авторів як Л. Райскін, Дж. Вестбрук, Ч. Гутрі, Т. Дж. Хейнш, Р. Рубен, Дж. К. Робенольт, Дж. Фолберг, Д. Голан, Л. Клопенберг, Т. Стипанович [1; 2; 3]. Питання, що піднімаються в роботах цих вчених можна знайти ті, які цікавлять і вітчизняних дослідників (Белінська О., Єрьоменко Г., Поліщук М. Я., Тарнавська А.-Н. О.) [4; 5; 6]. Ними вивчаються соціологічні, психологічні, економічні та юридичні аспекти медіативної діяльності в окремих країнах і

подальші перспективи розвитку медіації, пошук нових галузей і сфер, де медіація може бути застосована в достатній мірі ефективно.

Як масове явище вирішення конфліктів, медіація – це відкриття ХХ ст., відповідь на виклик епохи з її посиленними деструктивними тенденціями. З 1980-х років медіація стала поширюватися в Європі. У багатьох європейських країнах медіація стає самостійною професією. В Англії і Франції, в Скандинавських країнах і країнах Бенілюксу, в Австрії, Німеччині та Швейцарії медіація визнана законом і суспільством як професійна діяльність. У деяких європейських країнах вона тільки починає свій розвиток. Медіація приєднується до традиційних в сучасному суспільстві стратегій вирішення конфліктів, збагачуючи їх специфічними методами і техніками, що дозволяють довести переговори до вирішення конфлікту в формі підписаних домовленостей. Медіація завоювала визнання завдяки таким її особливостям: спеціальному підходу до конфлікту, де захищаються інтереси кожного; визнанням пріоритетності, відповідальності і самовизначення кожного учасника процесу; фокусуванні на ресурсах, праві та обов'язках суб'єктів; орієнтуванні на знаходження згоди; адаптивної гнучкості у виробленні рішень, які реалізуються, оскільки вони відповідають умовам та інтересам всіх учасників конфлікту. Медіатори обєригають процес обговорення, моделюють його так, щоб зберігалася здатність до діалогу і повагу кожного до кожного. Медіатори так направляють процес переговорів, щоб знову і знову відтворювалося простір надії і перспективи досягнення рішення, що влаштовує кожного [3; 6].

Технології медіації сходяться до відомої «Гарвардської моделі переговорів», розробленої в США. Процес медіації здійснюється протягом кількох засідань (сесій, зустрічей), на які витрачається кілька днів. На першому етапі «збираються історії», фіксуються і рефлексуються різні уявлення сторін про ситуацію. На другому етапі збираються «конфліктні теми», які рефлексуються, структуруються, групуються. На третьому етапі виявляються потреби тих, хто сперечається. При цьому пошук таких потреб здійснюється рефлексивно – шляхом «переведення претензій» (декларованих предметів суперечки) в площину істинних потреб учасників. На четвертому етапі виробляється безліч варіантів рішень за всіма «конфліктними темами», а також знаходяться такі формулювання цих рішень, які влаштовують «партнерів по конфлікту». На п'ятому етапі досягається і оформлюється (буквально пишеться) «угода», до якої включаються узгоджені сторонами формулювання, фіксуються теми і питання, які не отримали поки свого розв'язання. На шостому етапі проводиться експертиза «угоди» з допомогою сторонніх (не присутніх на медіації) осіб, причетних або непричетних до конфлікту, а також підписання «угоди» [1].

Інститут медіації поступово інтегрується і в українське суспільство. Можна виділити наступні особливості розвитку медіації в Україні. Інтерес до медіації з боку конфліктологів, політологів, психологів, психотерапевтів, педагогів та юристів має хвилеподібну траєкторію: від надзвичайного зацікавлення до розчарування. Потім виникає нова хвиля інтересу і знову настає повтор апатичного спаду інтересу. Необхідно підкреслити, що всі без винятку високо оцінюють необхідність впровадження медіації в вітчизняну соціальну практику

та її правове забезпечення. На території України діє низка регіональних груп медіації, які об'єдналися в Асоціацію груп медіації України [5].

Важливо відзначити, що в українському парламенті обговорювався проект закону про медіацію. Документ, зокрема, визначав правові основи надання послуг медіації на професійній основі, поширення практики мирного вирішення спорів несудовими методами і забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою. Так, законопроект пропонував визначити терміни «медіація» і «медіатор», основні принципи медіації, правові основи проведення процедури медіації, умови отримання статусу медіатора, особливості проведення процедури медіації, механізми контролю за якістю надання послуг медіації, і принципи державної політики в сфері медіації [7]. Йшли дискусії про роль і значення медіації. Ці дискусії надзвичайно плідні для подальшого розвитку медіації та для політико-правової системи в цілому. Але закон про медіацію так і не був ухвалений.

Розвиток медіації супроводжують такі культурно-психологічні особливості, які чинять опір її впровадженню:

- тяжіння до боротьби і перемоги дає іншу енергію, вимагає інших талантів, ніж переговори;

- дуже складно і важко виявити і артикулювати конфлікт: конфлікти соціально небажані;

- виявляється опір до слова «конфлікт»;

- прозорість у відношеннях – це незвичний спосіб підтримки відносин [4, с. 169].

Проте, щоб інститут медіації мав належне функціонування в Україні, необхідним є підготовка відповідних фахівців, які володітимуть не лише професійними знаннями, але й психологічними навичками для вирішення конфліктів. Якщо вітчизняна економіко-правова система на офіційному рівні визнає медіацію як ефективний, конфіденційний та економічний спосіб врегулювання суперечок, це дасть змогу пришвидшити прийняття спільного для обох сторін рішення, не загострюючи увагу на конфлікті та ефективно продовжуючи свою діяльність.

Література

1. Riskin L.L., Westbrook J., Guthrie Ch., Heinsh T. J., Reuben R. C., Robbenolt J. K. *Dispute Resolution and Lawyers*, Third edition. Paint Paul, 2006. P. 191–192.

2. Folberg J., Golann D., Kloppenberg L., Stipanowich T. *Resolving disputes. Theory, practice and law*. New York, 2005. P. 223.

3. Медіація в державах Європейського Союзу. URL: http://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/mediatsiya-v-derzhavakhevropeyskogo-soyuzu/.

4. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158–172.

5. Срьоменко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectvyu.pdf>.

6. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право*. Вип. 65. С. 134–139.

7. Проект закону України від 17.12.2015 № 3665 «Про медіацію». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2TT00A.html

POLITYKA HISTORYCZNA JAKO WYZWANIE DLA ŚRODOWISKA AKADEMICKIEGO

Wawrzonek Michal

Dr. Hab., Profesor AIK,

Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska

Анотація. У випадку посткомуністичних суспільств історична політика сприяє у відкритті та переосмисленні своєї спадщини. Одночасно ця політика стає знаряддям символічного насильства, яке використовується для здобуття або підтримки політичної влади. У цьому контексті особливого значення набуває питання збереження автономії академічного середовища, яке досліджує минуле.

Ключові слова: історична політика, символічне насильство

Michal Wawrzonek, Dr. Hab., Profesor AIK, Akademia Ignatianum at Krakow, Poland

HISTORICAL POLICY AS A CHALLENGE FOR THE ACADEMIC ENVIRONMENT

Summary. In the case of the post-Communist societies historical policy encourages discovering and reinterpretation of their own legacy of the past. At the same time this policy became a tool of symbolic violence which is used to gain or to maintain state power. In this context autonomy of scientific community researching the past gets an extraordinary significance.

Key words: historical policy, symbolic violence

Polityka, to w powszechnym rozumieniu sfera działalności ukierunkowana na zdobycie bądź utrzymanie władzy w państwie. Zgodnie z klasyczną definicją Maxa Webera państwo jest «taką formą związku opartego na panowaniu, w którym wyspecjalizowany aparat zarządzający skutecznie monopolizuje prawomocne użycie siły» [8, s.33]. Nawiązując do Pierre'a Bourdieu warto też do tej charakterystyki dorzucić zdolność do osiągnięcia wewnętrznej stabilności i konsolidacji przy pomocy generowanej i odpowiednio ukierunkowanej przemocy symbolicznej [1]. Jak się wydaje, jest to zasadnicza przyczyna dla Polityki historyczna byłaby formułą generowania i ukierunkowywania przemocy symbolicznej przez państwo. Jeżeli przyjmiemy, że istotą polityki jest wywieranie wpływu [2, s. 43–46], to istotą polityki historycznej byłoby wywieranie wpływu na pamięć historyczną członków danej wspólnoty politycznej. W naszym przypadku przez „pamięć historyczną” będziemy rozumieli zespół wyobrażeń członków wspólnoty na temat własnej przeszłości. Owe wyobrażenia są uzgadniane między kolejnymi pokoleniami w aktach komunikacji, która jest ukierunkowana na podtrzymanie i zachowanie wewnętrznej spójności narracji dotyczącej własnej tożsamości. [6, s. 13]. Warto podkreślić dynamiczny charakter pamięci historycznej. Pamięć ta cały czas odtwarza się na nowo wchłaniając (lub eliminując) nowe wydarzenia i ich interpretacje.

Przed wszystkim dlatego, że pamięć, czy też – zgodnie z nomenklaturą Jana Kieniewicza – dziedzictwo oznacza «zasób informacji, który może być traktowany jako sched, legat przekazywany czy tylko pozostawiany pokoleniom» [4, s. 364]. Pomnażanie dziedzictwa polega natomiast na tym, że każde pokolenie dodaje swoją własną interpretację otrzymanego depozytu. Interpretacja dotyczy także hierarchii ważności poszczególnych składników dziedzictwa. To poszczególne pokolenia

decydują, które składniki uznać za «konieczne dla istnienia więzi i określenia tożsamości» [4, s. 364]. Tak więc dziedzictwo składa się z dwóch filarów: z zasobu informacji, oraz z przyjętego sposobu ich interpretacji. Oba te elementy ulegają zmianom wraz z upływem czasu i zmianą pokoleń. Jak podkreślił J. Kieniewicz kluczowym zagadnieniem w funkcjonowaniu dziedzictwa jest nie tyle dbałość o całościowy przekaz wszystkich jego części składowych, co «znalezienie sposobu jego odczytania», do czego niezbędna jest «zdolność» i «wola». Bez nich, nawet najbardziej rozbudowane dziedzictwo pozostanie «zaledwie potencjałem», do którego „odwoływanie się jest bezcelowe” [4, s. 365]. Natomiast przy ich udziale nowe interpretacje elementów z przeszłości prowadzą do pomnażania dziedzictwa [4, s. 364].

Kwestia właściwego odczytania własnego dziedzictwa stała się szczególnie istotna w przypadku społeczeństw postkomunistycznych. W warunkach komunistycznego totalitaryzmu było to znacznie utrudnione czy wręcz zakazane ze względu na szereg ograniczeń natury ideologicznej i kulturowej.

Okazuje się jednak, że zwrot ku tradycji i odbudowywanie pamięci po upadku komunizmu w społeczeństwach takich jak polskie czy ukraińskie ma charakter dość wybiórczy. Dzieje się tak zwłaszcza tam, gdzie stymuluje go prowadzona przez państwo polityka historyczna. W konsekwencji reinterpretacja przeszłości ma dość często charakter skrajnie selektywny i nie do końca świadomy [7, s. 137]. Wynika to z faktu, iż wybrane fragmenty tradycji bywają traktowane dość instrumentalnie i w sposób doraźny. Sелеktywnie i instrumentalnie odtwarzana tradycja jest później wykorzystywana jako oręż w zmaganiach z wyzwaniami nowoczesności, ale jednocześnie można zaobserwować brak gotowości do odczytywania dziedzictwa, takim jakie ono jest. Chodzi tu przede wszystkim o wolę «odpowiedzialnego czyszczenia pamięci» rozumianego jako «obowiązek mówienia prawdy o przeszłości, a więc i nazywania kłamstwa po imieniu» [4, s. 365].

W rezultacie zamiast autentycznego pomnażania dziedzictwa, w wielu przypadkach mamy do czynienia ze zjawiskiem «neotradycjonalizacji», która prowadzi do «pastiszu oryginalnej tradycji». Jej poszczególne składniki zostają oderwane od ich pierwotnych konotacji i dostosowane do nowych funkcji, czy też wręcz im podporządkowane. Poza tym w ramach neotradycjonalizacji następuje «wyostrzenie» znaczenia arbitralnie wybranych składników oraz ich «ideologizacja». Konsekwencją tego procesu jest też radykalne złamanie zasady sekwenyjności, która stanowi istotę tradycji i źródło jej prawomocności [7, s. 137].

Jak słusznie zauważył J. Nowak, «jeśli demokratyzację życia społecznego rozumiemy jako oddanie przez władzę części kontroli nad życiem społeczeństwa, to w tym kontekście owa zmiana będzie skutkowałą wzrostem podmiotowości aktorów życia społecznego również w kwestii formułowania wspólnotowej polityki historycznej» [6, s. 110]. W przypadku Ukrainy i Polski szczególnie interesujące wydaje się pytanie, czy w mechanizmach – zwłaszcza tych uruchamianych przez instytucje państwowe – można dostrzec jakieś tendencje związane z procesem demokratyzacji. Chodziłoby tu przede wszystkim o to, na ile owe mechanizmy opierają się na jednostronnym dyktacie, a w jakim stopniu stymulują one rozwój «formy dyskursu dopuszczającej różne punkty widzenia, pluralizm i uwzględnianie interesów przekonañ i odczuć wszystkich uczestników dialogu» [6, s. 110].

Jest to o tyle istotne, że demokratyzację pamięci uznać za konsekwencję «transformacji społeczeństwa autorytarnego w społeczeństwo demokratyczne». Przy czym, chodzi tu o proces, który «zachodzi zarówno na poziomie oficjalnych interpretacji przeszłości formułowanych przez reprezentantów państwa, jak i na poziomie pamięci publicznej, a także na poziomie pamięci potocznej» [5, s. 65].

Wydaje się zarówno w Polsce jak i na Ukrainie daje się zauważyć tendencja do konsolidacji swobodnego «dyktatu państwowego» w odniesieniu do pamięci historycznej. Z tym, że ukraińska rzeczywistość społeczna jest prawdopodobnie bardziej podatna na tego typu działania. Może to wynikać ze specyficznego modelu funkcjonowania państwa postsowieckiego, gdzie jego relacje ze społeczeństwem mają bardziej wyraźnie wertykalny i mają charakter patronalistyczny (neopatrymonialny) [3].

W tych warunkach, w kontekście «odbudowywania pamięci» szczególnego znaczenia nabiera sposób, w jaki funkcjonuje pole naukowe. Przede wszystkim chodziłoby o zakres jego autonomii względem państwa i państwowej polityki historycznej. Między innymi chodzi o sposób, w jaki aktorzy działający w tym polu będą rozumieć swoją misję i zadania. Innymi słowy – używając języka P. Bourdieu – rzecz w tym, co będzie główną stawką gry w polu naukowym w związku z polityką historyczną: odkrywanie i pełniejsze rozumienie własnego dziedzictwa, czy realizacja oczekiwań przedstawicieli władzy państwowej.

Література

1. Bourdieu Pierre, *Медитacje паскаліанские*, Warszawa: Oficyna Naukowa 2006;
2. Dahl Robert A., Stinebrickner Bruce, *Współczesna analiza polityczna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2007;
3. Фисун Александр, *К переосмыслению постсоветской политики: неопатримониальная интерпретация* in: «Политическая концептология», № 4 (2010);
4. Kieniewicz Jan, *Wprowadzenie do historii cywilizacji Wschodu i Zachodu*, Warszawa: Dialog, 2003;
5. Korzeniewski Bartosz, *Demokratyzacja pamięci wobec przewartościowań w pamięci Polaków po 1989 r.* [w:] «Pamięć i Sprawiedliwość» 12/2 (22), 55-75;
6. Nowak Jacek, *Spoleczne reguły pamiętania. Antropologia pamięci zbiorowej*, Kraków: Nomos 2011;
7. Staniszkis Jadwiga, *Postkomunizm. Próba opisu*, Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria 2005;
8. Wolek Artur, *Słabe państwo*, Kraków-Warszawa, Ośrodek Myśli Politycznej, ISP PAN, 2012;

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ПІСЛЯ 2014 РОКУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ

Осмоловська А. О.

аспірант,

Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Вінниця, Україна

Анотація. На становлення та трансформацію міжнародного образу держави впливають більшою мірою зовнішні чинники, що зумовлені сучасними тенденціями посилення впливу міжнародного середовища та міжнародних стандартів на внутрішню політику держав. Набуває значення проблема створення образу країни в засобах масової інформації, а взаємодія та протистояння держав змістилися саме в інформаційно-комунікаційне середовище.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційні ресурси, політичний імідж, інформаційна політика.

Osmlowska Anna, PhD Student, Vasyl` Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

WORLD TRENDS IN INFORMATION SPACE FORMATION AFTER 2014 AND THEIR INFLUENCE ON UKRAINE

Summary. The external factors, caused by modern tendencies of strengthening the impact of the international environment and international standards on the domestic policy of the state, influence the formation and transformation of the international image of the state. The problem of creating an image of the country in the media becomes important; an interaction and opposition of the states have shifted in the information and communication environment.

Key words: information space, information resources, political image, information policy.

У сучасному глобалізованому світі використовуються різноманітні технології формування образу політичних суб'єктів (від окремих політичних діячів, політичних інститутів, до територій), з метою досягнення певних стратегічних і тактичних цілей, а взаємодія та протистояння держав змістилися в інформаційно-комунікаційне середовище. Розвиток інформаційних технологій, безконтрольне використання великих масивів інформації, інтенсивний обмін інформацією розмивають кордони між народами та державами.

Новітні технології та Інтернет зумовили трансформацію сприйняття і почали формувати нове середовище існування людства, в якому традиційні засоби інтеракцій підміняються віртуальним простором, і будь-хто може його самостійно творити та змінювати [3].

Сьогодні ЗМІ являють собою найпотужніший інформаційний інструмент формування іміджу держави на міжнародній арені, маючи важелі впливу на розум, емоції окремих індивідів, груп людей, націй тощо, та навіть на достовірність інформації, що продукується. Особливого значення у цьому питанні набуває інформаційна політика держави.

На становлення та трансформацію міжнародного образу держави впливають більшою мірою зовнішні чинники, що зумовлені сучасними

тенденціями посилення впливу міжнародного середовища та міжнародних стандартів на внутрішню політику держав.

Серед методів та методик, які використовуються для визначення засад формування інформаційного простору слід виокремити наступні:

- моніторинг офіційних та доступних для широкого кола реципієнтів інформаційних джерел;
- медіа-аудит для з'ясування світових тенденцій формування медіа-політики навколо України;
- дискурс-аналіз дозволить виявити основні дискурсивні практики знакових івентів України після 2014 року – speech act;
- нормативний аналіз політико-правової бази формування певних образів і уявлень в інформаційному просторі;
- неоінституціональний метод допоможе вивчити моделі поведінки громадян інших держав щодо України та українців у наслідок впливу мас-медіа на свідомість стейкхолдерів.

Синтез семіотики, теорії комунікації та дискурс-методології на думку авторки може стати доцільним у контексті дослідження формування уявлень про Україну після Революції Гідності в інформаційному просторі держав, які формують політичний порядок денний світопорядку.

Уявлення про Україну та українців – це сукупність певних образів, символів, стереотипів та очікувань зовнішніх стейкхолдерів, що формуються інформаційними ресурсами. Ці ресурси є інструментами конструювання соціально-політичної реальності. Впливовими акторами цього процесу є провідні держави світу, які намагаються сформувати інформаційний простір не тільки на території своєї держави. Такими державами є США та Росія. Окремо цікавим є дискурс держав, які мають спільний з Україною кордон. Це Угорщина та Польща. Вивчення образу України і ставлення до українців в таких державах є підставою для коригування вітчизняної інформаційної політики та партнерських стосунків у сфері міжнародної дипломатії.

Були розглянуті підходи до визначення факторів формування іміджу держави, структури політичного іміджу держави. У основу методології дослідження попередньо вирішено було покласти *бачення структури політичного іміджу держави Ераста Галумова* [2], який пропонує таку структуру:

- Образ демократії країни, який може бути досліджений за допомогою національних та міжнародних рейтингів;
- імідж влади, який може бути досліджений через соціологічні опитування);
- імідж економіки країни, який також може бути досліджений за допомогою національних та міжнародних рейтингів;
- зовнішньополітичного імідж країни, що включає в себе моніторинг закордонних ЗМІ);

- імідж її інформаційної політики через моделі, які були досліджені Бондаренком С. В. [1].

Наразі проблемою для України є те, що питання формування її образу серед громадян інших держав ніким не досліджувалася в повному обсязі. Він формувався уривчасто, в більшості негативною інформацією та за відсутності системної роботи на короткострокову та довгострокову перспективу.

Вплив зовнішніх факторів на формування порядку денного сучасної політики України має системний і небезпечний характер. Гуманітарна катастрофа, війна на Сході України, еміграція якісних кадрів та молоді актуалізує необхідність перегляду інформаційної політики та її світоглядних принципів.

Література

1. Бондаренко С. В. Інформаційний компонент політики брендингу територій в умовах нелінійних процесів. *Політичне життя*. 2017. № 1–2. С. 21–26.
2. Галумов Э. А. Международный имидж России: стратегия формирования. М., 2003. С. 111–113.
3. Промская Н. Сети и медиа. Новая среда обитания человека. URL: <http://hvylya.net/analytics/society/seti-i-media-novaya-sreda-obitaniya-cheloveka.html>

ІНФОРМАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

Бондаренко С. В.

канд. політ. наук,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Розглянуто особливості формування та реалізації інформаційного напрямку політики захисту національних інтересів України та його інституційний вимір. Визначено інституційні рівні реалізації цієї політики.

Ключові слова: інститути вимір, інформаційна політика державних органів влади, інформаційний напрям політики захисту національних інтересів.

Bondarenko Serhii Vasylovych, PhD in Political Science, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

INFORMATIONAL VECTOR OF POLICY ON PROTECTING NATIONAL INTERESTS OF UKRAINE: INSTITUTIONAL DIMENSION

Summary. The article studies the formation and implementation of the informational vector of policy on protection of the national interests of Ukraine and its institutional dimension. The research determines the institutional levels of implementation of the stated policy.

Key words: institutional dimension, information policy, informational vector of policy on protecting national interests.

Сьогодні Україна є територією світового протистояння, на якій реалізуються інтереси інших держав. Однією зі стратегічних цілей для неї є захист та контроль власного інформаційно-комунікаційного простору. Небезпечність ситуації полягає у застосуванні нових інформаційно-комунікаційних технологій, що мають багатоцільове призначення, дозволяють формувати новий ціннісний та ідеологічний простір зон впливу та інтересів інших держав.

Протягом періоду незалежності інформаційна політика України була зорієнтована не на захист національних інтересів, напрацювання спільних й об'єднувальних образів своєї території та колективних смислів українців, а на просування інтересів правлячих еліт та фінансово-промислових груп. У зв'язку з цим особливий інтерес прикутий до інституційного виміру інформаційного напрямку політики захисту національних інтересів держав, а саме до інститутів державної влади, які повинні забезпечувати реалізацію цього напрямку.

Під інформаційним напрямком політики захисту національних інтересів розуміється сукупність закріплених на державному рівні норм та правил управління системою захисту національних інтересів через комплекс заходів, спрямованих на прогнозування, виявлення, нейтралізацію зовнішніх та внутрішніх загроз і впливів на елементи інформаційної інфраструктури [1, с. 117], смислового та образного простору, де просуваються національні інтереси.

Політико-правовою базою, яка формує та регулює інформаційний напрям політики захисту національних інтересів України є Стратегія національної

безпеки України (2015 рік) [4] та Доктрина інформаційної безпеки України (2017 рік) [3]. Під інституційним виміром цього напрямку розуміється сукупність інститутів влади, які визначають стратегічні пріоритети та відповідають за реалізацію державної інформаційної політики. Інституційний напрям можна поділити на два рівні – стратегічний та тактичний.

Під стратегічним рівнем розуміється сукупність інститутів влади (центральної влади, структур та організацій), які визначають стратегічні пріоритети та відповідають за реалізацію всієї державної інформаційної політики (центр системи політики). Під тактичним – сукупність інститутів на національному та місцевому рівні (міністерства та загальнонаціональні відомства, організації, обласні держадміністрації, районні держадміністрації, інші організації та установи, які представляють центральні органи влади), які забезпечують реалізацію стратегічних напрямків у межах своїх повноважень та напрямів діяльності (відповідають за реалізацію частини політики, є структурним елементом загальної системи політики).

До ключових національних інтересів у політико-образному та політико-смысловому просторах, які повинні забезпечувати захист та просування державні інститути є: захищеність від руйнівних інформаційно-психологічних впливів; захист українського суспільства від агресивного впливу деструктивної пропаганди, передусім з боку Російської Федерації; захист українського суспільства від її агресивного інформаційного впливу спрямованого на пропаганду війни, розпалювання національної і релігійної ворожнечі, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України; всебічне задоволення потреб громадян, підприємств, установ і організацій усіх форм власності у доступі до достовірної та об'єктивної інформації; збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; розвиток медіа-культури суспільства та соціально відповідального медіа-середовища; формування ефективної правової системи захисту особи, суспільства та держави від деструктивних пропагандистських впливів; розвиток системи стратегічних комунікацій України; ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства під час формування, реалізації державної політики в інформаційній сфері; формування позитивного іміджу України у світі, донесення оперативної, достовірної і об'єктивної інформації про події в Україні до міжнародної спільноти та ін. [3].

Відповідно до Стратегії національної безпеки та Доктрини інформаційної безпеки України на стратегічному рівні за формування та реалізацію інформаційного напрямку політики захисту національних інтересів нашої держави відповідають: Кабінет Міністрів України (КМУ) та Міністерство інформаційної політики України (МІП). КМУ здійснює інформаційну політику держави, фінансування програм, пов'язаних з інформаційною безпекою, спрямовуватиме і координуватиме роботу міністерств, інших органів виконавчої влади у цій сфері. МІП – організовує та забезпечує формування поточних пріоритетів державної інформаційної політики, контроль їх реалізації; координацію діяльності центральних та місцевих

органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України; урядові комунікації; кризові комунікації, зокрема під час проведення антитерористичної операції та в особливий період; розробку стратегічного нарративу і його імплементації та ін. [3].

На тактичному – Міністерство закордонних справ України (формування та просування позитивного іміджу закордоном, сприяння формуванню інформаційно-комунікаційного порядку денного закордоном тощо); Міністерство культури України, Державне агентство України з питань кіно, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення України – розробка та поширення мас-медійного продукту; Служба безпеки України – протидія інформаційно-психологічним спецопераціям всередині держави; Розвідувальні органи України – забезпечення інформаційної політики та протидія загрозам закордоном; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України – забезпечення державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України; Національний інститут стратегічних досліджень - забезпечення науково-аналітичного та експертного супроводження процесу формування і реалізації державної інформаційної політики [3]; місцеві органи державної влади (облдержадміністрації, райдержадміністрації) – висвітлення та роз'яснення державної політики на місцях [2].

Незважаючи на те, що в сучасній Україні формально сформована інституціональна система інформаційного напрямку політики захисту національних інтересів, виникає потреба у додаткових дослідженнях щодо оцінки ефективності цих інститутів та рівня узгодженості дій державних органів влади щодо реалізації інформаційної політики у контексті захисту та просування національних інтересів України.

Література

1. Попова Т. В., Ліпкан В. А. Стратегічні комунікації: [словник] / за заг. ред. В. А. Ліпкана. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2016. 416 с.
2. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 року № 539/97-ВР. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ПЕРЕМОГА ТЕХНОЛОГІЙ ЧИ СВІДОМИЙ ВИБІР ГРОМАДЯН

Цокур Є. Г.

д-р політ. наук, доцент,

Запорізький національний університет, Україна

Анотація. В Україні влада розглядається не як інструмент організації роботи суспільства, а, на жаль, як можливість скористатися владою як ресурсом для її носія. Саме тому важливим є підвищення усвідомленості виборця у електоральному процесі.

Ключові слова: електоральний процес, PR-кампанія, політична реклама.

Tsokur Yevhen Georgiyovych, Doctor of Political Sciences, associated professor, Zaporizhzhia National University, Ukraine

ELECTORAL PROCESS IN UKRAINE: VICTORY OF TECHNOLOGIES OR A CONSCIOUS CHOICE OF CITIZENS

Summary. In Ukraine, power is viewed not as an instrument for organizing the work of society, but, unfortunately, as an opportunity to use power as a resource for its carrier. That is why raising the voter's mindfulness in the electoral process is important.

Key words: electoral process, PR-campaign, political advertising.

Особливості організації виборчих кампаній всіх рівнів в Україні визначаються тим, що в нашій державі занадто високою є цінність влади. Влада розглядається не як інструмент організації роботи суспільства, а, на жаль, як можливість скористатися владою як ресурсом для себе. Влада як інструмент – це західна модель, умовно, звісно, кажучи, адже на Заході теж є свої проблеми. Влада як ресурс – це пострадянська модель. Вона актуальна не лише в Україні, а й в частині Східної Європи. І зрозуміло, що в рамках цих моделей кардинальні завдання на виборах різні. На Заході – обрати шлях, напрямок розвитку суспільства, який задовольнить потреби населення, та тих, хто його забезпечить. В українських же реаліях ключовим є прихід до влади, а потім її збереження. Якщо ти не маєш влади, не маєш можливості реалізації в різних аспектах – від гуманітарного до економічного. Мабуть, через це реклама стає порятунком для більшості політиків. Можна було помітити, тільки починалися якісь натяки на можливість дочасних виборів, одразу ж комерційна реклама на білбордах змінювалася на політичну. І тут виникає питання: «Чи переходить кількість реклами в якість кампанії того чи і іншого кандидата, політичної сили?». Є кілька причин цього. Перша – рівень професійності. Коли ти не впевнений у своїй компетентності у тій чи іншій сфері, ти маєш багато працювати, розробляти безліч варіантів, адже не знаєш, який спрацює. Друга причина – бажаність результату. Тобто є певний ресурс і не має іншого варіанту впливу на виборця. Нині набагато меншою є можливість застосування адміністративного ресурсу ніж навіть років зо десять тому. Майже немає державного сектору, після певних політичних змін суспільство значно відрізняється за своїми настроями і примусити кого-небудь ходити з прапорами вже майже неможливо. Мабуть, ще є національна, навіть регіональна традиція: якщо замовляють рекламу, то комплексно – «all inclusive». Хочеться, аби все було: я плачу, аби гарантовано

отримати цю владу. А оскільки є таке замовлення, то ті ж рекламисти, технологи, медійники, інші фахівці, щоб утриматися в цьому бізнесі, змушені використовувати всі можливі засоби, навіть розуміючи, що більшість із них не спрацює. Якщо потім щось не вийде, можна буде спиратися на те, що, вибачте, ми використали усі можливості, але є ще чорний піар, підступи конкурентів. На останні завжди можна списати невдачу. Ще один момент, якщо казати про кількісні показники, бажання весь час бути на слуху, тому, що коли ти зникаєш з медійного простору, складається враження навіть у суспільства, що з тобою, твоєю політичною силою не все гаразд. Бажання переходу кількості в якість – це не лише філософська категорія, це категорія психологічного впливу на виборця. Виборець теж перебуває під цим пресингом. Скільки ми не говорили б, що ми розумні, на нас важко вплинути, але, дивлячись телебачення, інтернет ми по краплинках ту рекламну наживку споживаємо, плануємо в залежності від неї свої придбання і формуємо свої політичні вподобання. Втім не телеканали роблять вибори. Можна щось додати, підправити, актуалізувати, але вибори роблять події та особистості, справа телеканалів – як їх трансформують і подадуть. На жаль чи на щастя, в Україні немає таких медійних персон, які здатні виліпити вдавану харизматичну особистість, яка зможе обійняти важливу посаду. Була спроба після Революції Гідності зробити це з нинішнім президентом, тоді ще кандидатом у президенти. Але перемога на тих виборах не була заслугою каналів, а більше ситуації, яка склалася. Суспільство хотілося вийти з того хворобливого стану, в який воно потрапило, воно потребувало вдаваної пігулки, яка вилікує від всього – від бідності, неефективного володарювання, війни тощо. Зараз більшість населення розуміє, що немає таких чудодійних політичних ліків – лідерів, які б змогли усе розв'язати. Гасла, на кшталт, «Україні потрібен мир» тощо – вони логічні, потрібні, але це – банальні фрази, за якими не стоїть елемент пропозиції реалізації ідей. Вони не відповідають на питання, яким чином. Крім того, політики, не лише українські, мають свій стиль, певний спосіб діяльності, певні форми цієї діяльності, і змінити їх на шостому-сьомому десятку життя вони вже не зможуть. Вони звикли працювати певним чином і вони будуть і надалі так працювати. Канали не зможуть переконати виборця, що ці політики стали іншими. Вплив телебачення не буде таким вже важливим з огляду на велику кількість джерел отримання інформації потенційним виборцем. Якщо до цих потенційних виборців додасться ще активна позиція молоді, це помітно знизить рейтингові показники впливу тих чи інших телеканалів. За останні роки впливу набула інтернет-реклама, але, так би мовити, за кількісними показниками. З точки зору якісних показників, суттєвих змін не відбулося. В Україні реклама в інтернеті – це або анонімна модель чорного піару – дуже примітивна форма політичної реклами, або опосередковане подання інформації - інформаційно-аналітичні викладки, передрукування якихось досліджень тощо. Свідомому ж споживачеві бажано отримати первинну інформацію. Умовно кажучи, аби такий громадянин міг би зайти на сайт якої-небудь політичної партії, прочитати програму, визначитися з позиціями, стратегіями, взяти участь в обговоренні. Інтернет надає технічну можливість сформувати для громадян віртуальну мережу участі у державотворчому та політичному процесах, а тоді вже свідомо обирати.

СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ІЗ ОЗНАКАМИ ПОЛІТИЧНОЇ ЗАМОВНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2019

Стеблина Н. О.

*канд. наук із соціальних комунікацій, доцент,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, Україна*

Анотація. Існуючі на сьогодні способи виявлення матеріалів із ознаками замовності передбачають аналіз порушення стандартів, виявлення ознак «розміщення продукту», просування, загострення уваги на виключно позитивних/негативних характеристиках об'єкта. У доповіді пропонується новий підхід, що дозволить знаходити «джинсу» за більш тривалий проміжок часу через аналіз частоти появи згадок кандидата у заголовках провідних ЗМІ та періодичності.

Ключові слова: джинса, вибори Президента України 2019, маніпуляції, рейтинг згадуваності кандидатів

Steblyna Nataliia, PhD in Social Communications, assistant professor, I. I. Mechnikov National University, Odesa

THE SPECIFICS OF ADVERTORIAL PIECES DISCLOSURE: PRESIDENTIAL ELECTION CAMPAIGN IN UKRAINE 2019

Summary. To define advertorial pieces (so called "jeansa") one should analyze the professional standards' violation, the features of "product placement", promotion, and specially focused attention to positive/negative aspects of an object. The article offers a new approach that would allow us to locate a more long-lasting "jeansa" by analyzing the frequency and periodicity of mentioning a candidate's name in the titles of the leading media.

Key words: «jeansa», presidential elections in Ukraine 2019, manipulations, mentions rating.

Під час президентських виборів 2015 та 2019, незважаючи на риторику змін після Євромайдану, усі штаби ключових кандидатів вдавалися до публікації матеріалів із ознаками політичної замовності (про це свідчать численні звіти неурядових організацій Детектор. Медіа, Інститут масової інформації, Інститут демократії імені Пилипа Орлика та ін).

Для того, щоб визначити «джинсу», ці організації користуються спільною методологією [4], зокрема аналізується просування інтересів однієї сторони; використання у тексті зацікавлених або некомпетентних експертів (див. дослідження ресурсу «Тексти»: «Церква свідків Медведчука»). Також звертають увагу на так звані «паркет» або протокольні матеріали; особливо помітні у цій групі тексти про «благодійність» кандидата (Див. [2], [3]).

Для того, аби визначити «джинсу», варто звертати увагу й на редакційне обгрунтування [6]. Як зазначають Катерина Цецюра та Дін Кракеберг «джинса» - це практика непрозорості процесу відбору новин [8, 27]. Щодо «джинси» актуально говорити й про «конфлікт інтересів» [5].

Описані вище способи визначення «джинси» передбачають аналіз окремих текстів – зазвичай, усіх його компонентів, а отже, використання якісних методів. Проте оскільки «джинса» постійно еволюціонує, інколи її

буває важко визначити тільки через дослідження одного окремого матеріалу – потрібен аналіз усього корпусу текстів за певний період, тож може бути важливим і кількісний метод. Це дасть змогу, по-перше, збільшити період аналізу. По-друге, дозволить у подальшому застосовувати комп’ютерний збір та аналіз даних.

Матеріалом для нашого дослідження став один із найпопулярніших в Україні сайт газети «Сегодня». Період – 1 січня – 28 лютого 2018 року. За цей час із рубрики «політика» обиралися тільки ті заголовки, в яких зазначалося прізвище чи статус політика чи урядовця. Далі – усі матеріали наносилися на графік із вертикаллю «кількість згадувань», горизонталлю «віль часу». В результаті ми виявили декілька типів кривих на цих графіках (отримані графіки див. [7]): імпульсна (хвилеподібна) крива / крива постійної уваги (без різкого збільшення або зменшення згадувань) / мішаний варіант.

Також ми звернули увагу на періодичність згадувань і розподілили отримані графіки на три типи: неперіодичні згадування / рівномірна постійна періодичність / нерівномірна постійна періодичність. Таким чином нам вдалося розподілити згадки про політиків по групах (див. табл. 1).

Таблиця 1

Згадування політиків у заголовках газети «Сегодня»

Наявність/відсутність «хвилі» різкого зростання уваги			Періодичність		
Імпульс	Постійна увага	Мішаний варіант	Неперіодичні згадування	Рівномірна постійна	Нерівномірна постійна
Супрун, Янукович Луценко	Вілкул Ляшко Денисова Яценюк Гройсман	Клімкін Порошенко	Супрун Янукович Денисова Яценюк	Вілкул Ляшко Яценюк Луценко Гройсман	Клімкін Порошенко

Ознакою «джинси» можемо назвати відсутність «хвилі» та рівномірну постійну увагу до політика. У нашому випадку це Вілкул, Ляшко, Яценюк та Гройсман. Яценюка, наприклад, ми уналежнили до двох категорій відразу: неперіодичні згадування та рівномірна постійна увага, адже він зробив оголошення про відсутність президентських амбіцій на намір іти на парламентські вибори в кінці січня, до того видання згадувало його декілька разів. Щодо Гройсмана – ситуація складніша, оскільки увага до нього зумовлена його високою посадою. І хоча з-поміж публікацій про нього ми знаходили матеріали із ознаками політичної замовності, все ж мусимо зазначити, що до визначення «джинси» про високопосадовців наш метод має бути доопрацьований.

Натомість у таблиці бачимо політиків та чиновників, щодо яких є різке зростання уваги: Янукович, Супрун, Луценко, – згадування про них неперіодичні і прив’язані до конкретних інформаційних приводів.

Цікавим також є випадок українського обмудсмена Денисової: щодо неї немає різкого зростання уваги, проте є періоди «тиші», коли про неї не згадували взагалі.

До мішаного варіанту із нерівномірною постійною увагою ми уналежнили Клімкіна і Порошенка. Оскільки згадувань про них більше, ніж про решту, а також через те, що вони обіймають високі посади, ми не маємо тут виразних «хвиль» або періодів «тиші». Тому тексти про них мають розглядатися окремо.

Тож в результаті проведеного моніторингу можемо зазначити про можливість аналізувати згадування про політиків за новою методикою, що передбачає визначення «джинси» через наявність постійних одно- чи дворазових згадувань про політика упродовж тривалого відрізка часу. І навпаки – значні періоди «тиші» та «хвилеподібна» крива свідчать про те, що публікації мають «прив'язку» до реальних інфоприводів.

Тим не менш, дослідження розподілу уваги ЗМІ до високопосадовців: деяких міністрів та Президента, потребують введення додаткових параметрів.

Література

1. Газін А. Церква свідків Медведчука. URL : <http://texty.org.ua/d/medvedchuk/>.
2. Кабачій Р. Як розпізнати джинсу? URL : <https://www.prostir.ua/?kb=yak-rozpiznaty-dzhynsu>.
3. МЕДИАГИГИЕНА. Первый материал LIGA.net о том, как отличить новостные медиа от сомнительных ресурсов. URL : <http://project.liga.net/projects/mediagigiena/>.
4. Методологія моніторингу матеріалів з ознаками замовлення (джинси). URL : <http://imi.org.ua/monitorings/metodologiya-monitoringu-materialiv-z-oznakami-zamovlennya-djynsi/>.
5. Этические нормы газеты «Вашингтон пост». URL : <http://www.mediasprut.ru/info/pravo/moral.shtml>
6. Editorial guidelines: Editorial justification. URL : <https://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/using-the-guidelines/editorial-justification>
7. Steblyna N. Marketplace of ideas or headlines to the highest bidder? Political coverage in Ukraine's most popular newspaper. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2019/04/02/marketplace-of-ideas-or-headlines-to-the-highest-bidder-political-coverage-in-ukraines-most-popular-newspaper/>
8. Tsetsura K., Kruckeberg D. Transparency, Public Relations and the Mass Media: Combating the Hidden Influences in News Coverage Worldwide. Routledge, 2017.

МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОСТСТРУКТУРАЛІСТСЬКОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ДИСКУРС-АНАЛІЗУ

Котов Е. В.

аспірант,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. У роботі розглядаються питання можливостей і обмежень при аналізі емпіричного матеріалу з використанням постструктуралістської дискурсивної методології. А також, позначаються шляхи удосконалення адаптації даної методології до політичних текстів.

Ключові слова: політичний дискурс, дискурс-аналіз, постструктуралізм.

Kotov Eduard, PhD Student, Vasyl` Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

OPPORTUNITIES AND LIMITATION OF THE ANALYSIS OF POLITICAL DISCOURSE THROUGH POST-STRUCTURALIST METHODOLOGY OF DISCOURSE ANALYSIS

Summary. The paper examines the issues of opportunities and limitations in the analysis of empirical material using poststructuralist discursive methodology. In addition, it indicates ways to improve the adaptation of this methodology to political texts.

Key words: political discourse, discourse analysis, post-structuralism.

Аналіз політичного дискурсу як методологія сформувався в 1970-х роках, при цьому, слід зазначити, що як і більшість інших методологічних інструментаріїв, дискурс-аналітичні підходи вкрай різняться епістемологічними засадами, що призводить не тільки до різних методичних вказівок, але і до абсолютно протилежних висновків тих чи інших досліджень. При цьому, практично незмінним залишається те, що даний тип аналіз розуміється практично виключно в якісній площині, що вступає в протиріччя з деякими епістемологічними засадами, що лежать в його основі.

Однією з безлічі методологій є постструктуралістська теорія дискурсу, запропонована Е. Лакло і Ш. Муффа [2]. По суті, вона позбавлена точного методичного вказівника для аналізу «конкретних» дискурсів. Так склалося в силу того, що вона (ця методологія) носить більш абстрактний характер та, скоріше, покликана виявити деяку область дослідження, ніж запропонувати точний спосіб просування всередині неї. Проте, вона не виключає можливість емпіричного аналізу, оскільки має відносно чітко сформований категоріальний апарат, що дозволяє проводити подібного роду дослідження.

Такими категоріями є поняття, що дозволяють наскільки це можливо стабільно (широко) відтворити скільки-небудь організовану структуру того чи іншого гегемонного дискурсу: вузлові точки, мінливі (структуруючі) знаки, моменти, елементи, ланцюги еквівалентності і відмінності. Проте, слід зазначити, що можливість аналізу допустима лише в тому випадку, якщо

дослідник поділяє спільні посилки даної теорії і, в цілому, постструктуралістської філософії, яка передбачає, крім іншого, цілком певний погляд на суб'єкт і концепцію мови і саме з цим в подальшому виникають певні складнощі.

Почати слід безпосередньо з самого поняття дискурсу, яке пропонується в даній методологічній парадигмі. Дискурс тут є реляційна система значущих практик, яка створюється за допомогою історичних і в кінцевому рахунку політичних втручань і забезпечує умовний горизонт для побудови будь-якого значущого об'єкта [1]. Організована вона за допомогою владного, а в кінцевому рахунку політичного впливу, закріплення тих чи інших елементів (знаків всередині певної мовленнєвої системи, що мають потенційно нескінченну кількість значень) в статусі моментів (цілком певних значень, відтворюваних як об'єктивних, в рамках тієї або іншої дискурсивної системи, відкидаючи їх невизначеність і потенційну множинність).

Все це передбачає можливість виведення з практично будь-якого політичного тексту деякої доволі стійкої детермінованої структури на яку нехай і до певної міри трансформуючи її (оскільки будь-яка дискурсивна практика / артикуляція передбачає як відтворення так і зміну сформованого набору моментів) буде спиратися будь-яка заява або виступ.

Складності виникають на етапі збору та організації одержуваного масиву даних, адже, дана методологічна база не передбачає жодних об'єктивних (верифікуємих та формалізуємих) параметрів, що дозволили б виділити з тексту (ів) дискурсивну структуру, оскільки, як і більшість якісних досліджень, в кінцевому рахунку, передбачає параметром істинності виключно дослідника, а, в силу того, що дослідник, відповідно до наведеної методології, сам "раб" того чи іншого дискурсивного утворення, такий тип дослідження припускає нехай і відносно, але все ж певною мірою передзадані результати наукового пошуку. Це є результатом того, що при аналізі політичного тексту, немає інструментів, що дозволяють незалежно від позиції спостерігача сформувати деяку знакову базу (будь то кількісне вживання того чи іншого знака (в широкому сенсі) або інший параметр). По суті, виведення структури допустимо лише в тому випадку, якщо дослідник бере на себе відповідальність заявити, що деякий знак («демократія», «економіка», «державна», «ідеологія» в політичних текстах) є вузловою точкою і структурує певне поле значень. При цьому, ніякого підтвердження окрім того, що саме цей знак є привілейованим і дозволяє структурувати область значень - не існує. Безумовно, є доволі стійкі параметри того, що може бути вузловою точкою (структуруючим знаком), але, в кінцевому рахунку, при достатній старанності таке значення можна приписати й іншим моментам всередині структури. Все це призводить до того, що верифікація отриманих висновків стає просто неможливою в силу того, що інший дослідник цілком обґрунтовано може побудувати іншу структуру при аналізі того ж політичного тексту і, отже, висновки, отримані в ході дослідження будуть співвідноситися вже не з самим методологічним інструментарієм, використовуваним при аналізі, а зі «статусом» дослідника.

Крім того, даний підхід безумовно дозволяє працювати з великими абстрактними поняттями, проте, істотно редукує розуміння дискурсу на рівні емпіричного аналізу. Дані, що отримуються за допомогою застосування зазначеної «чистої» методології є малоінформативними, оскільки, як уже було зазначено, засновані на погляді суб'єкта (дослідника) включеного в певний дискурс-стрій, а крім того, дозволяють виявити те, що сам дослідник міг би заявити і без аналізу окремих текстів, по суті, є просто підтвердженням точки зору окремого суб'єкта.

Таким чином, важливо зазначити, що даний текст є лише свідченням наукової розвідки і вказує лише на певні обмеження, що виникають при прикладенні зазначеної методології до дослідження текстів. Як нам вбачається ці недоліки є свідченням тих напрямів, що потребують доробки при переході до емпіричних досліджень, проте не зменшують значущості та вичерпності пояснювального потенціалу теорії стосовно політичних досліджень.

Література

1. Discourse theory in European politics : identity, policy, and governance [Ole Weaver, Yannis Stavrakakis, Steven Griggs et al.] ; edited by D. Howarth and J. Torfing / Palgrave Macmillan : Basingstoke. 2004. 364 p.
2. Laclau E., Mouffe Ch. Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. London : Verso. 1985. 199 p.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Куцик А. Ю.

аспірант, Гданський Університет, Польща

Анотація. У статті досліджуються соціальні мережі та їх вплив на політичне та громадянське життя України. Показано, як вдало було використано соціальну мережу facebook для організації людей під час Революції Гідності в Україні та в подальшому становленні громадянського суспільства. Проаналізовано вплив соціальних мереж на політичне життя після революційних подій, а також висвітлено роль facebook та Instagram у президентських виборчих кампаніях 2019 року.

Ключові слова: соціальні мережі, політичне та громадянське життя, Революція Гідності, вибори Президента України

Kutsyk Andrii, PhD student, University of Gdansk (Visegrad Fund scholarship), Gdansk, Poland

THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON THE DEVELOPMENT OF POLITICAL AND CIVIC CULTURE IN UKRAINE

Summary. This paper explores social media and their impact on the political and civic life of Ukraine. It is shown how well the Facebook was used to organize people during the Revolution of Dignity in Ukraine and further in the development of civil society. The influence of social media on the political life after the revolutionary events is analyzed, as well as the role of Facebook and Instagram in the presidential election campaign of 2019.

Key words: social media, political and civil life, Revolution of Dignity, elections of the President of Ukraine

Соціальна мережа – веб-сайт або інша служба у Веб, яка дозволяє користувачам створювати публічну або напівпублічну анкету, складати список користувачів, з якими вони мають зв'язок та переглядати власний список зв'язків і списки інших користувачів¹. Термін був введений в 1954 році Дж. А. Барнесом².

На сьогодні за допомогою соціальної мережі можна провадити фінансову активність, використовувати мережу в побутових, соціальних, освітніх та політичних цілях. Власне, у цій статті основну увагу хотілось би приділити саме взаємозв'язку соціальної мережі та політичної складової суспільства. Адже кризі акаунти в соціальних мереж розпочинались революції та звучала інформація, яка змінювала геополітичний вектор країн.

Основною рушійною силою в цьому питанні виступає можливість соцмережі швидко подавати інформацію, що, у свою чергу, призводить до об'єднання та групування людей над проблемою. Не можна не навести приклад Революції Гідності в Україні, зокрема, її початку. Бо саме події тієї революції наглядно показали як одна публікація у соціальній мережі може об'єднати мільйони людей у боротьбі за ідею. Народний депутат України

¹ Вікіпедія. Соціальна мережа (Інтернет). https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service
https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service

² Barnes J.A. Social networks. Australia. [Reading, Mass. : Addison-Wesley Pub. Co.], 29.

Мустафа Наєм 21 листопада 2013 року у своєму facebook та twitter опублікував пост: «Зустрічаємося о 22:30 під монументом Незалежності. Одягайтеся тепло, беріть парасольки, чай, кавка, і друзів. Перепост всіляко вітається!»¹.

Фактично, із вищезгаданого посту і розпочалася революція, яка протягом декількох місяців відбувалась на очах мільйонів користувачів інтернету, показала вплив соціальних медіа на суспільство і навпаки, адже тоді кожна людина стала творцем продукту-контенту для згаданих медіа. Також ці події показали значення соціальної мережі як інструменту для згуртування, а подекуди і навіть формування громадянського суспільства.

Американський дослідник медіа Ніл Фергюсон у своїй праці «Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку» говорить про те, що соціальні мережі повинні були стати платформою для вільного висловлення думок, а стали потужним механізмом у політичних іграх².

Аналізуючи вищезазначені речі, можна говорити про позитивний вплив соціальних мереж на політичні та громадянські процеси як в середині нашої країни, так і за її межами. Але зворотною стороною цього процесу є пропаганда, яка подається з публічних сторінок політиків у мережі, а також використання соціальних мереж спецслужбами однієї країни в інформаційній війні з іншою державою (на прикладі російської соціальної мережі Вконтакті).

У підтвердження моїх тезисів наведу ще одну думку Ніла Фергюсона.

Науковець зазначає: «Ми були наївними і повірили, що інтернет-світ буде чудовим, що всі там будуть пов'язані і рівні. Я повірив. Цукерберг також на цьому наполягав. Однак виявилось, що знаряддя, якими володіють соцмережі, можна використати для зовсім інших цілей. Наприклад, для втручання у референдум Vexit чи американські вибори. Цього не мало статися»³.

Якщо ж повернутись із подій 2013 року до сьогодення, у період виборчої кампанії Президента України 2019 року, то ми можемо спостерігати зовсім новий бік використання соціальних мереж задля досягнення політичних цілей. Адже більшість кандидатів у Президенти України активно висвітлюють свою діяльність у соціальних мережах, а один із кандидатів Володимир Зеленський і взагалі повністю проводить свою виборчу кампанію в мережі instagram. Офіційні заяви, написання політичної програми, виступи після публічних подій, усе це записується на офіційному instagram каналі та поширюється мільонам підписників.

Висновки

Отже, можна зробити висновки, що соціальні мережі, які виникли як підґрунтя свободи комунікації, швидкості передавання інформації, на сьогодні стають інструментом для ведення комерційної діяльності, а також стали потужним рушієм у політичному та громадянському житті суспільства. Вони

¹ Mustafa Nayyem. URL : <https://twitter.com/mefimus/status/403599728904241153>

² Ніл Фергюсон . Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку / пер. з англ. Катерина Диска. К. : Наш формат, 2018. 552 с.

³ Наталія Патрікеєва. Ніл Фергюсон про те, чому світ врятують мережі однодумців. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29315428.html>

також стали використовуватись як важливий засіб для об'єднання людей, їх згуртування. Ці процеси ми могли спостерігати при так званих «фейсбукових» революціях в арабських країнах та Революції Гідності в Україні. Неодмінною складовою залишається застосування соціальних мереж у виборчих компаніях, що наглядно висвітлено в президентській кампанії в Україні 2019 року.

Література

1. Barnes J. A. Social networks. Australia. [Reading, Mass. : Addison-Wesley Pub. Co.], 1972. 29 p.
2. Вікіпедія. Соціальна мережа (Інтернет). URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service
3. Ніл Фергюсон . Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку / пер. з англ. Катерина Діса. К. : Наш формат, 2018. 552 с.
4. Наталія Патрікеєва. Ніл Фергюсон про те, чому світ врятують мережі однодумців. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29315428.html>

ВПЛИВ Е-ДЕМОКРАТІЇ НА СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Окуньовська Ю. В.

канд. політ. наук,

Донецький національний університет
імені Василя Стуса (Вінниця), Україна

Анотація: У статті розкрито особливості запровадження е-демократії в Україні, висвітлено основні інструменти діяльності та наведено кращі практики функціонування. Показано сприйняття та готовність суспільства до переходу на е-платформу.

Ключові слова: е-демократія, стратегія, урядування, громадянське суспільство

Yulia Okunovska, Ph.D. in Political Sciences, Vasyl' Stus Donetsk National University

INFLUENCE OF E-DEMOCRACY ON THE SOCIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

Summary. The article describes the peculiarities of introduction of e-democracy in Ukraine, highlights its key tools and gives the best practices in terms of its functioning. The level of social acceptance and readiness to transfer to the e-platform is shown.

Key words: e-democracy, strategy, governing, civil society.

Сучасна політика України у сфері е-демократії перебуває на етапі становлення, оскільки відбувається формування законодавчої бази. Перший закон, що стосувався регламентації е-демократії було підписано у 2013 році «Про електронні документи та електронний документообіг», а також «Про електронний цифровий підпис». Розвиток електронної демократії в Україні був спричинений зростаючим доступом населення до мережі Інтернету та швидкий розвиток ІТ-сектору.

Між провідними дослідниками існує дві моделі застосування ІКТ у процесах сучасного суспільно розвитку: «демократичну» (е-демократія) та «адміністративну» (е-урядування). У «демократичній» моделі (е-демократія) домінують комунікації знизу вгору, тобто громадяни певним чином впливають на функціонування держави, отримують інформацію від державних службовців, контролюють відповідність пріоритетів державної політики власним пріоритетам і на основі цього беруть участь у прийнятті політичних рішень. Навпаки, «адміністративна» модель (е-урядування) стосується відносин зверху вниз, до неї відноситься надання державних послуг та здійснення управлінської діяльності. Традиційно дослідники значну увагу приділяють е-демократії, яка є більш яскравою науковою і політичною конструкцією.

Визначення поняття «е-демократії»: «електронна демократія – форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційнокомунікаційних технологій». Це поняття визначене поряд із поряд із поняттями електронної економіки, е-комерції, е-послуг, е-культури, е-освіти, е-медицини. При цьому

Стратегія передбачає на першому етапі розробку проекту ЗУ «Про електронну комерцію» [1].

Активну участь у становленні електронної демократії в Україні бере громадянське суспільство. Стрімкий розвиток електронної демократії в Україні визнаний ООН: з 2015 року держава суттєво підвищила позиції у рейтингу розвитку електронної демократії та нині займає 32-те місце. У листопаді 2017 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку електронної демократії до 2020 року. Згідно концепції, до 2020 року в Україні має бути завершено формування нормативно-правової бази для формування е-демократії. Незважаючи на те, що в Україні ще не впроваджені такі інновації, як електронне голосування або цифровий паспорт, українські громадяни вже можуть скористатися багатьма інструментами електронної демократії [2].

Варто зауважити, що «Концепції е-демократії» розроблена спільно з громадянським суспільством та представниками влади є показником успішного розвитку демократії в цілому та е-демократії зокрема.

Ефективність електронної демократії полягає в тому, що на перше місце виходить швидкий доступ до інформації, можливість комунікації великої кількості людей та можливість швидко об'єднуватися та приймати рішення.

Загалом у Рекомендаціях Ради Європи визначаються наступні сектори чи напрямки е-демократії: е-парламент, е-законотворення, е-голосування, е-правосуддя, е-медіація (досудове вирішення спорів), е-навколишнє середовище (екологія), е-вибори, е-референдум, е-ініціативи, е-голосування, е-консультації, е-петиції, е-політичні компанії, е-опитування. [3]

Серед основних інструментів е-демократії, які увійшли в українське суспільство, варто виокремити: громадські бюджети участі, електронні петиції, відкриті дані, електронний цифровий підпис, електронні декларації, система державних закупівель Prozzotto.

Успішними практиками такої діяльності є бюджети участі. Впродовж 2017–2018 рр. 1 млн. людей отримали на громадські проекти, які обираються шляхом голосування, більше 1 млрд. грн. Така форма діяльності сприяє збільшенню довіри до влади та показує дієвість громадянського суспільства.

В рамках ініціативи «Ми розвиваємо е-врядування» Національною агенцією електронного врядування проводилась оцінка готовності органів державної до е-урядування. Хоча дослідження безпосередньо не стосується е-демократії, його результати є важливими для оцінки перспектив впровадження інструментів е-демократії. За результатами анкетування представників державних органів влади був визначений рівень готовності організаційно-технічної бази – 54 % на центральному рівні. Ключовий чинник – 100%-й рівень доступу органів влади до мережі Інтернет. «Загалом, рівень е-готовності ЦОВВ та ОДА варіюється в межах від 5 до 10%». Щодо е-демократії дослідниками зроблено один висновок – більшість опитаних чиновників не вважають, що е-демократія належить до політики е-урядування [4].

Ключову роль у функціонуванні е-демократії в Україні відіграють сайти центральних органів влади та місцевого самоврядування, які виконують функцію інформування суспільства про діяльність органів влади, спрощують доступ

громадян до відкритих даних та державних послуг. На сайті Верховної Ради України публікуються законодавчі акти після прийняття. Судова гілка влади представлена в Інтернеті Єдиним державним реєстром судових рішень. Практично всі центральні органи влади України мають свої сайти, багато з них представлені у соціальних мережах. Проте рівень інтерактивності веб-сторінок державних установ залишається різним. Але тільки інформування громадян за принципом «згори – вниз» недостатньо, для повноцінного функціонування електронної демократії. Веб-сайти органів влади мають забезпечувати ефективну взаємодію з громадянським суспільством. Перехід від одностороннього формату до справжньої комунікації між владою та суспільством нині триває.

На місцевому рівні електронна демократія представлена передусім сайтами місцевих рад, а також низкою спеціалізованих сервісів. Серед найбільш успішних прикладів – Контактний центр Києва 1551, «Цілодобова варта» у Вінниці, сайт «Панель міста» Львівської міської ради, віртуальна приймальня мера в Івано-Франківську тощо. Також ефективну взаємодію між громадянами та місцевою владою забезпечує портал «Відкрите місто», до якого підключені вже 50 міст в Україні [5].

Таким чином, запровадження е-демократії в Україні сприяє залученню громадянського суспільства до прийнятті участі у політичному житті. Відносно не довге функціонування інструментів е-демократії показує зміну ролі держави у інтегрованому та глобалізованому світі. Для кращого функціонування усіх структурних елементів е-демократії Україні необхідно узгодити діяльність основних секторів та запровадити електронний підпис.

Література

1. Електронна демократія. Біла книга державної політики. URL: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/02/Elektronna-demokratiya.pdf>
2. Електронна демократія в Україні: інструменти та методи. Ресурсний центр ГУРТ. URL: <https://gurt.org.ua/articles/44096/>
3. Recommendation CM/Rec (2009)1. URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/Recommendation%20CM_Rec_2009_1E_FINAL_PDF.pdf
4. «Ми розвивасмо е-врядування». URL: <http://egov.inf.ua>
5. Махначова Н. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/25.pdf

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ СТРУКТУРНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Польовий М. А.

д-р політ. наук, професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Анотація. Надано опис головних рис існуючих структурно-демографічних моделей політичної стабільності. Оцінено ступінь їх придатності для прогнозування політичного розвитку сучасності.

Ключові слова: політична стабільність, структурно-демографічні моделі, прогнозування.

Mykola Polovyi, D.Sc. in Political Science, PhD in History, professor at the department of political science and public administration, Vasyl' Stus Donetsk National University (Vinnitsya, Ukraine)

PECULIARITIES OF MODERN STRUCTURAL-DEMOGRAPHIC SIMULATIONS OF POLITICAL STABILITY

Summary. The article gives the description of the main features of existing structural and demographic models of political stability. The degree of their suitability for forecasting the political development of the present is estimated.

Key words: political stability, structural demographic models, forecasting.

Проблема політичної стабільності завжди буде не останньою в політологічних розвідках. В сучасному мінливому світі вона набуває нового звучання. Найпростішим індикатором нестабільності можна вважати нездатність здійснювати адекватне соціально-політичний ситуації державне керівництво з одного боку, та наявність широкого некерованого суспільного руху, розвиток якого є потенційно небезпечним для існування сучасного йому державного ладу, з іншого.

Завданням даного повідомлення є аналіз особливостей сучасних структурно-демографічних моделей, які використовуються для прогнозування політичної нестабільності в сучасних транзитивних державах.

Найбільш відомі структурно-демографічні моделі представлені у роботах Дж. Голдстоуна, П. Турчина, А. Коротаєва, С. Нефьодова, Д. Халтуриної, Л. Гринина, С. Малкова тощо [1; 2; 3; 4; 5]. Ці дослідники позиціонують себе, як прибічників математичної історії. Ними було побудовано серію досить цікавих моделей історико-політичних процесів. Ці моделі пов'язують суспільно-політичний розвиток окремих держав та їх груп із динамікою певних показників демографічного розвитку.

Однією з перших моделей даної серії є модель структурно-демографічних циклів Дж. Голдстоуна. Стриженовою ідеєю моделі Дж. Голдстоуна, присвяченої аналізу взаємозв'язку між демографічними та політичними змінами, є теза про визначальний вплив демографічного розвитку країни на суспільно-політичний [1, с. 11–12]. Відштовхуючись від ідеї неомальтузіанської теорії про те, що в традиційних суспільствах обмеженість

ресурсів періодично призводила до перенаселення і криз, Дж. Голдстоун припустив, що зростання населення викликає кризу держави опосередковано, впливаючи на соціальні установи, які, у свою чергу, впливають на соціальну стабільність [1, с. 11–12].

Основні положення концепції «структурно-демографічних циклів» базуються на двох тезах: 1) «основна сила, що руйнує державу – зростання населення, яке веде до поступового падіння душевого доходу, поки зрештою надлишок понад голодне існування стає недостатнім, щоб задовольнити правлячий клас»; 2) «крах держави викликається фракційною боротьбою серед еліти, яка відкриває шлях народному повстанню» [2, с. 196]. Отже, структурно-демографічні кризи вважаються, зрештою, ресурсними кризами.

Різноманітні модифікації даної моделі були відтворені С. О. Нефьодовим, Л. Є. Гріним, С. Ю. Малковим, А. В. Коротасвим та деякими іншими вченими на історико-політичному матеріалі для досить тривалого періоду часу від імперій Давнього Сходу до початку ХХ ст. [3; 6; 7; 8; 9].

Визнаючи беззаперечну корисність таких моделей слід відзначити, що їх прогностичний потенціал дещо обмежений у часі суспільствами, в яких дія демографо-ресурсних параметрів порядку не корегується або не суттєво корегується іншими факторами на кшталт індустріального виробництва чи комп'ютерних соціальних мереж [10, с. 189]. Отже, подібні моделі допомагають з'ясувати політичне минуле, але потребують суттєвої модифікації для застосування у прогнозуванні політичного майбутнього.

Певну відповідь на потребу актуалізації такого «політико-демографічного» напряму синергетичного моделювання соціально-політичних процесів представляє модель, запропонована А. В. Коротасвим та Ю. В. Зінкїною. Сутність цієї моделі виражається висловом «пастка на виході з мальтузіанської пастки». Автори моделі стверджують, що на виході з мальтузіанської пастки на відповідну країну чекає нова небезпека, яка й отримала назву «пастки на виході з мальтузіанської пастки» [11].

Механізм виникнення цієї нової «пастки» представляється цитованим авторам наступним: На початку виходу з «мальтузіанської пастки» різко зменшується смертність населення, що призводить до стрімкого прискорення темпів приросту населення за умов покращення медичного обслуговування та якості життя в цілому. Це прискорення супроводжується особливо сильним зниженням дитячої смертності, що призводить до різкого зростання кількості молоді в загальній кількості населення. Це явище відоме під назвою так званого «молодіжного бугра» на демографічній піраміді. Зростання долі тієї частини населення, яка найбільшою мірою схильна до агресії та радикалізму, часто виступає важливим фактором політичної дестабілізації. Отже, головним чинником стабільності суспільно-політичного життя країни виступає темп приросту кількості міської молоді. На думку цитованих вчених, якщо кількість міської молоді збільшується зі швидкістю більше 30 % за п'ятирічку, слід очікувати серйозних внутріполітичних потрясінь, якщо ж темп приросту міської молоді починає перебільшувати 45 % у п'ятирічку, подібні політичні негаразди стають майже неперекорними [11, с. 102].

Запропонований А. В. Коротаяевим індикатор – п'ятирічний темп приросту міської молоді [11, с. 101–102] – не є актуальним для України, оскільки етап мальтузіанської пастки нашою країною вже давно пройдений. Крім того, п'ятирічні дані (які наявні в статистиці ООН) не дозволяють врахувати більш швидкі коливання демографічних показників. Нами було розроблено цілком аналогічну модель, в якій враховано показник щорічного темпу приросту міської молоді [12; 13]. Наша модель кореспондує із подіями акції «Україна без Кучми» та помаранчевої революції. Водночас слід визнати, що ані наша модель, ані жодна інша зі структурно-демографічних виявились непридатними для прогнозу подій в Єгипті та решті країн «арабської весни», та подій Євромайдану в Україні 2013-2014 рр. Це спонукає до подальшої модифікації даних моделей із залученням додаткових факторів.

Література

1. Goldstone J. A. Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict. *Journal of International Affairs*. 2002. № 56/1. P. 3–22.
2. Турчин П. В. Историческая динамика. На пути к теоретической истории. – М. : URSS, ЛКИ, 2010. 365 с.
3. Коротаяев А. В., Комарова Н. Л., Халтурина Д. А. Законы истории. Вековые циклы и тысячелетние тренды. Демография. Экономика. Войны. М. : КомКнига/URSS, 2007. 256 с.
4. Халтурина Д. А., Коротаяев А. В. Системный мониторинг: Глобальное и региональное развитие. М. : УРСС, 2010. 296 с.
5. Нефедов С. А., Турчин П. В. Опыт моделирования демографически-структурных циклов. *История и Математика: макроисторическая динамика общества и государства* / ред. С. Ю. Малков, Л. Е. Гринин, А. В. Коротаяев. М. : КомКнига/URSS, 2007. С. 153–167.
6. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. *История Востока. М. : Территория будущего, 2008. 751 с.*
7. Нефедов С. А. Аграрные и демографические итоги русской революции. – Екатеринбург : Изд. УГГУ, 2009. 203 с.
8. Гринин Л. Е., Коротаяев А. В. Политическая эволюция мир-системы: формальный и качественный анализ. *Эволюционная историческая макродинамика*. М. : Книжный дом «Либроком», 2010. С. 52–118
9. Малков С. Ю. Логика эволюции политической организации социальных систем. *Эволюционная историческая макродинамика*. М. : Книжный дом «Либроком», 2010. С. 189–202.
10. Некоторые возможные направления развития теории социально-демографических циклов и математические модели выхода из мальтузианской ловушки / Л. Е. Гринин, С. Ю. Малков, В. А. Гусев и др. *История и Математика: процессы и модели* / ред. С. Ю. Малков, Л. Е. Гринин, А. В. Коротаяев. М. : Либроком/URSS, 2009. С. 134–210.
11. Коротаяев А. В., Зинькина Ю. В. Прогнозирование социополитических рисков: ловушка на выходе из мальтузианской ловушки. *Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер»* : Материалы XII конференции АИК. 2010. № 36 (Октябрь). С. 101–102.
12. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 288 с.
13. Польовий М. А. Прогнозування загроз політичній стабільності в Україні до 2030 р. на основі синергетичного параметру порядку. *Вісник ДонНУ, Сер. Політичні науки*. 2016. № 1. С. 79–86.

INSTYTUCJONALNE FORMY AKTYWNEGO PRZECIWDZIAŁANIA BEZROBOCIU WŚRÓD LUDZI MŁODYCH

Paweł Trawicki

Dr, adiunkt,

Uniwersytet Gdański, Polska

Анотація. Під час сучасних соціальних змін проблема загрози соціальному забезпеченню, викликана явищем безробіття, має велике значення. Особливо це актуально для вікової групи людей до 35 років. Організація добровільного корпусу праці (ДКП) є прикладом інституцій, які активно протидіють виникненню чи поглибленню безробіття. В даний час в Польщі в пост-трансформаційний період соціально-економічна реальність виражає необхідність продовження місії ДКП. Глобальна криза, симптоми якої спостерігаються з 2006 року, прийшла до кінця, сповіщаючи про відновлення економіки. Таким чином, існують групи молодих людей, чії сім'ї постраждали від безробіття, бідності або соціальної патології, які в найближчі роки можуть стати бажаною групою співробітників через освітню та професійну діяльність ДКП. Неможливо повністю виключити явище безробіття і навіть загрозу безробіття серед людей віком до 35 років. Важливо мінімізувати їх вплив та підготувати молодь до викликів сучасності. Корпорація добровільної праці має потенціал, який ставить її на рівних серед важливих елементів на ринку праці, які працюють для мінімізації загрози соціальному забезпеченню, викликаному безробіттям.

Ключові слова: Ринок праці, безробіття, політика ринку праці, соціальне забезпечення, добровільний корпус праці.

Paweł Trawicki, Dr, adiunkt, University of Gdansk, Poland

INSTITUTIONAL FORM OF COUNTERACTING THE THREAT TO SOCIAL SECURITY OF YOUNG PEOPLE

Summary. In today's social changes, the problem of the threat to social security caused by the phenomenon of unemployment is of great importance. It is particularly implemented on the basis of the age group of people up to the age of 35. Many types of unemployment are distinguished. The state towards the labor market can conduct an active and passive policy. The presentation of the problem of unemployment as a significant threat to the social security of young people has adopted the methodological orientation of institutionalism. The organization of Voluntary Labor Corps is an exemplification of institutions that actively counteract the occurrence or deepening of unemployment. At present, in Poland in the post-transformation period, the socio-economic reality expresses the need to continue the VLC mission. The global crisis, the symptoms of which have been observed since 2006, has come to a declining end, announcing the recovery of the economy. Thus, there are groups of young people whose families have been affected by unemployment, poverty or social pathology, who in the next few years may become a desirable group of employees through VLC's educational and professional activities. It is not possible to completely eliminate the phenomenon of unemployment and even the threat of unemployment among people under 35. It is important to minimize their effects and to prepare young people for the challenges of modern times. Voluntary Labor Corps have a potential that places this institution among important elements on the labor market, which work to minimize the threat to social security caused by unemployment.

Key words: Labor market, unemployment, labor market policy, social security, Voluntary Labor Corps.

We współczesnych przemianach społecznych istotne miejsce zajmuje problem zagrożenia bezpieczeństwa socjalnego spowodowanego zjawiskiem bezrobocia. Szczególnie realizuje się ono na gruncie grupy wiekowej ludzi do 35 roku życia. Spostrzega się, że spośród wielu podmiotów rynku pracy istotne miejsce zajmują Ochotnicze Hufce Pracy.

Stale wzrastająca dynamika rozwoju naukowo-technologicznego jest czynnikiem determinującym przemiany w istniejących gałęziach gospodarki, a także inicjującym powstawanie kolejnych bardziej zaawansowanych. Zjawisko to znajduje odzwierciedlenie w mechanizmach rynkowych i w strukturze zatrudnienia. Rzeczywistość, która została ukształtowana w dziejowym procesie historycznym ulega współcześnie dezaktualizacji przyczyniając się do powstawania przestrzeni, w której rodzą się nowe warunki ekonomiczne. Cechą charakterystyczną współczesności jest to, że funkcjonuje w warunkach niezwyfikowanych rozwiązań, których następstwa są niełatwe do przewidzenia. Bezrobocie jest jednym z najczęściej zauważalnych skutków ułomności otaczającej nas rzeczywistości ekonomicznej, która zagraża bezpieczeństwu społecznemu. Dotyka ono przedstawicieli wszystkich profesji, grup wieku produkcyjnego, płci, wykształcenia oraz miejsca zamieszkania. Nie są wolne od niego tzw. kraje trzeciego świata oraz najbardziej rozwinięte gospodarki światowe. Zjawisko bezrobocia jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin nauki, w tym: ekonomii, psychologii, socjologii czy politologii oraz nauki o bezpieczeństwie. Jest to spowodowane tym, że z jednej strony jest to jeden z elementów rynku z drugiej zaś ważnym aspektem w życiu każdego indywidualnego człowieka. Bezrobocie i zatrudnienie są to zjawiska, które współwystępują oraz wzajemnie na siebie oddziałując realizują się poprzez podaż i popyt na pracę. Jest to mechanizm tworzący rynek pracy. Praca pojmowana jest jako odpłatne wykonywanie konkretnych obowiązków na podstawie umowy zawartej między pracodawcą a pracobiorcą. W tym formalnym opisie nie odnajduje się jednak istoty pracy, która jest przejawem aktywności ekonomiczno-społecznej. Stanowi bowiem ona dla człowieka oprócz źródła dochodu obszar, w którym możliwe są samorealizacja i rozwój. Niepodejmowanie zatrudnienia wiąże się oprócz kosztów ekonomicznych z poważnymi kosztami społecznymi. Spostrzega się, że szczególnie istotne są koszty społeczne bezrobocia w grupie osób młodych, absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, policealnych oraz uczelni wyższych, czyli ludzi młodych do 35 roku życia. Młodzież, która wkracza na rynek pracy znajduje się w specyficznych warunkach. Z jednej strony cechuje się otwartością wobec wyzwań współczesności, świeżością intelektualną i zapałem do działania. Z drugiej zaś jako potencjalny pracownik w oczach pracodawcy młody człowiek jawi się jako osoba bez praktyki i doświadczenia, posiadająca jedynie wyniesioną ze szkoły wiedzę teoretyczną oraz nieznająca realiów wykonywania zawodu do którego aspiruje.

Państwo wobec rynku pracy może prowadzić politykę aktywną i pasywną. Aktywnymi formami polityki państwa są usługi i instrumenty rynku pracy szerzej zaprezentowane na przykładzie Ochotniczych Hufców Pracy. Obok tych form państwo posiada również możliwości prowadzenia tzw. pasywnej polityki rynku pracy. Określenie pasywna wzięło się od spostrzeżenia, że są to działania, które mniej wpływają na wzrost liczby nowych i wolnych miejsc pracy. Jest to przejaw działań o charakterze bardziej społecznym czy socjalnym niżli ekonomicznym. W swoim efekcie aktywność państwa w tym zakresie prowadzi do czasowego łagodzenia skutków bezrobocia u poszczególnych bezrobotnych. Nie są to systemowe rozwiązania problemu a doraźne interwencje o nietrwałym skutku. W istocie pasywna polityka państwa może doprowadzić do powiększania się skali bezrobocia dobrowolnego. Rozpatrując tą kwestię należy przypomnieć, że do pasywnej polityki

państwa zalicza się działania o charakterze finansowym oraz formalnym¹. Do kategorii finansowej zalicza się takie działania jak: wypłacanie zasiłków dla bezrobotnych, lub świadczeń przedemerytalnych. Formalnymi przejawami pasywnej polityki państwa na rynku pracy są promowanie zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu, wydłużanie czasu nauki, przyznawanie wcześniejszych emerytur, skracanie czasu pracy. Nie budzi wątpliwości, że pasywna polityka państwa na rynku pracy ma charakter osłonowy mający na celu łagodzenie skutków społecznych bezrobocia. Jednakże finansowy charakter tej polityki wydają się nie spełniać zakładanej funkcji. Zasiłki dla bezrobotnych w zamyśle miały być wsparciem finansowym dla bezrobotnych mającym uchronić ich przed nagłym obniżeniem standardu życia. Pieniądże te miały też służyć ewentualnemu inwestowaniu we własny kapitał ludzki. Jednakże obserwacja rzeczywistości prowadzi do wniosku, że nierzadko finansowe formy wsparcia osób bezrobotnych wpływają na obniżenie ich motywacji do poszukiwania zatrudnienia². Pojawiły się zatem w ekonomii dwie funkcje zasiłku dochodowa i motywacyjna. Jednakże spostrzeżono wzajemne sprzeczności między tymi funkcjami. W związku z powyższym rozwinięto trzy sposoby niwelowania tych sprzeczności³

Współcześnie spostrzega się ogólną tendencję do instytucjonalizacji życia gospodarczego oraz społeczno-politycznego. Następuje określanie sposobu działania jednostek przez instytucje, z co za tym idzie całego systemu ekonomicznego⁴. Powstaje w ten sposób struktura, która charakteryzuje się występowaniem formalnych reguł, nieformalnych ograniczeń oraz sposobów ich egzekwowania. Do kategorii nieformalnych ograniczeń włącza się normy zachowania, normy moralne, normy społeczne, zwyczaje, obyczaje i postawy. Instytucja jest formułą trwałą, która poprzez regularność swojego funkcjonowania pełni funkcję strukturalizującą przestrzeń ekonomiczną i społeczno-polityczną. Może również egzekwować realizowanie określonych dla jej uczestników zadań. Ład formalno-prawny panujący w instytucji umożliwia poprzez system nakazów i sankcji kierowanie zachowaniem poszczególnych jednostek. Prowadzą do zdefiniowania systemu bodźców ekonomicznych w społeczeństwie. Istotną cechą instytucji jest możliwość rozwiązywania przez nią problemów, z którymi jednostka pojedynczo nie jest w stanie sobie poradzić. Zapotrzebowanie na funkcjonowanie w formule instytucji wzrasta wraz z poczuciem niepewności funkcjonowania w określonych warunkach ekonomicznych⁵. Instytucjami wspierającymi rynek są: instytucje wspierające stabilizację makroekonomiczną, instytucje regulacyjne, uprawnienia własnościowe, wspierające ubezpieczenia społeczne oraz umożliwiające rozwiązywanie konfliktów⁶.

Z funkcjonowaniem instytucji, w tym instytucji rynku pracy wiążą się określone koszty. W ekonomii instytucjonalnej nazywane są mianem kosztów

¹ Jarmołowicz W., Knapieńska M., *Polityka państwa na rynku pracy w warunkach transformacji integracji gospodarczej*, Poznań 2005, s. 65.

² Zieliński M., *Wpływ państwa na rynek pracy i decyzje zatrudnieniowe przedsiębiorstw*, Gliwice 2008

³ M. Danecka, *Bezrobocie i instytucje rynku pracy*, Warszawa 2005, s. 68.

⁴ H. Landreth, D. C. Colander, *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 2005, s. 566.

⁵ J. Godłów – Legieźdź, *Współczesna ekonomia. Ku nowemu paradygmatowi?*, Warszawa 2010, s. 66.

⁶ Brzozowski M., Gieraltowski P., Milczarek D., Sivińska-Gorzela J. *Instytucje a polityka makroekonomiczna i wzrost gospodarczy*, Warszawa 2006, s. 23.

transakcyjnych. Obejmują one koszty przeprowadzenia transakcji na rynku pracy dokonywanych przez instytucje. Są to przede wszystkim koszty pozyskiwania i przetwarzania bilateralnych lub multilateralnych informacji. W ekonomii instytucjonalnej wyróżnia się trzy rodzaje kosztów transakcyjnych:

a) rynkowe – koszty poszukiwania pracowników na rynku, utworzenie i obsługa bazy danych o wolnych miejscach pracy oraz liczbie bezrobotnych, koszty doradztwa i pośrednictwa dokonywanych indywidualnie.

b) wewnątrzfirmowe – prace obejmują realizację umów zawartych przez pracowników

c) publiczne – zawierają się w: kosztach komunikowania, monitorowania ładu prawnego oraz sytuacji gospodarczej.

W prezentacji problemu bezrobocia jako istotnego zagrożenia bezpieczeństwa socjalnego ludzi młodych przyjęto orientację metodologiczną instytucjonalizmu. Egzemplifikację instytucji aktywnie przeciwdziałających występowaniu lub pogłębianiu się bezrobocia stanowi organizacja Ochotniczych Hufców Pracy.

Idea realizowana przez Ochotnicze Hufce Pracy posiada w Polsce stosunkowo długą tradycję. W swojej działalności OHP odwołują się do czasu dwudziestolecia międzywojennego, kiedy to nastąpił okres transformacji i wielkiego kryzysu. Gospodarka była niestabilizowana, a podaż i popyt na pracę nie równoważyły się. Był to czas przemian w strukturze społecznej. W takich warunkach następowało zjawisko, w którym system szkolnictwa nie obejmował całej młodzieży. Pojawiła się kategoria osób bez wykształcenia bądź z wykształceniem niepełnym. Jednocześnie młodzież taka nie posiadała przygotowania zawodowego⁷. Już w 1932 r. na Górnym Śląsku zorganizowano stacjonarną drużynę roboczą, a w 1933 r. Ministerstwo Opieki Społecznej powołało Stowarzyszenie Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą, natomiast w 1934 r. Ochotnicze Drużyny Robocze⁸. W 1936 r. dekretem Prezydenta „O Służbie Pracy Młodzieży” powołano Junackie Hufce Pracy.⁹ Cele walka z marginalizacją, wyrównywanie szans itp. W swoim charakterze organizacja szkoleniowo-wychowawcza była strukturą przygotowującą do podjęcia pracy zawodowej, przy czym kształtowała pożądane postawy obywatelskie poprzez swój paramilitarny charakter. Skupiała bezrobotną i niewykształconą młodzież w przedziale wiekowym 17-20 lat. Czas uczestnictwa w formule JHP był przewidziany na dwa lata, a dla uczniów szkół zawodowych i bredniach oferowano ponad miesięczne ochotnicze praktyki.¹⁰ Podobne zjawiska społeczne, w tym organizacja gospodarki kraju oraz problem powszechności oświaty, które doprowadziły do przemiany w strukturze zatrudnienia młodzieży, zaistniały w okresie powojennym w drugiej połowie XX w. Pojawiła się potrzeba zorganizowania struktury odpowiedniej do objęcia patronatu nad młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym. 13 czerwca 1958 r. zostały powołane

⁷ Z. Jasiński, E. Nycz, *Absolwenci Ochotniczych Hufców Pracy. Badania ich losów, pozycji społecznej i zawodowej w społeczeństwie*, Opole 2010, s. 7–13.

⁸ E. Holona, *Geneza i rozwój Hufców Pracy (w kręgu tradycji)*, [w:] *Rozumienie i zrozumienie OHP*, pod red. J. Podgóreckiego, Opole-Głuchołazy 1998, s. 172–173.

⁹ A. Zakrzewska, *(Nie)znani absolwenci Junackich Hufców Pracy*, [w:] *Badania i analiza potrzeb szkoleniowych absolwentów OHP*, Toruń 2007, s. 143.

¹⁰ *Ibidem*, s. 141–142.

Ochotnicze Hufce Pracy¹¹. Obecnie w Polsce w czasie po transformacyjnym rzeczywistość społeczno-gospodarcza wyraża potrzebę kontynuacji misji OHP. Kryzys światowy, którego symptomy obserwowane są od 2006 r. wchodzi w czas schyłkowy zapowiadając ożywienie gospodarki. Istnieją więc grupy młodych, których rodziny zostały dotknięte bezrobociem, ubóstwem lub patologią społeczną, którzy w perspektywie kilku najbliższych lat, poprzez działania wychowawcze i zawodowe OHP, mogą stać się pożądaną grupą pracowników.

Zjawisko zagrożenia bezrobociem wśród osób młodych jest szczególnym problemem społecznym. Wymaga podejmowania działań zapobiegających jaki i zaradczych. Pośród wielu instytucji, które realizują swoją działalność w przestrzeni związanej z rynkiem pracy istotne miejsce zajmują Ochotnicze Hufce Pracy. Jest to instytucja posiadająca długą tradycję istnienia. Obecnie jest nieco zapomniana, co może być związane z wcześniejszym profilem funkcjonowania. Warto jednak zwrócić uwagę na tą instytucję ponieważ posiada ona doświadczenie, m.in. w: pracy z młodymi ludźmi, współpracy z pracodawcami, organizacji szkoleń i warsztatów oraz pośrednictwie pracy. Istotne jest również posiadanie dobrze rozwiniętej bazy, w tym wychowawczej i oświatowej.

Nie jest możliwe całkowite wyeliminowanie zjawiska bezrobocia, a nawet zagrożenia bezrobociem wśród ludzi do 35 roku życia. Istotne jest aby minimalizować ich skutki oraz żeby przygotowywać młodych na wyzwania współczesności. Ochotnicze Hufce Pracy dysponują potencjałem, który sytuuje tą instytucję pośród istotnych elementów na rynku pracy, które działają na rzecz minimalizowania zagrożenia bezpieczeństwa socjalnego spowodowanego bezrobociem.

Bibliografia

1. Brzozowski M., Gierałtowski P., Milczarek D., Siwińska-Gorzelał J., *Instytucje a polityka makroekonomiczna i wzrost gospodarczy*, Warszawa 2006
2. Danecka M., *Bezrobocie i instytucje rynku pracy*, Warszawa 2005
3. Godłów – Legiędź J., *Współczesna ekonomia. Ku nowemu paradygmatowi?*, Warszawa 2010
4. Hellwig J., *W kręgu tradycji, OHP jako swoista kontynuacja „Służby Polsce”*, [w:] *Rozumienie i zrozumienie OHP*, pod red. J. Podgóreckiego, Opole-Głucholązy 1998
5. Holona H., *Geneza i rozwój Hufców Pracy (w kręgu tradycji)*, [w:] *Rozumienie i zrozumienie OHP*, pod red. J. Podgóreckiego, Opole-Głucholązy 1998
6. Jasiński Z., Nycz E., *Absolwenci Ochotniczych Hufców Pracy. Badania ich losów, pozycji społecznej i zawodowej w społeczeństwie*, Opole 2010
7. Jarmolowicz W., M. Knapieńska M., *Polityka państwa na rynku pracy w warunkach transformacji integracji gospodarczej*, Poznań 2005
8. Landreth H., Colander D. C., *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 2005
9. Mlonek K., *Bezrobocie – pojęcia podstawowe*, [w:] *Rynek Pracy nr 11/12*, Warszawa 1994.
10. Najdychor M., *Wstęp*, [w:] *Młodzież, Edukacja, Praca. Wyzwania polityki społecznej*, pod red. Z. Sirojcia, Warszawa 2011, s. 13–15.
11. Nycz E., *Ochotnicze Hufce Pracy – zasoby instytucji i przestrzeń oddziaływania na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] Z. Jasiński, E. Nycz, *Absolwenci Ochotniczych Hufców Pracy. Badania ich losów, pozycji społecznej i zawodowej w społeczeństwie*, Opole 2010
12. Zakrzewska A., *(Nie)znani absolwenci Junackich Hufców Pracy*, [w:] *Badania i analiza potrzeb szkoleniowych absolwentów OHP*, Toruń 2007
13. Zieliński M., *Wpływ państwa na rynek pracy i decyzje zatrudnieniowe przedsiębiorstw*, Gliwice 2008

¹¹ J. Hellwig, *W kręgu tradycji, OHP jako swoista kontynuacja „Służby Polsce”*, [w:] *Rozumienie i zrozumienie OHP ...*, s. 158–159.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СЛОВАЧЧИНИ

Бусленко В. В.

канд. політ. наук, доцент,

*докторант Донецького національного
університету імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Виявлено специфіку паттерних взаємовідносин між владою та політичною опозицією в Словаччині в контексті реалізації ними групових та індивідуальних стратегій накопичення і конвертації суспільних капіталів. З'ясовано вплив цих стратегій на процес модернізації політичної системи країни.

Ключові слова: уряд, політична опозиція, Словаччина, взаємовідносини, модернізація.

Buslenko Vasyly, PhD, ScD candidate, Vasyly' Stus Donetsk National University

INTERRELATIONS BETWEEN THE POWER AND THE OPPOSITION IN THE PROCESS OF MODERNIZATION OF THE SLOVAK POLITICAL SYSTEM

Summary. The article specifies the pattern nature of interrelations between the power and political opposition in Slovakia in the context of group and individual strategies they implement for the accumulation and conversion of social capital. The influence of these strategies on the process of modernization of the political system of the country is determined.

Key words: government, political opposition, Slovakia, interrelations, modernization.

Напрями, темпи та результати модернізації політичної системи Словаччини залежали від індивідуальних та спільних (узгоджених) стратегій конвертації суспільних капіталів основних політичних гравців – влади та опозиції. Їх вибір відрізнявся в кожний з трансформаційних періодів. На перехідному етапі відбувалися процеси конвертації культурного, символічного (ідеї демократії, антикомунізму, реформування суспільства) капіталу в політичний (високий кредит довіри). В умовах репозиціонування партій після перших демократичних виборів спостерігалася трансформація та поступова фіксація статусного капіталу за основними політичними гравцями (посткомуністи-соціал-демократи-реформатори, постопозиція-реформатори).

В першій половині 90-х рр. модернізація політичної системи відбувалася в контексті реалізації владною елітою стратегії конвертації символічного та культурного капіталу в економічний (результат реформ) в довгостроковій перспективі. Наявність символічного капіталу та політичного капіталу особистої популярності дозволяло партіям компенсувати низький рівень економічного капіталу в структурі їх сукупного капіталу.

В основі взаємовідносин між урядом та опозицією лежить конкурентна боротьба за метакapітал держави. Успішна модернізація політичної системи сприяла нарощуванню як метакapіталу, так і політичного капіталу владної еліти (популярності і довіри), який доповнювався сукупним адміністративним та економічним капіталом. Пасивна підтримка курсу на модернізацію після втрати влади дозволяла опозиційним партіям у міжелекторальний період накопичувати соціальний капітал (економічний ефект від реформ) і статусний

(досвід перебування при владі, програма модернізації) і поступово перетворювати його в політичний (електоральна підтримка).

З другої половини 90-их років поєднання конвертації економічного капіталу країн ЄС та статусного (реформатори) в політичний на національному рівні стало домінуючою стратегією як для провідних, так і опозиційних партій. Проникнення зовнішнього економічного капіталу вимагало реформ, які б мали зробити країну інвестиційно привабливою. Уповільнення реформ приводило в дію зовнішні інституційні важелі впливу, що мало наслідком зменшення репутаційного капіталу владної еліти та сприяло нарощуванню політичного капіталу опозиційної еліти.

Влада та опозиція перебувають в тісній взаємодії, в ході якої відбувається постійна зміна їх меж в політичному полі внаслідок поступового перетікання політичного капіталу (довіра) від влади до опозиції. Певним уповільненням чи тимчасовим призупиненням такого процесу для влади є підтримка політики реформ та «поділ» частини метакapіталу з основним політичним конкурентом в обмін на лояльність та підтримку урядового курсу. Тим самим влада, віддаючи частинку метакapіталу держави, взамін отримує додатковий, тимчасовий «компенсаторний» політичний капітал від парламентської опозиції. Однак, такі раціональні дії політичних акторів призводять до зменшення контролюючих та мобілізуючих функцій опозиції, що має наслідком виникнення т.зв. «дефіциту демократії».

Перетікання частини метакapіталу до опозиції залежить від функціональності формальних інститутів конструктивної взаємодії (опозиційних угод, спільного голосування за конституційні зміни, підтримки уряду, спільної роботи в парламентських комісіях). Даний процес є взаємовигідним так як не загрожує втратою частки політичного капіталу як для уряду, так і для опозиції, хоча і несе в собі певні ризики зниження репутаційного капіталу кожної зі сторін. Він відбувається через застосування міжпартійної, позапартійної та змішаних моделей взаємодії [1, с. 12] та передбачає одночасне задіювання неформальних інститутів (перемовин політичних лідерів, негласних домовленостей). Передача частини метакapіталу від влади до опозиції передбачає встановлення симетрії відносин. Тому взамін владна еліта прагне отримати рівноцінну частку метакapіталу за ситуації зміни балансу сил та переходу в статус опозиції.

Раціональним мотивом політики модернізації політичної системи для уряду та лояльної опозиції, є прагнення зберегти та примножити політичний капітал як ресурс для отримання метакapіталу держави через неформальний розподіл між собою соціального, культурного, статусного та політичного капіталу, що супроводжується закріпленням біполярності політичного поля та фіксації меж впливу в умовах посилюючого зовнішнього (зі сторони ЄС) та внутрішнього (громадянські організації, конкуруючі політичні партії, громадський сектор) контролю.

Штучність біполярних гегемоній, а відтак поділу по лінії «влада-опозиція», проявляється в досить значній умовності ідеологічних відмінностей між базовими партіями. Постійне відтворення ситуації

поляризації по лінії «ліви-праві» не відображає ліній соціокультурних розмежувань в суспільстві і, по своїй суті, нагадує модель конкуруючих популізмів. На прикладі В. Мечіяра спостерігається вплив практик акторів на структуру політичного поля. Неформальні процедури конвертації капіталів, як наслідок парціальних політичних інтересів, в кінцевому рахунку призвели до авторитарного «відкату», втрати новою елітною групою позицій символічного репутаційного капіталу та призупинення процесів модернізації країни.

На стратегію накопичення та конвертації капіталів, як ресурсу модернізації, впливає зовнішній чинник. Після 2014 р. на індивідуальному (мікро-), груповому (мезо-) та соціетальному (макро-) рівнях Словаччина стала імпортером російського економічного та культурного капіталу, де в якості інструменту реалізації стратегії виступали політичні лідери, окремі словацькі партії та громадські організації. Нетипові механізми конвертації капіталів посилюють значимість неформальних політичних інститутів (російські лобістські групи), які за умов енергетичної залежності країни можуть мати політичний характер.

Поширення популізму, радикального націоналізму, ревізійністські, експансіоністські, релігійні, соціальні рухи, які користуються певною підтримкою в населення є потенційним соціальним капіталом, який за допомогою економічного капіталу з Росії здатний конвертуватися в політичний капітал (підтримка парламентських партій, окремих політичних лідерів), політизація неурядових організацій і спроможний негативно позначитися на стабільності в регіоні.

Література

1. King A. Modes of Executive-Legislative Relations: Great Britain, France, and West Germany. *Legislative Studies Quarterly*. 1976, vol. 1., No. 1. Pp. 11–36.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ АКТОРІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ПО ВЕРТИКАЛЬНІЙ ТРАЄКТОРІЇ

Чальцева О. М.

*д-р політ. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса (Україна)*

Анотація. Проектування державою публічної політики в Україні по траєкторії «згори – вниз» відрізняється суперечливими тенденціями, як позитивними, так і негативними, що визначають специфіку національної моделі.

Ключові слова: публічний актор, інституціоналізація, конфліктність системи, публічний капітал, національна модель публічної політики.

Chaltseva Olena, Doctor of Political Sciences, associate professor, Vasyl' Stus Donetsk National University

VERTICAL INSTITUTIONALIZATION OF PUBLIC POLICY ACTORS IN UKRAINE

Summary. Vertical projection of the state public policy in Ukraine «From top to the bottom» is remarkable for its controversial tendencies, both positive and negative, which together determine the peculiarities of the national model.

Key words: public actor, institutionalization, internal system conflicts, public capital, national model of public policy.

Сучасна Україна являє собою зразок країни, що знаходиться в лімінальному стані, коли розпочаті інституціональні перетворення ще не завершені і, як результат, проявляються у суперечливих тенденціях інституціонального розвитку та конфліктності системи. Інституціональна біографія української публічної політики складалася і продовжує складатися, перебуваючи в залежності від ефективності публічних інститутів у політичному просторі й відповідності до нормативної деліберативної моделі демократії. На кожному етапі розвитку публічної політики України актори політичного простору організаційно оформлялись і відповідно інституціоналізували нові практики взаємодії, демонструючи суперечливі ефекти інституціоналізації публічного капіталу.

Специфіку, проблеми та окремі аспекти інституціональної моделі української держави розглядали у своїх дослідженнях: В. Горбатенко, О. Бабкіна, І. Кресіна, Є. Головаха, Н. Паніна, А. Колодій, О. Зоткін, М. Шаповаленко, О. Носова, В. Дзюндзюк, В. Давиденко, М. Михальченко, С. Телешун та ін.

Проектування державою публічної політики в Україні по траєкторії «згори – вниз» відрізняється суперечливими тенденціями, як позитивними, так і негативними, що визначають специфіку національної моделі. Безумовними позитивами вертикальної інституціоналізації публічного капіталу можна відзначити: розпочато законодавче оформлення публічних інститутів, створення нових і реформування традиційних інституцій з

використанням інноваційних ресурсів, орієнтація на прийнятті в демократичних системах програми врядування та діалогові форми взаємодії з громадянським суспільством, розвиток сектора надання адміністративних послуг, активна інтернетизація і впровадження електронних технологій в процеси комунікації, управління та контролю.

За часи незалежності інституціональний каркас публічної політики законодавчо значно оновився і деталізувався. Імплементация міжнародних норм щодо публічної політики в національному законодавстві дала можливість новим інституціям набути легальної суб'єктності і розширила законодавчі можливості для інститутів публічної політики. Прийняті державою закони, які регламентують публічну політику в Україні умовно можна розподілити на три категорії: 1) закони по відношенню до діяльності державних інституцій, 2) закони, які передбачені для громадського сектора, 3) закони, які відносяться до інформаційно-комунікативного змісту публічної політики. Позитивним наслідком розширення правового сегменту поля публічної політики в Україні можна вважати те, що це дозволило наблизитись до нормативної демократичної моделі публічності та створювати юридичні умови для взаємодії акторів на різних просторових рівнях. Але в той же час національне законодавство не встигає фіксувати весь спектр інституціоналізованих практик взаємодії і статусів нових та традиційних акторів публічного поля політики в сучасних умовах. Також в реальності спостерігається проблема несумісності нових конституюючих правових установ і невідповідних для публічної діяльності інститутів, поки що не здатних забезпечити партнерські діалогічні взаємодії між акторами і виконання ними прийнятих в державі законів. У підсумку ми спостерігаємо інституціональну невизначеність, котра виявлена в кризі інституціональної структури, яка призводить, в свою чергу, до правової невизначеності, яка веде до прагнення кожного суб'єкта нав'язати свої правила і слабо застосувати (або взагалі ігнорувати) законодавчо прийняті норми.

Формальне інтегрування загальноосвітніх управлінських моделей в український політичний простір привело до деяких позитивних ефектів інституціоналізації громадського капіталу. Так, модернізація управлінських практик, згідно з концепціями New Public Management, Good Governance, E-government, Open Government Partnership, відповідно до міжнародних стандартів і прийнятих норм в державі, сприяла створенню в Україні нових інституцій в управлінні і застосуванню нових практик менеджменту з використанням інноваційних методів.

Поступово накопичуються негативні ефекти інституціоналізованого політичного капіталу, а саме інституціональна дуальність, конфліктність, правова невизначеність, низький рівень легітимності, створили умови для існування в Україні стійких імітаційних форм взаємодії між акторами і не сприяли розвитку діалогової і субсидіарної моделі суспільних відносин.

Формування нових і реформування традиційних політичних інститутів в Україні відбувалось і відбувається переважно по траєкторії «зверху-вниз», а саме, «дизайнерами» цього процесу є правляча еліта та кланово-олігархічні структури. Як результат ми маємо системні порушення принципу зворотного зв'язку між суспільством і владою. Імпульси, що йдуть знизу не сприймаються елітою, не враховуються або навмисно ігноруються «вимоги» на «вході», в результаті на «виході» система неефективна, з явно вираженим низьким рівнем публічного капіталу, критично низьким рівнем легітимачії інститутів і високим потенціалом конфліктності. Таким чином, можна констатувати, що в Україні створена важка для управління конфліктна інституціональна модель, яка потребує системного реформування в усіх напрямках.

Негативні ефекти інституціонального публічного капіталу можна назвати інституціональними «пастками», які перешкоджають публічному процесу і як наслідок переводять систему в стан гістерезису. На поведінку системи продовжують робити визначальний вплив схеми та стереотипи, що черпаються з арсеналу минулого часу, тоді як виклики, що надходять зовні, характеризуються принциповою новизною. Така поведінка системи не може не призводити до кризових проявів і зміни якості елементів системи

КОНФІГУРАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ НАПЕРЕДОДНІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2019 р.

Кокорський В. Ф.

канд. іст. наук, доцент,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Аналізується розклад сил у Вінницькій області перед парламентськими виборами 2019 р. Констатується домінування «БПП-Солідарність» та її сателітів як типовий приклад клієнтелістської орієнтації еліт в системі патримоніального президенталізму.

Ключові слова: Вінницька область, партія, парламентські вибори 2019 р.

Valentin Kokorsky, PhD in history, associate professor, Department of Political Science and State Governance at Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

CONFIGURATION OF POLITICAL FORCES IN VINNYTSIA REGION BEFORE THE PARLIAMENTARY ELECTIONS 2019

Summary. The article analyses the dispersal of forces in the Vinnytsia region before the 2019 parliamentary elections. The author highlights the dominance of the «BPP Solidarity» Party and its satellites as a typical example of the clientele orientation of elites in the system of patrimonial presidentialism.

Key words: Vinnytsia region, party, 2019 parliamentary elections.

Відмітною ознакою політичного процесу в Вінницькій області є наявність еліт, які уособлюють її в центральній владі та прагнуть в результаті нових виборів зберегти свої владні позиції. Якщо в Вінниці в структурах влади нині домінує прем'єрська «Вінницька європейська стратегія», то в області переважає президентська партія «БПП-Солідарність», яка використовує можливості призначень на посади у виконавчій вертикалі та істотний потенціал депутатів у представницьких органах регіону. БПП змогла зміцнитися в регіоні завдяки повноваженням президента у призначенні на посади в обласній та районних державних адміністраціях, а також відносній перемозі на місцевих виборах 2015 року, що сумарно дало їй майже 18% місць в районних і міських радах області.

Так, у обласній раді за результатами виборів 2015 р з 84 місць «БПП-Солідарність» отримала 27 (32,1%), що дозволило їй обійняти посаду голови (Анатолій Олійник) і сформувати більшість. Її союзниками стали фракції РПЛ (8 місць – перший заступник голови Михайло Кременюк), «Аграріїв Вінниччини» і «Опозиційного блоку» - по 6. ВО «Батьківщина» (16 місць), «Самопоміч» – 7 (заступник голови Ігор Хміль), УКРОП – 6 і ВО «Свобода» – 5 сформували опозицію. Щоправда, рух «Чесно» [1] визначив 78% обласних депутатів від БПП як злісних прогульників, які демонструють вищий рівень партійної безвідповідальності, сприяючи цим зниженню рівня довіри до влади.

На виборах у Вінницьку міську раду переконливу перемогу здобула нова – стара команда колишнього мера обласного центру Володимира Гройсмана –

партія «Вінницька європейська стратегія» («ВЕС»). Очолив список її співзасновник Сергій Моргунов, колишній секретар міської ради в 2006–2014 рр. і в.о. мера після переїзду Гройсмана до Києва. Проголосували за неї трохи більше 37% виборців, що дало партії 20 з 54 депутатських мандатів [2]. «БПП-Солідарність» отримала 18,52 % голосів і, відповідно, 10 депутатських крісел. Таким чином, більшість у Вінницькій міській раді склали 30 депутатів (55 % мандатів).

Її представники очолили п'ять з семи найважливіших комісій (3 від «ВЕС» і 2 від «БПП-Солідарність»). Крім того, «ВЕС» має двох заступників глав і чотирьох секретарів комісій. Вона представлена у всіх, але найбільше в земельній, бюджетній і комісії з питань житлово-комунального господарства. Своєю чергою, депутати від ВО «Батьківщина» (9 мандатів), ВО «Свобода» (6), «Самопоміч» (5) і «Опозиційного блоку» (4) контролюють комісії з питань освіти, культури, молоді, фізкультури і спорту («Батьківщина») та з питань охорони здоров'я та соціального захисту (ВО «Свобода»). В цілому більшість стабільна, а сил опозиції явно недостатньо для постійного впливу на її рішення [3].

Спектр партійного представництва в 25 районних радах Вінницької області ще більш різноманітний [4]. У них присутні 19 партій (п'ять парламентських - «БПП», «Батьківщина», РПЛ, «Самопоміч», «Опоблок», і 14 позапарламентських), які розподіляють між собою 865 мандатів. Сумарно найбільшу кількість місць отримали дві парламентські партії: «БПП» – 228 (26,4 %) і «Батьківщина» – 182 (21%), тоді як третьою стала позапарламентська Аграрна партія – 144 (16,6). Своєю чергою, у решти парламентських партій результати скромніші: РПЛ – 77 (8,9 %), «Опоблок» – 39 (4,5) і «Самопоміч» – 21 (2,4 %). Окрім аграріїв, серед позапарламентських партій значну вагу здобули «Наш край» – 43 (5 %) і Українське Об'єднання патріотів УКРОП – 37 (4,3 %), тоді як «Свобода» – 27 (3,1 %) і Народна партія України – 23 (2,7 %) свою колишню підтримку втратили. Представництво в усіх без винятку районних радах мають «БПП- Солідарність» (26,4 % мандатів) і ВО «Батьківщина» (21%), в 22 і 21 – РПЛ (8,9 %) і Аграрна партія (16,6 %). У більш ніж половині районних рад представлені також «Опоблок» (4,5 %) і УКРОП (4,3 %). При цьому висуванці БПП очолили 13 райрад, АПУ – 6, «Батьківщини» – 4, «Нашого краю» – 2, РПЛ і «Самопоміч» – по 1 [5].

Найбільшу кількість керівних посад у районних радах обіймають представники від «БПП» (42) і «Батьківщини» (31). Союзником президентської сили виступають позапарламентські Аграрна партія (22) і «Наш край» (10), тоді як опозиційна РПЛ очолює 4 постійні комісії, а «Самопоміч», «Опоблок», УКРОП і «Свобода» – по 3. Необхідно зазначити, що в ряді районів «Батьківщина», яка формально знаходиться в опозиції, активно співпрацює з партією влади та її сателітами в керівництві рад на рівні заступників їх голів. В цілому розподіл керівних посад в області демонструє переважання БПП і її союзників, а реальний розклад сил в радах є результатом політичних домовленостей, які часто не відповідають волевиявленню громадян.

Тим часом, результати виборчих кампаній в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) Вінниччини свідчать про те, що, беззаперечними фаворитами тут стали БПП і ВО «Батьківщина». Показовими тут постають дуже важливі для партії влади (чинний губернатор Валерій Коровий родом з Тростянця) вибори 29 квітня 2018 р до Тростянецької ОТГ, на яких «Батьківщина» отримала 9 депутатських мандатів, БПП – 8, самовисуванці – 4, «Самопоміч» – 2, РПЛ і Аграрна партія - по одному [6].

Узагальнюючи наявний у Вінницькій області розклад сил, варто зазначити, що «БПП-Солідарність» повсюдно присутня в представницьких органах регіону. Вона домінує (сама або разом зі своїми сателітами) як за чисельністю депутатів, так і за кількістю керівних посад. Збільшення її впливу - типовий приклад клієнтелістської орієнтації еліт в системі патримоніального президентіалізму, підкріпленої в даному випадку регіональними зв'язками і відносинами кумівства з акцентом на «своїх». Останні, як свідчить доля ПР на Вінничині, залишаються в силі навіть тоді, коли колишній патрон і його партія втрачають свою посаду і вплив. Опонентами «БПП» в області, щоправда далеко не завжди послідовними, є партії ВО «Батьківщина», Об'єднання «Самопоміч» і ВО «Свобода», які в бізнес-політичних інтересах час від часу йдуть на співпрацю з нею на різних рівнях.

Література

1. Гайда Т. «Маркерна область» допрогулювалася до ручки: майже 20 % у Вінницькій обласній раді можна відкликати. URL : <http://www.chesno.org/post/677/>
2. Огородник С. Депутати Вінницької міськради від «БЕС». URL : <http://www.chesno.org/post/364/>
3. Рибак В. Вінницька міська рада: коаліція Гройсмана-Порошенка узурпувала владу. URL : <http://www.chesno.org/post/339/>
4. Результати виборів депутатів районних рад: Вінницька область. URL: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM041?PT001F01=100&PT00_T001F01=100&pid112=21&pid100=5&rej=0
5. Голови районних рад України. URL: http://cifragroup.org/?page_id=1812
6. Задорожний М. На Вінничині ще на одну офіційну об'єднану територіальну громаду (ОТГ) стало більше. URL: <http://vlasno.info/politika/gromada/vibori/item/24161-na-odnii-z-dilnyts-oth-na-vinnychchy>

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ СПЕКТР СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Примуш М.

д-р політ. наук,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Визначено напрями та вектори політичного розвитку сучасних політичних партій України, які орієнтуються на електорат Сходу країни. З'ясовано, що в умовах ідеологічного вакууму та слабкої інституціональної бази партій простежується подальша атомізації та посилення регіональних політичних течій. В умовах Донецької та Луганської областей унаслідок військової агресії простежується подальше поглиблення партійної кризи та апатії.

Ключові слова: політична партія, об'єднання громадян, політична система, політичний процес, політичні вибори.

Mykola Prymush, Doctor of Political Sciences, Vasyl' Stus Donetsk National University

POLITICAL-IDEOLOGICAL SPECTRUM OF MODERN POLITICAL PARTIES OF DONETSK AND LUGANSK REGION

Summary. The directions and vectors of political development of modern political parties of Ukraine oriented to the electorate of the East of the country are determined. It was clarified that in conditions of ideological vacuum and weak institutional base of parties, further atomization and strengthening of regional political currents are traced. In the conditions of Donetsk and Luhansk oblasts, as a result of military aggression, further deepening of the party crisis and apathy can be traced.

Key words: political party, citizens' association, political system, political process, political elections.

Керуючись класичною політичною теорією саме партії надають динаміку та вектор розвитку політичної системи через різноманіття політичних курсів, ідей, платформ захищаючи інтереси різних суспільних груп. В Донецькій та Луганській областях складність цього ж питання зумовлюється атрибутивним характером самого значення «політична партія». Якщо до 2014 р. єдиною електоральною силою була «Партія регіонів», яка включала до своїх лав керівників та менеджерів підприємств, розташованих на цих територіях, тому єдина функція, яку вона виконувала, – це забезпечення легітимності претензій на владу тих чи інших суспільних кіл. Тобто «Партія регіонів» внутрішньо мала кланову структуру, представниками якої було відразу декілька регіональних груп.

З точки зору ідеологічного спектра, політичні партії Донецької та Луганської областей тяжіють до ліберально-націоналістичного напрямку. По-перше, відкинуто питання «російської мови», по-друге, акцентовано на ідеалах європейської соціалдемократії, по-третє, у політичній риторичі наголошено на розвитку вітчизняного середнього класу, наприклад, програми «Український донецький куркуль», де за рішеннями депутатів облради від «Опозиційного блоку» з обласного бюджету надається інвестиція у розмірі 500 тис.грн як стартовий капітал.

Однак, незважаючи на розвиток зазначених тенденцій, політичні сили Донецької та Луганської області продовжують у своїй організації та будові бути «групуванням» – у числах членів та у лідерах дуже багато сумнівних елементів, а, насамперед, претенденти на «вираження» інтересів тих чи інших соціальних груп, на основі підтримки яких й вирішується головне завдання,

мають можливість прийти до влади і якомога довше там утриматися. Партійно-політична еліта продовжує мати ознаки закритої системи, тому перехід від одних лав до інших не є вже «шоком, що викликає обурення».

Стосовно електоральних уподобань центральних, західних та північних регіонів Донецької та Луганської областей (підконтрольних Україні), то тут простежується значний вплив іншої специфіки на базі не урбанізації, а етнічних, культурно-релігійних та цивілізаційних аспектів розвитку української державності.

На користь нашої думки слугують результати парламентських кампаній 2002, 2006, 2007, 2012 та 2014 рр., де за їх підсумками представники правого та поміркованого ідеологічного спектра (у різні часи це – «Наша Україна», БЮТ, Блок Петра Порошенка та «Самопоміч») демонструють результати не менше 15 % або ігнорування виборів. Це пояснюють тим, що ідеологічний спектр тут не має чітких орієнтирів, він ситуативний та побудований на протистоянні вздовж соціально-економічних проблем та незгодою з керівниками адміністрації чи керівника. Тобто люди тут голосують та продовжують бути проти адміністративної системи. Тому, на наш погляд, ідеологічний напрям політичних партій Донбасу та їх керівний склад здебільшого має символічний характер – це відверте зіткнення у громадянській свідомості політичних сил, орієнтація на адміністративний ресурс, який досі залишається актуальним. На користь наведеної думки слугує той факт, що за ідеологічним спектром перша «п'ятірка» переможців виборів – 2014 у Донецькій та Луганській областях має певний рівень розшарування. Так, політичні сили, які здобули перемогу на парламентських виборах 2002, 2006, 2007, 2012 та 2014 рр., формують переважно правий ідеологічний спектр з деяким рівнем впливу лівого, який уже втратив політичний попит. Однак, ідеологічний спектр самих районів, де політичні сили, які долали виборчий бар'єр, зовсім інший, з чіткими ознаками протистояння між кланами всередині певних адміністративних одиниць, – тобто ключа тенденції розвитку політичних сил Донецької та Луганської областей, це не протистояння й не намагання увірватися у центр, а навпаки, на місцях отримати все, саме тут й криється ключ до розуміння нинішньої ситуації в регіоні.

Причина полягає у тому, що за роки незалежності в Україні та в Донецькій та Луганській областях не було проведено жодної системної реформи, яка б сформувала провідні конкурентоспроможні галузі економіки, ефективну сферу послуг, соціально правильну систему розподілення благ, а також так і не було проведено аграрної реформи, яка б створила конкурентоспроможну ринкову економіку на селі, щоб зупинити депресивне зростання урбанізації в слабкій економіці.

Дрібний і середній бізнес найбільш концентровано зосереджений у малих і середніх містах північної та південної частини Донбасу, де він є головною (з причини відсутності великої індустрії) сферою прояву ділової ініціативи найбільш активної частини суспільства. Про наявність середнього класу, рівень його консолідованості і рівень усвідомлення ним своїх інтересів треба робити висновки з того, що назви таких політичних організацій, як «Політична партія малого і середнього бізнесу України», «Партія Приватної Власності», «Партія Вільних Селян і Підприємців України» відомі лише вузькому колу фахівців-політологів. А

назва «Партія промисловців і підприємців України» хоч і має велику популярність, тим не менше, приховує за собою організації, які ніколи не наважилися самостійно вийти на вибори, а після союзу з Партією регіонів взагалі втратили політичну вагу.

Отже, об'єктивна реальність для нових політичних партій наочна демонструє, що їм не треба вдаватися до двох крайнощів – повністю відмовлятися від ідейних установ чи їх гібридизувати, або представляти лише одну соціальну верству. У своїх ідейно-політичних документах не треба реалізовувати практику поєднання часом несумісних понять, такі як державне регулювання та ринкова постіндустріальна економіка інновацій (ПР, Опозиційний блок), дотації державою приватного сільського господарства і націоналізація стратегічних ресурсів (Відродження), серед яких значаться і ресурси земельні (Наш край), або ж ідея потужної індивідуальної ініціативи, поєднана з ідеєю солідаризму, суть якої в тому, що в одній особі поєднуються робітник і капіталіст, — а це ніде у світі реалізувати не вдалося (Солідарність).

Такий невизначений ідеологічний напрям дає змогу нам виділити дивні трансформації політичних партій Сходу України. Так, за своєю ідеологічною суттю вони декларують суто центристську орієнтацію; у політичній риторичі – тяжіють до лівого центру чи взагалі змінюють свою орієнтацію залежно від настроїв електорату (від ультраправого центру до лівого центру і навпаки); у прийнятих політичних рішеннях залишається вірність принципам комунізму (реформи на благо народу, позитив від яких буде потім) та європейського солідаризму (намагання приховати відверті прогалини в політиці чи економіці ідеєю об'єднання нації навколо світлого майбутнього).

Література

1. Эль Мюрид Куклы и кукловоды украинской катастрофы. Технологии госпереворота, Москва, 2016. 280 с.
2. Закон України «Про звернення громадян». URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>
3. Олена Рощенко Українці не бачать нових лідерів і не довіряють старим. Рейтинг URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/23/7169282/>
4. Український донецький куркуль. URL : <https://www.agro.dn.gov.ua/ukrayinskij-donetskij-kurkul/>
5. Колодій А. Український регіоналізм як стан культурно-політичної поляризованості. *АГОРА*. – Україна – регіональний вимір. Київ : Стилос, 2016. Вип. 6. С. 78.
6. Рябчук М. Дві України: реальні межі, віртуальні війни / Рябчук М. — Київ: Критика, 2009. — С. 20,21
7. Колодій А. Позачергові президентські й парламентські вибори 2014 року в Україні: особливості та наслідки. URL : <http://political-studies.com/?p=1263>
8. Ворона П. Місцеве самоврядування і політичні партії в Україні. Харків; Марієстр, 2008. 165с.
9. Осадчук І. Теоретико-методологічні параметри і підходи до типологізації партійних систем та емпірично-порівняльні результати їх верифікації на прикладі України (1990–2016). *Політичні партії і вибори: українські та світові практики; збірник статей і тез за результатом наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики (Пам'яті Юрія Романовича Шведа)»* від 8 жовтня 2016 року / за загальною редакцією А. Романюка. Львів; 2017. С. 149–198.
10. Лебедок В. Конфігурація партійної системи України: низхідні та висхідні тенденції. *Сучасна українська політика: збірник наукових праць*. Київ: Видавництво «Центр соціальних комунікацій», 2013. Випуск 28. С. 60–69, 157–169.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

Стогова О. В.

канд. політ. наук, доцент,

Сумський державний університет, Україна

Анотація. Автором проаналізовано адміністративно-територіальний устрій України, вивчено його правові засади, досліджено спроби та перспективи його реформування.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій, реформа адміністративно-територіального устрою.

Stogova Olga Volodymyrivna, PhD in Political Sciences, assistant professor, Sumy state university, Ukraine

ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL STRUCTURE OF UKRAINE: PROSPECTS OF REFORMING

Summary. The author analyzes the administrative-territorial structure of Ukraine, studies its legal foundations, researches the attempts and prospects of its reformation.

Key words: administrative-territorial structure, reform of administrative-territorial structure.

Адміністративно-територіальний устрій сучасної України формувався протягом радянського періоду і навіть у наш час регулюється нормативно-правовим актом, ухваленим Президією Верховної Ради УРСР у 1981 р. [1]. У колі експертів та на рівні громадських обговорень необхідність реформування адміністративно-територіального устрою в Україні давно визнана, але через відсутність політичної волі та відмінність у поглядах на майбутній територіальний поділ країни з боку різних політичних сил питання залишається не вирішеним. Як демонструють численні дослідження європейського досвіду, основним принципом реформування адміністративно-територіального устрою за останні півстоліття став принцип децентралізації. Цей принцип не новий і для України, і навіть поряд із принципом централізації зафіксований у ст. 132 Конституції України [2].

В Україні публічна влада діє на чотирьох рівнях: загальнонаціональному, обласному, районному та на рівні населеного пункту. На останньому реалізується місцеве самоврядування, адже за ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. На рівні району та області існує жорстка централізація влади, що уособлюється місцевими державними адміністраціями, які відповідно до ст. 118 Конституції України відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня [2].

Порівняння із сучасною європейською практикою продемонструвало невідповідність територіальної організації влади України прийнятим демократичним стандартам місцевого самоврядування. Інституціональне

визнання необхідності проведення реформи адміністративно-територіального устрою відбулося ще 2005 р., коли були визначені основні її принципи: повсюдність, самодостатність, доступність [3]. Але зміни територіальної організації влади вимагали принципових змін у державному управлінні в цілому, що наштовхнулося на опір місцевих еліт та законодавчої влади.

Наступна спроба реформувати територіальний поділ України відбулася 2013 р., коли Кабміном був розроблений «Проект реформи органів місцевого самоврядування», яким пропонувалося створити три рівні адміністративно-територіальних одиниць: громада, район, регіон [4]. Але реформа знову виявилася такою, що не на часі.

Реформа місцевого самоврядування в Україні фактично розпочалася 2014 р., але без адміністративно-територіальної складової, після прийняття Кабміном Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [5]. Концепція зберігає чотири рівні: громада – район – регіон – держава, але із перерозподілом повноважень на рівень громади. Для забезпечення правової основи здійснення реформи Верховною Радою України були прийняті: зміни до бюджетного [6] та податкового [7] кодексів, закони про добровільне об'єднання територіальних громад [8], про співробітництво територіальних громад [9]. Наступним етапом у проведенні реформи, який має забезпечити саме її адміністративно-територіальну складову, стало схвалення Урядом Проекту Закону про засади адміністративно-територіального устрою України № 8051 від 22.02.2018 р. [10], який знаходиться на розгляді у Верховній Раді України.

Цим законопроектом надається законодавчого врегулювання порядку утворення, ліквідації, встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, назв населених пунктів, а також їхнє віднесення до певних категорій. Принципово важливо, що у ст. 5 вказаного законопроекту надано визначення та перераховані конкретні ознаки адміністративно-територіальної одиниці. Нормою законопроекту передбачені адміністративно-територіальні одиниці регіонального, субрегіонального, базового та допоміжного рівнів.

У ст. 7 Проекту Закону про засади адміністративно-територіального устрою України № 8051 сформульовано поняття громада та чітко регламентоване місце знаходження її адміністративного центру. У ст. 8 визначено поняття району та зазначені вимоги щодо кількості населення необхідної для його утворення – 150 тис. мешканців. Проектом Закону (п. 2 ст. 8) визначено, що район є територіальною основою організації та діяльності місцевого органу виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади та органу місцевого самоврядування району. Вказана норма законопроекту відповідає реалізації принципу децентралізації влади, оскільки передбачає створення виконавчих органів місцевого самоврядування на рівні району, що має забезпечити реальне місцеве самоврядування на цьому рівні, а не лише його представницьку функцію, що сьогодні здійснюється районними радами.

Застарілий адміністративно-територіальний устрій України не відповідає європейським стандартам місцевого самоврядування та сучасним

вимогам українського суспільства. У руслі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні вже завершується етап створення територіальної основи для ефективного самоврядування, що забезпечується добровільним об'єднанням територіальних громад. Наступним етапом має стати реформування другої ланки адміністративно-територіального устрою – району, що не можливе без прийняття нового закону про адміністративно-територіальний устрій України.

Література

1. Верховна Рада України, 2019. Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 р. № 1654-X. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1654->
2. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
3. Безсмертний Р. Основні засади адміністративно-територіальної реформи в Україні. URL : <http://www.adm.dp.ua/OBLADM/OblDp.nsf/b19e47826f35603ec2256f29003c32ff/60e3a21fd141cd61c22571aa0027dbeb>.
4. Ворошилов О. Перспективи здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні. URL : <http://nbuviar.gov.ua/asambleya/voroshilov-N62013.php>
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
6. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України (№ 2233–VIII) URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2233-19>
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деякі законодавчі акти України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році : Закон України (№ 2245–VIII). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245>
8. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII від 05.02.2015 № 157-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
9. Про співробітництво територіальних громад : Закон України URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
10. Про засади адміністративно-територіального устрою України : проект Закону України № 8051 від 22.02.2018 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63508

ДИСКУСІЇ НАВКОЛО «РЕФОРМИ ГОВІНА» В ПОЛЬЩІ

Неприцька Т. І.

канд. політ. наук, доцент,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Неприцький О. А.

канд. іст. наук, доцент,

Вінницький державний педагогічний університет

ім. Михайла Коцюбинського

Анотація. В статті розглядаються дискусії навколо Закону «Про вищу освіту і науку» у Польщі. Основні та найбільш аргументовані звинувачення на адресу «реформи Говіна» стосуються спроб правлячої партії «Право і Справедливість» централізувати владу та обмежити академічну свободу. Проте, сама необхідність реформування системи вищої освіти Польщі заперечень не викликає.

Ключові слова: реформа Говіна, Польща, вища школа, освіта, наука.

Neprytska T., Ph.D. in Political Science, associate professor, Vasyl' Stus Donetsk National University

Neprytskyi O., Ph.D. in History, associate professor, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsiubynskyi

DISCUSSIONS AROUND THE “GOWIN REFORM” IN POLAND

Summary. The article studies the discussions around the Law “On Higher Education and Science” in Poland. The main and most substantiated accusations regarding the “Gowin Reform” include the attempts of the ruling party “Right and Fairness” to centralize the power and restrict academic freedom. However, the actual need to reform the system of higher education in Poland does not cause any discussions or doubts.

Key words: the Gowin reform, Poland, higher educational institutions, education, science.

Науковці, студенти, публіцисти та інші верстви суспільства Польщі продовжують активно обговорювати новий Закон «Про вищу освіту і науку» [1], що був прийнятий 20 липня минулого року, а 1 серпня – підписаний президентом Анджеєм Дудою. Впровадження нововведень передбачається здійснити протягом 2018–2022 років, і стосуватимуться вони практично всіх сторін наукового і освітнього життя вищих навчальних закладів: завдань вищої школи, організації роботи ВНЗ, навчального процесу, фінансування, захисту наукових робіт, навчання іноземців, публікацій результатів наукових досліджень тощо.

Новий Закон зазнав серйозної та обґрунтованої критики в польських наукових колах, засобах масової інформації та громадській думці. Міністерство науки і вищої освіти Польщі запевняє, що це все лише побоювання консервативно налаштованих громадян, які завжди опираються змінам, бо наважитися на зміни важко.

Заступник міністра науки і вищої освіти Пьотр Мюллер в своєму інтерв'ю стверджує, що «академічне середовище буде концентруватися на дискусії, як найближчим часом змінити свої навчальні заклади», оскільки ВНЗ мають рік, щоб створити нові статuti і нові структури вишів, які будуть відповідати

вимогам нового Закону. «Це, – на думку урядовця, – буде розбурхувати емоції, бо навчальні заклади отримують великі можливості прийняття рішень» [2]. Натомість, значна частина професорсько-викладацького складу висловлює цілком протилежну позицію, що відповідно до нового вимог законодавства відбувається централізація влади, як на рівні навчального закладу, так і на рівні всієї системи вищої освіти: забираються повноваження у факультетів та відділів і передаються керівництву освітнім закладом; ректор розглядається як «менеджер на контракті»; а для управління закладом поряд із ректором та сенатом створюється ще рада ВНЗ, до якої входять на лише представники навчального закладу, але й люди «з поза установи», а склад ради затверджується міністерством. Таким чином, якщо політичні сили проводять своїх людей в раду ВНЗ, то рішення можуть прийматися під впливом політичної, а не академічної доцільності.

Щоб перенести акцент із кількості опублікованих наукових праць на якість професійного доробку співробітників ВНЗ, реформа затверджує «список» видавництв, де мають публікуватися науковці, щоб це давало бали їм і їхнім навчальним закладам. Введення такого чіткого переліку професор Андрей Новак у своєму відкритому листі до голови правлячої партії «Право і Справедливість» Ярослава Качинського [3] (підписаному багатьма представниками польської науки і вищої освіти) розглядає як істотну загрозу гуманітарним і суспільствознавчим галузям знань. Здобутки гуманітаристики далеко не завжди призначені для вузького кола фахівців, а часто мають на меті дійти до широкої аудиторії та викликати обговорення і резонанс в суспільстві серед людей, що не читають журнали із затвердженого міністерством «списку».

Наявність міністерського переліку видавництв, на думку науковців, що підписали лист, обмежить академічну свободу і витіснить у маргінальну зону просвітницьку роль польської гуманітаристики і суспільствознавства. Реформа, замість того, щоб сприяти започаткуванню нових напрямків у науковій дискусії та відкритому обміну думками, підтримує переписування, наслідування, конформізм та пристосуванство, щоб відповідати вимогам уряду.

Є також нововведення, які розцінюються однозначно як позитивні зміни. До таких належить новий спосіб нарахування дотацій для держаних ВНЗ. До реформи навчальний заклад отримувал державне фінансування на кожного студента. Тобто, чим більше студентів, тим більше дотаційних коштів отримувал академічний осередок. В результаті, керівництво навчальних закладів було зацікавлене в кількості студентів більше, ніж у якості освіти. Це негативно впливало на рівень мотивації студентів до навчання. Серед студентства була поширена думка, що «все одно не відрахують». За новими правилами, визначається оптимальна кількість студентів на одного викладача (11-13 осіб). За таких умов навчальний заклад отримує максимальний рівень дотації. Якщо ж є відхилення у той чи інший бік, рівень фінансування скорочується. Оскільки ВНЗ, переважно, намагалися економити фонд заробітної плати, то цей показник був вищим, ніж затвердило міністерство. Таким чином введення даної законодавчої норми дозволило «оздоровити»

академічний клімат, подавши на відрахування багатьох студентів за низький рівень успішності.

Також можемо вказати положення нового Закону, які впроваджені хибно, і повинні бути змінені найближчим часом. Наприклад, такою нормою стала відмова визнавати студентами учасників річних підготовчих курсів для іноземців (так званого, «нульового» курсу). Якщо таким особам не дати статусу студента, то вони не зможуть отримати навчальну візу в польському консульстві і на законних підставах в'їхати на територію Польщі, де вони мають навчатися. Друга проблема відсутності статусу студента полягає у тому, що в країнах, де існує загальна військова повинність для чоловічого населення (наприклад, в Україні), хлопці, навчаючись на підготовчих курсах у Польщі, не матимуть законних підстав для отримання відстрочки від армії. Зрозуміло, що цю законодавчу норму потрібно скасувати. Але, оскільки, Закон готувався протягом двох років і ще не минуло року з його введення в дію, то прийняття змін до нього буде визнанням допущених помилок уряду у підготовці реформи. Тому, очікувати на зміни можна не раніше, ніж через рік, або й більше.

Таким чином, основні та найбільш аргументовані звинувачення на адресу «реформи Говіна» стосуються спроб правлячої партії «Право і Справедливість» централізувати владу та обмежити академічну свободу. Проте, сама необхідність реформування системи вищої освіти Польщі заперечень не викликає. І найбільш вірогідно, що найближчим часом будуть уже готуватися зміни до Закону «Про вищу освіту і науку».

Література

1. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Dz.U. z 2018 r. poz. 1668. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668>
2. Duże zmiany na uczelniach od 1 października. Zobacz co czeka studentów i wykładowców po reformie Gowina [HARMONOGRAM]. Najwyższy czas. Przez AW – 29 września 2018. URL: <https://nczas.com/2018/09/29/duze-zmiany-na-uczelniach-od-1-pazdziernika-zobacz-co-czeka-studentow-i-wykladowcow-po-reformie-gowina-harmonogram/>
3. List otwarty do prezesa Jarosława Kaczyńskiego. Prof. Andrzej Nowak: Reforma Gowina marginalizuje społeczną rolę humanistyki. wPolityce.pl 22 grudnia 2018. URL: <https://wpolityce.pl/polityka/426761-list-prof-nowaka-do-jaroslaw-kaczynskiego>

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.: ОСВІТНІЙ КОНТЕКСТ

Лазарович М. В.

д-р політ. наук, професор,

Тернопільський національний економічний університет

Лазарович Н. А.

викладач вищої категорії,

Тернопільський кооперативний торговельно-економічний коледж

Анотація. На прикладі єврейського та польського етносів досліджено основні тенденції розвитку освіти національних меншин України наприкінці XIX – на початку XX ст. Визначено вплив імперської політики на освітній стан іноетнічного населення. Виснувано, що за рівнем освіченості національні меншини істотно переважали українське населення.

Ключові слова: національні меншини, освіта, навчальні заклади, учні, педагоги.

Lazarovych Mykola, Doctor of Political Sciences, Ternopil National Economic University, Ukraine

Lazarovych Nataliia, teacher, Ternopil Cooperative Trade and Economics College, Ukraine

NATIONAL MINORITIES OF UKRAINE IN THE LATE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURIES: THE EDUCATIONAL CONTEXT

Summary. The basic trends of development of individual education of national minorities of Ukraine in the late XIX – early XX centuries. The influence of the imperial policy of education alien ethnic population. Summarized that the level of education of national minorities substantially prevailed over the Ukrainian population.

Key words: ethnic minorities, education, educational institutions, students, teachers.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. однією з особливостей розвитку України була суттєва диспропорція між питомою вагою українців, що проживали в Україні, і національним складом творчої інтелігенції, для якої рідною мовою була українська. Так, якщо серед осіб, зайнятих розумовою працею в сфері науки, літератури і мистецтва українці становили 12,3 %, то євреї – 25,7 %, росіяни – 40,7 %, поляки – 8,2 %, німці – 4 %. Тобто, серед українців одна людина творчої праці припадала на 423 осіб, серед поляків – на 145, євреїв – на 90, росіян – на 80 осіб [6, с. 33].

У зв'язку з окресленим, актуальним є з'ясування рівня освіченості окремих національних меншин України напередодні Української революції 1917–1921 рр. Дана проблема ще не повною мірою знайшла своє відображення у вітчизняній і зарубіжній історіографії, відтак стане об'єктом даної статті.

Серед сучасних досліджень окресленої проблеми насамперед слід відзначити колективну монографію «Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект», а також праці таких науковців, як О. Буравський, О. Калакура, І. Монолатій, І. Міронова та ін.

Високим рівнем етнічної самосвідомості відзначалися євреї. Традиційним для цього народу було усвідомлення своєї національної самобутності, намагання зберегти свою культуру, традиції, звичаї, власний «світ» від впливу навколишнього середовища і зовнішнього світу. Однак початкові російськомовні

школи у Великій Україні та польськомовні в Східній Галичині зовсім не приваблювали єврейську меншину [6, с. 31; 5]. Тому єврейські діти ходили до єврейських релігійних початкових шкіл – хедер або талмуд-тор. Перші були платними, а другі створювали для навчання сиріт і дітей із бідних єврейських сімей; їх утримували на кошти єврейських громад і на пожертвування заможних євреїв. Навчанням дітей займалися маламеди або книжники.

Із другої половини XIX ст. на зміну малоосвіченим маламедам почали приходити вчителі, які мали ґрунтовну фахову підготовку; тісні хедери, в яких лише кілька десятків учнів вивчали єврейську релігійну літературу, замінили одно-, дво- і чотирикласні навчальні заклади [5].

У Східній Галичині та на Буковині мережа єврейських навчальних закладів розширилася також за рахунок діяльності благодійного фонду барона М. Гірша. Завдяки йому в 1891 р функціонувало 7 шкіл із 1789 учнями, а в 1904–1905 рр. – 48 шкіл із 7859 учнями [2].

Згадані початкові школи становили важливий елемент традиційної єврейської системи освіти та релігійності, їх діяльність значною мірою пояснює наявність високого рівня грамотності серед єврейської меншини. Так, після поляків, євреї посідали в Україні друге місце за кількістю письменних, які становили 41,7% [6, с. 31] від усього населення.

Що стосується середньої освіти, то тут євреї також намагалися віддати дітей до навчання не в казенні ремісничі училища першого та другого розрядів, які діяли у низці українських міст, а у школи меламедів, де вони отримували як світські, так і духовні знання. Крім того, за дозволами російського уряду в межах єврейської осілости зберігалися і відкривалися єврейські училища [6, с. 31]. Крашою була ситуація в Східній Галичині, де з 1900 до 1910 р частка євреїв серед учнів середніх шкіл зросла з 19,3 до 22,6 % [6, с. 47].

Із серйозними урядовими перешкодами в Російській імперії стикались євреї, які прагнули здобути вищу освіту. Так, згідно директиви міністра освіти від 1887 р., їх вступ до вишів був обмежений 3% усіх тих, що навчалися в столичних закладах, 5 % – поза смугою осілости і 10% – у смузі осілости [7, с. 560]. Проте єврейська молодь була зацікавлена у здобутті вищої освіти, оскільки вона давала можливість проживати в містах поза межою осілости, тому прагнула виїхати на навчання за кордон [6, с. 34]. Про відсутність подібних проблем на західноукраїнських землях, які перебували в складі конституційної монархії Габсбургів, свідчить той факт, що впродовж 1900–1910 рр. частка євреїв серед студентів Львівського університету зросла з 19,7 до 27,5 % [6, с. 47].

Чимало перешкод і значних утисків зазнали в духовній сфері поляки, які прагнули зберегти свою самобутність. Але викоринити офіційними постановами багаторічні корені і традиції польського шкільництва на Правобережжі виявилось майже неможливим. На противагу російському державному шкільництву створювалися, в т. ч. й нелегально, приватні пансіони, продовжували діяльність таємні школи, в яких переважно навчалися діти польських поміщиків та шляхти. Незареєстровані польські школи утримувалися на кошти поміщиків, міщан, заможних селян та за рахунок місцевих ксьондзів. У різний час такі заклади діяли у Красиліві, Луцьку, Кам'яниці-Подільському [6, с. 30–31] та інших містах.

Польські поміщики-католики своєю увагою, пожертвуваннями та співучастью у розбудові та утримуванні церковно-приходських шкіл нерідко навіть переважали російських і українських православних землевласників. Так, Волинська губернська земська управа, де були міцними впливи польської шляхти, виділила на потреби початкового навчання 135 тис. руб. Таку допомогу в 1910 р. отримали 46 % вищеназваних шкіл губернії.

Чимало заможних поляків були попечителями навчальних закладів. Наприклад, у Володимирі-Волинському шляхтичі В. Заремба, А. Лісевич, В. Михалевич та інші в лютому 1912 р. взяли попечительство над учнями місцевої приватної жіночої гімназії. Вони надавали допомогу бідним здібним гімназисткам за їх сумлінне навчання та високої моральні якості, сприяли їх естетичному розвитку. З цією метою організовували вистави, екскурсії літературно-музичні вечори тощо.

Попечителем Рівненської гімназії був князь К. Любомирський, відомий композитор та поет. Його син С. Любомирський надавав матеріальну допомогу викладачам Рівненського реального училища [1, с. 12].

У результаті спільних зусиль, відсоток грамотних серед польської людності був досить високим навіть у порівнянні з євреями та росіянами, і становив 45,1 % [6, с. 31]. У значно кращому стані перебувало польське шкільництво в Галичині, де лише за перше десятиріччя ХХ ст. кількість польських початкових шкіл зросла з 963 до 6151, у декілька разів збільшилося число середніх шкіл [3, с. 100]. Ще кращим було становище у Львівському університеті, де поляки домінували.

Отже, проаналізувавши окремі національні меншини України досліджуваного хронотопу за рівнем їхньої освіченості, варто відзначити, що за цим фактором вони істотно переважали українське населення. Усвідомлення неукраїнськими етносами вагомості освіти, проживання їх переважно в містах, де були кращі умови для навчання, та матеріальна допомога заможних одноплемінників дали змогу їм не лише досягти достатньо високого освітнього рівня, а й зберегти свою етнічну ідентичність. Така ситуація напередодні Української революції 1917–1921 рр. ставила результати національно-визвольних змагань у залежність від порозуміння з національними меншинами.

Література

1. Буравський О. А. Громадська діяльність польської інтелігенції Волині, її внесок в українську і європейську науку у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Українська поліоністика*. 2004. Вип. С. 10–17.
2. Гирш Морис де. *Електронная еврейская энциклопедия*. URL: <http://www.eleven.co.il/article/11196>.
3. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. К. : Знання України, 2007. 508 с.
4. Міронова І. С. Національні меншини України : навч.-метод. посіб. Миколаїв ; Одеса : ТОВ Від, 2006. 305 с.
5. Монолатій І. Галицькі євреї в австрійський період (1772–1918 рр.). *«І»*. 2008. Ч. 51. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/monolatij1.htm>.
6. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М. Панчук та ін. К., 2000. 357 с.
7. Очерки по истории еврейского народа / под ред. проф. С. Эттингера. Тель-Авив : Ам Овед, 1972. 872 с.

ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ, ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ (1991–2009 рр.)

Попко С. М.

генерал-полковник,

*Командувач Сухопутних військ
Збройних Сил України, Україна*

Анотація. Проаналізовано особливості становлення військово-медичної освіти в Україні в контексті суспільно-політичних процесів. Розглянуто успіхи і невдачі освітніх реформ у військово-медичній сфері, зокрема процес реорганізації Української військово-медичної академії.

Ключові слова: освіта, військова медицина, заклад вищої освіти, військові кафедри.

*Попко Сергій Миколайович, генерал-полковник, Командувач Сухопутних військ
Збройних Сил України, Україна*

MILITARY MEDICAL EDUCATION IN UKRAINE: FEATURES OF DEVELOPMENT, WAYS OF REFORMING (1991–2009)

Summary. The peculiarities of formation of military medical education in Ukraine in the context of socio-political processes are analyzed. The successes and failures of educational reforms in the military-medical sphere, in particular the process of reorganization of the Ukrainian Military Medical Academy are considered.

Key words: education, military medicine, institution of higher education, military departments.

Розпад СРСР (1991 р.), де-факто, залишив молоду Українську державу без системи підготовки військово-медичних кадрів, оскільки на території нашої держави не залишилося жодної військово-медичної установи [2, с. 56]. Проблема потребувала негайного вирішення, зважаючи на значну кількість військовослужбовців та нестачу кваліфікованих військових лікарів.

Перед головнокомандуючим Збройних Сил України (ЗСУ), центральними органами влади постала складна дилема – до якої системи підготовки військово-медичних кадрів уніфікувати українські реалії. Б. Клішевич, І. Гончаренко та Я. Заруцький виокремили три можливі варіанти: 1) відсутність окремої системи військово-медичної підготовки (військові лікарі навчаються у цивільних вищих навчальних закладах (ЦВНЗ)); 2) створення мережі спеціалізованих навчальних закладів; 3) поєднання ЦВНЗ і спеціалізованих військово-медичних навчальних закладів [3, с. 90–91]. Водночас, в ідеальному варіанті, як відзначає М. Нещадим, «при формуванні змісту освіти повинні враховуватися потреби й вимоги індивідуально-особистісного розвитку військовослужбовців» [5, с. 25].

Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) від 19 серпня 1992 р. «Про реформу системи військової освіти» заклала фундамент сумнівної реформи системи військово-медичної освіти. Недоліком нормативно-правового акту стала ліквідація військових кафедр у Донецькому, Луганському, Тернопільському та Чернівецькому медичних інститутів [9] на тлі інтеграції військово-медичної і цивільної медичної освіти [6, с. 185].

Як виняток, вагомим кроком у розбудову тогочасної системи військово-медичної освіти в Україні стало створення Української військово-медичної академії (УВМА) (1995 р.) [10]. Тоді ж, відповідно до Постанови КМУ, у

вищих медичних навчальних закладах передбачено створення кафедр екстремальної та військової медицини [10] (теоретико-методичне керівництво кафедрами здійснювала УВМА) [10].

Певна непослідовність у реформуванні системи військово-медичної освіти прослідковувалася й на початку XXI ст. [4, с. 97]: де-факто, ліквідована система підготовки офіцерів медичної служби запасу із числа студентів вищих медичних навчальних закладів [1]; ліквідовано кафедри медицини катастроф та військової медицини вищих медичних навчальних закладів тощо [1]. Як не дивно, у 2007 р. під загрозою ліквідації опинилася й сама УВМА – передбачалось вивести з її складу Науково-дослідний інститут проблем військової медицини Збройних Сил, Головний військовий клінічний госпіталь, Центральну стоматологічну поліклініку, Центральну санітарно-епідеміологічну лабораторію та ін. установи, а УВМА реорганізовувалась у Військовий інститут Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика [7]. Однак, уже у 2009 р., функціонування УВМА як основного закладу військово-медичної освіти, було відновлено, але без власної клінічної бази [8].

Література

1. Андронатій В. Організація та стан медичного забезпечення військових частин і з'єднань Збройних Сил України. Проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Архів Військово-медичного клінічного центру Західного регіону*.
2. Андронатій В. Б., Савицький В. Л. Українська військово-медична академія – центр підготовки висококваліфікованих військово-медичних фахівців для Міністерства оборони України та інших органів виконавчої влади. *Наука і практика*. 2014. № 1. С. 56–62.
3. Клішевич Б. А., Гончаренко І. Ф., Заруцький Я. Л. Військово-медична освіта в Україні: становлення та шляхи подальшого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2011. Вип. 28. С. 88–99.
4. Клішевич Б. А., Гончаренко І. Ф., Заруцький Я. Л. Військово-медична освіта в Україні: становлення та шляхи подальшого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2011. Вип. 28. С. 88–99.
5. Нецадим М. І. Теоретико-концептуальні основи змісту військової освіти. *Наука і оборона*. 1999. Вип. 3. С. 25–26.
6. Пасько В. В. Інтеграція цивільної та військово-медичної освіти. *Тези допов. наук.-практ. конф. «Наукомісткі технології подвійного призначення»* (Київ, 19-24 квітня 1994 р.). Київ : КВІУЗ, 1994. С. 185–186.
7. Постанова Кабінету Міністрів України № 1303 від 8 листопада 2007 р. «Про реорганізацію Української військово-медичної академії». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1303-2007-%D0%BF>
8. Постанова Кабінету Міністрів України № 467 від 13 травня 2009 р. «Про заходи щодо подальшої оптимізації мережі вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/467-2009-%D0%BF>
9. Постанова Кабінету Міністрів України № 490 від 19 серпня 1992 р. «Про реформу системи військової освіти». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF>
10. Постанова Кабінету Міністрів України № 819 від 16 жовтня 1995 р. «Про взаємодію медичних служб Збройних Сил та інших військових формувань із державною системою охорони здоров'я і про створення загальнодержавної системи екстремальної медицини». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/819-95-%D0%BF>
11. Постанова Кабінету Міністрів України № 820 від 16 жовтня 1995 р. «Про створення Української військово-медичної академії». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/820-95-%D0%BF>

СЕКЦІЯ 2

Науково-практичні та освітні аспекти соціально-поведінкових наук: тренди і виклики

UDC 336.1, 336.5

ECONOMIC ASPECTS OF SOCIAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

Petko Angelov
Head Assist. Prof. PhD
the Department of Finance and Credit,
Dimitar A. Tsenov Academy of Economics
Svishtov, Bulgaria

Summary. The study of the social policy of the European Union member states in various aspects is an actual issue, subject to a number of scientific research interests. This paper focuses on the main social indicators – total social costs, social benefits and net social contributions as the main measure of the social policy in the countries. Its aim is to research these indicators within a 10-year period (2008-2017) as the European Union countries are being selected and grouped according to their achievements in the social policy field.

Key words: cluster analysis, social policy, European Union, net social contributions.

*Петко Анжелов, головний асистент, доктор філософії, кафедра фінансів та кредиту
Господарської академії ім. Д.А. Ценова, Свіштов, Болгарія*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Вивчення соціальної політики країн-членів Європейського союзу в різних аспектах є актуальним питанням, а також предметом низки наукових дослідницьких інтересів. Ця робота зосереджена на головних соціальних показниках – загальних соціальних витратах, соціальних виплатах та чистих соціальних внесках як головній мірі соціальної політики країн. Мета роботи – дослідити зазначені показники на протязі десятирічного періоду (2008-2017), в той час як країни Європейського союзу були відібрані та згруповані на основі їх досягнень в сфері соціальної політики.

Ключові слова: кластерний аналіз, соціальна політика, Європейський союз, чисті соціальні внески.

The social policy of the European Union countries dates back to the conclusion of the Treaty establishing the European Economic Community in 1957 and its accompanying problems remain topical nowadays. In their attempts to smooth out social inequality, countries offer different solutions that give rise to contradictory views on the outcome achieved. Even though the term “European social space”, which is above nationality in addressing social problems in the Community, emerged in the early 1980s, the policy persuaded at national level remains a leading one in overcoming social inequality (Pavlova-Banova, 2017). The method used to divide the EU countries is non-hierarchical iterative algorithm “K-means”-clustering. It provides an opportunity to classify data and establish their similarities and differences. The founder of this method is considered to be Hugo Steinhaus

(Brotikovskaya, D. and Zobinen, D., 2019). The basic idea of the algorithm is the cluster random data division, after which the vectors are grouped according to their proximity to the selected center of a particular indicator. Its aim is to divide N observations of K-clusters so that each individual observation belongs to a fixed cluster located at the least distance from the observation. The determination of distance between the indicators is based on the calculation of so-called “Euclidean space” (Pawlas, I.), which is mathematically defined by the following formula:

$$d_{j_0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{j_0})^2},$$

A similar of grouping is used in the research of many authors exploring different objects of its kind. **Gołębiewska A.**, (Blajer-Gołębiewska, A., 2014) classifies the economies of the EU regarding their economic activities in the 21st century in terms of geographical, historical and political indicators. **Angelov A.** (Ангелов, А., 2019) examines public costs of education in the EU member states and makes the division of the countries in terms of basic educational indicators. Through multivariate comparative analysis **Zarkova S.** (Zarkova, S., 2018, pp. 44-54) explores and differentiates regional differences according to the European classification of the territorial units for statistical purposes in Bulgaria (NUTS), assessing the degree of economic, social and demographic challenges and divides Bulgarian regions into four current groups according to these factors.

Three main indicators are used to identify differences in the socio-economic policy: social protection indicator, social security contributions and net social contributions in proportion to the country’s GDP. Two specific years (2008 and 2017) were selected, from a ten-year period in order to compare and establish the movement of countries in the different groups. For the purposes of this study the main source of information is the Eurostat database¹ and in particular data on the effectiveness of social protection indicator, social benefits and net social contributions expressed as a percentage of the indicator of economic growth – Gross Domestic Product. **The Social protection indicator** measures the effectiveness of social protection in the country. It is based on the total costs of social protection committed by all people of the state. It includes the cost of social security, social assistance and labour market programmes. **Social benefits** are generally government-funded transfers to households, aimed at reducing the financial burden of a number of risks or needs. **Net social contributions** are those contributions made by households to social security funds aimed at ensuring payment of social benefits. These indicators best represent the assessment of social economy undertaken in the countries and their combination allows the ability to monitor the countries’ actions.

¹ Data is collected from the following sources:
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00102&plugin=1>
<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00019>

The member states of the European Union are divided into separate groups².

Table 1

Formed clusters from the European Union member states

Countries	2008	2017	Countries	2008	2017
BEL	1	1	HUN	1	2
BG	2	3	MA	3	3
CZ	3	2	NE	3	2
DEN	3	3	AU	1	1
GER	1	1	POL	3	2
EST	3	2	POR	3	2
IR	3	3	RO	2	3
GR	1	1	SLOV	1	2
SP	3	2	SLOK	3	2
FR	1	1	FIN	1	1
CR	3	2	SW	3	3
IT	1	1	UK	3	3
CY	2	3	LIT	3	2
LAT	2	3	LUX	1	2

The analysis of Table 1 allows to bring out groups of countries by year, in this case – three of them have common characteristics. In 2008, **the first group** included: Belgium, Germany, Greece, France, Italy, Luxembourg, Hungary, Austria, Slovenia and Finland; **the second group** included: Bulgaria, Cyprus, Latvia, Romania; and **the third group** included: Czech Republic, Denmark, Estonia, Ireland, Spain, Croatia, Lithuania, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Slovakia, United Kingdom and Sweden

Ten years later, after overcoming the economic crisis, which began in 2008 and subsequent many social imbalances, the clusters formed undergo changes. Transfer to a different cluster is observed in sixteen of the analyzed EU member states: Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Spain, Croatia, Cyprus, Lithuania, Latvia, Luxembourg, Hungary, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovenia, Slovakia,

On this basis, it can be concluded that the actions in the field of social policy with regard to the above mentioned indicators can identify the countries in the three groups. The first group is with relatively low levels towards medium ones, the second group brings together countries with “medium-favourable” range of the surveyed indicators and the third group includes the countries with the most adequate conditions contributing to the relatively good social status of the population in the countries.

The main factors, which determined the first and the second groups are the financial and economic crisis, and difficulties in applying the social policy to

² Austria, Belgium, Bulgaria, Germany, Greece, Denmark, Estonia, Ireland, Spain, Italy, Cyprus, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Netherlands, United Kingdom, Poland, Portugal, Romania, Slovenia, Slovakia, Hungary, Finland, Croatia, the Czech Republic and Sweden.

integrate migrants waves from EU and non-EU countries. As for the third group, timely and adequate reforms in relation to social spending policies and the European regulatory measures have their own contributions. It is necessary to attract the attention of the undertaken social policies to overcome significant differences in all countries.

Bibliography

1. Blajer-Golebiewska, A. (2014, March). *Economic Activity-Based Cluster Analysis of European Union Countries*. Retrieved from http://www.wrbrpapers.com/static/documents/March/2014/4.%20Anna.pdf?fbclid=IwAR2q8ohJiAIxqgvYbY9Poqw9dcjHp5z_7TVhqQx40MJiArlPfxRVE1PjRfU
2. Pavlova-Banova, M. (2017). *State Transfers as a Factor for Smoothing of Horizontal Imbalances in Bulgaria*. Plovdiv: АИ "Талант".
3. Pawlas, I. (n.d.). *Regional disparities in development based on taxonomic research: a case of Poland*.
4. Zarkova, S. (2018, December). REGIONAL DISPARITIES IN BULGARIA TODAY: ECONOMIC, SOCIAL, AND DEMOGRAPHIC CHALLENGES. *Economic Archive*(3-2018), pp. 44-54. Retrieved from Researchgate: https://www.researchgate.net/publication/329969244_REGIONAL_DISPARITIES_IN_BULGARIA_TODAY_ECONOMIC_SOCIAL_AND_DEMOGRAPHIC_CHALLENGES
5. Ангелов, А. (2019, Март). ПУБЛИЧНИ РАЗХОДИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ В СТРАНИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС: КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ. *Народностопански архив 1/2019*, pp. 60-74. Retrieved from https://www2.uni-svistov.bg/NSArhiv/title.asp?title=1349&fbclid=IwAR1EB7K6CtGEoH5tQycoe_U-vRmljwIwPZ4pYOZnrU9cZITZYaaqD7G5IWY
6. Бротиковская, Д. и Зобнин, Д. (2019, 03). *Алгоритм к средних (k-means)*. Retrieved from [http://algowiki-project.org/ru/%D0%90%D0%BB%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BC_k_%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%85_\(k-means\)](http://algowiki-project.org/ru/%D0%90%D0%BB%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BC_k_%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%85_(k-means))

DIMENSIONS OF POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION AMONG BULGARIAN POPULATION

Taner Ismailov

PhD, Assistant Professor,

D. A. Tsenov Academy of Economics Svishtov, Bulgaria

Summary. In its essence, poverty is an indicator that synthesises the results of a country's economic development and social policy. The destructive consequences of population's low welfare and unsatisfactory living standards lead to numerous negative effects, which is the reason searching for the balance between economic growth and social security to be one of the unresolved political management tasks.

Key words: poverty, social exclusion, education

Танер Ісмаїлов, доктор філософії, асистент Господарської академії ім. Д. А. Ценова, Свіштов, Болгарія

МАШТАБИ БІДНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ВИКЛЮЧЕННЯ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ БОЛГАРІЇ

Анотація. За своєю суттю, бідність є показником, що синтезує результати економічного розвитку та соціальної політики країни. Руйнівні наслідки низького рівня добробуту населення та незадовільного рівня життя призводять до чисельних негативних ефектів. З цієї причини пошук балансу між економічним зростанням та соціальною безпекою є одним з невирішених політичних управлінських завдань.

Ключові слова: бідність, соціальне виключення, освіта

Poverty is the state or condition of the individual or his family, whereby its low income (or lack thereof) does not allow the family or individual to meet their needs, according to the minimum accepted by society. Therefore, poor are those who, at a certain stage in the development of the state and their lives, are at the lowest level of public prosperity and have no certainty about their existence. Poverty is an indicator that synthesizes the results of a country's economic development and social policy.

The poverty line in general for the country in 2017 is at the highest level for the surveyed period - BGN 351.08 (EUR 179.51) average monthly per member of a household. At this level of the line below the poverty line, there were 1 665.3 thousand persons or 23.4 % of the country's population. Compared to the previous year, the poverty line grew by 13.9 %. It should be emphasized that the relative share of the poor population increases by 2.4 percentage points (Table 1).

The social protection system is essential to reducing poverty. Data for 2017 show that if household income includes retired pay income, but excludes other social transfers (benefits, social and family allowances and supplements), the poverty level increases by 5.8 percentage points. Accordingly, when excluding retired pay and other social transfers, the poverty level increased to 44.8% or 21.4 percentage points.

The change in the S80 / S20 coefficient in the period 2013–2017 shows that in Bulgaria the income inequality increases and reaches its highest level – 8.2 after the country's accession as EU member, while the quintile ratios in the EU remain

and ranged between 4.9 and 5.2. Bulgaria is the EU country where income inequality is highest and is quite above the EU average.

Table 1

Major Indicators of Poverty

	2013	2014	2015	2016	2017
Poverty line average monthly amount - BGN (euro)	285.9 (146.2)	323.80 (165.6)	325.80 (166.6)	308.20 (157.6)	351.10 (179.5)
Persons below the poverty line - thousands	1528	1578	1586	1639	1665
Relative share of the poor -% of the population	21.0	21.8	22.0	22.9	23.4
Relative share of the poor before receiving social transfers -% of the population	41.8	46.2	42.9	45.5	44.8
Relative share of the poor before receiving the social transfers, with included pensions -% of the population	26.7	27.3	28.4	27.9	29.2
Income relation between the poorest and the richest 20% of the population (S80 / 20) ³	6.6	6.8	7.1	7.7	8.2
Gini's coefficient ⁴	35.4	35.4	37.0	37.7	40.2

Source: National Statistical Institute (NSI). www.nsi.bg

Gini's statistical data confirms the growing income imbalance in the country as well as the social stratification of society. For the monitored period, this index in Bulgaria has steadily increased from 35.4% in 2013 to 40.2% in 2017 (see Table 1). The data shows an average level of income differentiation since Gini coefficients of more than 50% are considered problematic.

Obviously, the distribution of income in Bulgaria is relatively more unequable compared to EU countries, this difference increasing over the reviewing period. These conclusions are important in view of the growing incomes in the country in recent years. The rising inequality in 2017 indicates that the incomes of the underprivileged population are rising to a lesser extent than those of the richer. The probability of social pressure on the poorer classes in the country is increasing.

Table 2

Allocation of employees by poverty and education in 2017 (%)

Educational degree	Including:	
	Above the poverty line	Below the poverty line
Elementary and lower education	34,4	65,6
Primary education	67,5	32,5
Secondary education	91,4	8,6
Higher education	98,2	1,8

Source: National Statistical Institute (NSI). www.nsi.bg

³ This ratio is one of the main "Laeken indicators" to measure income inequality, poverty and social exclusion introduced in the European Union in 2001.

⁴ A main indicator used by Eurostat and the World Bank to measure income inequality, which shows the degree of differentiation within the range of 0 to 100 percent.

The data in Table 2 presents the educational level, which has a significant impact on the risk of poverty in the employed persons. The highest relative share of the employees with elementary or without education - 65.6 %. As the educational level increases, the relative share of the poor among workers is drastically decreasing – roughly twice for primary education and over 7 times for those with secondary education. It is noteworthy that the very low share of working poor with tertiary education is only 1.8 %.

Social and economic changes in recent years have put the country in front of a number of challenges. Looking for a balance between economic growth and social security is one of the unresolved tasks at the moment. Transformation in country's economic system has led to a drastic decline in production, rising unemployment and markedly declining real incomes for the population. At the same time, the destructive consequences of low population welfare and poor living standards lead to a number of negative effects such as the increment of crime, the emergence of an informal economy and an increase in the number of people employed in shadow economy, and the emigration of the population. They represent a serious obstacle to successful economic development. These facts give us a clear idea that the Bulgarian population lives in poverty and deprivation. The lack of a middle class or those identified as such can be said to be "working poor".

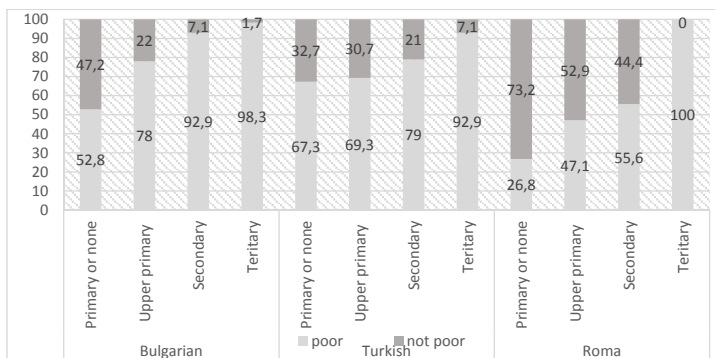
The «education» problem is of a fundamental importance in terms of the development of the economic and social life of every society. It is not by chance that the increase in the level of education of the population and the encouragement of research and development fall among the main priorities of both the European Union and each of the Member States. The high level of education on the one hand creates prerequisites for improving the economic and social status of the individual and on the other hand the presence of highly educated and qualified specialists provides a favorable environment for the development of the SRI⁵. Educational trends outlined are adequate to the "Europe 2020" strategy. One of the main goals of the strategy is to raise educational levels, and in particular to reduce the existing level of early school leaving under less than 10 % and to increase the relative share of the population with tertiary or equivalent higher education.

The level of the education influences the material situation of the population in Bulgaria. This influence is represented by the data in Figure 1. The data shows the share of persons at risk of poverty, according to the level of education completed. These are people with disposable income lower than the poverty threshold, which is set at 60 % of the national average disposable income (after social transfers).

In summary of the above data and indicators, it can be concluded that high income inequalities cause higher costs in the field of education and health. The worsened social indicators such as educational level, health status, access to basic goods and services, and index of human development are a consequence of the problems of economic development during the transformation of the economic

⁵ Александрова, Александрина; Проблемът „образование“ в Европейската общност; Издателство: Наука и икономика ИУ - Варна, 2018; ISBN: 978-954-21-0957-0; стр. 505 http://research.ue-varna.bg/admin/kcfinder/upload/files/TOM_II-497-506.pdf

system. Moreover, these signs are also a negative precondition for the subsequent economic and social development of the country. The effects of income inequality in the economic system are strongly influenced by the macroeconomic environment and the impact of its factors.

Source: National Statistical Institute (NSI). www.nsi.bg

Figure 1. Relative share of the employed Bulgarian population grouped by education stage, risk of poverty and ethnicity

For countries that have transitioned from a planned to a market economy, along with meeting the EU membership criteria, the negative consequences have been overcome with difficulty in varying degrees. This depends mainly on the consistency and timeliness of the state policies used. In Bulgaria over the past few years, the importance of the fact that inequality, extreme poverty and social exclusion have both social and economic effects is increasingly being taken into account. Overcoming them is a type of investment that returns to the future for a higher level of economic efficiency and social justice. As part of the EU, our country already has better opportunities to combat inequality, poverty and social exclusion, guided by the principles and values of the European Community.

References

1. Александрова, Александрина. Проблемът „образование“ в Европейската общност; Издателство: Наука и икономика ИУ - Варна, 2018; ISBN: 978-954-21-0957-0; стр. 505
2. Евростат. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di11&lang=en - последен достъп - 03.04.2019 г.
3. Национален статистически институт (НСИ). URL : www.nsi.bg (последен достъп 04.04.2019 г.)
4. Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчване на социалното включване 2020.:
5. Несторов, Л., Марчева А. & Исмаилов Т. Борбата с бедността – предизвикателство пред обучението по икономика и управление. Алманах научни изследвания. СА Д. А. Ценов - Свищов, 2014, бр.21, с.444-472; ISSN: 1312-3815
6. The Europe 2020 Strategy. URL : <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/> (последен достъп - 04.04.2019 г.)

DIRECTIONS OF HIGHER EDUCATION REFORMING IN UKRAINE

Zhytar M. O.

*Candidate of Economic Sciences,
Education and research institute of finance and banking of
University of the State Fiscal Service of Ukraine, Ukraine*

Shevchenko O. O.

*Student of Education and research institute of finance and banking of
University of the State Fiscal Service of Ukraine, Ukraine*

Summary. Education is favoured as a strategic resource for improving people's well-being, ensuring national interests, strengthening the credibility and competitiveness of the state on the international arena. However, the current state of education in Ukraine, the pace and depth of its transformation does not fully meet the needs of the individual, society and the state. Globalization, change of technologies, transition to the post-industrial, information society, the priorities for establishment of sustainable development, other peculiar features of modern civilization predetermine human development as the main goal, a key indicator and the main lever of modern progress, the need for radical modernization of the industry, put on the state and society the priority ensuring task of the education and science development, the priority of solving their urgent problems.

Key words: higher education, competitiveness, state, national interests, National Agency for Quality Assurance in Higher Education.

***Житар М. О.,** кандидат економічних наук, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи Національного університету державної фіскальної служби України, Україна.*

***Шевченко О.О.,** студент, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи Національного університету державної фіскальної служби України, Україна.*

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. Освіта має перевагу як стратегічний ресурс для покращення добробуту населення, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету та конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Проте, сучасний стан освіти в Україні, темп та глибина її трансформації не повністю відповідають потребам особистості, суспільства та держави. Глобалізація, технологічні зміни, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, пріоритизація сталого розвитку, інші особливості сучасної цивілізації зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий показник та головний важіль сучасного прогресу. Необхідність радикальної модернізації галузі створює для держави та суспільства нові пріоритети, а саме забезпечення розвитку освіти та науки, а також вирішення їх нагальних проблем.

Ключові слова: вища освіта, конкурентоспроможність, держава, національні інтереси, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

An urgent problem for Ukraine is to ensure availability of quality education throughout the life for all citizens and to further strengthen its national character. The contents of education and the organization of educational process in accordance with democratic values, market principles of the economy, modern scientific and technical achievements must be constantly updated. The public funding of education and science remains critical, the remuneration level of education's employees and science is insufficient.

The improvement of economic mechanisms for the domestic higher education functioning is one of the main areas of state educational policy, which, moreover, is defined by the strategic educational program [1].

The 2019 year should become a decisive factor for the development and growth of all spheres from schools and professional education institutions to higher and academic institutions. The Ministry of Education and Science of Ukraine implemented the reform of higher education, which is scheduled for 2017–2020 and involves the following measures [2]:

- development and approval of 125 standards of higher education in the educational level of the bachelor's degree; 127 standards of higher education for an educational master's degree; 117 standards of the educational-level level of the Doctor of Philosophy;

- introduction of a single entrance exam in a foreign language for admission to the magistracy and a single professional entrance examination for a magistracy for the specialties 081 Law and 293 International Law;

- introduction of a formulaic approach to placing a state order for a magistracy;

- Creation of an open register of higher education institutions, which will provide an opportunity to conveniently view statistical information and provide access for entrants to information about institutions of higher education;

- the rating indicators increase of the education management quality according to the results of the Global Competitiveness Index of the World Economic Forum;

- an application submission for inclusion of the National Agency for the Quality Assurance of Higher Education into the European Register of Quality Assurance in Higher Education.

One of the main reforming innovations in the field of higher education has changed the approach to financing higher education institutions (HEIs). It expected that the competition for resources would be increased. More funds are received by universities, which are entrants with high scores, with a larger student contingent, higher rates of master's programs popularity. It has brought some positive results. «Competition for an entrant» and efforts aimed at preserving the contingent and developing attractive educational programs intensified [1].

However, the realities of university life demonstrate other tendencies. Concerning the quality of the contingent and the availability of resources for program implementation remain very problematic. An important criterion was the number of lecturers' scientific works publications in international science and technology databases. Accordingly, there has been an increase in the number of «requests» to teachers regarding publications, the cost of which is often higher than the monthly salary of a teacher. The overall result of such a «reform» can be defined as an increase in the academic, scientific and bureaucratic burden on teachers, and a sharp decline in real requirements to the level of student knowledge [3, 4, 5, 6].

A clear picture of the education and science priority, the «increase» of public investment in the potential national elite and the scientific and technological breakthrough gives a comparison of the budget financing of higher education in 2018 and 2019. According to the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2018», 95.47 billion UAH was allocated for financing by the Ministry of

Education and Science of Ukraine, which is 10.04 billion UAH. more than in 2017. The distribution of these funds gives an idea not only of the share intended for the preparation of a potential national elite, but also about the future qualities and competences of the «elite» as a result of such investments [1].

As can be seen, the training of staff at universities, including the provision of their practice bases, is almost 2.5 times lower. The Cabinet of Ministers is reducing the amount of public procurement, but even those remaining places are not sufficiently funded. On the methodological and logistical support of educational institutions, on the scientific and scientific and technical developments allocated tiny amounts. Of course, universities and individual scholars have become more active in finding grants for the implementation of individual projects. However, the lack of a state policy for reforming higher education, the development of science and its financial support can not be offset by the efforts of universities and donors [2].

Therefore, the size of budget expenditures for higher education shows not only the financial insecurity of reform intentions, but also the absolute ignorance of the authorities' need to invest in human capital, in creating prerequisites for economic growth and sustainable development of the country.

Dependence of funding on the number of students, formal quality indicators of knowledge, multi-vector savings on the wages of teachers strengthen the tendencies of simulating the educational process. Thus, a fundamental change in the approaches to funding universities. Funding should be one of the tools for reforming higher education, stimulating the mission fulfillment of the university, and be sufficient to ensure an effective educational process and achieve the necessary indicators of the quality of knowledge of education applicants.

References

1. Топалова С. Реформування вищої освіти в Україні: фінансове забезпечення. *Електронний журнал "LB"*. 2018. URL : https://ukr.lb.ua/blog/svetlana_topalova/415144_reformuvannya_vishchoi_osviti_ukraini.html.
2. Календар реформи освіти і науки. *Міністерство освіти і науки України*. 2017. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/kalendar-reformi-osviti-i-nauki.pdf>.
3. МОН визначило 10 пріоритетів на 2019 рік [Електронний ресурс] // Освітній портал: "Економічна преса". – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://pedpresa.ua/196737-mon-vuznachylo-10-priorytetiv-na-2019-rik.html>.
4. Кужелєв М.О., Житар М. О. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення та оплати праці загальноосвітніх та вищих навчальних закладів України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України* (електронне видання). 2016. Вип. 1. С. 106–117.
5. Кужелєв М.О., Житар М. О. Приоритетные направления финансового обеспечения инновационного развития учреждений общего среднего и высшего образования в Украине. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки» №17, 2016. – С. 131–135.
6. Дороніна О. А. Професійна освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку в системі кадрової політики держави. *Економіка і організація управління*. 2016. Вип. 2 (22). С. 310–318.

EVALUATION OF THEORETICAL APPROACHES TO THE ESTABLISHMENT OF CONCEPTUAL CONDITIONS OF TOURISM SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Atamanchuk Z. A.

*PhD in Economics, associate professor
Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine*

Summary. The three dimensions of tourism sustainable development – economic, social and environmental are considered. The theoretical approaches to the establishment of conceptual conditions of tourism sustainable development are evaluated. It is grounded that achieving sustainable development goals in the mentioned directions will increase the economic and social well-being of society.

Key words: tourism, sustainability, economic factors, social factors, environmental factors.

Атаманчук З. А., канд. екон. наук, доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна.

ОЦІНКА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Анотація. Розглянуто три аспекти сталого розвитку туризму – економічні, соціальні та екологічні. Здійснено оцінку теоретичних підходів щодо встановлення концептуальних засад сталого розвитку туризму. Обґрунтовано, що досягнення цілей сталого розвитку в окреслених напрямках сприятиме зростанню економічного та соціального добробуту суспільства.

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, економічні фактори, соціальні фактори, фактори навколишнього середовища.

In the most economically developed countries all over the world, tourism is a source of material and spiritual development of society. By the number of jobs for small and medium-sized businesses, tourism today is the largest industry in the world, connected with the adjacent 54 industries. Tourism is a driving force in overcoming poverty, creating jobs and social harmony [1, p. 91–97]. Every day, more than 3 million tourists cross international borders. Every year, almost 1.2 billion people travel abroad. Tourism has become a pillar of economies, a passport to prosperity, and a transformative force for improving millions of lives [2, p. 16].

Sustainable tourism development provides a positive overall balance of environmental, socio-cultural and economic effects of tourism, as well as the positive impact of visitors on each other [3, p. 218–219]. Sustainable tourism development should be seen as the management of all types of resources, ensuring economic, social and aesthetic needs while preserving cultural integrity, basic environmental processes, biodiversity and life support systems [4]. In December 2015, the United Nations General Assembly declared 2017 as the International Year of Sustainable Tourism for Development. It was a unique opportunity to devote the whole year of 2017 to activities that promote the transformational power of tourism to help people have a better future. And one that came at a critical moment, as the global community works at regional, national and local levels to contribute to achieving the 2030 Agenda for Sustainable Development and the 17 sustainable development goals (table 1), laying out a new plan of action for people, planet and prosperity in which the three dimensions of sustainable development – economic, social and environmental – are managed in an integrated and balanced manner [2].

Table 1

World tourism sustainable development goals

n	Sustainable development goals	Content of goals
1	No poverty	Tourism is a vital instrument that can stimulate inclusive economic growth, create jobs, attract investments, fight poverty, increase life-quality.
2	Zero hunger	
3	Good health and well-being	
4	Quality education	Education is a quality factor of tourism.
5	Gender equality	Tourism has the potential to contribute to greater gender equality and the empowerment of women.
6	Clean water and sanitation	The efficient use of water in the tourism sector, coupled with appropriate safety measures, wastewater management, pollution control and technology efficiency can be the key to safeguarding the most precious resource.
7	Affordable and pure energy	The future of tourism is inextricably linked with the capacity of the industry to integrate alternative energy technologies.
8	Decent work and economic growth	By 2030, devise and implement policies to promote sustainable tourism that creates jobs and promotes local culture and products.
9	Industry, innovation and infrastructure	Tourism speeds up the construction of social and economic infrastructure. It promotes the distribution of innovations.
10	Reduced inequalities	Its targets pledge action to reduce inequalities in income as well as social, political and economic exclusion and discrimination, inequalities in opportunities and outcome, key policy determinants of inequality and necessary reforms in global governance to curb differences in political influence.
11	Sustainable cities and communities	Tourism can facilitate the growth of economy and help build a more sustainable and equitable future for people.
12	Responsible consumption and production	Develop and implement tools to monitor sustainable development impacts for sustainable tourism that creates jobs and promotes local culture and products.
13	Climate action	Tourism is a vital instrument that can preserve terrestrial and marine ecosystems and biodiversity, support the fight against climate change.
14	Life below water	By 2030, to increase the economic benefits for small island developing states and least developed countries through a sustainable use of marine resources, including sustainable management of fisheries, aquaculture and tourism.
15	Life on land	Sustainable consumption and production, effective resource management, biodiversity conservation and environment protection are priorities for tourism to progress the fight against climate change.
16	Peace, justice and institutions	Sustainable tourism can promote cross-cultural understanding and peace.
17	Partnerships for the goals	The role of faith, religions, business, human security, migration, sport, education and art in sustainable development, preventing violent extremism and building trust and cooperation among cultures and civilizations.

Formed by the author according to [2]

As the specialized Agency of the United Nations for Tourism, the World Tourism Organization was mandated by the General Assembly to hold celebrations. The Organization has carried out its leadership role with objectives: to raise awareness of the contribution of sustainable tourism to development; to work with stakeholders to make the sector a catalyst for positive change; to foster change in policies, business practices and consumer behaviour in tourism [2].

Sustainable tourism should: make optimal use of environmental resources that constitute a key element in tourism development, maintaining essential ecological processes and helping to conserve natural heritage and biodiversity; respect the socio-cultural authenticity of host communities, conserve their built and living cultural heritage and traditional values; ensure viable, long-term economic operations, providing socio-economic benefits to all stakeholders that are fairly distributed [5].

In general, the sustainable development of tourism has a beneficial effect on the economic, social and environmental factors of society's life. Considering the economic component, it should be noted that the sustainable tourism contributes to the flow of foreign currency and investment into the country, ensures a fair distribution of incomes and expenditures, creates jobs, contributes to the development of infrastructure. Sustainable tourism development contributes to the creation of reliable methods for monitoring the state of the environment, productive use of land and the elimination of any negative consequences, contributes to the creation of tourist and recreational complexes. It has a beneficial effect on the social and cultural spheres, in particular, it promotes the growth of self-awareness and understanding among the population of the countries, the expansion of inter-cultural communications, tolerance. Achieving sustainable development goals in the above mentioned directions will increase the economic and social well-being of society.

Література

1. Атаманчук З. А. Роль освіти у формуванні кластерної ініціативи в міжнародному туризмі / Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка». Т. XIX, вип. 308. Маріуполь, ДонДУУ, 2018. С. 91-97.
2. World Tourism Organization: Annual Report, 2017. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/9789284419807.pdf> (дата звернення: 18.03.2019).
3. Миронов Ю. Б., Тучковська І. І. Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції: матеріали наук. конф. (Львів, 11-12 трав. 2017 р.). Львів: ЛІТЕУ, 2017. С. 218-219.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001. 395 с.
5. Making Tourism More Sustainable. URL: <http://std.unwto.org/content/about-us-5> (дата звернення: 18.03.2019).

РАЦІОНАЛЬНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПОВЕДІНКОВА ПАРАДИГМА

Безгін К. С.

*д-р екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса (Україна)*

Анотація. Пошук пізнавального інструментарію управлінської взаємодії маркує нормативну парадигму, що ідентифікує деякі аксіологічні орієнтири раціональної управлінської діяльності («як треба»), як необхідну, але не достатню щодо потреб управління людино-розмірними системами. В роботі наголошується, що включення в дослідницьку орбіту менеджменту поведінкової парадигми, дозволять зафіксувати поведінковий ландшафт суб'єкта в різних управлінських ситуаціях з врахуванням його ірраціональної природи («як є»).

Ключові слова: управлінська взаємодія, раціональність, активність, суб'єкт, дослідницька парадигма.

Bezgin K. S., Sc.D. in Economics, Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine)

RATIONALITY INTERACTION MANAGEMENT: BEHAVIOR PARADIGM

Summary. The search for cognitive tools for managerial cooperation marks the normative paradigm that identifies some axiological guidelines for rational management («as needed») as necessary, but not sufficient for the needs of management of human-dimensional systems. The paper notes that the inclusion of research in orbit management of behavioral paradigms, will capture behavioral landscape subject to different management situations with regard to its irrational nature («as is»).

Key words: managerial interaction, rationality, activity, subject, research paradigm.

Наукові ідеї ХХ століття, сформульовані в менеджменті, і понині спонукають дослідників з числа теоретиків і практиків шукати, по аналогії з А. Файолем, комбінацію принципів і функцій управління, які дозволять зробити процес керівництва собі подібними підвладним будь-якому обивателю. Результатами цього пошуку є незліченна кількість теорій, концепцій і технологій, що тимчасово викликають стан екзальтації серед їхніх розробників і «проповідників», які пояснюють їх ефективність через: характеристики і поведінку самого суб'єкта управління – стилі управління, концепції лідерства, форми влади; якості керованого суб'єкта (полісуб'єкта) мотивація персоналу, компетентнісний підхід, групова динаміка; характеристики навколишнього середовища цінності і корпоративна культура, і ще цілий ряд подібних концептуальних маніфестів. Було б надто самовпевнено стверджувати, що будь-який з названих або не названих напрямків абсолютно помилковий або недовірливий, однак, всі вони фрагментарні за своєю природою, і націлені на деякий сегмент управлінської реальності організації, що функціонує в стабільних умовах. Складаючи подібні осколкові уявлення, суб'єкт управління марно намагається побачити цілісну й конгруентну карту навколишньої управлінської реальності, так як масштаб теоретичних фрагментів, що втискуються, непорівнянний між собою, а іноді,

не маючи відповідного досвіду, не представляється можливим співвіднести розміри та значимість пропонованих теорій між собою, щоб з'явилася хоча б примарна надія на цілісну карту освоєваної управлінської території. Однак, все це створює у суб'єкта управління, що звачився на використання ментально склеєної карти управлінської реальності припущення, чи ні, загостримо - впевненість у всеосяжному впливі на поведінку значимого соціального оточення, яке має, в представленні керівника, механістично втілювати його образи майбутнього в життя. Управлінська практика руйнує цю впевненість, що з часом призводить до розчарування й індивідуального відношення до колись поглинаючих увагу і зусилля ідей. Кожен з цих підходів акцентує увагу керівника-дослідника на деяких приватних способах, за допомогою яких організації можуть реагувати на ситуацію в певні моменти часу, але розробники, консультанти, коучі та інші апологети цих підходів і напрямків, як правило, вирвані з фактологічного контексту організаційної реальності, впевнені, що саме їх модель пояснює набагато більше, ніж це може здатися на перший погляд. Подібна невідповідність масштабів значимості окремих теорій, що розглядають одну з сотень актуальних управлінських змінних, складає суттєві обмеження на пізнавальну раціональність керівника, як спробу збудувати власну когнітивну карту освоєваної управлінської реальності.

Крім цього, інструментальна раціональність управлінця, як мистецтво орієнтації майбутнього по значущій для нього траєкторії, також неповноцінна, оскільки спирається на лінійні, свідомі вказівки, що обмежують свободу поведінки одержувача і запускають антагоністичні реакції. У зв'язку з цим слід звернути увагу на популярність терміну «об'єкт управління», який в розрізі управлінського дискурсу, передбачає здатність адміністратора-маніпулятора домогтися досягнення організаційних цілей за рахунок зусиль інших людей. Цей управлінський ярлик відображає безособистісний, безактивнісний, матеріалізований, механістичний підхід керівника до сприйняття персоналу, який дотримується об'єктно-орієнтованого підходу в реалізації власних і організаційних цілей, розглядаючи підлеглого лише як інструмент. Теоретики у сфері управління, холодні філософи від менеджменту, схильні до приватних доктрин, рідко говорять про працівника, як про суб'єкта наділеного активністю, власними ціннісно-цільовими орієнтирами, інтересами, інтенціональністю, мотивами, розглядаючи його, переважно, як засіб реалізації організаційних цілей, керуючись в оцінці якості його діяльності, технічними принципами ефективності. Наче в результаті деякого таємничого апгрейда людської раціональності було вирішено, що при будь-яких обставинах, традиційної (ієрархічної) влади суб'єкта управління завжди буде достатньо для того, щоб підлеглі беззаперечно виконували будь-які його доручення. У подібних концепціях передбачається, що керівника має мало цікавити, що відбувається на задвірках свідомих і несвідомих структур його підлеглих, які процеси запускаються, і як змінюється їхнє ставлення до керівника, і реалізованим проектам, що як раз і є ключовим моментом в забезпеченні якості управлінської діяльності в середньостроковій і

довгостроковій перспективі. Все це підштовхує до необхідності постановки назрілого питання. У чому основне джерело поведінкової динаміки управлінських взаємодій? А відповідь можна спрощено сформулювати таким чином: в ситуаційному потенціалі і еволюційно сформованому поведінковому субстраті людини, параметри яких слід синхронізувати між собою, здійснюючи дієві спроби втілення образу майбутнього за рахунок зусиль цільового соціального оточення. Пошук пізнавального інструментарію і оптик, що дозволяють розкрити, розглянути і пояснити внутрішню будову, що обумовлює закономірні поведінкові патерни, визначив вибір методології поведінкових наук, яка дозволила сформулювати дослідницьке питання: «У чому причина фрустрації сучасного працівника? У відчутті смислової депривації і незадоволеності здійсненою діяльністю або в перманентних маніпуляціях і неможливості творчо впливати на процеси, що відбуваються?». Обидва твердження вірні, однак, наука управління вважає за краще міркувати і фокусувати увагу на механістичному рівні, наділяючи суб'єкта раціональністю і розглядаючи його волю, як поведінковий атавізм у власних управлінських моделях, переміщаючи його в площині організаційного розвитку, як неживу фігуру на шахівниці, абстрагуючись або нівелюючи його активність і когнітивний потенціал в розрізі прийнятих рішень. У подібних лінійних, каузальних моделях набагато простіше ідентифікувати причинно-наслідкові зв'язки, які є невід'ємним атрибутом нормативної дослідницької парадигми. Але в існуючій управлінській реальності, з наростаючою складністю і невизначеністю зовнішнього середовища, найчастіше, наслідок настає раніше відомої керівнику причини, що вимагає розширення рефлексивного поля управлінської співтворчості за рахунок когнітивного потенціалу, як власних співробітників, так і суб'єктів зовнішнього середовища. Все це вимагає збагачення управлінських напрацювань за рахунок включення в дослідницьку орбіту менеджменту суб'єктної феноменології, поведінкових аспектів, нелінійного підходу до управління, що дозволяють на основі спостереження і експериментів зафіксувати ймовірність поведінки суб'єкта в різних управлінських ситуаціях, з яких і складається цілісна управлінська діяльність, а це, в свою чергу, актуалізує використання дескриптивної, поведінкової парадигми.

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВИРШЕННЯ

Бондаревська К. В.

канд. екон. наук, доцент,

Дніпровський національний університет

ім. Олеса Гончара, м. Дніпро, Україна

Іванківа В. І.

магістрант кафедри економіки та управління

національним господарством,

Дніпровський національний університет

ім. Олеса Гончара, м. Дніпро, Україна

Анотація. Досліджено основні причини та наслідки безробіття. Проведено аналіз сучасного стану рівня безробіття в Україні. Визначено перспективи подолання безробіття в Україні.

Ключові слова: безробіття, населення, зайнятість, ринок праці, рівень безробіття.

Bondarevska K. V., Candidate of Economic Science, Associated Professor, National Economy Oles Honchar Dnipro National University

Ivankiva V. I., Master's degree student at the Economy and Management of the National Economy Department Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

PROBLEM OF UNEMPLOYMENT IN UKRAINE AND WAYS TO ITS POSSIBLE SOLUTIONS

Summary. The main causes and consequences of unemployment are studied. The authors conduct the analysis of the current state of unemployment in Ukraine. The prospects of overcoming unemployment in Ukraine are determined.

Key words: unemployment, population, employment, labor market, unemployment rate.

За сучасних умов однією з найбільш актуальних проблем економіки України є проблема безробіття, яка протягом останніх років має катастрофічно високий рівень. Безробіття породжує цілу низку проблем, а саме: зростання обсягів виплат з бюджету по допомозі особам внаслідок втрати роботи, втрату працівниками мотивації до праці, збільшення рівня бідності серед населення, стимулює відтік громадян до іноземних країн в пошуках роботи тощо. Як бачимо, безробіття здійснює негативний демографічний, соціальний та економічний вплив.

Щороку зростають видатки з Державного бюджету України на утримання безробітних. Лише у 2017 р. Україна змушена була на утримання безробітних виділити 7990423,8 тис. грн., що є значною сумою. Тому проблема безробіття потребує пошуку шляхів вирішення, враховуючи особливості загострення його динаміки.

Слід зазначити, що безробіття є соціально-економічним явищем, за якого частина працездатного населення не може знайти роботи, тобто стає надлишковою. Протягом останніх років саме безробіття стає головною

проблемою як для розвинених країн, так і для тих, що розвиваються. Кожного року в країнах відбувається боротьба зі зменшенням рівня безробіття.

Графічно порівняння динаміки зайнятого та безробітного населення України наведено на рисунку 1.

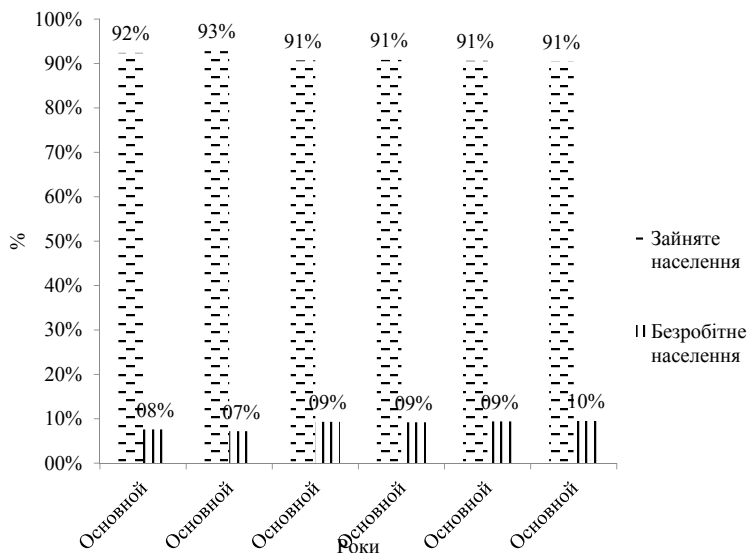

Рис. 1.4. Порівняння кількості зайнятого та безробітного населення України у 2012–2017 рр. *

* складено автором на основі [1]

Дані рисунку 1 підтверджують негативні тенденції вітчизняного ринку праці. Адже в цілому відбувається зменшення економічно активного населення України, що не сприяє економічному зростанню нашої держави. При цьому у 2017 р. спостерігається значне зменшення кількості зайнятого населення з одночасним зростанням кількості офіційно безробітних.

Безробіття веде до прямого падіння раніше досягнутого рівня життя. Допомога по безробіттю завжди менше заробітної плати, має тимчасовий характер. Зростання безробіття знижує купівельний і інвестиційний попити, скорочує обсяги заощаджень у населення. Крім того, безробіття наносить людині найтяжчу психологічну травму. Тому, якщо не зупинити зростання рівня безробіття, то перед Україною постане ряд економічних та соціальних загроз.

Великий вплив на стан рівня безробіття має держава. Головним завданням вітчизняної економічної політики повинна стати мінімізація рівня безробіття, вжиття заходів щодо зниження рівня безробіття в Україні до природного, зокрема:

- створення нових робочих місць;

- системна підтримка розвитку молодіжного підприємства та її інституційне забезпечення;
- підвищення захисту і підтримки вітчизняного виробництва та вітчизняного ринку;
- створення умов для функціонування нетрадиційних видів зайнятості та їх підтримка;
- організація стажування незайнятих на підприємстві;
- посилення взаємодії та координації роботи державних та приватних служб зайнятості;
- впровадження системи пільгового оподаткування з метою стимулювання роботодавців, які працевлаштовують молодь тощо.

Основним шляхом щодо зменшення рівня безробіття в сучасних умовах України є створення нових робочих місць. Це можна досягти шляхом стимулювання підприємництва, розширення виробництва вітчизняними підприємствами, безкоштовному навчанню тимчасово безробітних новим професіям тощо. При цьому варто пам'ятати, що рівень безробіття прямо впливає й на загальний економічний стан в країні. Тому проблему безробіття не можна ігнорувати, її потрібно вирішувати.

Таким чином, рівень безробіття є своєрідним барометром стану національної безпеки. Він символізує не лише втрату безробітними своїх конституційних прав на працю, а й показує матеріальні та людські втрати економіки, зростання бідності в суспільстві тощо. Ураховуючи демографічну, соціально-економічну ситуацію, яка склалася в різних регіонах України, можна припустити, що як у найближчому, так і достатньо віддаленому майбутньому, проблема безробіття набуде ще більшого загострення. Наразі високий рівень безробіття та пошуки шляхів його зниження є досить актуальним та вимагає активної участі держави у вирішенні даної проблеми.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ НАУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Буга Н. Ю.

*канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Янчук Т. В.

*канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Доведено доцільність застосування маркетингового управління науковою діяльністю закладів вищої освіти, що передбачає використання специфічного інструментарію «маркетинг-мікс».

Ключові слова: маркетингове управління, заклади вищої освіти, маркетинговий підрозділ, комунікації.

Buga N. Y., PhD (Economics), Associate Professor, Vasyl Stus Donetsk National University

Yanchuk T. V., PhD (Economics), Associate Professor, Vasyl Stus Donetsk National University

MARKETING MANAGEMENT OF SCIENTIFIC ACTIVITY OF INSTITUTIONS OF HINDER EDUCATION

Summary. It is proved the expediency of application of the marketing management of scientific activity of institutions of hinder education, which involves the use of specific tool «marketing mix».

Key words: marketing management, institutions of hinder education, marketing department, communications.

В історії світового бізнесу є безліч прикладів застосування маркетингових підходів до управління організаціями. Філософія маркетингу є ефективним інструментом розробки та виведення на ринок конкурентоспроможної продукції та забезпечення підприємству довготривалого зростання прибутковості. Проте кількість вітчизняних проектів, які заслуговують запозичення досвіду із маркетингового управління науковою діяльністю освітніх закладів є недостатніми. Маркетинг, в основному, розглядається як інструмент популяризації освітньої діяльності та підвищення іміджу навчального закладу для приваблення уваги абітурієнтів. Тому маркетингове забезпечення здійснення наукової діяльності є необхідною умовою існування сучасного вищого навчального закладу, як суб'єкта ринкових відносин.

Відсутність відомих наукових праць в цій сфері обумовило мету даного дослідження, яка полягає в обґрунтуванні теоретичних та практичних аспектів застосування маркетингового управління науковою діяльністю закладів вищої освіти.

Наукова та науково-технічна діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти [1].

Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності закладів вищої освіти є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу [2].

Залишковий принцип державного фінансування науки та освіти в обсязі 0,3–0,5 % ВВП, внутрішні не вирішені питання щодо якості наукових розробок, відсутність кадрового забезпечення для розв'язання складних завдань, імітація наукової діяльності це основні причини незадовільного стану науково-дослідної діяльності закладів вищої освіти.

Вирішення проблем та стратегічне орієнтування управління закладами вищої освіти передбачає застосування маркетингових інструментів. Впровадження наукового маркетингу дозволяє ефективно просувати концепції, результати наукових досліджень, сприяти підвищенню активності наукових кадрів і тим самим забезпечувати конкурентоспроможність освітньої науки. Маркетингове управління містить взаємопов'язані складові:

- внутрішній маркетинг, направлений на формування ефективної мотивації співробітників, що виконують наукові розробки і контактують із замовниками освітніх та наукових послуг;

- зовнішній маркетинг – формування попиту у споживачів на послуги, що пропонуються вищим навчальним закладом;

- двосторонній маркетинг, що забезпечує підтримку партнерських відносин зі споживачами на довгострокову перспективу.

Технологію запровадження маркетингового управління науковою діяльністю вищих навчальних закладів можна визначити як поетапну діяльність з відповідними управлінськими впливами, яка представлена у формі збирання, опрацювання й аналізу інформації щодо вивчення ринку й динаміки споживчого попиту та можливостей навчального закладу на основі проведення маркетингових досліджень із використанням специфічного інструментарію «маркетинг-мікс» [3].

Запровадження маркетингового управління передбачає удосконалення організаційної структури – появу спеціалізованого підрозділу, який займатиметься вивченням та аналізом попиту, потенціалу ринку та просуванням наукової та науково-технічної продукції вищого навчального закладу. Так, у складі організаційної структури управління Університету «Львівська політехніка» з'явився відділ маркетингу та інноватики, що підпорядкований науково-дослідній частині [4].

Функції такого підрозділу вищого навчального закладу, структура і характер взаємодії з іншими службами можуть відрізнятися. Очоловати підрозділ має професійний маркетолог, що володіє певними знаннями в своїй сфері, і разом із спеціалістами та науковцями навчального закладу здатний розробити довгострокові плани взаємодії із існуючими замовниками науково-технічної продукції та плани маркетингових комунікацій з потенційними.

Варто зауважити, що українські покупці науково-технічної продукції неохоче фінансують наукові розробки, їх більше цікавлять модернізація або деякі удосконалення технологій, шляхи зменшення вартості матеріалів та зниження собівартості. Натомість закордонні замовники, досить часто користуються послугами українських науковців через конкурентоспроможну вартість розробок. З іншого боку, якщо знаходиться покупець, то іноді важко знайти виконавця, який має досвід та здатний вирішувати складні питання. В останні роки Україну все більше залишають висококваліфіковані кадри, так як залишається відкритим питання мотивації співробітників вищих навчальних закладів.

З метою зацікавлення потенційних споживачів науково-технічних розробок маркетинговому підрозділу слід сформувати комунікаційну політику, яка буде мати свої особливості, враховуючи унікальність та специфічність продукції (іноді складно точно визначити ефект науково-технічної продукції та її ціну). Специфіка продукту та цілей вищого навчального закладу впливає на вибір та пріоритетність застосування засобів маркетингових комунікацій. Враховуючи націленість на постійний та довгостроковий діалог з споживачами освітніх та наукових послуг, найперспективнішим засобом є зв'язки з громадськістю. Доречним буде використання традиційних інструментів ПР, зокрема, публічні виступи керівників наукових шкіл, підтримка значущих наукових проєктів, що націлені на розв'язання соціальних проблем. Необхідно практикувати виїзні семінари, конференції для обговорення актуальних проблем підприємств та організацій, широко використовувати переваги інтернет-маркетингу для доведення інформації про науковий потенціал вишу до максимальної кількості зацікавлених осіб. Це дозволить навчальному закладу створити образ не лише як освітньої організації, що базується на теоретичних основах, а позиціонувати його як потужний науково-інноваційний комплекс; сформувати науково-дослідне середовище, активізувати інноваційність науково-педагогічного персоналу.

Література

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. Закон України «Про вищу освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Рябова З. В. Маркетингове управління в освіті: технологічний аспект. *Народна освіта*. Електронне наукове фахове видання. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2612
4. Електронна енциклопедія Львівської політехніки. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2612

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Буркіна Н. В.

*канд. пед. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Фурман Т. Ю.

*канд. пед. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. В роботі розглянуті проблеми побудови індексів людського розвитку (ІЛР) та регіональних індексів людського розвитку (ІРЛР), побудовані за методологією ООН та вітчизняної методики. Акцент зроблено на порівнянні системи показників по методологіях побудови інтегральних індексів.

Ключові слова: людський розвиток, індекс людського розвитку (ІЛР), індекс регіонального людського розвитку (ІРЛР)

*Burkina Natalia, Ph. D, Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine
Furman Taras, Ph. D, Professor Assistant, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine*

FEATURES OF METHODS FOR ASSESSING HUMAN DEVELOPMENT AT THE NATIONAL LEVEL

Summary. The problems of creating human development indexes (HDIs) and regional indexes of human development, based on the UN methodology and the national methodology, are considered in the paper. The emphasis is on comparing the system of indicators with the methodologies for constructing integral indexes.

Key words: human development, human development index (HDI), regional human development index.

Рівень соціально-економічного розвитку країни багато в чому визначається якістю життя її населення. Враховуючи те, що поняття «якість життя» охоплює всі сфери буття людини зокрема та суспільства в цілому, враховує як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники умов життя, для оцінки даної категорії замало тільки економічних індикаторів. Тому, з метою вимірювання та порівняння якості життя з початку 90-х років ХХ століття набула поширення концепція оцінки людського розвитку (ЛР) [1]. Дана концепція охоплює проблеми економічного зростання, зайнятості, розподілу матеріальних і духовних благ, соціального захисту, надання соціальних послуг, рівноправності.

В основу ідеї ЛР поставлена людина як носій потенціалу та стратегічний ресурс держави, який розглядається як безперервний процес нарощування можливостей людини. Цілком справедливо, що при цьому основними умовами є тривалість життя, здоров'я, доступність ресурсів, які забезпечують гідне життя, участь людини у житті суспільства. Як інструмент вимірювання та співвідношення соціально-економічних досягнень країн в аспекті ЛР експерти Програми розвитку ООН запропонували індекс людського розвитку (ІЛР) [2].

Проте, регіональні особливості, а також методологічні та інформаційні основи вітчизняної статистики, визначили недостатність методики

обчислення ІЛР, запропонованої експертами ПРООН, та її механічне застосування для України. Тому українські фахівці створили власну методикою оцінки рівня регіонального людського розвитку (РЛР), адаптовану до національних умов та національної статистики [3].

Розраховані за даною методикою індекси регіонального людського розвитку (РЛР), дозволяють побудувати єдину шкалу, на якій у ранжованому порядку розміщуються всі регіони України. Значення інтегрального індексу, а також індексів, що характеризують окремі аспекти людського розвитку, не мають конкретної економічної інтерпретації. Проте, вони дозволяють визначити місце, яке належить кожному конкретному регіону України на єдиній шкалі [3].

Розроблена та впроваджена національна методика оцінки регіонального людського розвитку має певні переваги над ІЛР за методикою ООН. По-перше, це обумовлюється використанням більшого спектру показників. По-друге, адаптованістю до потреб країни. Розрахунок ІЛР за методикою ООН враховує лише три аспекти (види показників): довголіття, освіту та добробут. При цьому вони характеризуються такими індикаторами: оцінка довголіття – очікувана тривалість життя при народженні; освіта – середня тривалість навчання (років) та середня очікувана тривалість навчання; добробут – рівень життя, оцінений через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності в доларах США. За методикою ООН для визначення інтегрального показника ІЛР розраховують три часткові індекси: індекс тривалості життя, індекс освіти та індекс добробуту. ІЛР визначається як середня геометрична з цих часткових індексів (до 2010 р. визначався за середньою арифметичною).

Вітчизняна методика розрахунку РЛР передбачає визначення 33 показників, об'єднаних у 6 блоків: відтворення населення, соціальне становище, комфортне життя, добробут, гідна праця, освіта. Ці блоки відображають основні аспекти людського розвитку. Система показників вимірювання РЛР та їх вплив на такий розвиток наведено нижче, де С – стимулятор, Д – дестимулятор [3].

Блок 1. Відтворення населення. Сумарний коефіцієнт народжуваності (С); дитяча смертність (у віці до 5 років), % (Д); середня очікувана тривалість життя при народженні, років (С), ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років (С), ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років (С).

Блок 2. Соціальне становище. Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення) (Д); кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення) (Д); кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму, розладу психіки через вживання наркотиків та психоактивних речовин (на 100 тис. населення) (Д); кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0–17 років) (Д); коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15–17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку) (Д); кількість померлих від навмисного самошкодження (на 100 тис. населення) (Д).

Блок 3. Комфортне життя. Безпеченість житлом у міських поселеннях (загальна площа на 1 особу), кв. м. (С); питома вага квартир (одноквартирних

будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості, % (С); питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, % (С); інтегральний показник стану навколишнього середовища (С); планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення) (С); обсяг реалізованих населенню послуг (на 1 особу) (С).

Блок 4. Добробут. Рівень бідності за відносним критерієм (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75 % медіанного рівня), % (Д); питома вага домогосподарств, які робили заощадження, або купували нерухомість, % (С); кількість мінімальних продуктивних кошиків, які можна придбати за середньодушовий дохід (С); валовий регіональний продукт (на 1 особу) (С); питома вага домогосподарств, які мають всі товари тривалого користування базового набору (телевізор, холодильник, пральна машина), % (С).

Блок 5. Гідна праця. Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18–65 років), % (С); рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18–65 років), % (Д); частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів, % (Д); частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, % (Д); співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної, одиниць (С); рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), % (С).

Блок 6. Освіта. Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3–5 років, % (С); охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6–18 років), % (С); частка осіб із освітою не нижче рівня «базова вища» серед населення 25 років і старше, % (С); середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років (С); середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання по всіх предметах (С).

В цілому розрахунки ІЛР здійснюються за дворівневою схемою: 1-й рівень – побудова індексів за окремими блоками показників; 2-й – побудова інтегрального індексу. Етапами розрахунку інтегрального ІЛР є: 1) нормування показників; 2) калібрація показників; 3) визначення ваг показників у блоках; 4) розрахунок індексу по кожному блоку показників; 5) розрахунок інтегрального індексу регіонального людського розвитку.

На відміну від методики ООН, яка передбачає визначення інтегрального ІЛР за середньою геометричною з цих часткових індексів, інтегральний ІЛР розраховується як сума індексів по всіх шести блоках показників. Таким чином, побудований вітчизняний інтегральний ІЛР враховує значно більше аспектів та показників та краще адаптований до національних реалій.

Література

1. Герасименко Г. В. Особливості міжнародного досвіду вимірювання людського розвитку на субнаціональному рівні. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 11–23. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_1_3
2. Макарова О. В. Вимірювання людського розвитку в регіонах України: методологічні аспекти та оцінка результатів. *Економіка України*. 2015. № 3. С. 41–53. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_3_5
3. Методика вимірювання регіонального людського розвитку / Рішення Президії НАН України та колеції Державної служби статистики України 13.06.2012 № 123-м

СВІТОВИЙ ДОСВІД МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ

Гуменюк Р. П.

*аспірант кафедри фінансів і банківської справи,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Розглянуто сутність, особливості і значення фінансового забезпечення збройних сил країн НАТО, що дуже важливо в умовах застосування програмно-цільового методу формування та виконання оборонного бюджету.

Ключові слова: бюджет, оборонне планування, бюджетні програми.

Humeniuk R.P., postgraduate student of Finance and banking department, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine.

WORLD EXPERIENCE OF FINANCIAL SUPPORT MECHANISMS OF THE ARMED FORCES

Summary. The essence, peculiarities and importance of the financial support of the armed forces of NATO countries are considered, which is very important in the context of the application of the program-target method of formation and implementation of the defense budget.

Key words: budget, defense planning, budgetary programs.

Фінансування потреб оборони країни є критерієм її зовнішньої безпеки. Оскільки такі видатки здебільшого фінансуються за рахунок державного бюджету, тобто через розподіл ВВП кожної країни, механізм фінансування, ефективність його інструментарію, бюджетний процес мають завжди актуальне значення як у мирні часи, та особливо, коли країна перебуває у стані війни. Внаслідок матеріалоемності та капіталоемності цієї сфери, складності прогнозування та планування, суттєвого значення та актуальності набуває дослідження світового досвіду розвитку механізмів фінансування збройних сил.

Це вимагає ретельного вивчення особливостей структури та функціонування добре апробованої у країнах НАТО системи оборонного планування, програмування та розроблення бюджету (ППБ), яка отримала найповніший розвиток в США, з метою її впровадження. У новій системі основна увага акцентується на виконанні затвердженого Конгресом США бюджету відповідно до бюджетного запиту Міністерства оборони в Президентському бюджеті.

Система ППБВ стала внутрішньою методологією Міністерства оборони і використовується для визначення обсягів бюджетного фінансування, потрібних для виконання покладених на нього завдань і запропонованих для включення до Президентського бюджету, який подається Конгресу. Вона дає уявлення військовому командуванню про оптимальне співвідношення між витратами на потрібну структуру збройних сил, їх оснащення та утримання в межах встановлених фінансових обмежень.

Процес ППБВ проводиться шляхом послідовного виконання етапів планування, програмування та розробки бюджету, прийняття бюджету і контролю його виконання. Планування є першим етапом процесу розподілу ресурсів міністерства оборони, в ході якого визначаються можливості, потрібні для стримування та ліквідації загроз. Особливістю є те, що у США він починається за три роки до початку фінансового року, на який плануються бюджетні асигнування, а закінчується випуском Керівництва з об'єднаного програмування (КОП) на поточні роки. Взагалі ж, прогноз видатків збройних сил здійснюється на 6 років. Після завершення процедур планування і програмування міністерство оборони затверджує дворічний бюджет, у якому перші два роки шестирічного періоду ОПМР подаються до Конгресу США як повноцінні «самостійні» бюджети.

В ряді країн (головним чином країни Центральної та Східної Європи та Туреччина) поширена практика фінансування частини оборонних потреб за рахунок коштів спеціального фонду (з державних та приватних фондів) та іноземної фінансової допомоги. Кошти, витрачені протягом фінансового року з консолідованого бюджету країни, позабюджетних фондів та фінансових організацій на потреби національної оборони, складають оборонні витрати країни.

Основною вимогою для всіх країн-членів НАТО щодо загальних витрат на потреби оборони є здійснення їх фінансування на рівні не менш як 2 % від валового внутрішнього продукту. Оптимальний розподіл оборонних витрат на думку світових експертів має бути такий:

поточні витрати – 50 %, з яких: утримання особового складу 25–40 %; матеріально-технічне забезпечення військ та бойова підготовка 10–25 %;

капітальні витрати – 50 %, з яких: закупівля озброєння та військової техніки 20–25 %, капітальне будівництво 15–20 %, НДДКР 5–10 %.

Порядок планування, формування та затвердження бюджету оборонного відомства в країнах-членах НАТО є типовим і відрізняється лише термінами виконання окремих його етапів, що пов'язано з національними особливостями структури бюджетної системи, законодавчого органу і оборонного відомства країни та термінами початку фінансового року.

Основними етапами цього процесу є визначення мінімально потрібного рівня фінансування оборонного відомства та затвердження проекту бюджету оборонного відомства.

Досвід формування витрат оборону та оборонних бюджетів у країнах НАТО свідчить, що система Планування, Програмування та Забезпечення бюджетом, яка започаткована у США знайшла широке застосування. Витрати на оборону у розглянутих країнах фінансуються в основному за рахунок коштів, які виділяються на оборону країни з державного бюджету. Разом з тим, деякі оборонні програми в окремих країнах можуть фінансуватись поза бюджетом.

ОБҐРУНТУВАННЯ ТИПУ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дороніна О. А.

*д-р екон. наук., професор,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Рязанов М. Р.

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Доведено, що вибір типу кадрової політики ЗВО є важливим управлінським завданням, оскільки саме кадри сьогодні є провідним чинником конкурентоспроможності. На основі визначення характерних рис окремих типів кадрової політики, обґрунтовано, що прогресивним типом кадрової політики сучасного ЗВО є активна (або принаймні превентивна) кадрова політика з ознаками відкритості та орієнтацією на розвиток.

Ключові слова: кадрова політика, стратегія, заклад вищої освіти, управління, активна кадрова політика

Doronina O., Doctor of Economics, Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

Ryazanov M., Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

THE GROUNDS FOR THE PERSONNEL POLICY TYPE IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Summary. It is proved that the choice of the personnel policy type in a higher education institution is an important management task, since the staff today is the leading factor of competitiveness. Based on the characterization of individual types of personnel policy, it is reasonable that the progressive type of personnel policy of a modern higher education institution is an active (or at least preventive) personnel policy with signs of openness and development-orientation.

Key words: personnel policy, strategy, higher education institution, management, active personnel policy.

Сучасні процеси, що характеризують суспільний розвиток та пов'язані із стрімким оновленням знань, появою нових технологій та діджиталізацією майже усіх сфер життя, обумовлюють трансформацію ролі закладів вищої освіти (ЗВО). Це, у свою чергу, вимагає використання прогресивних підходів в управлінні ЗВО та запровадження сучасної, виваженої кадрової політики, оскільки саме кадри ЗВО на даному етапі є провідним чинником конкурентоспроможності. Отже, вибір типу кадрової політики, яка є інструментом реалізації генеральної стратегії, є важливим та складним завданням в системі управління ЗВО.

За результатами попередніх досліджень теоретичних основ формування сучасної кадрової політики було розроблено узагальнену класифікацію її типів за чотирма ознаками залежно від: 1) рівня управління; 2) принципів взаємодії із зовнішнім ринком праці; 3) характеру впливу суб'єкта управління на кадрову ситуацію; 4) стану суб'єкта управління [1, с.28–36]. У даному дослідженні, що охоплює корпоративний рівень, доцільним є типологізація кадрової політики за другою, третьою та четвертою ознаками в цій

класифікації та визначення рис окремих типів кадрової політики відносно складів вищої освіти.

Так, *залежно від принципів взаємодії із зовнішнім ринком праці*, ЗВО може обирати відкриту або закриту кадрову політику. Відкрита кадрова політика передбачає відкриту систему заміщення вакансій на конкурсній основі (перш за все, для професорсько-викладацького складу), з можливістю і бажаним залученням найбільш професійних та конкурентоспроможних працівників, здатних забезпечувати підготовку за унікальними освітніми програмами, проводити актуальні та комерційно затребувані наукові дослідження тощо. До переваг даного типу відносяться: змагальність, необхідність підтримки високого рівня кваліфікації та професіоналізму, інноваційність, демократизм тощо. Проблемними аспектами її реалізації можуть стати підвищена конкурентність, нестабільність, високий рівень залежності від кон'юнктури зовнішнього ринку праці, потенційна конфліктність між працівниками, які тривалий час є співробітниками ЗВО та новими, що приходять у заклад.

Закрита кадрова політика передбачає вирішення кадрових питань за рахунок розвитку і підвищення власного кадрового потенціалу. До переваг моделі відносяться можливість максимально розкрити потенціал кожного співробітника колективу, високий рівень соціальної захищеності, залежність успіху від особистого внеску кожного співробітника, підтримка традицій та принципів корпоративної культури закладу. Основним недоліком є потенційна вірогідність «виснаження» кадрового потенціалу ЗВО, що провокуватиме явні обмеження щодо реалізації нових напрямів діяльності та нових проєктів.

Залежно від характеру впливу суб'єкта управління на кадрову ситуацію виділяються активна, пасивна, реактивна та превентивна кадрові політики. Активна кадрова політика базується на розумінні місії ЗВО, на стратегії його розвитку, включаючи опрацьовану систему цінностей і пріоритетів, на науково обґрунтованому прогнозі перспектив розвитку. Реалізуючи активну кадрову політику, керівництво закладу прогнозує розвиток кризових ситуацій, розробляє засоби зниження ризиків, антикризові кадрові програми, вносить зміни в міру змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі. У центрі уваги керівництва – колектив, його професіоналізм і його ефективність. Таким чином, такий тип політики дозволяє досягати поставлені цілі, долаючи перешкоди, об'єктивні протиріччя і випадкові обставини. Колектив формується цілеспрямовано, керівництво користується підтримкою працівників.

У свою чергу активна кадрова політика може реалізовуватися у вигляді раціональної або авантюристичної, відмітні риси яких є ґрунтовно визначено сучасним кадровим менеджментом [2]. При раціональній кадровій політиці керівництво організації має якісний діагноз та обґрунтований прогноз розвитку ситуації, володіє засобами впливу на неї; в програмах розвитку організації міститься короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий прогнози потреби в кадрах. При авантюристичній – керівництво організації не має якісного діагнозу розвитку ситуації, але намагається впливати на неї певним чином; план роботи з персоналом

будується на досить емоційному, мало аргументованому, але, можливо, вірному уявленні про роботу персоналу [2].

Пасивна кадрова політика відрізняється тим, що керівництво закладу не має певної стратегії, не прогнозує потребу у кадрах. Рух кадрів відбувається стихійно, підпорядковується сприятливому або несприятливому перебігу подій. Управлінський персонал або не прагне впливати на ці процеси, або не має можливостей. У колективі часто можуть виникати конфлікти, а показники плинності кадрів перевищують припустимий її рівень. За умови формування пасивного типу кадрової політики у ЗВО наявні суттєві перешкоди ефективній творчій роботі колективу.

Реактивна кадрова політика, носить проміжний характер між активною та пасивною: керівництво вдається до активних дій тільки у відповідь на певні події у зовнішньому або внутрішньому середовищі, намагається зупинити негативні процеси, приймає рішення, які, спрямовані на запобігання їх наслідків, прагне контролювати ситуацію. У той же час, відсутність стратегії та усвідомленої мети, відпрацьованої системи планомірної роботи з персоналом, розрахованої на перспективу, миттєвість реакції (часто вимушена) знищує всі позитивні результати. За такого типу кадрової політики рух кадрів є нерегульованим, кадрові перестановки не прогнозуються та є непередбачуваними. У колективі можливі формування груп з різними професійними і соціальними інтересами, що ускладнює досягнення визначених цілей організації.

Превентивний тип кадрової політики ґрунтується на раціонально складеному прогнозі та обґрунтованій стратегії, така кадрова політика спрямована на випередження. Цінність колективу – вирішальний фактор у досягненні цілей, тому керівництво дбайливо і уважно формує колектив з певними заданими в стратегії властивостями. Формування духу співробітництва, співтворчості, духу команди – найважливіші складові такої політики. Неодмінною складовою цієї політики стає розробка цільових кадрових програм з розвитку персоналу (поточних та перспективних), що у сучасних умовах є важливим чинником розвитку ЗВО.

При формуванні кадрової політики необхідно враховувати стан, у якому перебуває ЗВО та стадію його розвитку. Отже, ЗВО може обирати кадрову політику розвитку, антикризову та стабілізаційну. Перша реалізується в сприятливих умовах, друга – в умовах кризи та виходу з неї, а третя – спрямована на збереження існуючих тенденцій у сфері управління персоналом за умов неможливості їх покращення. Нажаль, у сучасних умовах, в Україні більшість ЗВО вимушені запроваджувати антикризову або стабілізаційну кадрову політику і тільки провідні ЗВО спроможні реалізовувати політику розвитку. Зауважимо, що тип кадрової політики ЗВО має обиратися на основі оцінювання його стану, стадії розвитку, наявності чітко визначеної стратегії та ресурсів для її реалізації. Найбільш прогресивним типом є активна (або принаймні превентивна) кадрова політика з ознаками відкритості та орієнтацією на розвиток.

Література

1. Дороніна О. А. Теорія та практика формування багаторівневої кадрової політики в контексті забезпечення гідної праці в Україні: монографія. Донецьк: ДонУ, 2013. 395 с.
2. Управління людськими ресурсами: філософські засади: навч. посіб. За ред В. Г. Воронкової. К.: Професіонал, 2006. 576 с.

РОЗГЛЯД ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ДИСТРИБУЦІЇ НА ПРИКЛАДІ СЕРВІСУ STEAM

Дубель М. В.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. У тезах надано характеристику сервісу цифрової дистрибуції – Steam. Проаналізовано переваги та недоліки функціонування сервісу, його головні характеристики та значення для галузі.

Ключові слова: електронна комерція, інтернет-магазин, цифрова дистрибуція.

Dubel M. V., postgraduate student at the International Economic Affairs Department of the Vasyl' Stus Donetsk National University

REVIEW OF GLOBAL TRENDS FOR DEVELOPMENT OF DIGITAL DISTRIBUTION ON THE EXAMPLE OF STEAM SERVICE

Summary. The article provides the characteristics of the service of digital distribution – Steam. The advantages and disadvantages of the operation of the service, its main characteristics and significance for the industry are analyzed.

Key words: e-commerce, online store, digital distribution.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що популярність цифрової дистрибуції загалом, та комп'ютерних ігор зокрема, зростає з кожним роком. Прибутки цих сервісів мають позитивну динаміку, навіть незважаючи на економічну кризу.

Цифрова дистрибуція або цифрове поширення – один із сучасних способів поширення легального електронного контенту (музика, відео, програмне забезпечення, відеоігри). Цей термін зазвичай використовується у тих випадках, коли поширення медіа-контенту відбувається за допомогою інтернет-каналів, тобто без використання фізичних методів поширення інформації. Іншими словами, без матеріальних носіїв інформації [1].

Steam зробив величезний вплив на розвиток ігрової індустрії. Особливо це стосується розвитку так званих інді-ігор, тобто ігор від незалежних розробників. Поширення такої продукції на дисках є ризикованою справою, а метод цифрової дистрибуції є куди менш витратним. Сервіс вплинув і на цифрову дистрибуцію в цілому. Steam став першим успішним проектом у цій сфері (близько 25 % копій Half-Life 2 було реалізовано через Steam). Основними причинами такого успіху є легкість використання сервісу, постійний потік реклами, а також існування Steam Community. Steam Community було створено 12 вересня 2007 року з метою полегшення спілкування між користувачами сервісу. Це оновлення дозволило створювати персональні web-сторінки в системі Steam, створювати групи і вступати в них. Можливість зведеного спілкування між клієнтами сервісу дозволила їм

рекомендувати продукцію, обмінюватися ігровими предметами і здійснювати інші дії, що приносять користь компанії[2].

Основна послуга Steam – це продаж відеоігор, завантаження яких вимагає спеціального додатка на комп'ютері, Steam-клієнта. Крім того сервіс поширює програми для створення відеоігор і пов'язаних робіт (обробка фото, відео, звуку), обладнання, відео, а також новини відеоігрової індустрії та самого Steam.

Steam виконує функції активації служби, завантаження через Інтернет, автоматичні оновлення та новини для ігор як самого Valve, так і сторонніх розробників за погодженням з Valve, такими як Epic Games, THQ, 2K Games, Activision, Capcom, Codemasters, Eidos Interactive, SEGA, Atari, Rockstar Games, Telltale Games, Ubisoft, Bethesda Softworks, Paradox Interactive та багатьма іншими фірмами, що оформляють контракт на дистрибуцію. У таблиці 1 можна побачити основні статистичні дані деяких з компаній, продукція яких представлена у Steam.

Таблиця 1

Представництво деяких виробників ігор у магазині Steam

Назва видавника	Кількість представлених ігор	Кількість проданих копій	Середня ціна (дол. США)
2K Games	33	52188339	6,54
Bethesda Softworks	31	56995127	11,5
SEGA	91	74122872	7,96
Activision	75	32027242	19,4
Valve	30	291114314	6,32

Загалом, за 2016 рік близько 370 млн. копій ігор потрапили до рук геймерів. Сюди входять також продажі поза Steam, набори (bundles) і безкоштовні завантаження. Середня гра, розміщена у 2016 році на платформі Valve, розійшлася тиражем 6 640 копій і принесла 25 245 доларів США виручки [3].

Загальний обсяг ринку платних ігор на Steam у 2016 році склав 3,5 млрд. дол. США. Проте, це орієнтовна цифра, оскільки не всі ігри, які завантажувалися через платформу, були куплені саме на ній. Деякі видання, що вивчають Steam, заявляють, що до третини виручки Steam-ігор принесли сторонні маркетплейси. Ця цифра також не враховує прибуток від продажу доповнень DLC або внутрішніх покупок у free-to-play іграх [4].

Через це доречним буде виділити передумови успіху сервісу.

Можна виділити кілька причин, які згодом зробили Steam лідером цифрової дистрибуції:

- віддалений доступ до куплених додатків і їх автоматичне оновлення;
- створення соціальної мережі всередині платформи;
- можливість створювати і монетизувати власний контент;

– створення єдиного торговельного майданчика для продажу внутрішньо-платформених товарів з реалізацією політики максимально дешевих товарів;

- можливість повернення товару за повну вартість;
 - сервіс підтримки користувачів SteamSupport;
 - реалізація DRM захисту для всіх товарів;
 - створення Matchmaking-режиму, який дав значний поштовх кіберспортивній індустрії;
 - система SteamCloud, що дозволяє зберігати дані і конфігурацію користувача на серверах Valve;
 - режим потокової завантаження;
 - присутність Steam інвентарю, який містить як куплене програмне забезпечення, так і внутріплатформенні товари;
 - реалізація краудфандінг-систем для розвитку кіберспорту.
- модульна реалізація сервісу, яка складається з таких елементів:
- 1) магазин комп'ютерного програмного забезпечення;
 - 2) торговий майданчик (ринок внутрішньоігрових предметів);
 - 3) профіль користувача (аналог банківського рахунку, де міститься будь-яка інформація про користувача);
 - 4) бібліотека (придбане програмне забезпечення);
 - 5) інвентар (містить в собі всі придбані внутрішньоігрові предмети).

Але, як і у будь-якого магазину, у Steam є свої недоліки. Важливою особливістю магазину Steam є неоднозначна регіональна політика, яка дещо обмежує можливості гравців. Ціни на одну гру можуть суттєво відрізнитися в залежності від країни гравця. Ця різниця може складати понад десять доларів США. Також важливою рисою політики є обмеження на деякі ігри в певних регіонах.

Steam рекомендує встановлювати місцеві ціни на деяких ринках з нижчим рівнем ВВП на душу населення – головним чином у країнах БРІК та країнах, що розвиваються. Наприклад, росіяни та китайці охочі на піратські ігри. Тому ці країни не купують багато.

Середня частка Китаю в оплачуваних іграх складає близько 1%, але для GTA V вона становить 10%, і ми говоримо про 250 тисяч додаткових екземплярів, проданих через правильну ціну.

Але, незважаючи на це, сервіс Steam пройшов багато складних етапів становлення, та наразі займає одне з провідних місць у галузі поширення комп'ютерних ігор та програм.

Література

1. Термін цифрова дистрибуція. URL: <http://znaimo.com.ua>
2. Галенкин.С. Монеупуляция. Шпиль. Украинский ежемесячный игровой журнал. 2013. №9. 64 с.
3. Продажи Steam в 2016 году. URL: <http://app2top.ru/industry/prodazhi-steam-v-2016-godu-93069.html>
4. За 2016 год на Steam было продано 370 млн. копий игр, они принесли \$3,5 млрд. — SteamSpy. URL: <https://ain.ua/2017/01/17/steam-2016-prodazhi-statistika-steamspy>

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМАТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ РИТЕЙЛУ

Іваненко Л. М.

канд. екон. наук, доцент,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. У статті розглянуто інноваційні процеси, що відбуваються у сучасному ритейлі. Запропоновано модель роздрібних ігрових секторів, що базується на типі товару та особливості його покупки. Узагальнено підходи роботи з покупцями на основі їх основних потреб.

Ключові слова: ритейл, інноваційні формати ритейлу, інтернет-торгівля, потреби покупців.

Ivanenko Larysa, PhD in Economics, Associated professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

INNOVATIVE FORMATS FOR DEVELOPMENT OF RETAIL

Summary. The article describes the innovation processes occurring in modern retail. It suggests a model of retail gaming sectors, based on the type of product and features of its purchase. The study generalizes the approaches to working with customers depending on their basic needs.

Key words: retail, innovative retail formats, internet-trading, customer needs.

Нові часи вимагають нових творчих підходів. Світ змінюється й індустрія ритейлу для ефективного досягнення окупності також не повинна відставати. Розвиток технологій дає потужний імпульс багатьом змінам у житті суспільства. Перед сучасним ритейлом стоїть насущна проблема: бути учасником суспільних перетворень і відповідати їм.

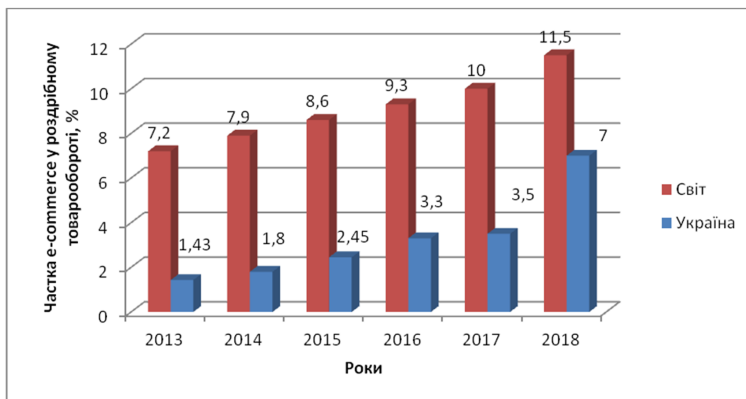
Питанням розвитку індустрії ритейлу та дослідженню інноваційних аспектів у роботі торговельних підприємств присвячені праці багатьох науковців: Львової Т., Семенової І., Романенкова О., Гальківа Л., Демчишина М., Гришука Д., Федулової Л., Севрука І. та багатьох інших.

Кризові явища в світовій економіці у цілому та в Україні загалом, негативно вплинули на результати діяльності підприємств роздрібної торгівлі. Ці суб'єкти господарювання суттєво скорочують обсяги своєї діяльності та втрачають позиції на ринку.

Для виходу з ситуації, що склалася, ритейл прагне вибрати одночасно і віртуальну і реальну форми роботи. За останні 6 років частка Інтернет-торгівлі в Україні збільшилась майже в 5 разів: з 1,43 % (2013 р.) до 7 % (2018 р.) (рис. 1). Інтернет-торгівля однозначно вступає в епоху зрілості: 13% річного приросту,

€ 455,3 млрд. товарообігу тільки в Європі, і постійне збільшення частки ринку e-commerce у світовій економіці.

Таким чином, традиційний ритейл за допомогою цифрового світу реалізує маркетингові стратегії, а цифровий ритейл відкриває точки в торгових кварталах, визнаючи їх цінність. Все це потребує нових інструментів роботи з покупцями.

*Рис. 1. Динаміка частки e-commerce в Україні та світі
Джерело: складено автором на основі [2,3].*

Для того, щоб розробити успішну концепцію роботи роздрібною магазином, ритейлеру доведеться взяти до уваги модель купівельної подорожі. Фізичний магазин працює в комбінації з іншими точками контакту, починаючи від інтернет-магазину і пунктів видачі й закінчуючи соціальними мережами та друкованими рекламними матеріалами. Перед тим, як роздрібний торговець визначиться зі своїм унікальним набором точок контакту з покупцем, необхідно відповісти на питання: яке місце він займає на ринку?

Ринок може бути схематично поділений на чотири ігрових сектори, кожен з яких має певні характеристики та призначення. Модель роздрібних ігрових секторів будується на підставі двох осей: тип товару і тип покупки (рис. 2). Кожен ритейлер повинен визначити, яке з цих ігрових полів підходить йому найкраще. Найчастіше може бути використано тільки одне ігрове поле, але бувають і виключення. Деяким ритейлерам вдасться вести свій основний бізнес на одному ігровому полі і одночасно захоплювати друге поле. Цим вони прагнуть зайняти унікальне положення на ринку.

Ведення бізнесу на декількох ігрових полях – дуже складне завдання, котре вимагає використання певних методів роботи зі споживчими потребами.

Можна виділити чотири основні потреби покупців і визначити підходи роботи ритейлерів з ними.

1. Миттєва потреба. Характерна для покупців, які прагнуть придбати товар, як можна швидше. Інтернет-торгівля краще за всіх відповідає на цю потребу. Однак і фізичний магазин може впоратися з цим завданням, розташувавши торгові об'єкти в безпосередній близькості від покупця і гарантуючи зручність та швидкість.

2. Потреба у цікавому. Покупець хоче, щоб його надихали та дивували. Фізичні магазини можуть для реалізації цієї потреби задіяти всі органи чуття покупця. Інтернет-магазини також фокусуються на створенні натхнення і можуть запропонувати необмежений вибір товарів і послуг для покупця.

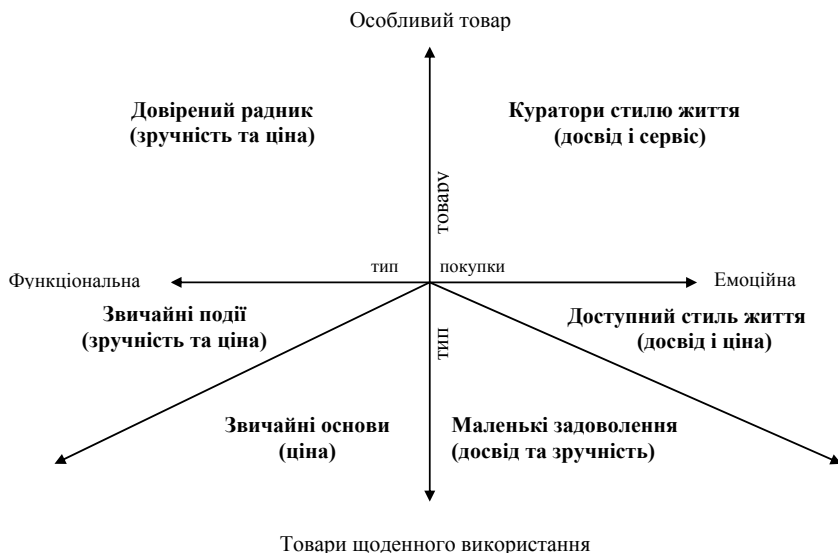

Рис. 2. Модель роздрібних ігрових секторів

3. Потреба у взаємодії з брендом. Для задоволення таких потреб створюються флагманські магазини, де успіх визначається не обсягом продажу, а кількістю встановлених нових контактів із покупцями.

4. Потреба у зустрічах з однодумцями. Покупці цієї групи, як правило, шукають контактів з тими, хто поділяє їх погляди. Для цього ритейлери організують соціальні заходи та створюють умови зародження прихильників бренду.

Таким чином, необов'язково вибудовувати концепцію магазину навколо якої-небудь однієї потреби споживачів. Якщо правильно використовувати роздрібні ігрові сектори та потреби покупців можна створити дійсно ефективні умови для розвитку ритейлу.

Література

1. Севрук І. М. Маркетингові інновації в діяльності міжнародних роздрібних мереж. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2013. Т.18. Вип. 1. С. 180–188.

2. Поло В. Інтернет-торговля в Україні: 15 слайдов о e-commerce. URL: <https://netpeak.net/ru/blog/15-slaydov-o-tom-kak-razvivaetsya-rynok-elektronnoy-kommercii-v-ukraine/>

3. Клюка А. Исследование рынка электронной коммерции в Украине. URL: <https://ain.ua/2013/04/11/e-commerce-v-ukraine/>

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Кабаченко Д. В.

канд. екон. наук, доцент,

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка», Україна

Черкас О. О.

магістр кафедри економіки підприємства,

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка», Україна

Анотація. Досліджено вплив інформаційних технологій на загальну систему управління підприємством, проаналізовано ефективність впровадження на вітчизняних підприємствах білінгових систем управління наданням масових послуг населенню, обґрунтовано вплив інформаційних технологій на якість прийнятих управлінських рішень, запропоновано математичну модель управлінської діяльності сучасного керівника по відношенню до підприємства.

Ключові слова: управління підприємством, автоматизована система управління, білінгова система, модель управління, інформаційні технології.

Kabachenko D. V., PhD in Economic Sciences, National Technical University «Dnipro Polytechnic»

Cherkas O. O., Master of the Department of Economics of Enterprises, National Technical University «Dnipro Polytechnic»

FEATURES OF THE MANAGEMENT SYSTEM OF ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS OF DOING BUSINESS

Summary. The influence of information technologies on the general system of enterprise management has been studied, the efficiency of introduction of billing control systems at local enterprises has been analyzed, the influence of information technologies on the quality of the adopted management decisions is substantiated, the mathematical model of managerial activity of the modern manager towards the enterprise has been proposed.

Key words: enterprise management, automated control system, billing system, management model, information technologies.

Слід зазначити, що зміни в економіці значно прискорились, що обумовило зростання складності задач, що поставлених перед підприємством. Складність проблеми прямо пропорційна часу на її рішення, тому останнім часом увага науковців приділяється теоретичним основам управління підприємствами в умовах істотних змін.

Швидкий розвиток інформаційних технологій та електронно-комп'ютерної техніки значно вплинув на зміну теорії управління підприємствами і господарськими одиницями, а також на управлінні галузями господарства в цілому. Як відомо, постіндустріальний період характеризується розвитком електронно-інформаційного середовища та переходом до інформаційної цивілізації. Виходячи з цього, головною революційною трансформацією в системі господарювання є розвиток

цифрової економіки, що базується на розробці та впровадженні сучасних інформаційних технологій [1].

Однією із таких технологій є автоматизована система управління підприємством (АСУП), що включає автоматизовану систему управління документооборотом (АСУД) та автоматизовану систему управління технологічними процесами (АСУТП), а також реалізацію методологій планування потреби в матеріалах (MRP) та планування ресурсів підприємства (ERP) [2]. Використання технології АСУП дало змогу значно зменшити час на передачу управлінських команд та прийняття інформації зворотного зв'язку, а також покращити якість передачі інформації від суб'єкта до об'єкта управління.

Одним із прикладів застосування систем АСУП є впровадження білінгових систем на підприємствах, що надають масові послуги для населення (компанії телекомунікації і послуг зв'язку, компанії транспортування та експлуатації природних ресурсів, комунальні компанії та ін.). Як відомо, білінгова система це сукупність технічних і програмних засобів, що виконують функції з тарифікації, розрахунку платежів за надані послуги, формування платіжних документів для абонентів тощо [3].

Так, було проведено дослідження діяльності українських компаній з надання послуг населенню, таких як НАК «Нафтогаз України» та ПАТ «Укртелеком», що активно застосовують білінгові системи.

Після впровадження білінгової системи «GASOLINA» на підприємстві НАК «Нафтогаз України», збитки, пов'язані з якістю обліку споживання природного газу населенням зменшилися більш ніж 15%. Інтеграція білінгової системи в мережі Інтернет дала зручність абонентам здійснювати платежі комунальних послуг за газ online, що ліквідувало великі черги абонентів та полегшило роботу персоналу підприємства. Впровадження на підприємстві автоматизованої підсистеми ведення облікових карт операторами, а також автоматизованої підсистеми фінансових розрахунків білінгової системи «GASOLINA» значно підвищили якість управління персоналом та надали можливість online контролю за кожним особистим рахунком в реальному часі.

Впровадження білінгових технологій IDSysTel та АСР ЕТBill компанією ПАТ «Укртелеком» дало змогу зменшити відсоток шахрайства абонентів та ефективно керувати доходами.

Цифрова епоха, також, змінила і підходи до ведення бізнесу, а також до інформаційних технологій, що використовуються в системах управління маркетингом, продажами і сервісом, комунікативними засобами зв'язку, документооборотом, управлінням персоналом, обліком та іншими корпоративними додатками.

Виходячи із аналізу світового досвіду цифрової трансформації промисловості, провідними концепціями є Індустрія 4.0 (Industry 4.0), Розумне виробництво (Smart Manufacturing), Цифрове виробництво (Digital Manufacturing), Інтернет в промисловості (Internet of Manufacturing), Відкрите виробництво (Open Manufacturing) [4].

В епоху інформаційних технологій на передній план вийшли невеликі та середні підприємства, які успішно розвиваються та мають можливість, завдяки

цифровій економіці, стати глобальними. Власник такого підприємства може виконувати функції як керівника, так і виконавця різних етапів роботи в компанії.

Отже, для сучасного керівника не потрібна велика кількість персоналу на фірмі, адже інформаційні технології допоможуть йому в пошуку правильних управлінських рішень. Вони надають право ефективно працювати з великими масивами даних, швидко здійснювати пошук інформації за заданими критеріями, здійснювати місткі та складні розрахунки, будувати предиктивні моделі, а також надавати результати в зручній для сприйняття та аналізу формі. Виходячи з цього, систему управління підприємством можна розглядати як гібрид людино-машинної діяльності сучасного керівника і штучного інтелекту.

З впровадженням інформаційно-математичного апарату в економіці управлінську діяльність сучасного керівника по відношенню до підприємства пропонується записати наступним чином:

$$\frac{d[X_i]}{dT} = V_{\text{упр.}} + V_{\text{збур.}} \quad (1)$$

де $[X_i]$ – матриця стану об'єкта управління, що представляє вектор-стовбець із i показників;

$V_{\text{упр.}}$ – вектор-функція управління, що характеризує управлінську діяльність керівника;

$V_{\text{збур.}}$ – вектор-функція збурення, що зумовлюється нестабільністю зовнішнього економічного простору.

T – період управлінської діяльності.

Кінцеву ціль управління згідно (1) можна представити у вигляді вектору цілі $[X_a]$, а критерій оцінки у вигляді вектору коефіцієнтів відношення елементів кінцевої матриці стану $[X_K]$ за період управління до елементів вектору цілі $[X_a]$:

$$[X_K] = \int_0^t (V_{\text{упр.}} + V_{\text{збур.}}) dT \quad (2)$$

$$[\varepsilon] = ([X_K] ./ [X_a]) \cdot 100 \quad (3)$$

де $[\varepsilon]$ – вектор оціночних коефіцієнтів діяльності у відсотках;

$./$ – оператор поелементного ділення елементів матриць, що співпадають за розміром.

Окрім діяльності керівника, у сучасній цифровій економіці на перший план виходить клієнтоорієнтованість підприємств. Клієнт займає важливе місце в процесі економічної діяльності, адже без нього немає сенсу в ній самій. Підприємство має орієнтуватись на конкретного споживача, врахувати конкретні особливості клієнта у визначеному місці, всебічно використовувати інформацію як рушійний ресурс [5], а також впроваджувати технології цифрових перетворень реальних бізнес-процесів.

Враховуючі особливості ведення сучасного бізнесу в інформаційних полях, застосування перелічених сучасних електронно-інформаційних технологій та алгоритмів управління дозволило багатьом компаніям вийти на передові місця на світовому ринку. Так, з січня 2019 року, найдорожчою компанією в світі, стала компанія Амазон, обійшовши свого конкурента – компанію Microsoft [6]. Яскравим прикладом успішного росту з використанням сучасних технологій в мережі інтернет є вітчизняна компанія інтернет-магазин Rozetka, що за останні роки обійшла всіх своїх конкурентів, та стала вітчизняним лідером інтернет-продажів [7].

Виходячи із проведеного аналізу особливості системи управління підприємствами в сучасних умовах господарювання було встановлено, що значну роль в ефективності управління відіграє впровадження інформаційних технологій. Це дає змогу оптимізувати алгоритми управління, підвищити якість управління, що дозволяє мати конкурентні переваги на ринку.

Література

1. Insights on the Internet of Things. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/internet-of-things/our-insights>.
2. Карпов Д. В. Проблемы внедрения ERP-систем. *Вестник Нижнегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2010. № 4 (1). С. 233–239.
3. Автоматизированная система расчетов за услуги (биллинговая система). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM043922.html.
4. Гусейнов Ш. Р. Исследование цифровой экономики как современной внешней среды корпоративных образований. *Страховое право*. 2018. № 3(80). С. 11–23.
5. Rudenko A.S., Kabachenko D. V. Account of information factor impact on efficiency of enterprise activity while making management decisions based on budgeting. *The advanced science journal ISSN 2219-746X/ Economics: Business management and administrative services*. United States. Volume 2014. Issue 1. С. 77–82.
6. Топ 10 самых дорогих компаний мира в 2019 году. URL: <https://ru.fxssi.com/top-10-samyx-dorogix-kompanij-mira/>
7. ТОП 10 лучших интернет магазинов Украины 2018–2019 года. URL: <https://my-master.net.ua/top-10-luchshikh-internet-magazinov>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА УСПІШНИЙ ДОСВІД

Лактіонова О. А.

д-р екон. наук, доцент,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Розглянуто світовий досвід моделей фінансування вищої освіти та чинників, які визначають їх успішність, основні переваги для використання в Україні. Централізовані і децентралізовані моделі бюджетування на рівні вишу.

Ключові слова: модель фінансування вищої освіти, формульне фінансування, фінансування за результатами, бюджет університету.

Laktionova O. A., Doctor of Economics, associate professor, Vasyly' Stus Donetsk National University

TRANSFORMATION OF A MODEL FOR HIGHER EDUCATION FINANCING: CHALLENGES FOR UKRAINE AND SUCCESSFUL EXPERIENCE

Summary. The higher education financing models and factors that determine their success, the main advantages for their use in Ukraine are considered. Centralized and decentralized university's budget models.

Key words: financing model for higher education, formula funding, performance-based financing, university budget.

Питання структури фінансування вищої освіти в тій чи іншій державі базується в першу чергу на запитанні, наскільки вища освіта є публічним (суспільним) благом і в якій мірі приватним. Виходячи із того, що освіта не є публічним благом в його класичному сенсі, адже вона не відповідає основним критеріям – неможливості виключення інших із його споживання окрім власника і неконкурентності, питання пошуку моделей фінансування вищої освіти залишається завжди актуальним.

Світовий досвід свідчить про існування різних підходів до фінансування вищої освіти, які в цілому зводяться до 2-х (із більшим або меншим покриття витрат на освітою державно чи приватним сектором), якщо ж враховувати кінцевого платника за освітні послуги та рівень ціни навчання) – до 4-х. До перших двох моделей відносяться такі, де державне фінансування є основним джерелом – прямо, чи опосередковано – на основі інших видів підтримки (кредитування, податкові преференції для платників послуг), а також моделі із високою і низькою платою за навчання (низькою або високою вартістю навчання). Треба відзначити, що в кінцевому випадку важливим для країни є доступ до освіти та її якість, що може бути досягнуто тільки за умови достатності фінансування та її високої вартості, що в більшості випадків неможливо одночасно. Очевидно, що забезпечити такий баланс можуть собі тільки високо розвинуті країни: Скандинавські – із майже 100% державним фінансуванням, а також країни із високою платою за навчання, але суттєвою

підтримкою держави – Австралія, Нова Зеландія, Канада, США, де 75 % студентів мають таку підтримку від держави. Відповідно, показник охоплення вищою освітою випускників протягом життя (gross enrollment ratio) сягає від 80 % (Норвегія) до 90 % (Канада).

Для України є характерною унікальна ситуація в тому сенсі, що із досить скромним розвитком економіки, має цей показник одним із найвищих у світі – 83,4 % за даними Світового банку. При цьому Україна попадає до групи країн із моделлю фінансування, що характеризується низькою ціною за навчання та несуттєвою державною підтримкою (за обсягами), де аналогічні країни ОЕСР мають рівень доступу до вищої освіти – 56 %; країни із доходами нижче середнього, до яких відноситься і Україна, – 36,8 %.

Таким чином, маємо високий доступ до вищої освіти, низькі за обсягами у порівнянні із іншими країнами витрати на освіту та, відповідно, невисокий рівень її якості. В ситуації обмеженого потенціалу зростання ВВП та значного рівня інфляції, яка тільки збільшує видатки на вищу освіту, перспективним, найімовірнішим та очевидним у найближчі роки із позиції необхідності скорочення навантаження на бюджет та одночасно суспільної цінності вищої освіти для країни та економіки, є суттєве підвищення ефективності цих видатків та витрачання коштів державою. Разом із тим, підвищення якості освіти також неможливо без підвищення (до рівня бюджетного фінансування) ціни за навчання студентів контрактної форми, що може бути забезпечено тільки встановленням певних мінімумов, які до речі прийнято застосовувати і в інших раїнах.

Щодо структури фінансування – важливим є збільшення співпраці із бізнесом і місцевими органами самоврядування як в сфері освітньої, так і наукової діяльності. Із бізнесом цікавим є досвід польських університетів – на етапі написання магістерських робіт між студентом, фірмою та університетом підписується договір на проведення дослідження, ініціатором якого є бізнес. При цьому, такі дослідження можуть проводитися як за рахунок бізнесу, який сплачує стипендію студенту, так і університету (держави). Університет дає можливість використовувати лабораторії та устаткування.

Як показує європейський досвід, хоча кошти бізнесу і є важливим джерелом фінансування та засобом диверсифікації ресурсів університетів, але його частка не перевищує 5–10 % від загального фінансування. Апелюючи до польського досвіду, актуальним для України може бути фінансування на рівні регіональних фондів практики студентів на місцевих підприємствах - Cohesion Policy funds.

Світові тренди у фінансуванні вищої освіти протягом останнього десятиріччя свідчать про поширення переходу країн до певних моделей (схем) фінансування, які використовують формульний підхід, фінансування на основі результатів (performance-based), програмний підхід та контрактний (підписання контракту між вишем і міністерством із домовленістю про досягнення певних показників та пріоритетів). Україна, мабуть остання країна в Європі, яка досі не реформувала свою систему державного фінансування. Відповідно до останніх нормативних ініціатив на рівні проєктів, які були

анонсовані МОН України та Кабінетом Міністрів, ймовірно наша модель буде будуватися на основі змішаного підходу – формульного та «результативного» (performance set – aside), що є ймовірно вдалим вибором. Причому, за досвідом інших країн, частка фінансування за «результативні» показники може коливатися від 5 до 100%. Зазначимо, що згідно ініціативи МОН, частка фінансування за показники діяльності вишу, формується за остаточним принципом – після розподілу фінансування видатків стабільності між вишами, що фактично може нівелювати саму ідею конкуренції вишів за фінансування або фінансування за принципом краших. Крім того, поки не зовсім зрозуміло, наскільки будуть враховані видатки на розвиток. Якщо саме «результативні» статті є їх джерелом, то доцільним буде все ж таки ввести мінімальну частку видатків на вищу освіту, що будуть розподілятися саме за показники діяльності (наприклад, не менше 10%). Знову ж таки, виходячи із досвіду країн, важливим є уникнення великої кількості показників, що враховуються, та таких, які можуть давати невизначені сигнали. Наприклад, застосування показника співвідношення коштів від плати на навчання у загальному фінансуванні за цією програмою, спонукає, нарощувати приватне фінансування задля отримання більшого бюджетного, яке в свою чергу, буде знижувати зазначений показник.

Заслуговує на увагу також досвід блочного або грантового фінансування (block-grant або Lump-sum financing) (відповідно до польського досвіду – надання університету «субсидії»), коли університет отримує фінансування загальною сумою, визначеною формулою, та сам розподіляє ці кошти відповідно до потреб, що відповідає його фінансової автономії. В країнах ЄС 22 країни (за винятком Туреччини, Греції і Кіпру) застосовують грантове фінансування із різними можливостями розподілу цієї суми. Як правило, це до 3–4 напрямів витрат – наука, заробітна плата і забезпечення інфраструктури. Неefективним на сьогодні виглядає лінійне (по-статейне) фінансування, яке фактично сьогодні експлуатується в Україні. Визначення ж базової (індикативної) вартості навчання та її використання в формулі із наступним наданням коштів у вигляді гранту є більш перспективним варіантом.

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Нестеренко С. А.

д-р екон. наук, професор,

Таврійський державний агротехнологічний університет

Анотація. Розглянуто зміст управління конкурентоспроможністю підприємства. З'ясовано призначення стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства. Проведений аналіз зумовлює необхідність формування концепції управління стратегічною конкурентоспроможністю підприємства на основі науково-обґрунтованих методик і технологій.

Ключові слова: стратегія, підприємство, конкурентоспроможність, концепція

Nesterenko S. A., A doctor of economic sciences, professor, Tavriya state agrotechnological university, Ukraine

ESTIMATION OF QUALITY OF LIFE OF POPULATION OF UKRAINE

Summary. The article studies the content of managing the competitiveness of an enterprise. It study determines the purpose of the strategy on managing the competitiveness of an enterprise. The conducted analysis shows the necessity to form the concept of managing the strategic competitiveness of an enterprise based on the scientifically proved methodologies and techniques.

Key words: strategy, enterprise, competitiveness, concept.

Актуальність теми. Трансформація системи господарювання, що склалася в умовах централізованої економіки, об'єктивно зумовила зростання нестабільності функціонування сільськогосподарських підприємств. Вони зазнали істотних змін, як з точки зору соціально-економічних властивостей, так і з якісних і кількісних характеристик своїх виробничих можливостей. Більше як за двадцятирічний період трансформації змінився характер конкурентних стосунків між сільськогосподарськими товаровиробниками: стався перехід до багатуокладної економіки; регулювання агропродовольчого ринку з боку держави зведене до мінімуму; сільськогосподарські товаровиробники вільні у виборі системи управління і методів господарювання; ринок продовольства і сільськогосподарської сировини відкритий для іноземних учасників; у зв'язку з диференціацією доходів населення, що збільшується, змінюється структура попиту на продукти харчування. Зовнішнє середовище, що змінилося, зумовило необхідність ведення господарської діяльності в умовах конкуренції. У зв'язку з цим вирішення проблем управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств посилюють їх значення.

Управління конкурентоспроможністю підприємства – це система внутрішніх і зовнішніх дій і заходів, що дозволяє коригувати його збутову поведінку для успішного і ефективного протистояння несприятливим кон'юнктурним змінам на ринку нині і в перспективі.

А.Юданов вважає, що забезпечення нормального функціонування економічної системи країни в конкурентній боротьбі залежить від чотирьох

стратегій і відповідних їм структур організацій, які зорієнтовані на різні умови конкурентного середовища й певні ресурси [4].

Це підприємства: віолентні, патієнтні, комутантні й експлерентні. Віолентна (силова) стратегія характерна для великого, стандартного виробництва товарів і послуг. Патієнтну (нішеву) стратегію використовують організації з вузькою спеціалізацією виробництва продукції для обмеженого кола споживачів. Комутантна (приспосувальна) стратегія в дрібних неспеціалізованих підприємствах задовольняє невеликі по обсягу й нерідко короткочасні потреби. Експлерентна (піонерська) стратегія пов'язана зі створенням нових і перетворенням старих сегментів ринку [1].

Взаємодія чинників для ефективного використання системи стратегічного управління підприємства залежать від: галузевої приналежності підприємства; розмірів підприємства (залежно від галузевих особливостей); типу виробництва, рівня спеціалізації, концентрації та кооперації; характерних рис виробничого потенціалу підприємства; наявності (відсутності) науково-технічного потенціалу підприємства; рівня кваліфікації персоналу підприємства тощо.

Стратегічне управління можна розглядати як динамічну сукупність п'яти взаємопов'язаних управлінських процесів. Існує стійкий обернений зв'язок і, відповідно, взаємовплив кожного процесу. Це є важливою особливістю системи стратегічного управління.

Формування конкурентного середовища за принципами соціально-ринкової моделі конкуренції в економічній політиці України сприятиме розвитку підприємництва. Її спільність з інституціональною концепцією конкуренції полягає в необхідності створення умов для конкуренції й механізмів регулювання ринків.

Засадничим програмним документом, що визначає вектор стратегічної конкурентоспроможності України, є Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 р.» від 20.05.2010 № 2278-VI [8], «Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» (червень 2002 рік) та Стратегії економічного та соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції», схваленої Указом Президента України від 28.04.2004 № 493/2004.

Призначення стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства полягає в наступному:

- у встановленні і ранжируванні важливих і довгострокових цілей відтворювального процесу, які відповідають вимогам стратегічного розвитку конкуренції в цілому;

- у оцінці і критичному розгляді вірогідних шляхів досягнення встановлених стратегічної мети в передбачуваних зовнішніх і внутрішніх умовах функціонування підприємства;

- у виборі і поетапній реалізації рішень, що забезпечують з одного боку, раціональне виконання економічно обґрунтованих проектів в умовах існуючої економічної системи, а з іншого – ефективну адаптацію відтворювального процесу до несподіваних зовнішніх змін.

Таким чином, одним з основних призначень управління стратегічною конкурентоспроможністю підприємства є довгострокове забезпечення стабільного підвищення його конкурентних переваг у швидкоплинних умовах зовнішнього середовища.

Все вищевикладене, зумовлює необхідність формування концепції управління стратегічною конкурентоспроможністю підприємства, оптимізації його ресурсного стратегічного потенціалу на основі науково-обґрунтованих методик і технологій. Проте недостатня розробленість науково-методичних основ формування такої концепції веде до виникнення проблем, що істотно знижують ефективність її реалізації, що і визначило напрями подальших наших досліджень [2]. Таким чином, вирішення проблеми ефективного управління стратегічною конкурентоспроможністю вимагає розробки відповідної концепції, алгоритм якої передбачається у вигляді формування логічного ланцюжка таких її основних компонентів, як політика, цілі і стратегія, які знаходяться в єдиному взаємозв'язку.

Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства пов'язане з формуванням і розвитком майбутнього конкурентного потенціалу, який включає його здатність відновлювати витратні і формувати нові матеріальні, інвестиційні, інноваційні, фінансові, кадрові і інформаційні ресурси, а також виробляти нові конкурентоздатні товари і послуги, які створені на базі нових технологій, володіють високою якістю і рівнем конкурентоспроможності, мають новизну і матимуть попит у споживачів. Здатність підприємств безперервно формувати, постійно оновлювати і розвивати свій стратегічний конкурентний потенціал служить важливим і основним показником ефективності управління конкурентоспроможністю. В умовах фінансово-економічної кризи, що триває, підприємства повинні не лише вміти ефективно використовувати свій ресурсний і конкурентний потенціал, але і створювати умови для формування нових конкурентних переваг.

Література

1. Портер М. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / Пер. з англ. К. Олійника, Р. Скільського. Основи. К., 1997. 390 с.
2. Прохорова В. В. Управління конкурентною стійкістю підприємств: [монографія]. УІПА. Харків, 2016. 198 с.
3. Фатхундінов Р. А. Управління конкурентоздатністю організації. К., 2009. 470 с.
4. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика: [монография] М., 1996. 272 с.

ДЖЕРЕЛА ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Олійник Л. В.

канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені В. Стуса, Україна

Анотація. Розглядається проблема залучення інвестиційних ресурсів підприємства. Розглянуто сутність інвестицій та інвестиційних ресурсів, визначено їх роль та значення на підприємстві. Наведені джерела формування інвестиційних ресурсів.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні ресурси, джерела інвестиційних ресурсів.

Oliiynuk L.V., PhD in Economic Science, Associate Professor Vasyli' Stus Donetsk National University, Ukraine

SOURCES OF INVESTMENT RESOURCES' ATTRACTION FOR DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE

Summary. The problem of investment resources attraction to an enterprise is considered. The essence of investments and investment resources is considered, their role and importance at an enterprise is determined. The sources of investment resources are presented.

Key words: investment, investment resources, strategy, sources of investment resources.

Одним з найважливіших і дефіцитних ресурсів національної економіки є інвестиції. Даний ресурс визначає процес інновацій, якість і конкурентоспроможність товарів на ринку, збільшує кількість робочих місць, підвищуючи зайнятість населення і рівень його життя. Визначальний вплив на ефективність інвестиційної діяльності мають процеси формування і використання інвестиційних ресурсів підприємства.

Залучення інвестиційних вкладень є ключовим завданням підприємства будь-якого масштабу та сфери діяльності. В законодавстві України інвестиції визначені як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [1]. Інвестиції являють собою спосіб вкладення капіталу, який повинен забезпечити збереження або зростання вартості капіталу і принести позитивну величину доходу [2]. Важливість інвестицій підкреслюється функціями, які вони виконують, а саме:

1. Відтворювальна функція інвестицій забезпечує необхідні умови для нормального здійснення виробничого процесу. За рахунок інвестицій підприємства модернізують, розширюють і вдосконалюють виробництво.

2. Розподільна функція інвестицій полягає в тому, що вони «беруть участь» у перерозподілі, формуванні доходів інвесторів, емітентів і посередників.

3. Екологічна функція інвестицій визначається тим, що інвестиції в виробництво є одним з найважливіших факторів, що сприяють збереженню, відновленню та поліпшенню навколишнього середовища.

4. Соціальна функція інвестицій характеризується тим, що інвестиції є необхідною передумовою для автоматизації праці з метою поліпшення умов її здійснення.

В сучасних умовах господарювання джерела інвестицій для підприємства мають розгалужений характер. Саме ж поняття «інвестиційні ресурси» розглядаються різними дослідниками неоднозначно.

Деякі дослідники [3] ототожнюють інвестиційні ресурси з фінансовими та розглядають їх як сукупність наявних у розпорядженні підприємства коштів, які можна використовувати в процесі поточної та інвестиційної діяльності. Згідно іншого підходу [2], інвестиційні ресурси визначаються як цінності, які вкладають в інвестиційні проекти з метою приросту багатства в тому або іншому вигляді. Бланк І. А. вважає, що тільки частка сукупних фінансових ресурсів підприємства, що спрямовується для здійснення вкладень в різні об'єкти реального і фінансового інвестування, що забезпечують реалізацію його стратегічних цілей і програм, є інвестиційними ресурсами [4]. Феняк Л. А. розглядає інвестиційні ресурси як грошові, матеріальні та нематеріальні цінності, які використовує суб'єкт господарювання (інвестором) у процесі їх вкладання в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту [5].

Таким чином, крім грошової форми, інвестиційні ресурси можуть залучатися в альтернативних формах. У загальному вигляді під інвестиційними ресурсами розуміється частина фінансових ресурсів, а також всі види грошових і інших активів, залучених в якості вкладень в об'єкти (інструменти) його господарської діяльності, що забезпечують його розвиток, для отримання прибутку і досягнення іншого економічного або іншого ефекту від інвестування. Джерелами фінансування інвестицій можуть бути власні, позикові, залучені кошти, іноземні інвестиції, бюджетні кошти. Останнім часом велика увага приділяється грантам як джерелу інвестиційних ресурсів. Існує багато класифікацій джерел формування інвестиційних ресурсів. Зокрема в законі України «Про інвестиційну діяльність» зазначено, що інвестиційна діяльність може здійснюватися за рахунок [1]:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);
- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

Багато вчених поділяють інвестиційні ресурси поділяються на внутрішні та зовнішні [2–6]. До внутрішніх інвестиційних ресурсів належать прибуток, амортизаційні відрахування, страхові відшкодування, надходження від

реалізації частини майна, дивідендні виплати, що спрямовуються на внутрішні інвестиції. Зовнішні інвестиційні ресурси включають:

– власні ресурси: акціонерний або пайовий капітал, що залучається додатково;

– позичені ресурси: кредити банків, державні кредити, комерційні кредити постачальників, лізинг, факторинг тощо;

– залучені ресурси: безоплатно надане цільове фінансування державних органів, гранти тощо.

Одним із найважливіших завдань підприємства є вибір оптимальних способів фінансування його поточної діяльності та нових інвестиційних проєктів. Вагоме значення має вибір джерел інвестиційних ресурсів, який передбачає виявлення потреби в інвестиційних ресурсах, визначення їх основних характеристик. До останніх слід віднести: обсяг необхідних інвестиційних ресурсів, часовий період появи необхідної потреби в інвестиційних ресурсах, бажаний термін залучення потрібних інвестиційних ресурсів, цільове призначення [6, с. 129].

Отже, інвестиційні ресурси можуть залучатися як в грошовій, так і в альтернативних формах. Особливістю процесу формування інвестиційних ресурсів є його регулярний характер. Вагоме значення відіграє вибір джерел інвестиційних ресурсів, серед яких виділяють власні, позикові, залучені кошти.

Література

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. №47. Ст.646
2. Диба О. Наукові підходи та прикладні аспекти визначення інвестицій. *Ринок цінних паперів України*. 2015. № 11–12. С. 53–59.
3. Бочаров В. В. Інвестиції: учебник для вузов. 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. 199 с.
4. Бланк И. А. Управление финансовыми ресурсами. М.: Омега-Л: Эльга, 2011. С. 96.
5. Феняк Л. А. Джерела формування інвестиційних ресурсів. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2010. № 36. С. 134–139.
6. Цигиль І. Я. Джерела формування інвестиційних ресурсів сучасного підприємства. *Сучасні проблеми економіки і менеджменту: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 10–12 листопада 2011 року*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 660–661.

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ НАУКИ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ситник Л. С.

*д-р екон. наук, професор,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Відзначено кризові явища у науковій та освітній діяльності в Україні. Окреслено заходи з підвищення ролі науки і освіти в розвитку економіки та суспільства й умови їх реалізації. Розглянута можливість відновлення реального сектору економіки на інноваційній основі.

Ключові слова: наука, освіта, інновації, трансфер технологій, реальний сектор економіки, інтелектуальна продукція.

Sytnyk L., ScD in Economics, Vasyl' Stus Donetsk National University

INCREASING THE ROLE OF SCIENCE IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY

Summary. The article outlines crisis phenomena in scientific and educational activity of Ukraine. The work describes the activities aimed at increasing the role of science and education in the development of economy and society and conditions for their implementation. An opportunity to renew the real sector of the economy on the innovative base is considered.

Key words: science, education, innovations, technology transfer, real sector of the economy, intellectual products.

Актуальність. Майбутнє України потребує системного розвитку наукової сфери, створення дієвого механізму підтримки наукових досліджень та втілення наукового доробку вітчизняних вчених. Але державна політика реформування науки не набула системного стратегічного характеру. Декларативність тез про потрібність науки, про збільшення фінансування науки і освіти не підкріплюється реальними заходами. Питома вага вартості виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП складає 0,65 %. У 2020 р. заплановано 1 % і тільки у 2030 р. – 3 % [1, с. 24]. Продовжується дія негативних процесів, серед яких низьке бюджетне фінансування науки і освіти, хоча у 2017–2018 рр. фінансування було збільшено на 69 % [2, с. 962]; невідповідність сучасним вимогам значної частини наукової інфраструктури; обмеженість наукової конкуренції та міжвідомчої кооперації через штучну сегментацію наукової сфери. Це призводить до безробіття, неповної зайнятості, повзучої бідності, яка переходить у злиденність; вимивання середнього класу; відтоку молодих науковців за кордон; моральної спустошеності, соціальної депресії і злочинності.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню змін в економічній політиці і переходу до політики протекціонізму, заснованому на принципах реалізації національних економічних інтересів, присвячено роботи В.М.Гейця [3]. А. А. Гриценко обґрунтовує перехід до реконструктивного типу розвитку економіки та адекватні йому механізми господарювання, дає оцінку сучасної якості навчального процесу у вишах, навмисному руйнуванню економічної освіти [4].

М. І. Зверьяков досліджує різні моделі капіталізму, інноваційну діяльність ТНК, фінансування НДДКР в умовах залежної моделі капіталізму, систему підготовки креативних кадрів в країнах ЦСЄ [5]. Ю. В. Кіндзерський визначає детермінанти деіндустріалізації в розвинутих країнах і в Україні [6]. Проблеми інтелектуальної власності та інноваційної діяльності досліджуються у наукових працях А. П. Варгатюка, І. О. Галиці, О. Ф. Новікової, О. В. Пічкура, А. І. Сухорукова [7]. Але виявленню тенденцій і перспектив участі України у міжнародному науково-технологічному обміні приділено недостатньо уваги.

Мета дослідження – виявити тенденції трансферу технологій та окреслити напрями заходів з підвищення ролі науки і освіти в розвитку економіки й суспільства.

Основний текст. Для впровадження наукових досліджень та їх комерціалізації в Україні тільки розробляється (2018 р.) урядова стратегія взаємодії бізнесу й науки, в якій приділяється увага стимулюванню фундаментальних і прикладних наукових досліджень, розбудові дослідницької інфраструктури, сприянню налагодження співробітництва між науковими установами, закладами вищої освіти та реальним сектором економіки, міжнародному обміну інформацією. Реалізації цих напрямів, а також зміні моделі фінансування науки має сприяти Національна рада з питань розвитку науки і технологій через створення Національного фонду досліджень (НФДУ). Конкурсне фінансування науки має досягти 40% від загального обсягу бюджетного фінансування. Але немає інституції, яка прозора та об'єктивно, на конкурсних засадах зможе надавати гранти на дослідження.

Одним з напрямів грантової підтримки НДФ є трансфер знань. МОН тільки зараз розробив курс з трансферу технологій та управління інноваційною діяльністю, після того як країна за 27 років самостійності втратила свою інтелектуальну власність. Кримінальний трансфер технологій з України у галузі матеріалознавства, металургійного виробництва, авіаційної техніки, хімічних речовин та сполук, монокристалів, високоточної оптики за кордон є фактично інтелектуальним пограбуванням країни. Нинішня політика циркуляції наукових знань, результатів досліджень, об'єктів права інтелектуальної власності не відповідає сталим тенденціям світової практики і, водночас – національним інтересам України.

У промислово розвинутих і нових індустріальних країнах, за оцінками експертів ООН, 80–95% щорічного приросту ВВП припадає на результати здійснених НДДКР та нові знання, втілені у техніці та технологіях модернізованого виробництва. Частка України – 0,4% – у світовому потенціалі технологічних знань та інтелектуальних здобутків залишається непомітною для потенційних ліцензіатів.

У міру того, як слабшають позиції української науки, невпинно зменшується її вплив на формування інноваційної дієспроможності у національній економіці та в промисловому виробництві, яке стрімко втрачає конкурентоспроможність і здатність оперативно реагувати на появу нових винахідницьких здобутків.

Українська наука вже не здатна забезпечити свій кадрово-відтворювальний процес зміни та наступності поколінь науковців та винахідників через втрату фінансової підтримки та відсутність будь-яких проявів державного патерналізму. Бюджетні асигнування не стали стабільним джерелом її розвитку. Такого «трансферу технологій», як свідчать дані ЮНЕСКО, більш ніде у світі не спостерігається.

Приєднання України до зони вільної торгівлі на початку 90-х років спричинило банкрутство багатьох підприємств, зростання безробіття, соціальні конфлікти. У вересні 2018 р. у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради знов поставлено завдання забезпечити свободу руху товарів зони вільної торгівлі. Проте відомо, що технологічний розрив, що існує між країнами, які знаходяться на різних щаблях соціально-економічного розвитку, дозволяє одним, промислово розвинутим, надовго утримувати лідерство та тримати на належній дистанції країни, що відстали у своєму науково-технологічному розвитку. Вони залишаються на ринку основними реципієнтами та споживачами технологій, як правило, вчорашнього дня, імпортерами продукції та ліцензіатами винаходів, термін дії патентної монополії яких збігає. Збільшується кількість підприємств працюючих на давальницькій сировині. При застосуванні давальницьких схем виробничі потужності стають додатком грошових капіталів, відчужених від підприємств. Відтворення продуктивного капіталу в умовах зниження інвестиційної активності, зростання недовантаження виробничих потужностей, нарощування зносу основних фондів не є безперервним. А у разі порушення кругообігу продуктивного капіталу припиняється вироблення додаткової вартості і руйнується сам капітал.

Глобальний капітал у формі ТНК збільшує тиск на економіку національних держав, що викликає опір з боку національних урядів, які відображають інтереси своїх держав. Держави стрімко втрачають свою економічну та політичну міць. Процес послаблення державного суверенітету посилюється в ХХІ ст. під впливом глобалізації, що припускає інтернаціоналізацію економіки, політичної сфери. Глобальні інститути (СОТ, МВФ, Світовий банк) діють в інтересах ТНК, які прагнуть вивільнитися від обмежень національних держав. Навіть економіка США не отримала від глобалізації очікуваних результатів. В Україні обсяги промислового виробництва і ВВП скоротилися і стали менш ніж у 1990 р.

Ефективну систему освіти в США поряд із здешевленням енергоресурсів, збільшенням інвестицій в інфраструктуру вбачають реальними передумовами економічного зростання.

Вкладення приватного сектору у НДДКР реального сектору в країнах Західної Європи складають більше 60% загального обсягу інвестицій. А в країнах з залежною ринковою економікою спостерігається зосередження інноваційної діяльності в штаб-квартирах ТНК. Трансфер інноваційних технологій здійснюється у межах філій ТНК, де і відбувається професійна підготовка найманих працівників. На решті територій не здійснюється

науково-дослідна діяльність у колишніх розмірах і немає необхідності утримувати систему підготовки кадрів [5, с. 11].

В Україні студенти вищів масово вимушені працювати на робочих місцях, часто зі шкідливими умовами виробництва по 12 годин на добу. Безперервні шкільні реформи й вищої освіти, несприятлива демографічна ситуація призвели до жорсткої конкуренції між ВНЗ за кожного абітурієнта, який часто немає якісної середньої освіти та неспроможний засвоювати нові знання. Широкі верстви бідного населення за рівнем кваліфікації і психологічно не готові до сучасних високотехнологічних видів діяльності. Багаті впевнені, що боротьба з бідністю і покращення якості масової освіти мають здійснюватися за рахунок держави.

Висновки. Підвищенню ролі науки в розвитку вітчизняної економіки сприятиме: розподіл повноважень у сфері інновацій між МОН та Міністерством економічного розвитку й торгівлі (МЕРТ). МОН створює умови для підготовки винахідників, формує правову базу. МЕРТ створює умови для комерціалізації винаходів; формування державою як провідним стейкхолдером пілотних проєктів відновлення промисловості з подоланням технологічної відсталості та інфраструктурного занепаду; використання механізмів державно-приватного партнерства; розширення доступу українських фахівців до світових досягнень освіти, науки і техніки; інтенсифікації наукового співробітництва з країнами Європи та світу; використання регіональної спроможності фінансування наукомістких галузей у зв'язку з процесом децентралізації влади; запровадження державної програми підтримки україномовних перекладів зарубіжної наукової книжкової продукції.

Зупинити деіндустріалізацію в Україні, здійснити реалізацію активної промислової політики можна, якщо заходи промислової політики спиратимуться на зростання ефективності самої індустрії і поєднуюватимуться з адекватною політикою держави у сферах виробництва, науки і освіти.

Література

1. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [Електронний ресурс].
2. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» [Електронний ресурс].
3. Геєць В. М. Чому знов настав час починати спочатку? *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 31–38.
4. Гриценко А. А. Логіко-сторичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 39–57.
5. Зверяков М. І. Глобалізація і деіндустріалізація: зміст, суперечності та способи їх розв'язання. *Економіка України*. 2017. № 11 (672). С.3–16.
6. Кіндзерський Ю. В. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні. *Економіка України*. 2017. № 11 (672). – С.48–72.
7. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми / За ред. д-ра екон. наук М. М. Якубовського. – К.: НДЕІ Міністерства економіки України. 2005. 410 с.

ОСНОВІ ПРІОРИТЕТИ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Скрильник А. С.

канд. екон. наук,

*Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава, Україна*

Анотація: Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації. Поширення в Україні процесу інклюзивного зростання економіки є не лише відображенням часу і актуальним вектором розвитку економіки Європейських країн.

Ключові слова: економічне зростання, інклюзія, сталий розвиток, інклюзивний розвиток.

Skrylnyk Andrii, Ph.D. in Economic Sciences, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava, Ukraine

KEY PRIORITIES OF INCLUSIVE GROWTH OF THE ECONOMY OF UKRAINE

Summary. International human rights standards are based on the idea of the participation of every person in public life on the basis of equality and without discrimination. The spread of inclusive urban growth in Ukraine is not only a reflection of time but also is an important vector of development of the economy of European countries.

Key words: economic growth, inclusiveness, sustainable development, inclusive development.

Згідно з проектом 3.0 «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року» інклюзивне зростання – економічне зростання, яке створює для всіх верств населення максимальні можливості для працевлаштування та участі в усіх сферах життєдіяльності країни, а також забезпечує справедливий розподіл результатів праці [1].

Акцент на концепцію інклюзивного зростання при пошуку інноваційного вектора соціально-економічного розвитку можна вважати виправданим з позиції ключових завдань, які стоять перед сучасним суспільством (рис. 1).

<p style="text-align: center;">Соціальна:</p> <ul style="list-style-type: none"> - рівень бідності та нерівності; - демографічне навантаження; - очікувана тривалість життя; - середній дохід домогосподарств; - рівень зайнятості; - рівень заощаджень. 	<p style="text-align: center;">Економічна:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток малого і середнього підприємництва; - рівень державного боргу; - продуктивність праці; - рівень ВВП та ВРП.
<div style="background-color: #cccccc; border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">Складові інклюзивного розвитку</div>	
<p style="text-align: center;">Екологічна:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення забруднення навколишнього середовища; - дбайливе використання природних ресурсів і захист. 	<p style="text-align: center;">Інноваційна:</p> <ul style="list-style-type: none"> - активізація інноваційної діяльності; - комерціалізація інновацій.

Рис. 1. Основні складові інклюзивного зростання та їх пріоритетні напрямки

Інклюзивний розвиток суб'єктів господарювання покликаний забезпечити необхідні умови для рівного доступу до можливостей і результатів праці, що мають прямо пропорційну залежність. Таким чином, держава повинна надати можливість кожному члену суспільства реалізувати свій потенціал, а також гарантувати рівномірний розподіл результатів праці між найманим працівником, підприємцем і державою через збалансований розмір заробітної плати, прибутків і податків [2].

Основні ключові моменти інклюзивного зростання: ширші цілі (не тільки збільшення доходу або ВВП); всебічний розвиток людського капіталу; скорочення нерівності і бідності; важливість активної участі в економічному житті, а не тільки в розподілі доходу; отримання вигоди широкими верствами населення, особливо дітьми, жінками, людьми похилого віку; дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища. Дослідивши ключові моменти інклюзивного розвитку, можемо дійти висновку, що рівний доступ до результатів праці через достойний рівень прибутку працюючої частини населення та відповідно, доступ до можливостей наданих державою є підґрунтям для розвитку людського потенціалу, а саме професійних та універсальних навичок кожного члена суспільства.

На сьогоднішній день розвиток інклюзивного підприємництва перебуває на початковій стадії і його поширення носить фрагментарний характер. Відмінність інклюзивного від традиційного підприємства полягає у спрямуванні прибутку чи інших видів доходів на вирішення суспільних проблем. Очевидно, що регіональна економічна політика покликана вирішувати соціальні проблеми населення, направлена на зацікавлення у створенні та розвитку інклюзивного підприємництва, яке не лише виконуватиме соціальну місію, але й забезпечить вирішення низки інших взаємопов'язаних завдань економічного характеру: створення нових робочих місць, збільшення доходів, підвищення рівня продуктивності праці, сплата податків до бюджетів різних рівнів, виробництво продукції, надання послуг, виконання робіт та, як результат, створення доданої вартості в макро- та мікроекономічному вимірі.

Література

1. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
2. OECD/European Commission (2015), "Policy Brief on Expanding Networks for Inclusive Entrepreneurship", OECD Publishing, Paris and EU Publishing, Luxembourg. <http://dx.doi.org/10.1787/5jrtpbz29mjh-en>

ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ФАКТОРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Сомик О. М.

*аспірант кафедри менеджменту та поведінкової економіки,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса м. Вінниця, Україна*

Анотація. В роботі проаналізовано еволюцію уявлень про цінності людини, їх значення в економічній науці. Проведено корелятивні паралелі між ціннісними настановами та поведінкою людини.

Ключові слова: економіка, цінності, економічна поведінка, поведінкова економіка.

Somyk Oleksandr, PhD student of the Department of Management and Behavioral Economics, Vasyly' Stus Donetsk National University, Vinnytsa, Ukraine

VALUES IN THE STRUCTURE OF FACTORS OF ECONOMIC BEHAVIOR

Summary. The article analyzes the evolution of ideas about human values and their importance in economic science. A link was revealed between value guidelines and human behavior.

Key words: economy, values, economic behavior, behavioral economy.

У ХХ столітті в економічній науці з'являється галузь поведінкової економіки, де ціннісна категорія є одним з найвпливовіших факторів. На нашу думку, поведінкова економіка як галузь економічної науки найбільш наближена до реалій людського життя. Закони поведінкової економіки працюють швидко та досить ефективно, що дає змогу достовірно перевіряти їх дію, практично впроваджувати в різні сфери економічного життя.

Найбільш відомими фахівцями в галузі поведінкової економіки є Д. Канеман, А. Тверські, В. Сміт, Д. Акерлоф, Т. Шеллінг, М. Тейллард, Г. Беккер, Р. Шиллер, Д. Кейнс, Р. Тейлер. В Україні послідовником поведінкової економіки в певній мірі є академік НАН України Б. Данилишин, який неодноразово висловлювався з приводу важливості механізмів та законів поведінкової економіки в сучасних українських реаліях [1].

Економічна думка та пов'язані із нею проблеми набули достатньої значущості ще у часи Стародавньої Греції, коли мислителі тих часів робили спроби теоретичного обґрунтування економічних процесів. Цінності, а також інші значущі фактори людської економічної поведінки знайшли своє відображення в роботах відомих філософів тих часів – Сократа, Ксенофонта, Платона та Аристотеля. Вони першими проаналізували економічні явища і спробували виявити закономірності розвитку суспільства.

Усвідомлення важливості цінностей для людини прийшло тоді, коли мислителі Стародавньої Греції почали замислюватись про сенс буття. Розуміння того, що поведінкою людини керує духовне дало початок багатьом науковим теоріям минулого та сучасності, зробило не одне відкриття у сферах закономірностей людської поведінки, правил існування у соціумі, будь то теорія психоаналізу, чи напрям поведінкової економіки.

Так, Сократ був тим першим мислителем, хто зробив революцію у світогляді людей того часу, ціннісна проблематика на довгі віки стала центральним елементом як філософії, так і наук, які були пов'язані з людиною [2]. Сократ стверджував, що душа людини – це є сама людина і тому душа та духовне займають першочергове місце в житті. Тілесному ж присвоюється другорядне значення [3]. Тобто, людські духовні прояви, де є і цінності, вважалися ним важливими та такими, що заслуговують на увагу та вивчення. Також з цих висловлювань зрозуміло, що вистроюється чіткий алгоритм, послідовність ієрархічного зв'язку, між результатами активності людини – матеріальними благами та духовними цінностями. Наголошується, що не від матеріальних благ людина здобуває духовні багатства своєї душі, а навпаки, від духовних якостей набуваються матеріальний добробут, гроші та інші людські блага [3].

Німецький філософ Г. Риккерт висунувши головну ідею своєї школи – про засадничу роль цінностей в епістемології, наголосив про принципову відмінність наук про природу та наук про культуру [4]. Так, Г. Риккерт вперше сформулював та позначив різницю між раціональністю – законами природи, та ірраціональністю – цінностями (культурними феноменами). Справедливо буде відмітити і провести паралелі між ідеями Г. Риккерта, та постулатами сучасної поведінкової економіки. Як приклад цьому, можна навести теоретичні напрацювання американського економіста сучасності Річарда Тейлера. Так, в доповіді Нобелівського комітету за 2017 рік, про внесок Річарда Тейлера в економічну науку, йдеться про наступне: «Економісти прагнуть розробити моделі людської поведінки та її взаємодії з ринком та іншими економічними механізмами. Але ми, люди, ведемо себе надто складно. Хоча ми й намагаємося приймати раціональні рішення, ми маємо обмежені пізнавальні здібності і обмежену волю. Поки наші рішення часто керуються внутрішніми інтересами, ми також дбаємо про справедливість. Крім того, когнітивні здібності, самоконтроль і мотивація можуть значно відрізнятись у різних людей» [4]. Як можна зрозуміти, маючи на увазі внутрішні інтереси – йдеться про біологічні потреби, які узагальнюють раціональні механізми поведінки. На відміну від значення «справедливості», де мається на увазі ірраціональне у поведінці людини, тут працюють ціннісні настанови.

Майкл Д. Хіллс досліджує людські цінності та їх вплив на поведінку людини, а також рівень значущості визначення цінностей для сучасного ринку праці та економіки [5]. М. Д. Хіллс відзначає, що в процесі пошуку людських відмінностей та подібності, спочатку вчені психологи, а потім й вчені інших галузей соціальних та поведінкових наук, прийшли до висновку, що відмінностей та схожих рис дуже багато та їх досить точно можна виділити. Але, ніякі відмінності чи схожість не давали можливості для адекватного прогнозування поведінки. Після того, як були проведені дослідження цінностей (М. Рокич, Ш. Шварц, Г. Олпорт, Ф. Вернон, Г. Ліндсей) різних культурних груп людей, були визначені основні, єдині цінності – загальноприйняті для людей будь-якої культури. Кількісна цифра варіювалась

від 5 до 36 основних цінностей. І саме знаючи цінності людини, дослідники змогли достовірно прогнозувати поведінку людини – це було найбільше відкриття в поведінкових науках починаючи з 30-х років XX століття і до наших днів.

В наш час міжкультурна взаємодія поширюється на більшість економічних процесів, на ринок праці, та на майже всі сфери життя. Перетинання різних поглядів, вплив різних культур, релігій, звичок, тощо, ускладнює управління людьми, зменшує ефективність класичного менеджменту. Визначити відмінності, а в той же час подібності людей в їх ціннісних орієнтирах вважається нагальним завданням поведінкової економіки, адже тільки спираючись на цінності людини можна спрогнозувати її поведінку в різних ситуаціях економічної реальності.

Література

1. Данилишин Б. Як економіка залежить від поведінки людини. URL : <https://nv.ua/ukr/opinion/jak-ekonomika-zalezhit-vid-povedinki-ljudini-2008185.html>.
2. Філософія: Навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. 8-ме вид., стер. К.: Вікар, 2011. 455 с.
3. Трубецкой С. Н. Курс истории древней философии. Москва: Владос: Русский Двор, 1997. 576 с.
4. Richard H. Thaler: Integrating Economics With Psychology. URL : <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/advanced-economicsciences2017.pdf>.
5. Hills M. Kluckhohn and Strodtbeck's Values Orientation Theory. URL : <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1040>.

ІМПЕРАТИВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Сосновська О. О.

*канд. екон. наук, доцент,
Київський університет
імені Бориса Грінченка, Україна*

Анотація. Пріоритетною умовою забезпечення конкурентоздатності сучасних підприємств є їх інноваційно-інвестиційний розвиток. Активізація даного процесу залежить від належного рівня інноваційно-інвестиційної безпеки підприємств та визначення імперативів його досягнення.

Ключові слова: конкурентне середовище, інноваційний проект, інвестиційна спроможність, інтелектуальний потенціал, підприємство.

Sosnovska Olga, Ph.D. in Economic Sciences, associate professor, Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

IMPERATIVES OF RAISING THE LEVEL OF INNOVATION AND INVESTMENT SAFETY OF ENTERPRISES

Summary. A priority condition of modern enterprises is innovation and investment development for ensuring their competitiveness. The activation of this process depends on the proper level of innovation and investment security of enterprises and determination of the imperative of its achievement.

Key words: competitive environment, innovative project, investment potential, intellectual potential, enterprise.

В умовах сучасного бізнес-середовища забезпечення динамічних темпів та якості економічного розвитку підприємств залежить від активізації інноваційно-інвестиційних процесів для підвищення їх конкурентоздатності у вітчизняному та світовому просторах. Це вимагає врахування актуальних ризиків сучасності, які доволі часто мають деструктивний вплив на діяльність підприємств та провокують порушення стійких параметрів їх функціонування. За даних умов особливого значення набуває визначення імперативів підвищення рівня інноваційно-інвестиційної безпеки підприємств як необхідної умови їх економічно безпечного функціонування.

Враховуючи існуючі чинники інноваційного розвитку підприємств, потенційні загрози та ризики впровадження інноваційних проектів, слід зазначити, що першочерговим напрямком є вивчення конкурентного середовища, що передбачає збирання інформації про потенційний обсяг попиту на ринку, конкурентне середовище проекту, існуючі інноваційні розробки конкурентів, інновації та результати наукових пошуків за даним напрямом, фінансово-економічну діяльність та стратегії діяльності потенційних конкурентів. Метою реалізації даної імперативи є систематизація інформації про конкурентів на етапах розроблення інноваційного проекту та постійний моніторинг змін ринкового середовища, дій конкурентів на наступних етапах його реалізацій. Напрями та методи повинні включати саме конкурентну корпоративну розвідку та використання інформації з таких відкритих джерел як

персональні сайти підприємств-конкурентів, їх торгівельні мережі чи офіси (місця спілкування з потенційними клієнтами), офіційні звіти та відгуки споживачів. Результатами даної роботи є визначення основних конкурентів за напрямом розроблення та реалізації проекту, складання профілю конкурента, проведення аналізу слабких і сильних сторін конкурентів та визначення можливих конкурентних переваг власного інноваційного проекту.

Безпечне функціонування інноваційно-інвестиційної підсистеми також потребує забезпечення інвестиційної спроможності підприємства як здатності формування та використання інвестиційного потенціалу з метою підвищення інвестиційної активності та привабливості, що створює потенційні можливості фінансового забезпечення інноваційних процесів як основи їх розробки, якісного виконання та отримання цільових результатів. Інвестоспроможність як інвестиційна складова інноваційно-інвестиційної безпеки характеризує здатність підприємства до оцінювання реальних інвестиційних можливостей підприємства, активного маневрування інвестиційними ресурсами (оптимізації фінансових потоків щодо реалізації інвестиційних проектів і програм), забезпечення оперативної реакції на виникнення нових інвестиційних можливостей в умовах впливу динамічних чинників нестабільного економічного середовища та систематичного виникнення деструктивних інвестиційних ризиків. Погоджуємося, що підвищення економічної безпеки на засадах активізації інноваційного розвитку знаходиться в прямій залежності від інвестиційних можливостей підприємства. Відсутність вільного доступу до кредитних та інвестиційних ресурсів для більшості вітчизняних підприємств значно зменшує їх можливості щодо фінансування інноваційних процесів [1].

Важливого значення також набуває забезпечення безпеки інтеграції новоствореної інноваційної структури проекту до системи виробничо-господарської діяльності підприємства та адаптації інноваційного продукту до зовнішнього ринкового середовища. Завданнями системи інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства при реалізації даної імперативи є моніторинг документообороту та підтримання безпечного стану інформаційної підсистеми, контроль безпеки логістичної та збутової мережі на доцільність, ефективність та надійність реалізації інноваційного продукту, забезпечення кадрової безпеки. Також важливим напрямом є забезпечення безпеки процесу інтеграції результату реалізації проекту до зовнішнього середовища, що вимагає розробки маркетингових комунікацій – заходів з інформування споживачів про переваги товару та формування їх потенційної зацікавленості, позитивного ставлення до інновації, замовлення та впровадження рекламної кампанії для стимулювання збуту інноваційного продукту. Забезпечення безпеки цього напрямку також має враховувати заходи щодо протидії проявам недобросовісної конкуренції та дезінформації про новий інноваційний продукт з боку потенційних конкурентів [2].

Наряду з вищезазначеним, важливою імперативою підвищення кадрової та інноваційно-інвестиційної безпеки є розвиток інтелектуального науково-технічного потенціалу підприємства. Слід констатувати, що оскільки інноваційна економіка – це рушійна сила розвитку світового господарства

третього тисячоліття, то саме інтелектуальний капітал стає базою формування інноваційного потенціалу підприємства як пріоритетна умова ефективної інноваційної діяльності будь-якого підприємства. З огляду на це формування управлінської команди для розробки та впровадження інноваційного проекту має враховувати не тільки наявність кадрового потенціалу із притаманними йому фізичними можливостями та кваліфікаційними навичками, а передусім – рівень розвитку інтелектуального потенціалу як здатності працівників до удосконалення професійних знань, ефективної взаємодії, творчих здібностей, креативного мислення та генерування нових ідей відповідно до вимог сучасного економічного розвитку та нового інформаційного простору. Безумовно, реалізація даної імперативи буде залежати від рівня кадрової безпеки та організаційно-управлінської стійкості сучасних підприємств.

В умовах розвитку інформаційного суспільства також актуальною імперативою є підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення та визначення умов доступу до використання інформації, що становить комерційну таємницю підприємства. При впровадженні інноваційних проектів до такої інформації слід віднести промислову (інформація про використану технологію, способи та засоби виробництва), проектно-інноваційну (інформація про сутність інновації, відкриття та винаходу, технологію створення та впровадження, науково-технічну, конструкторську документацію); фінансову (інформацію про фінансово-економічний стан підприємства, його фінансово-кредитні, банківські, розрахункові операції, комерційно-збутову діяльність, стратегічні плани маркетингу щодо реалізації проекту) тощо. Особливого значення це набуває в процесі проведення заходів із патентування винаходів та сертифікації інноваційної продукції. Реалізація даної імперативи передбачає формування системи інфокомунікаційного забезпечення, що буде сприяти організації безпечного інформаційного обміну між зовнішнім ринковим середовищем і внутрішнім середовищем підприємства.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що динаміка сучасного економічного середовища зумовлює необхідність інноваційної активності вітчизняних підприємств для їх безперервного інноваційного розвитку та збереження конкурентоздатних параметрів функціонування. При цьому наявність циклічних економічних проявів та посилення дії чинників невизначеного бізнес-середовища вимагає підвищення рівня інноваційно-інвестиційної безпеки, який безумовно залежить від діалектичної єдності всіх функціональних підсистем економічної безпеки підприємства.

Література

1. Никифорова В. Г., Кравченко В. О. Активізація інноваційного розвитку – підґрунтя економічної безпеки підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. 2014. № 34. С. 92–96
2. Економічна безпека інноваційного підприємства: Навчальний посібник / В. Г. Алькема, Н. М. Літвін, О. С. Кириченко. К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2015. 320 с.
3. Сосновська О. О. Інноваційна безпека підприємств як умова економічного розвитку регіонів. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору»* (м. Ірпінь, 20–22 березня 2018 року). С. 156–158.

ZADANIA MENEDŻERA PROJEKTÓW DOTYCZĄCE SZKOŁY WYŻSZEJ W KONCEPCJI TEORII SPIRALNEJ

Torubara Wasilij

kandydat na stopień,

Narodowy Uniwersytet Stocznioy im. Admirała Makarowa, Ukraina

Abstrakt: Według zaproponowanej hipotezy rozwój organizacji w koncepcji dynamicy spiralnej może przebiegać nierówno w jej działach. Zgodnie z opinią autora jest to powiązane z wartościowymi celami kierowników działów. Autor sformułował pytania, na które menedżer projektów szkoły wyższej powinien odpowiedzieć, aby wzmocnić konkurencyjność w obecnych warunkach.

Słowa kluczowe: zarządzanie projektami, zarządzanie instytucjami edukacyjnymi, dynamika spiralna, zarządzanie skierowane na wartości, wartości interesariuszów.

Vasyl V. Torubara, degree-seeking applicant, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Ukraine

TASK OF PROJECT MANAGER FOR DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE SPIRAL DYNAMICS FRAMEWORK

Summary: The hypothesis is proposed that the development of the organization in the concept of spiral dynamics may be uneven for the divisions of this organization. The author believes that this depends on the values of the heads of departments. A number of issues that need to be resolved by the project manager of higher educational institutions for improving the competitiveness of higher education in modern conditions are formulated.

Key words: project management; management of educational institutions; spiral dynamics, value-based management; stakeholder value

W czasie, gdy wszędzie następuje przeniesienie gospodarki z obszaru industrialnego do cyfrowego, większość przedsiębiorstw Ukrainy wciąż funkcjonuje w ramach paradygmatu „trzeciej fali” [1]. W edukacji sytuacja jest jeszcze gorsza.

Można stwierdzić, że większość szkół wyższych Ukrainy wciąż działa według kanonu "edukacji masowej" charakterystycznego dla społeczeństwa przemysłowego "drugiej fali". W przypadku ukraińskich uniwersytetów problem produktywnego i efektywnego zarządzania w warunkach wyzwań "Industria 4.0" pozostaje aktualny.

W [2, 3] opisano charakterystyczne cechy organizacji „trzeciej fali” i określono koncepcję rozwoju organizacji zwaną „dynamiką spiralną”. Zgodnie z koncepcją dynamiki spiralnej w trakcie rozwoju małych przedsiębiorstw zachodzą stopniowe zmiany wartościowych celów pracowników w ramach dychotomii "ja – my". Im wyższy poziom rozwoju organizacji, tym większa dominacja celów zespołowych nad indywidualnymi. Powyższa teoria najwyraźniej przejawia się w branży IT, gdzie doprowadziła do powstania koncepcji zwinnego zarządzania [4].

Jednak wielu naukowców niejednokrotnie podkreślało, że zasady Agile słabo sprawdzają się w dużych organizacjach [5]. Według autora zjawisko to może być spowodowane różnorodnością rozwoju podobnych organizacji – gdy rozwój niektórych działów wyraźnie wyprzedza ogólny rozwój organizacji.

Przejście na nowy poziom w dynamice spiralnej odbywa się wraz ze zmianą systemu wartości pracowników. W idealnym przypadku następuje zmiana systemu wartości całego personelu. W rzeczywistości menedżer projektu musi skupić się na

identyfikowaniu, a następnie rozwoju kluczowych pracowników. Dotyczy to z pewnością menedżerów liniowych (kierowników funkcjonalnych, kierowników działów i departamentów). Definiując (poprzez wartości), który dział wnosi największą wartość dla kluczowych interesariuszy organizacji, menedżer projektu tworzy efektywny plan rozwoju poprzez edukację kluczowych pracowników.

We współczesnych warunkach, aby efektywnie zarządzać szkołą wyższą według omawianej koncepcji, menedżer projektu musi rozwiązać szereg problemów:

- określić wszystkie komponenty wartości, które interesariusze otrzymają od szkoły wyższej
- określić najważniejsze komponenty w ogólnym profilu wartości
- określić, które działy szkoły wyższej tworzą podane komponenty całej wartości
- określić, na którym etapie rozwoju w dynamice spiralnej znajdują się określone działy
- określić kluczowych pracowników tych działów
- określić projekt rozwoju danego działu (z uwzględnieniem indywidualnych ścieżek rozwoju kluczowych pracowników), aby przenieść go na wyższy poziom zgodnie z koncepcją dynamiki spiralnej.

Jedne z głównych pytań w powyższym projekcie brzmią: czy możliwa jest rewolucyjna ścieżka zmian z nagłym przejściem danego działu z niższych poziomów dynamiki spiralnej na wyższe z pominięciem kilku etapów? Czy jednak preferowana jest ścieżka ewolucyjna oraz czy organizacja dysponuje czasem i zasobami, aby umożliwić ewolucyjny rozwój kluczowych działów? Jak minimalizować straty, zmniejszając wydatki, zasoby i skracając czas na rozwój ewolucyjny?

Podczas dalszych badań w tym obszarze warto skupić się na stworzeniu profilu wartości współczesnej szkoły wyższej, identyfikacji kluczowych interesariuszy i określeniu mechanizmu ich interakcji.

Źródła

1. Toffler, A. (1984). *The Third Wave*. Bantam.
2. Laloux, F. (2014). *Reinventing organizations: A guide to creating organizations inspired by the next stage of human consciousness*. Nelson Parker.
3. Lee, William R., Cowan, Christopher C., and Todorovic, Natasha (eds.) *Graves: Levels of Human Existence*. Santa Barbara, CA: ECLET Publishing, 2003. ISBN 0-9724742-0-X
4. *Принципы Гибкой Методологии Управления Проектами Agile: Почему Люди Важнее Бюрократии* Наталья Баранова - <https://te-st.ru/2017/07/06/principles-of-agile/>
5. Шейн, А. (2016, Dec. 23). *Жертвы Agile: почему гибкая методология разработки губит крупный бизнес и помогает малому*. Retrieved March 25, 2019, from <https://vc.ru/flood/20942-agile-victims>

ЯКІСТЬ НАДАННЯ ПОСЛУГ В РОЗВИНУТИХ І ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

Ярчук А. В.

викладач,

Таврійський державний агротехнологічний університет, Україна

Анотація. Поставлена мета дозволила вирішити два основних завдання дослідження: формалізовано загальний зв'язок та усереднену оцінку впливу обсягів ресурсів соціальної сфери на досягнення країн щодо індексу людського розвитку; позиціоновано Україну відносно узагальненого по групі розвинутих та постсоціалістичних країн тренду, уточнено, що визначальним обмеженням поліпшення якості життя і забезпеченості економіки людським капіталом виступає нестача ресурсів для розвитку соціальної сфери.

Ключові слова: послуги, завдання, дослідження, модель, соціальна сфера, галузь, якість життя

Yarchuk A. V., Teacher, Tavriya State Agrotechnological University, Ukraine

QUALITY OF PROVIDING SERVICES IN DEVELOPED AND POSTSOCIALIST COUNTRIES

Summary. The aim set in the article allowed the author to solve two tasks of the study: the general link and the average evaluation of the influence of the resource volume of the social sphere on the achievements of the countries in terms of the Human Development Index (HDI). The article positions Ukraine with regard to the standards of the developed and post-socialist countries. It has been particularized that the defining restrictive factor in improving the quality of life and provision of economics with human capital is the lack of resources for the development of the social sphere.

Key words: services, tasks, research, model, social sphere, branch, quality of life.

Актуальність теми дослідження. Дослідження проблем якості в останні десятиліття перебуває в центрі уваги економічної науки. Якість пронизує практично всі сторони життя і є головним чинником економічного розвитку, соціального устрою, має фундаментальне значення для розуміння сутності людського буття, для розвитку духовної культури суспільства.

Україна відрізняється від більш розвинутих країн не лише меншими обсягами фінансування соціальної сфери, а й гіршою здатністю цих галузей забезпечити ефективне використання виділених фінансових ресурсів відповідно з потребами споживачів їх послуг, що, в свою чергу, пов'язано з монополією бюджетного фінансування, яка сприяє розмиванню стандартів ефективності роботи та позбавляє установи соціальної сфери залежності від оцінки своїх дій споживачами [20].

Проведений аналіз якості життя за допомогою методу когнітивного моделювання дає підставу стверджувати, що зростання добробуту населення значною мірою забезпечується і виражається через результати функціонування двох провідних галузей соціальної сфери – освіти й медицини. При цьому характер зв'язку цих галузей з економікою має критичне значення для моделі відтворення якості життя населення. Розвинуті країни відрізняються в сучасному світі тим, що їх висока економічна ефективність формує потужну ресурсну базу для розвитку освітньої і медичної галузі, а

результати функціонування цих галузей, в свою чергу, формують провідне джерело конкурентних переваг цих країн на глобальних ринках – високу забезпеченість кваліфікованим персоналом для високотехнологічних видів економічної діяльності. Особливо цінним для України є досвід постсоціалістичних країн, яким вдалось забезпечити динамічне зростання як душевих доходів, так і результатів функціонування провідних галузей соціальної сфери.

Поставлена мета дозволила вирішити два основних завдання нашого дослідження. По-перше, – формалізувати загальний зв'язок, усереднену оцінку впливу обсягів ресурсів соціальної сфери на досягнення країн щодо індексу людського розвитку. А по-друге, – позиціонувати Україну відносно узагальненого по групі розвинутих та постсоціалістичних країн тренду, уточнити, що визначальним обмеженням поліпшення якості життя і забезпеченості економіки людським капіталом виступає нестача ресурсів для розвитку соціальної сфери.

В основу нашого дослідження покладена гіпотеза про те, що по-перше, існує певний функціональний зв'язок між обсягами ресурсів, які суспільство спрямовує на забезпечення провідних галузей соціальної сфери (освіти й медицини) і досягненнями такого суспільства щодо якості життя населення. По-друге – це складна та специфічна для кожної країни система факторів, що опосередковують цей зв'язок, яка, зокрема, включає структуру розподілу ресурсів соціальної сфери (в першу чергу, між галузями та між приватним і державним секторами кожної галузі) і характер регулятивних інститутів, що регламентують використання ресурсів в кожному секторі соціальної сфери (наприклад, механізми стимулювання викладачів і лікарів, форми фінансової звітності закладів соціальної сфери, механізми захисту прав споживачів їх послуг тощо).

Дослідження довели, що суспільні результати функціонування освіти й медицини залежать від трьох груп фундаментальних факторів: обсягів ресурсного забезпечення (масштаби фінансування); характеру доступу населення до продуктів цих галузей; ефективності використання ресурсів в межах галузі.

Ми вважаємо, що кількісною мірою суспільних результатів функціонування освіти й медицини може слугувати індекс людського розвитку (ЛР), який відображає як безпосередні характеристики роботи цих галузей (середню й очікувану тривалість навчання), так і характеристики, що залежать від впливу соціальної сфери (очікувану тривалість життя при народженні) і показники, які впливають опосередковано – питомий національний дохід на особу (як вираження економічних результатів накопичення і використання людського капіталу).

Функція, побудована за даними 28 країн відбиватиме узагальнені, універсальні характеристики такого зв'язку, а відхилення окремих країн від загального тренду – виражатиме специфіку їх національної структури розподілу ресурсів соціальної сфери та інститутів, що регламентують їх використання.

Згідно викладеного вище, нами запропоновано наступну загальну модель зв'язку ресурсних, структурних та інституціональних факторів впливу на добробут населення, вимірюваний індексом людського розвитку.

$$HDI = (Redu_gov \times KIeg)^{KEdu_gov} \times (Redu_pr \times KIep)^{KEdu_pr} \times (Rhc_gov \times KIhcg)^{KEhc_gov} \times (Rhc_pr \times KIhcr)^{KEhc_pr},$$

де *Redu_gov* – обсяги ресурсів державного сектору освіти (бюджетні витрати на освіту);

KIeg – коефіцієнт корегування на нерівність доступу до благ державного сектору освіти;

KEdu_gov – коефіцієнт ефективності використання ресурсів державного сектору освіти;

Redu_pr – обсяги ресурсів приватного сектору освіти (приватні витрати на освіту);

KIep – коефіцієнт корегування на нерівність доступу до благ приватного сектору освіти;

KEdu_pr – коефіцієнт ефективності використання ресурсів приватного сектору освіти;

Rhc_gov – обсяги ресурсів державного сектору охорони здоров'я (бюджетні витрати на освіту);

KIhcg – коефіцієнт корегування на нерівність доступу до благ державного сектору охорони здоров'я;

KEhc_gov – коефіцієнт ефективності використання ресурсів державного сектору охорони здоров'я;

Rhc_pr – обсяги ресурсів приватного сектору охорони здоров'я (приватні витрати на освіту);

KIhcr – коефіцієнт корегування на нерівність доступу до благ приватного сектору охорони здоров'я;

KEhc_pr – коефіцієнт ефективності використання ресурсів приватного сектору охорони здоров'я;

Важливо, що цільовий показник залежить не лише від середніх (питомих) показників витрат на освіту й медицину, а й від пропорцій розподілу населення за індивідуальними розмірами таких витрат, тобто від того, наскільки значна частина населення фактично має доступ до значно менших обсягів послуг освіти й медицини (до послуг нижчої якості), ніж передбачається середніми (питомими) показниками.

Проведений аналіз свідчить, що в постсоціалістичних країнах (по яких питомий ВВП на особу і питомий обсяг ресурсів освіти і медицини здебільшого нижчий, порівняно з країнами «старими» членами ОЕСР) досягнення щодо розмірів ІЛР більшою мірою залежать від обсягів ресурсів соціальної сфери.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. Згідно побудованої нами функції залежності ІЛР від обсягів ресурсів

приватного і державного секторів освіти й медицини, найвагоміший вплив на досягнення суспільства щодо людського розвитку має обсяг ресурсів, виділених суспільством державному сектору освіти: чутливість значення ІЛР до зміни ресурсного забезпечення цього сектору соціальної сфери в рази вища чутливості ІЛР до змін обсягів ресурсів, що виділяються державному і приватному секторам медицини.

Література

1. Кудінова А., Верба Д. Проблеми соціальної сфери в Україні: результат дефіциту ресурсів чи неефективного державного регулювання? *Україна: аспекти праці*. № 3, 2014, С. 34–41.
2. Вимірювання якості життя в Україні, Аналітична доповідь, Лібанова Е. М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. К.: 2013.
3. Abdurazakov A. A. Minsat, and J. Pineda. 2013. «Implications of Education Policies in a Country's Demographic Prospects: Detailed Analysis of Demographic Trends Based on Projections by Lutz and KC». Human Development Research Paper. United Nations Development Programme, Human Development Report Office, New York.

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Васильєва О. О.

канд. фіз.-мат. наук, доцент,

Національний університет

«Запорізька політехніка», Україна

Анотація. Розглянуто сутність економічного потенціалу аграрного сектора та охарактеризовані його складові. Визначені показники, що можуть бути використані для оцінки всіх видів ресурсів, задіяних в аграрному виробництві.

Ключові слова: економічний потенціал, оцінка потенціалу, сільське господарство

Olena Vasylyeva, Associate professor, Department of Economics and Customs, National University «Zaporizhzhya Polytechnic», Ukraine

ASSESSMENT OF THE AGRARIAN SECTOR ECONOMIC POTENTIAL

Summary. The essence of economic potential of agrarian sector is considered and its components are characterized. Indicators that can be used to assess all types of agrarian production resources involved are determined.

Key words: economic potential, potential assessment, agriculture

Питання світової продовольчої безпеки залишається актуальним доволі тривалий час. Виробництво сільськогосподарської продукції є базою для споживання на засадах самозабезпечення та формування резервного фонду продовольства, а продукція сільського господарства є сировинною базою для переробної та харчової промисловості аграрно-промислового комплексу [1, с. 45]. Стабільний розвиток аграрного сектора України гарантує продовольчу безпеку держави та розвиток її економіки в цілому. Необхідною умовою цієї стабільності є динаміка економічного потенціалу галузі, що являє собою сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, ресурсів, запасів, компетенцій, що можуть бути використані у виробничій діяльності й реалізувати ринкові шанси для досягнення цілей соціально-економічного розвитку суспільства.

Динамізм економічного потенціалу аграрного сектора з точки зору кількісних та якісних показників зумовлений глобалізаційними процесами, інтеграцією української економіки в світову [2, с. 118]. Постійно змінюються чинники та складові економічного потенціалу: кількість аграрних підприємств, виробничі потужності, ступінь освоєння та використання природних ресурсів, чисельність зайнятого персоналу, якість його професійної підготовки, асортимент сільськогосподарської продукції.

Складовими економічного потенціалу аграрного сектора є: природний потенціал, що включає відносини економічної власності між людьми з приводу привласнення земельних ресурсів та їх використання в поєднанні з природними умовами (забезпечується географічним розміщенням, кліматом, земельними та водними ресурсами та екологічною ситуацією); трудовий

потенціал як система виробничих відносин між окремими індивідами, трудовими колективами, соціальними верствами і державою з приводу відтворення і використання в аграрному секторі працездатного населення країни; науковий потенціал як сукупна можливість національної економічної системи генерувати необхідні знання, що втілюється в кількісних і якісних характеристиках винаходів та нововведень й визначається чисельністю та професійністю вчених; потенціал засобів праці як сукупність можливих та перспективних технічних засобів, що використовуються чи можуть бути використані у виробництві й спрямовані на підвищення продуктивності праці; матеріально-технічний потенціал можна визначити, як здатність енергетичних засобів, сільськогосподарських машин та предметів праці виконувати сільськогосподарські роботи у встановлені терміни відповідно до передових агротехнологій та забезпечувати безперервність процесу виробництва; технологічний потенціал як сукупність методів залучення засобів праці у виробництво для перетворення предметів праці на продукцію для кінцевого споживача чи для наступного залучення; інформаційний потенціал як обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій для створення власних і збирання, накопичення, обробки й використання різноманітних форм інформації для задоволення відповідних потреб суспільства; інноваційний потенціал – сукупні можливості підприємств аграрного сектора щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей для його системного технічного, організаційного та управлінського оновлення.

Рівень розвитку сукупного економічного потенціалу аграрного сектора визначають обсяги та структура сільськогосподарського виробництва, матеріально-технічні ресурси, трудові та земельні ресурси. До основних факторів, що визначають економічний потенціал, відносять виробничі потужності сільського господарства, соціальну та виробничу інфраструктуру, трудовий потенціал, у тому числі кваліфіковані кадри, здатні розвивати та реалізувати науково-технічний прогрес у сфері аграрного виробництва.

Економічний потенціал з традиційної точки зору розглядається як сукупний ресурсний потенціал виробничо-економічної діяльності – сукупна продуктивність природних, людських, матеріально-виробничих та інших ресурсів. Для оцінки сукупного економічного потенціалу аграрного сектора доцільно використовувати оцінку окремих його складових. Так, природо-ресурсний потенціал, що являє собою сукупність земельних та водних ресурсів певної території, оцінюють за кількісними та якісними показниками (площа ріллі, вміст в ґрунті корисної речовини, кількість наявних водних ресурсів). Екологічний потенціал як можливість збереження біосфери в процесі аграрного виробництва можна оцінювати, наприклад, за питомою вагою екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Для оцінки трудового потенціалу та його демографічної бази використовують наступні показники: чисельність та вікова структура населення, його розподіл на сільське та міське, демографічне навантаження, індекс людського розвитку, зайнятість в аграрній сфері. Інноваційний потенціал як наявність наукових

досліджень, розробок та їх впровадження у сільське господарство оцінюють за кількістю науково-дослідних організацій, наукових кадрів, дослідження яких стосуються сільськогосподарської галузі, обсяги науково-технічної продукції та ін. Інформаційні ресурси характеризують: інформаційно-комунікаційна інфраструктура, що забезпечує сільськогосподарське виробництво, інформаційні системи та технології, що використовуються для підготовки кадрів. Одним із важливих складових є виробничий потенціал, що оцінюють за кількістю сільськогосподарських підприємств, чисельністю працюючих, обсягом виробництва, основними фондами, технологічним рівнем. Інвестиційний потенціал характеризують обсяги інвестицій в створення нових та реконструкцію діючих аграрних підприємств, в розвиток людського потенціалу, розвиток виробничої та соціальної інфраструктури. Експортний потенціал аграрного сектора оцінюють за обсягами аграрного виробництва, питомою вагою експорту аграрної продукції у ВВП та у загальному експорті товарів.

Останніми роками використовуються нові підходи до оцінки економічного потенціалу з використанням альтернативного ВВП індикатора, особливостями якого є використання значної кількості показників, що дає можливість оцінити в числовій формі такі економічні процеси, як: виснаження природних ресурсів; витрати, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища; збиток від економічної і соціальної злочинності; негативні наслідки розпаду сімей тощо [3, с.18]. Оцінювання всіх видів економічних ресурсів, що задіяні в аграрному виробництві, у вартісному вигляді дає змогу визначити сумарну їх величину, виявити структуру економічного потенціалу аграрної галузі.

Література

1. Дятлова В. В., Дятлова Ю. В. Економічний потенціал АПК України для забезпечення продовольчої, економічної та національної безпеки. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2015. № 2. С. 43–48.
2. Крисанов Д. Ф. Виробничий потенціал підприємств і харчових галузей АПК та його використання. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2012. Вип. 6. С. 115–123.
3. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія / За ред. Семенова В. Ф., Руденко О. І. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012. 150 с.

АСИМЕТРИЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ ЗАЙНЯТИХ В СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Власенко М. П.

аспірант (здобувач PhD),

Київський національний економічний університет

ім. Вадима Гетьмана

Анотація. У статті аналізується проблема диференціації та асиметрії трудових доходів населення в контексті асиметрії доходів працівників в галузі освіти в Україні. Досліджується сучасний стан трудових доходів працівників в галузі освіти. Намічаються перспективи заходів щодо оптимізації міжгалузевої асиметрії в оплаті праці персоналу.

Ключові слова: доходи населення, зайнятість населення, ринок праці, диференціація доходів населення, асиметрія трудових доходів, соціально-економічна асиметрія.

Maryna Vlasenko, Post-Graduate Student (PhD), of Kyiv National Economic University, named after Vadym Hetman

ASYMMETRY OF LABOR RELATED INCOME OF PEOPLE EMPLOYED IN THE FIELD OF EDUCATION IN UKRAINE

Summary. The article analyzes the problem of differentiation and asymmetry of labor incomes of the population in the context of asymmetry of workers' incomes in the field of education in Ukraine. It explores the current state of labor incomes of workers in the field of education, outlines prospects for optimizing inter-sectoral asymmetry in staff remuneration.

Key words: incomes of the population, employment of the population, labor market, differentiation of incomes of the population, asymmetry of labor incomes, social and economic asymmetry.

Зайнятість населення є основною макроекономічною категорією, яка впливає практично на всі сфери життя суспільства. У той же час трансформації, що відбуваються в суспільстві, безпосередньо відображаються на стані ринку праці. Сучасний ринок праці України має свої специфічні особливості, обумовлені історичним розвитком і соціально-економічними процесами. Асиметрії на ринку праці створюють умови для змін в соціально-економічному розвитку, які впливають на можливість реалізації людського капіталу населення. На ринку праці завжди існують асиметрії, але коли вони починають переважати, це стає серйозною загрозою стійкості регіону і його соціальної безпеки. Неоднорідність економічного простору України обумовлює різну ступінь вираженості асиметрії в залежності від регіону.

Метою цієї статті є аналіз особливостей формування асиметрії в трудових доходах зайнятих в сфері освіти в Україні.

Трансформаційні процеси, що протікають в економіці сучасної України, знаходять свій прояв у змінах, перш за все, рівня і якості життя населення, найважливішою характеристикою яких є доходи населення.

Результатом процесу формування доходів виступає явище диференціації доходів, що фіксується як нерівність доходів основних соціально-економічних груп населення. Диференціація доходів населення – явище, властиве ринковим економікам, це один з найважливіших соціально-економічних показників, що

характеризує ступінь нерівномірності розподілу матеріальних і духовних благ між членами суспільства.

У сучасному господарстві нерівність проявляє себе в такій формі як асиметрія доходів. Асиметрія доходів населення – відхилення їх величини від соціально-прийнятного значення, яке формується на основі об'єктивних причин з урахуванням рівня розвитку господарства. Можна виділити наступні види асиметрії доходів: гендерна, національна, освітня, пенсійна, поселенська, бюджетна, статусно-адміністративна.

В якості основних джерел і причин асиметрії можна виділити наступні: зміна складу і структури доходів; зміна демографічної ситуації; зміни на ринку праці; зміна системи мотивації і отримання доходів; відхід частини доходів у тінь; зрощування ділових кіл з державою, наростаюча корупція; послаблення ролі держави і її зусиль щодо перерозподілу доходів; несвоєчасна виплата заробітної плати.

Для соціальної структури сучасного українського суспільства характерний латиноамериканський тип: маса бідних, невеликий шар середньо забезпечених і вузьке коло дуже багатих. Розрив у доходах найбільш і найменш забезпечених груп населення за офіційною статистикою становить 16,7 разів, за реальними ж оцінками українських і зарубіжних експертів – до 60 разів [10]. Ці показники говорять про серйозні загрози національній економіці. Адже низький рівень життя населення, висока ступінь диференціації його доходів і значний рівень бідності одночасно називаються в якості значущої внутрішньої загрози економічній безпеці України. Так само загрозою може виступати і регіональна асиметрія доходів – доходи населення регіонів України за показником середньої нарахованої заробітної плати різняться майже в 5 разів, що, природно, негативно позначається на соціально-економічній і політичній обстановці в українському суспільстві [9].

На тлі загального процесу посилення соціально-економічної асиметрії особливий інтерес представляє диференціація оплати праці в бюджетній сфері – одним із пріоритетних в економіці будь-якої країни. У сфері відповідальності бюджетного сектора економіки знаходиться забезпечення гідного рівня життя, рівня освіти, медичного і соціального обслуговування. Можна говорити, що роль бюджетної сфери полягає в створенні сприятливих умов для забезпечення найбільш ефективного докладання зусиль працівників на благо суспільного прогресу, що безпосередньо впливає на економічне зростання країни.

Як свідчать офіційні дані Служби статистики з січня 2018 року заробіток працівників сфери освіти виріс з 6037 грн. до 7278 грн., тобто більше, ніж на 1200 грн. Незважаючи на це, вчителі все ж не дотягують до середнього показника зарплат по Україні, який становить 9170 грн. [3].

Дослідження територіальних відмінностей у заробітній платі працівників галузі освіти представляє великий інтерес з точки зору оцінки результативності заходів, спрямованих на вдосконалення системи оплати праці педагогів в різних областях України, а також їх ефективності для системи освіти. Серед можливих результатів таких заходів – підвищення

соціального статусу викладача (вчителя), встановлення більш ефективних трудових взаємин між викладачами і освітніми організаціями (перехід до ефективного контракту).

В цілому середня заробітна плата в працівників галузі освіти останні 24 роки була нижча за середню зарплату по Україні. Заробітна плата вчителів становила від 73 до 97 % від середньої зарплати по країні. 97 % і 94 % – в 1995 і 1996 рр., це найвищі показники. Далі вони скоротилися до 68 % у 2000 р. – тоді вчителі отримували в середньому 156 грн. проти 230 по країні. До 2010 р. відсоток вчительських зарплат в порівнянні з середніми по Україні зріс до 84 %, це були 1889 грн. проти 2239 грн. середньої заробітної плати. Останні 8 років відсоток зарплат вчителів коливається на рівні 75–80 % від середніх українських зарплат [9].

Для оптимізації міжгалузевої асиметрії в оплаті праці персоналу, зокрема, необхідні встановлення науково обгрунтованих співвідношень в оплаті праці для масових професій; оптимізація структури коштів, що спрямовуються на оплату праці за допомогою системи податків і відрахувань; розробка рекомендацій за основними професіями в області тарифікації та нормування праці (стосовно конкретної галузі, регіону).

Література

1. Безтелесна Л. І. Макроекономічні закономірності функціонування національного ринку праці. *Статистика України*. 2012. № 1(56). С. 22–27.
2. Гринкевич С. С. Трансформаційні зміни національного ринку праці в умовах євроінтеграції. *Бізнес Інформ*. 2014. № 10. С. 197–202.
3. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред . В.М. Гейця та ін.; НАН України. К., 2015. 336 с.
5. Колот А. М., Кравчук О. І. Людина і нова економіка: діалектика розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2015. № 1(9). С. 8–29.
6. Кулицький С. Ринок праці та розвиток економіки України. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 21. С. 35–46.
7. Лаушкін О. М. Трансформація зайнятості в умовах нової економіки: дисертація на здобуття наукового ступ. канд. екон. наук (08.00.07) / Донецький національний університет (м. Вінниця) / О.М. Лаушкін. Вінниця, 2015. 373 с.
8. Соціально-трудові відносини зайнятості: сучасні тенденції, виклики, шляхи розвитку: монографія / [А. М. Колот, С. І. Бандур, І. Ф. Гнибіденко та ін.]; за наук. ред. А. М. Колота, І. Ф. Гнибіденка. К. : КНЕУ, 2015. 321 с.
9. Статистичний щорічник України. К.: Державна служба статистики України, 2018.

ПОВЕДІНКОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Сочинська-Сибіртева І. М.

канд. екон. наук, доцент,

Центральноукраїнський національний
технічний університет, Україна

Анотація. Визначаються основні фактори, які впливають на поведінку людини в процесі прийняття управлінського рішення. Розкривається сутність концепції обмеженої раціональності, ефекту володіння та сприйняття справедливості.

Ключові слова: поведінкова економіка, обмежена раціональність, ринкова неефективність, ментальний облік, ефект володіння, когнітивна психологія

Sochinska-Sybirteva I. M., Ph.D., Assistant Professor, Central-Ukrainian National Technical University, Ukraine

BEHAVIORAL ASPECTS OF MANAGEMENT SOLUTIONS

Summary. Main factors that influence human behavior in the process of finding management solutions are identified. The essence of the concept of limited rationality, effect of possession and perception of justice is revealed.

Key words: behavioral economics, limited rationality, market inefficiency, mental accounting, the effect of possession, cognitive psychology

Однією з найбільш вагомих подій економічної науки останніх десятиліть справедливо вважається поява нової галузі наукових досліджень, яка отримала назву поведінкової (біхевіористської) економіки (Behavioral Economics). Цей аналітичний напрям сформувався у 70-ті роки минулого століття на стику економічних і психологічних досліджень.

Засновником поведінкової економіки вважається Даніель Канеман (Daniel Kahneman), лауреат нобелівської премії 2002 року за включення даних психологічних досліджень в економічну науку, особливо тих, що стосуються суджень людини і прийняття рішення у ситуації невизначеності. Незважаючи на те, що Д. Канеман за освітою психолог, його роботи отримали велике визнання в сучасній економічній теорії. Канеман довів, що, найчастіше, вчинки людей йдуть в розріз прогнозам економічної теорії. Його ідеї схожі з критичними думками його попередників, наприклад лауреатів нобелівської премії Моріса Алле і Герберта Саймона. Однак, вважається, що фундаментальні ідеї поведінкової економіки були закладені саме Канеманом та його колегами. Його знаменита стаття «Теорія перспектив: аналіз прийняття рішень в умовах ризику», написана у співавторстві з професором Стенфордського університету Амосом Тверські, перевернула уявлення економістів про раціональність людської поведінки [1].

Сьогодні виділяють три основні напрямки поведінкової економіки:

- Евристика – люди найчастіше приймають рішення ґрунтуючись на творчому, неусвідомленому мисленні, яке не завжди є логічно правильним.
- Фрейм – люди використовують смислові рамки для розуміння і дії в тих чи інших подіях.

- Ринкова неефективність – помилки прийняття рішень на ринку, які призводять до різних ринкових аномалій, в тому числі невірному встановленні ціл, неефективному розподілу ресурсів.

Головною методологічною відмінністю поведінкової економічної теорії від традиційної (неокласичної) економічної теорії стало активне використання експериментальних методів, переважно в лабораторних і польових умовах. Змістовна сторона досліджень заснована на відмові від загальноприйнятої моделі раціонального поведінкового вибору, яка є аксіомою для переважної частини сучасного економічного аналізу. Науковим ядром нового напрямку стало визнання ірраціональної складової поведінки економічних агентів.

З точки зору поведінкової теорії, щоб зрозуміти, як функціонує економіка і як нею ефективно управляти, слід звернути увагу на ірраціональне начало, яке стоїть за людськими думками і почуттями. Економіка передбачає розуміння поведінки людини в момент прийняття економічних рішень і на ринках. Люди – складні істоти, тому для побудови корисних моделей доводиться робити спрощені припущення. Традиційна економічна теорія передбачає, що у людей є якісний доступ до необхідної інформації і вони чудово вміють її обробляти. Вона також припускає, що ми завжди можемо виконати заплановане і подбати про особисту вигоду. Ця спрощена модель людської поведінки допомогла економістам сформулювати теорії, що дозволили розв'язати важливі та складні економічні проблеми. Однак розбіжності між теорією і реальністю часом виявлялися досить значними і систематичними.

Вагомий внесок у дослідження впливу психології людини на процес і результат прийняття економічних рішень зробив американський економіст, лауреат нобелівської премії (2017 р.) Річард Тейлер. Він визначив три психологічні риси, які систематично впливають на економічні рішення – обмежена раціональність, сприйняття справедливості і відсутність самоконтролю [2].

Концепція обмеженої раціональності – це збірний термін для когнітивного обмеження і спрощення правил прийняття рішень як для людей, так і для організацій. Один із прикладів таких обмежень міститься в теорії ментального обліку Річарда Тейлера. У ній описується, як люди готують, формулюють і оцінюють фінансові рішення. Ми схильні спрощувати такі рішення, подумки створюючи окремі рахунки, і приймаючи окремі рішення на основі впливу рішень на кожен із цих рахунків, а не на наші загальні активи.

Важливим елементом ментального обліку є використання контрольних точок в процесі прийняття рішень. Вони можуть різнитися залежно від ситуації, тобто від сформованого подумки рахунку. Однією з таких контрольних точок може бути ціна, за якою ми купили товар, або найнижча ціна, яку ми знаходимо при пошуку в інтернеті. В такому разі ми використовуємо цю точку для оцінки того, чи уклали ми «вигідну угоду». У своїх дослідженнях Тейлер представив численні приклади того, як ментальний облік з використанням різних орієнтирів може призвести до рішень, які здаються дивними при оцінці з традиційної економічної точки зору.

Важливими факторами, які впливають на прийняття рішень, є наявний досвід і наше сприйняття власності як такої. Зазвичай ми хочемо отримати

більше грошей за наявний у нас предмет, який продаємо, ніж готові заплатити, купуючи цей же предмет. Це явище Тейлер назвав «ефектом володіння».

«Ефект володіння» може мати довгострокові наслідки, такі як скорочення торгівлі товарами і послугами, а також ускладнення вирішення правових суперечок. Пояснення Тейлером «ефекту володіння» засноване на тому, що люди схильні більш сильно переживати негативне почуття втрати, ніж позитивні емоції від аналогічного за обсягом придбання. Це так зване неприйняття збитків. Відмова від того, що ми вже маємо, переживається як втрата, у той час як придбання того ж самого відчувається як виграш.

Важливу роль у прийнятті рішень, за переконанням поведінкових економістів, відіграє поняття справедливості. Люди готові утримуватися від матеріальних благ, щоб підтримувати те, що сприймається як справедливий розподіл ресурсів. Разом з тим, вони згодні нести персональні витрати, щоб покарати того, хто порушує основні правила справедливості, не тільки коли це стосується їх особисто, але й коли від цієї несправедливості страждає хтось інший. Компанії, які порушують норми справедливості, можуть зіткнутися зі споживчим бойкотом, що, в свою чергу, змусить їх повернути ціни до задовільного рівня. Крім того, свою роль грає загострене почуття справедливості, коли мова йде про розмір зарплати. Воно може вплинути на рівень виплат на ринку праці шляхом співставлення між різними групами працівників. Важко досягти прийняттого рівня скорочення номінальних виплат (поточний рівень зарплати є заданою контрольною точкою, нижче якої люди опускаються не згодні), легше затвердити підвищення зарплати, яке було б нижчим за інфляцію, хоча це тягне за собою скорочення зарплати в реальному вираженні.

Отже, поведінкова економічна теорія вважає своїм головним завданням вивчення впливу різних ментальних станів індивідів при прийнятті ними економічних рішень. Це вказує на близькість даного аналізу з когнітивною психологією. Найбільш загальний емпіричний висновок, до якого приходять поведінкова економіка, полягає в тому, що люди часто розуміють і інтерпретують ситуації, в які вони потрапляють, не так, як це наказує стандартна модель раціонального вибору. Біхевіористи наполягають на тому, що здійснювані індивідами поведінкові помилки є передбачуваними. У певних обставинах навіть компетентні, функціонально успішні люди починають діяти ірраціонально, на шкоду власним довгостроковим інтересам. І зміна ситуації, навіть у найменших деталях, здатна спровокувати людину на зовсім інші реакції і відповіді поведінки.

Література

1. Канеман Д., Тверски А. Теория перспектив: анализ принятия решений в условиях риска. *Экономика и математические методы*, 2015, том 51, № 1, С. 3–25 – 2015.
2. Ричард Тейлер. Новая поведенческая экономика. Почему люди нарушают правила традиционной экономики и как на этом заработать = *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*. Эксмо, 2017. 368 с.

СУЧАСНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Карпенко А. В.

канд. екон. наук, доцент,

Запорізький національний технічний університет, Україна

Анотація. Розкрито актуальність інноваційної політики у сучасному розвитку національної економіки. Визначено пріоритетні напрями інноваційної політики та заходи в контексті розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: людський потенціал, інноваційна політика, розвиток, економіка.

Карпенко Андрій, PhD economics, associate professor, Zaporizhzhya National Technical University, Ukraine

MODERN INNOVATION POLICY IN THE CONTEXT DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL

Summary. The relevance of innovation policy in the modern development of the national economy is revealed. The priority directions of innovation policy and measures in the context of human potential development are defined.

Key words: human potential, innovation policy, development, economy.

В умовах становлення сучасної економіки, що заснована на знаннях і продукуванні інновацій та зростанні доданої вартості за рахунок інтелектуальної праці, в Україні нагальною є потреба розробки сучасної інноваційної політики в контексті розвитку людського потенціалу. Не випадково локомотивом економічного розвитку сьогодні визнаються наукомісткі високотехнологічні галузі, які доповнюються креативними виробництвами. Тому саме творча і креативна інтелектуальна діяльність людини, що заснована на знаннях і компетенціях, стає невід'ємною рисою сучасного соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможної економіки, що має бути враховано у новій інноваційній політиці України.

Невисокі темпи зростання національної економіки та повільні соціально-економічні зрушення не дозволяють сьогодні Україні займати у світовому розподілі лідируючі позиції. При цьому досвід багатьох країн доводить, що економічний розвиток забезпечується глибокими структурними змінами, які засновані на формуванні інноваційної моделі економіки. Такі досягнення стають результатом використання активної структурної політики, яка визначає пріоритетні ефективні напрями необхідних інноваційних перетворень в економіці та забезпечує їх реалізацію через використання комплексу державних важелів (державні програми, пряме державне фінансування, залучення іноземних і приватних інвестицій, податкові і кредитні пільги, розвиток людського потенціалу тощо) та органів управління.

Інноваційна політика є одним із напрямів соціально-економічної політики держави, яка ґрунтується на визначенні ідей, завдань, цілей, методів, засобів і механізмів та діяльності з їх реалізації й використання. Вона є сукупністю

форм і методів та системою заходів органів держави щодо планування, організації, стимулювання і контролю, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів активізації інноваційних процесів і розвитку інноваційної діяльності. Ефективність інноваційної політики держави визначається спроможністю «забезпечувати швидкий та безперервний рух знань за всіма ланками інноваційного ланцюга – від їх генерування до втілення у технологічні та організаційні інновації, що трансформуються у прибутки високотехнологічних компаній, продуктивні робочі місця та національний дохід країни» [1, с. 505]. Тобто саме рівень розвитку людського потенціалу визначатиме швидкість і якість генерування, передачі та трансформації знань.

Результативність інноваційних політик багатьох країн світу (Японії, США, країн ЄС, Індії та Китаю) доводять необхідність здійснення цілеспрямованого, системного та добре обґрунтованого державного управління науковою та інноваційною діяльністю, де відбувається зародження та комерціалізація знань. Ці види інноваційних економік ґрунтуються на формуванні взаємодії науки, освіти і промисловості, а також чітко виокремлюється розвинута фундаментальна наука в більш «багатих» країнах, що мають довготривалу практику такої діяльності. Тобто, зазначені характеристики відображають тісний взаємозв'язок інноваційності економіки з людським потенціалом (інтелектуальні активи, капітал). Оскільки саме людина є носієм знань, компетенцій, інтелекту та здатна продукувати інновації, важливо її стимулювати до інноваційної активності. Особливе місце має відводитись створенню умов для прояву творчості та креативності людини, що в інноваційній економіці забезпечується при взаємодії науки, освіти і виробництва в межах національних інноваційних систем.

Незважаючи на національні відмінності у розвинених країнах Європи, що визнали та прийняли до реалізації заходи зі стимулювання інноваційної діяльності, переважно всі досягнення ґрунтуються на інституціональних змінах, які пов'язані з формуванням структурних елементів та механізмів здійснення інноваційної політики: створення нових адміністративних структур, заснованих на системному характері інновацій; визнання на урядовому рівні інновацій життєво важливим фактором економічного розвитку та активізація відповідного діалогу між науковим співтовариством, промисловістю і громадськістю; використання нового механізму прогнозування і визначення пріоритетів «Передбачення» («Foresight») для формування національної інноваційної стратегії [2, с. 171]. Держава в особі органів державної та місцевої влади стала ініціатором і основним джерелом фінансування наукової діяльності та стимулювання інноваційних процесів, які поступово почали доповнюватися і замінюватися значною частиною приватного капіталу. Розширення сфери залучення приватного капіталу забезпечувалося шляхом формування сприятливого підприємницького середовища та пільгових умов здійснення інноваційної діяльності.

В межах інноваційної політики держава створює умови для формування та використання людського і науково-технологічного потенціалу країни, визначає пріоритети та підтримує їх розвиток через систему фінансово-

кредитних та податкових інструментів, формує організаційні механізми інформаційного і ресурсного забезпечення інноваційної діяльності, розробляє законодавчу базу та дотримується її реалізації. Тобто державна інноваційна політика сприяє зростанню інноваційної активності людського потенціалу та суб'єктів господарювання, трансферу технологій, розвитку інноваційного підприємництва, стимулює пріоритетні інновації тощо.

В Україні важливою є розробка такої інноваційної політики, яка б узгоджувалась із визначеною метою та ґрунтувалася принаймні на визначених у Законі України «Про інноваційну діяльність» основних принципах: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності тощо [3]. Однак, задекларована мета і принципи інноваційної політики є не повними та й обмежено виконуються, а категоріально-нормативне визначення державної інноваційної політики взагалі відсутнє. Відповідно такі обставини відбивають і реальний стан інноваційного розвитку вітчизняної економіки, коли є розуміння та проголошено його пріоритетність, а чітке трактування та реальні інструменти реалізації державної інноваційної політики відсутні.

Отже, найважливішим пріоритетом інноваційної політики України доцільно визначити розвиток людського потенціалу, що передбачатиме стимулювання населення до інноваційної діяльності, генерації та трансформування знань у інноваційні продукти та технології, забезпечення комерціалізації інновацій. Така виважена інноваційна політика має стати центральною ланкою соціально-економічної політики держави та буде здатна забезпечити підвищення рівня інноваційної активності, збільшення обсягів продукування інновацій, формування сприятливого інституційного середовища та інноваційної інфраструктури. Сучасна інноваційна політика в Україні має бути заснована на поєднанні окремих напрямів активної державної політики щодо розвитку якісної освіти, підтримки наукової діяльності та центрів трансферу технологій, раціоналізації структури економіки та запровадженні ефективних механізмів взаємодії освітніх, наукових і підприємницьких структур, споживачів інновацій та органів державної і місцевої влади.

Література

1. Гесць В. М., Шинкарук І. В., Артёмова Т. І. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / за ред. д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук. Київ : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2011. 696 с.
2. Онікієнко В. В. Інноваційна політика країн Євросоюзу та СНД: проблеми і практика реалізації. *Український соціум*, 2006. №3. С. 170–183.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Синяєва Л. В.

д-р екон. наук, професор,

Таврійський державний агротехнологічний університет, Україна

Анотація. Розглянуто зміст категорії «якість життя», яке застосовується в економіці, політиці, медицині, соціології і деяких інших областях. Визначено фактори, що впливають на якість життя. Наведена динаміка якості життя населення України за 2014–2018 рр.

Ключові слова: якість життя, управління, рівень задоволеності.

Synayeva L. V., Doctor of Economic Sciences, professor, Tavriya State Agrotechnological University, Ukraine

ESTIMATION OF QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF UKRAINE

Summary. The article looks into the content of such category as "quality of life". Which is used in economics, politics, healthcare, sociology and a number of other fields. The authors determine the factors, which influence the quality of life. The dynamics of the quality of life of the population of Ukraine during 2014-2018 is presents.

Key words: quality of life, management, level of satisfaction.

Актуальність теми дослідження. Процеси глобалізації економіки та інтеграції України до світового міжнародного економічного простору вимагає суттєво нових підходів до оцінки якості життя населення України. Певний рівень якості життя є запорукою зростання валового внутрішнього продукту країни в цілому та середньодушового добробуту зокрема. Наукове осмислення концептуальних основ забезпечення якості життя на основі зростання продуктивності праці дозволяє не тільки розширити теоретичні знання щодо цих багатопланових соціально-економічних категорій, але й вирішити ряд науково-прикладних проблем щодо удосконалення методичних підходів до управління продуктивністю праці в системі забезпечення якості життя населення України.

Теоретико-методологічні передумови вивчення категорії «якість життя» були створені класиками М. Вебером, Е. Дюркгеймом, К. Марксом, Г. Спенсером, й ін., які запропонували основні напрями принципової переорієнтації структурної та організаційної політики управління якістю життя населення. Проблему якості і способу життя досліджували також вчені радянського і пострадянського періодів: Е. П. Андрєєв, В. П. Антонюк, І. В. Бестужев-Лада, А. Г. Здравомислов, С. Г. Струмилин, Л. В. Шаульська. В їх працях розглядаються важливі аспекти детермінації рівня і якості життя, розробляються соціальні показники способу життя. Одночасно, незважаючи на значущість наявних наукових здобутків, подальшого опрацювання потребують теоретичні та прикладні питання оцінки якості життя населення.

Категорія «якість життя» є ефективним методом оцінки соціального добробуту населення. Якість життя – це поняття, яке застосовується в економіці, політиці, медицині, соціології і деяких інших областях. На думку економістів, якість життя – це комплексне поняття, яке відображає ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини, яка

оцінюється рівнем задоволеності людини своїм життям і вимірюється набором об'єктивних показників.

До факторів, що впливають на якість життя, як системи, включають: доходи населення (середньодушові номінальні і реальні доходи, показники диференціації доходів, номінальна і реальна нарахована середня заробітна плата, середній і реальний розмір призначеної пенсії, величина прожиткового мінімуму і частка населення з доходами нижче прожиткового рівня, мінімальні розміри заробітної плати і пенсії та ін.); якість харчування (калорійність, склад продуктів); якість і модність одягу; комфорт житла (загальна площа займаного житла на одного жителя); якість охорони здоров'я (число лікарняних ліжок на 1000 жителів); якість соціальних послуг (відпочинок та сфера послуг); якість освіти (кількість вузів і середніх спеціальних навчальних закладів, питома частка студентів в чисельності населення); якість культури (видання книг, брошур, журналів); якість сфери обслуговування; якість навколишнього середовища, структура дозвілля; демографічні тенденції (показники очікуваної тривалості життя, народжуваності, смертності, шлюбності, розлученості); безпеку (число зареєстрованих злочинів); якість середовища проживання (екології); якість соціальної, економічної, політичної організації суспільства та ін. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка якості життя населення України за 2014-2018 рр.

Показник	2014	2018
Природне середовище		
Індекс екологічної безпеки	0,6256	0,5287
Частка населення, яке вважає екологічну ситуацію у своєму місті / селі відносно або цілком благополучною, %	45	39
Державні видатки в галузі екології, у% до ВВП	0,6	0,53
Соціальне середовище		
Здоров'я		
Бюджетні видатки на охорону здоров'я, у% до ВВП	1,13	2,29
Кількість лікарняних закладів, тис.	1,8	1,7
Кількість лікарів усіх спеціальностей, осіб на10000 населення	186	171
Кількість середнього медичного персоналу, осіб на10000 населення	88,6	63,82
Очікувана тривалість життя при народженні, років(жінки)	77	74,8
Очікувана тривалість життя при народження, років(чоловіки)	68,1	62,8
Освіта		
Бюджетні видатки на освіту, у% до ВВП	6,67	4,50
Дошкільні навчальні заклади, тис.	15	14,9
Загальноосвітні навчальні заклади, тис.	17,6	16,9
Вищі навчальні заклади(3-4 рівень акредитації), од.	277	289
Частка населення, яке скоріше або повністю задоволено своєю освітою, %	41	38
Частка населення, якому не вистачає можливості дати дітям повноцінну (бажану) освіту, %	22	29
Безпека		
Всього виявлено злочинів	529139	523911
Всього засуджено осіб	102170	56638
Культура		
Бюджетні видатки на культуру, мистецтво, фізичну культуру, туризм, у% до ВВП	1,13	13,4
Кількість закладів культури, мистецтва за видами(театри, музеї, бібліотеки, стадіони, палаци спорту, гуртки тощо), тис.	34356	19117
Кількість внутрішніх туристів і екскурсантів, на100 тис. населення	1490	1260
Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон, осіб	2085203	720265
Частка населення, якому вистачає повноцінного дозвілля, %	24,6	21,2

Закінчення табл. 1

Частка населення, якому не вистачає можливості повноцінно проводити відпустку, %	42,4	56,7
Житло		
Розмір житлової площі, м ² на 1 особу	23,9	23,9
Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, тис.	657	765
Кількість сімей та однаків, які одержали житло протягом року, тис.	3	2,7
Економічне середовище		
ВВП на одну особу за ПКС у дол. США	3054,6	2639,82
Індекс споживчих цін до грудня попереднього року	143,3	113,7
Співвідношення зовнішнього боргу та ВВП, %	54	
Тіньова економіка, %	42	32
Частка населення, яке вважає себе бідними, %	27	24,6
Зайняте населення працездатного віку, у% до населення відповідної вікової групи	64,5	56,1
Безробітне населення працездатного віку, у% до економічно активного населення відповідної вікової групи	9,7	9,9
Темпи зростання номінальної заробітної плати, до попереднього року, %	106,0	137,1
Темпи зростання реальної заробітної плати, до попереднього року, %	93,5	119,1
Суспільно-політичне середовище		
Частка населення, яке незадоволене роботою уряду, %	42	69,6
Частка населення, яке вважає, що сьогодні в Україні люди можуть вільно висловлювати свої політичні погляди, %	72	65
Довіра до ЗМІ, %	19	48
Частка населення, яке повністю або скоріше за все задоволене своїм життям, %	32	25

Вивчення наведених даних дозволяє зробити висновок: три чверті населення України бідні. Економічна криза, яка почалася в Україні в 2014 році, призвела до того, що рівень бідності зараз вище, ніж п'ять років тому. Якщо в 2014 р. за межею бідності жили 15 % населення України, то сьогодні – 25 %.

Обмежений статистичний аналіз став причиною неможливості повноцінного вивчення умов життєдіяльності людини, що призвело до появи нової концепції якості життя. Концепція якості життя це умови, які визначають соціальний, розумовий і фізичний розвиток людини, її особисте сприйняття свого життя: стан свого здоров'я, сімейні відносини, робота, фінансове становище, домашні умови, можливість здобути освіту, крім цього, юридичні і політичні аспекти, пов'язані з правами і свободами людини та культурний і ідеологічний розвиток.

Література

1. Антонюк В. П. Комплексна оцінка рівня та якості життя населення регіонів України як основи формування соціального потенціалу сталого розвитку: Монографія/ О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, Ю. С. Залознова та ін. // Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2014. – 478с.
2. Баранова Н. П., Новікова Т. В. Соціальні стандарти та соціальні гарантії в системі соціальної політики України. *Національна академія наук України*. URL : http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2010-06-13-21-23-56&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27.
3. Бичківський Р. Управління якістю: Навч. посібник. Львів: Вид-во ДУ «Львівська політехніка», 2000. 328 с.
4. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь / Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор. К., 2013.

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Мовчан С. І.

канд. техн. наук, доцент,

Таврійський державний агротехнологічний університет, Україна

Анотація. Для оцінки якості життя населення регіону запропонована структура показників з трьох рівнів, у якій показники згруповані в такі групи: фінансово-економічна; медично-екологічна; матеріального і духовного добробуту. Виділено основні напрями екологічної політики: профілактичні заходи, ліквідація минулих помилок і збереження в недоторканності особливо цінних природних об'єктів. Проаналізовано стан поверхневих вод р. Молочна, розраховано уточнену категорію якості води за наявними показниками та її вплив на якість життя населення.

Ключові слова: якість життя, екологічна політика, тривалість життя, населення.

Movchan S. I., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Tavria State Agrotechnological University, Ukraine

INFLUENCE OF ECOLOGICAL INDICATORS ON QUALITY OF LIVING OF THE POPULATION

Summary. To assess the quality of life of the population of the region, a three-level indicator structure is proposed, in which indicators are grouped into the following groups: financial and economic; medical and ecological; material and spiritual well-being. The basic directions of ecological policy are allocated: preventive measures, elimination of past mistakes and preservation of the integrity of especially valuable natural objects. The state of the surface waters of the Molochna River is analysed, the specified category of water quality is calculated according to the available indicators and its influence on the quality of life of the population.

Key words: quality of life, environmental policy, life expectancy, population.

Актуальність теми дослідження. Відмінності в умовах формування якості життя населення регіонів визначаються такими факторами, як: економічні, соціальні, географічні, територіальні, культурні відмінності. Достатньо повний аналіз диференціації соціально-економічного розвитку регіонів може будуватися на основі проведення аналізу сукупності показників і об'єктивних співставлень між ними.

Глобальною метою розвитку регіону є максимальне задоволення матеріальних і духовних потреб населення, тому критерієм соціально-економічного розвитку регіону повинен виступати інтегральний показник якості життя населення.

Головними аспектами життєдіяльності людини і суспільства є: життєдіяльність в рамках суспільних відносин, житло, комфорт, зручності, транспортні, зв'язки та ін.; життєдіяльність, спрямована на біологічне, соціальне і культурне відтворення людського роду, кожного індивіда і суспільства в цілому; всебічний розвиток особистості, творчого потенціалу людини у процесах соціального і духовного розвитку.

Для оцінки якості життя населення регіону і ефективності регіональної соціальної політики запропонована структура показників з трьох рівнів, у якій показники згруповані в такі групи, як: фінансово-економічна; медично-екологічна; матеріального добробуту і група показників духовного благополуччя.

Більш детально розглянемо медично-екологічні показники – це зберігання і відтворення життя і здоров'я, відтворення людського роду і екології регіону: середня тривалість життя, народжуваність, смертність, захворюваність, витрати на охорону здоров'я і фізичну культуру. Екологічні показники свідчать про рівень забруднення навколишнього середовища, перевищення допустимих нормативів, середу проживання людини. Натуральне споживання продуктів і товарів відображається у кількості продуктів харчування і непродовольчих товарів на душу населення. Натуральні показники дозволяють, на відміну від споживчих витрат, дати зіставні дані по населенню України і зарубіжних країн, а також відображають матеріальний добробут.

Важливо відмітити також наголошення дослідників на комплексності поняття якості життя щодо його взаємозв'язку з навколишнім середовищем, умовами здоров'я, які впливають на людський та суспільний розвиток. При цьому під навколишнім середовищем розуміють економічне, природне, суспільно-політичне, соціальне [1].

Одним з найважливіших завдань нашої країни є охорона природи, раціональне використання природних, у тому числі й водних, ресурсів. На сучасному етапі виділяють такі основні напрями екологічної політики: профілактичні заходи, ліквідація минулих помилок і збереження в недоторканності особливо цінних природних об'єктів.

Державний контроль за використанням і охороною вод, відповідно до водного законодавства, має забезпечити дотримання всіма міністерствами, відомствами, підприємствами установами, організаціями і громадянами існуючого порядку користування водами, виконання обов'язків з охорони вод від забруднення, засмічення та виснаження, запобігання їх шкідливому впливу, а також дотримання правил використання вод та інших правил, встановлених водним законодавством країни. Державний контроль за використанням та охороною вод здійснюють ради народних депутатів, їх виконавчі та розпорядчі органи, а також спеціальні уповноважені державні органи.

Оцінка ефективності природоохоронних заходів здійснюється за соціальними, екологічними, економічними, соціально-економічними та еколого-економічними напрямками.

Вода – це невід'ємний атрибут, важлива складова частина водних ресурсів і природного навколишнього середовища. Промислове і сільськогосподарське водопостачання, зрошення, системи водовідведення – це далеко не повний перелік практичного використання води і водних ресурсів у водогосподарському комплексі країни.

Водне господарство України є складним комплексом, який за структурою та технологією і рівнем водовикористання є екологічно небезпечним, оскільки не відповідає відновлювальній спроможності природних водних екосистем і якісним затратам соціальної сфери водозабезпечення.

Водні ресурси – це найважливіші компоненти не лише навколишнього природного середовища взагалі, водних об'єктів зокрема, а й соціально-економічного потенціалу розвитку окремого регіону, держави. Саме питання економічної вартості і собівартості водних ресурсів визначає напрямок руху інтегрованого управління водними ресурсами в Запорізькій області.

Головним постачальником води для України є Дніпро та річки, що забезпечують потребу населення у воді, — Дунай, Дністер, Південний Буг, Тиса, Прут та ін. Стан води й повноводдя цих водних артерій залежать головним чином від стану їх приток — малих річок, яких налічується майже 63 тис. Вони мають велике значення, оскільки 90 % населених пунктів розташовані саме в долинах малих річок та користуються їх водою. Проте, стан малих річок України на сьогодні є надто складним: понад 20 тис. їх вже зникло, пересохло. Це, звичайно, зумовлює деградацію великих річок, тому проблема їх збереження й оздоровлення є однією з найгостріших для України.

Нами проаналізовано стан поверхневих вод р. Молочна. Авторами [3,4] проведено комплексну оцінку якості води р. Молочна за різні проміжки часу з 1990 до 2015 рр., розраховано уточнену категорію якості води за наявними показниками.

Проведений аналіз концентрації речовини у річці свідчить про те, що якість води відноситься до 4-ї категорії, тобто погіршилась у порівнянні з минулим періодом і має фактичне значення 4,69. Екологічна ситуація у водотоці досягла критичних позначок та вийшла за рамки допустимого екологічного оптимуму. Уточнене значення категорії якості води дозволяє зробити висновок, які процеси відбуваються у гідрологічному об'єкті: спостерігається наближення перехідного коефіцієнта до межі покращання чи, навпаки, погіршення, що іноді є більш важливим за розроблення та впровадження ряду необхідних природоохоронних рішень.

У ході ринкових реформ посилилась диференціація соціально-економічного стану регіонів України. Загострилися протиріччя економічного і соціального розвитку, що призвело до серйозних змін якості життя населення регіону, які проявляються, передусім, у важкому економічному стані населення та зростанню забруднення природного і соціального середовища. Посилюються такі негативні тенденції, як погіршення фізичного здоров'я, скорочення середньої тривалості життя, ріст злочинності, збільшення диференціації доходів різних груп населення, погіршення соціальної захищеності, соціальна деградація частини населення та ін. Результати дослідження якості життя населення дають регіональним органам управління поштовх до розробки конкретних заходів з покращання якості життя населення регіону.

Література

1. Адамчук В. В., Кокин Ю. П., Яковлев Р. А. Экономика труда: Учебник. М. : ЗАО «Финстатинформ», 1999. 431 с.
2. Бобков В., Мстиславский П. Качество жизни: сущности и показатели. *Человек и труд*. 1996. № 6. С. 76–79.
3. Мовчан С. І. Промислове водопостачання в структурі систем екологічного водогосподарського менеджменту. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Екологія філософія існування людства»: зб. наук. праць / За заг. ред. М. М. Радевої, В. М. Коломієць. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2018 р. – С. 76–79.*
4. Мовчан С. І., Болтянська Н. І. Вода і водні ресурси в технологічних процесах підприємств АПК. Навчальний посібник. Мелітополь. ВПЦ «Люкс», 2019. 191 с., іл.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ МІСТА

Томчук О. В.

*канд. екон. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. В дослідженні визначенні складові організаційно-економічного механізму управління економікою міста. Обґрунтовано, що результатом реалізації організаційно-економічного механізму є забезпечення інтегрованого розвитку міста.

Ключові слова: економіка міста, інтегрований розвиток, організаційно-економічний механізм.

Tomchuk Olesya V., Candidate of Sciences (Economics), associate professor, Vasyil' Stus Donetsk National University, Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ECONOMIC MANAGEMENT OF THE CITY

Summary. The study identifies the components of the organizational and economic mechanism for managing the city's economy. It is substantiated that the result of the implementation of the organizational and economic mechanism is to ensure the integrated development of the city.

Key words: city economy, integrated development, organizational and economic mechanism.

Стратегія інтеграції України у світове господарство вимагає посилення центрів концентрації економічної активності – міст, особливо великих міст (мегаполісів). Дефіцит мегаполісів в країні, роль яких полягає в підвищенні конкурентоспроможності української економіки в глобальному економічному процесі висуває проблему розвитку великих міст. Великі міста є центрами ділової активності, концентрації інвестицій і каталізаторами розвитку регіонів. Їх зростання породжує ряд проблем соціально-економічного характеру, пов'язаних з природними територіальними межами розвитку. В цьому сенсі місто як простір життя міської громади виступає самостійним чинником його розвитку. Двобічний характер міста полягає в розгляданні його як середовища проживання людини і як місця господарської діяльності.

У просторовому управлінні містом переважає функціональний підхід, коли місто розглядається як набір відокремлених функціональних зон, що вступає в протиріччя з динамічними вимірюваннями соціальної структури і потребами міської спільноти.

Проблематика управління розвитком економікою міста розглядається в наукових працях таких вчених: К. Адамс, Е. Говард, В. Малиш, М. Левіс, А. О'Салліван, Дж. Якобс, П. Хол, Т. Авдєєва, А. Воронін, А. Гладішев, Р. Крамаренко [1–5] тощо.

Недостатня якість управління економікою міста ставить завдання удосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком економіки міста.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка організаційно-економічного механізму управління розвитком економіки міста.

Розвиток економіки великого міста – це поліпшення міста, що досягається за допомогою управління, яке створює передумови для інтегрованого розвитку.

Метою такого розвитку є досягнення нового якісного стану міста, який виступає однією з стратегічних цілей і передумов міського розвитку.

Розвиток економіки міста з цих позицій повинний враховувати не тільки інтереси основних суб'єктів розвитку, але і потенціал, необхідний для їх досягнення, а також умови життєдіяльності соціально-економічної системи (міста).

Автором запропонований організаційно-економічний механізм управління економікою міста, який представляє собою складну багаторівневу систему управління, в якій через зорганізовані впливи сукупного суб'єкта управління на об'єкт управління в соціально-економічному просторі відповідно до заданих цілей через ефективне поєднання методів та інструментів управління досягається інтегрований розвиток міста (рис. 1).

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм управління економікою міста

Сукупний суб'єкт управління включає органи місцевого самоуправління і зовнішні по відношенню до місцевої адміністрації органи і організації. В управлінні повинні приймати участь три основні групи суб'єктів бізнес, влада,

населення – це відповідає моделі сукупного управління економікою міста, і дозволяє забезпечити узгодженість їх інтересів.

Інтереси основних суб'єктів розвитку міста, ресурси, чинники і умови, а також закономірності розвитку формують головний елемент організаційно-економічного механізму управління – мотиваційний компонент, який визначає мету управління. На його основі визначається суб'єкт управління, виділяються функції управління, здійснюється їх розподіл між структурами суб'єкта підбирається раціональне поєднання методів та інструментів управління, що забезпечує ефективний вплив суб'єкта управління на об'єкт управління, гармонізацію інтересів, ресурсів і мотивації.

Дієвість методів управління забезпечує їх системним використанням, бо основні регулятори повинні вводитися і працювати в певній структурі. Управління спрямоване на інтегрований розвиток міста, і повинно розумно поєднувати економічні, адміністративні та морально-політичні методи управління, брати за основу мотиваційний компонент.

Отже, реалізація запропонованого організаційно-економічного механізму управління економікою міста умовах динамізму зовнішнього середовища дозволить забезпечити інтегрований розвиток вітчизняних міст, підвищити їх конкурентоспроможність.

Література

1. Воронин А. Г. Муниципальное управление и хозяйствование: проблемы теории и практики. М.: Финансы и статистика, 2004. 176 с.
2. О'Салливан А. Экономика города; [пер. с англ.]. М.: ИНФРА-М, 2002. 572 с.
3. Adams C., The economy of cities. New York Times, Jun 1, 1969. URL : <http://www.nytimes.com/packages/html/books/jacobs-economy.pdf> (Last access: 03.12.2018)
4. Jane Jacobs. The economy of cities. Vintage books edition. 1970, 288 pages.
5. Mumford Lewis. The culture of the cities. A harvest/HBJ Book, 1970. 674 p.
6. Крамаренко Р. М. Столичні мегаполіси в глобальній економічній системі: розвиток і фактори конкурентоспроможності: автореферат, дис. доктор екон. наук. Київ, 2016. 35 с.

ОЦІНКА РІВНЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В МІСТАХ УКРАЇНИ

Бойченко В. С.

аспірант,

Донецький національний університет

імені Василя Стуса, Україна

Анотація. В роботі викладено основні методологічні підходи до оцінки рівня людського розвитку міста. На основі запропонованої методики проведено порівняльний аналіз людського розвитку окремих міст України.

Ключові слова: людський розвиток, індекс, соціальна інфраструктура, місто.

Boychenko Vadim, post-graduate student, Vasyly' Stus Donetsk National University, Ukraine

EVALUATION OF HUMAN DEVELOPMENT LEVEL IN THE CITY OF UKRAINE

Summary. This paper describes the basis of methodological approaches to assessing the level of human development. On the basis of the proposed methodology, a comparative analysis of human development of individual cities of Ukraine was conducted.

Key words: human development, index, social infrastructure, city.

Економіка знань потребує інформаційних та управлінських систем, спрямованих на оцінку та моніторинг нематеріального капіталу, як основного джерела створення багатства. Наявна система показників розвитку міст не дає можливість в повній мірі комплексно оцінити наявний людський потенціал у місті та перспективи його розвитку. Існуючі у світі підходи до оцінки людського розвитку мають макроекономічний характер, забезпечуючи здійснення порівняльного аналізу кожної країни. Науковий доробок вітчизняних та закордонних вчених у цій сфері є достатньо великим. Серед основних авторів, що проводили дослідження в цій сфері, можна виокремити: Г. Беккер, Л. Безтелесну, О. Грішнову, Дж. Кендрика, Е. Лібанову, О. Макарову, А. Тофлера та інших. Однак, в своїх роботах вони майже не приділяли увагу можливостям оцінки людського розвитку на локальному рівні. Цілковите використання наявних напрацювань в практиці оцінки людського розвитку міст є неможливим, адже муніципальний рівень має певну специфічність механізмів організації, управління та функціонування економічних та соціальних систем.

Метою статті є – розробка методичних підходів до оцінки рівня людського розвитку міст та проведення їх апробації на прикладі окремих міст України.

Поєднання вже наявних методик оцінки людського розвитку на рівні держави та регіонів з досліджуваними методиками оцінки ефективності діяльності міст, дало змогу розробити методологічні підходи до побудови індексу людського розвитку громад (міста).

В основу запропонованого Індексу людського розвитку міста (ІЛРМ) покладено багатогранний характер категорії людського розвитку, що дозволяє дослідити його за двома основними блоками: індивідуальним та соціальним.

Індивідуальний рівень дозволяє дослідити демографічний обсяг людської компоненти в місті та індивідуальні особливості реалізації його розвитку. Соціальний рівень передбачає оцінку наявного потенціалу забезпечення людського розвитку на рівні всієї громади.

Загальний індекс людського розвитку міста розраховується за допомогою використання геометричних середніх та об'єктивної процедури зважування складових елементів, що надає змогу отримати найбільш точні результати розрахунків уникаючи використання довільної ваги, виходячи з суб'єктивних критеріїв.

$$ІЛРМ_c = \sqrt[\alpha+\beta]{HD\alpha_{ind_c} \times HD\beta_{social_c}}$$

де, $ІЛРМ_c$ – індекс людського розвитку міста «с»; α та β – різні ваги кожного компоненту людського капіталу, оцінені за допомогою аналізу основних компонентів, з врахуванням міжкомпонентних зв'язків.

Для здійснення розрахунків індексу, за кожним блоком оцінки (індивідуальним, соціальним), було визначено комплекс показників, які більш ширше дозволяють оцінити кожен з векторів та базуються на доступній статистичній базі на рівні муніципальних утворень в Україні. Мінусом наявної інформаційної бази для оцінки є відсутність окремих важливих показників на рівні міста.

Для загального дослідження було використано такі показники індивідуального людського розвитку, як: загальна чисельність населення міста, загальне навантаження на осіб працездатного віку; чисельність населення міста, що є громадянами України; чисельність домогосподарств; кількість житлових приміщень (будинків, квартир); середня ціна вартості одного м² житла, тощо.

Соціальний вимір людського розвитку у місті включає сім основних компонентів оцінки, це: здоров'я, безпека, ринок праці, освіта, культура та спорт, транспорт, рівні можливості. Які в свою чергу включають 31 показник, серед яких: середня тривалість життя населення, кількість живонароджених, чисельність померлих, захворюваність на соціально-небезпечні хвороби, задоволеність населення якістю медичних послуг, кількість померлих від самогубства, рівень забруднення повітря, чисельність зайнятих на неповний робочий день, середній розмір заробітної плати, чисельність осіб з вищою освітою у місті, задоволеність населення якістю освітніх послуг, тощо.

В зв'язку з неоднорідністю обраних індикаторів для нормалізації показників, у ході аналізу доцільно проводити процедуру переоцінки, за допомогою привласнення значенню показника градації від 0, для найнижчого значення показника, до 100 для найвищого.

З метою апробації методики та проведення оцінки рівня людського розвитку в містах України, було обрано наступні територіальні одиниці: м. Маріуполь, м. Миколаїв, м. Северодонецьк, м. Суми, м. Хмельницький, м. Вінниця, м. Запоріжжя, м. Дніпропетровськ, м. Черкаси та м. Тернопіль.

Принципом відбору міст для аналізу стала їх схожість за демографічною, соціальною та економічною структурою, а також наявність відповідних статистичних даних для проведення інтегральних оцінок.

За оцінками індивідуального рівня людського розвитку містами лідерами серед досліджуваних об'єктів стали м. Вінниця, м. Тернопіль, м. Хмельницький та м. Черкаси, значення субіндексів в цих територіальних одиницях коливається на рівні від 42,3 до 40,2, зі 100 максимально можливих.

Оцінка компоненти соціального людського розвитку міста, показала більш позитивні результати. Середні значення показників, коливаються у межах від 33,1 у м. Сєвєродонецьк до 54,8 у м. Вінниця. Окрім того, до списку лідерів увійшли міста Дніпропетровськ (52,4) та Маріуполь (52,2). Серед аутсайдерів залишились: м. Запоріжжя (35,2) та м. Тернопіль (36,5). Отже, лідерами індексу людського розвитку міст стали: м. Вінниця (48,14), м. Дніпропетровськ (45,58) та м. Маріуполь (45,49). Середні показники оцінки отримали – м. Миколаїв (39,74), м. Хмельницький (39,31), м. Черкаси (39,31) та м. Тернопіль (39,06). Найнижче значення показників мають – м. Суми (38,89), м. Запоріжжя (37,28) та м. Сєвєродонецьк (36,06).

Однак, слід зазначити, що не дивлячись на лідируючі позиції окремих міст, значення загальних показників залишаються ще достатньо низькими, особливо у сфері індивідуальної компоненти людського розвитку та сфері безпеки і здоров'я соціальної компоненти, що говорить про необхідність розробки цілого комплексу заходів з удосконалення, як кількісної, так і якісної складової розвитку соціальної інфраструктури міст, покращення демографічної ситуації, з метою забезпечення більш продуктивного процесу людського розвитку.

Література

1. Асоціація міст України. Статистична інформація. URL : <https://www.auc.org.ua/page/municipalna-statistika>
2. Соціальні індикатори рівня життя населення 2017. Статистичний бюлетень. *Державна служба статистики України*. 2018. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Результати опитування громадської думки щодо проблем місцевого самоврядування та ставлення до децентралізації влади (2014 рік) / USAID URL : http://auc.org.ua/sites/default/files/mon18_lobkdalynka_tak.pdf
4. The Global Cities Index (GCI). URL : <https://www.atearney.com/documents/10192/8178456/Global+Cities+2016.pdf/8139cd44-c760-4a93-ad7d-11c5d347451a>
5. Global Economic Power Index (GEPI). URL : http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Несвіт К. В.

аспірант,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Визначено особливості глибоких структурних трансформацій промисловості в контексті інтенсифікації процесів формування постіндустріальної економіки. Розглянуто вплив нової економіки на розвиток промислового сектору України та його роль у забезпеченні сталого економічного зростання.

Ключові слова: промисловий сектор економіки, нова економіка, постіндустріальне суспільство, трансформації, структурні зрушення

Nesvyit Kostyantyn, graduate student, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

FEATURES OF UKRAINE'S INDUSTRIAL SECTOR TRANSFORMATION IN CONDITIONS OF NEW ECONOMY

Summary. The features of deep structural transformations of industry are defined in the context of post-industrial economy forming processes intensification. Influence of new economy is considered on development of industrial sector of Ukraine and its role in providing the permanent economy growing.

Key words: industrial sector of economy, new economy, postindustrial society, transformation, structural changes.

Сучасні економічні умови розвитку України динамічно набувають ознак постіндустріальної або нової економіки, що характеризується кардинальними перетвореннями у виробничих технологічних процесах, структурі виробництва, посиленням ролі знань та професійних компетентностей, інтенсифікацією інформаційно-комунікаційних трансформацій, зростанням значущості мережевих структур та іншими радикально відмінними від традиційних способами організації національного виробництва. У розвинених країнах подібні зміни супроводжувались значним піднесенням та досягненням сталого економічного зростання в усіх галузях економіки, в Україні ці процеси суттєво уповільнюються у зв'язку із нерівномірною та непослідовною промисловою політикою, наявністю значного кола проблем технологічного оновлення матеріальної бази, відсутністю чіткого бачення та реалізації стратегії структурної перебудови промислового сектору.

Проблемам розвитку промисловості на різних етапах становлення і реформування виробничої сфери присвячено багато праць українських та закордонних вчених, зокрема Дж. Хвей, Д. Піазоло, М. Колінз, В. Геєць, О. Новікова, Р. Головін та ін. В той самий час, постіндустріальні трансформації в Україні набувають значної динамічності в контексті пришвидшення загальносвітових тенденцій, що обумовлює необхідність визначення характерних змін і розробки ефективної стратегії попередження та подолання кризових явищ, а отже, обрана тема представляється актуальною.

Метою даного дослідження виступає визначення характерних особливостей трансформації промислового сектору України в умовах нової економіки.

Поняття нової економіки нерівнозначне і впродовж свого розвитку піддається ґрунтовному переосмисленню українськими та закордонними вченими. В першу чергу, це обумовлюється тим, що нова економіка виступає узагальненим терміном для визначення процесів, що відбуваються в економіці різних країн світу в постіндустріальний період та, в залежності від рівня проникнення сучасних технологій у всі сфери економічної діяльності, набувають специфічного дескриптивного трактування. Перші підходи до її дефініції визначали нову економіку як високотехнологічну [1], пізніше вона отримала характеристику цифрової, або такої, що отримує суттєві переваги (швидке зростання продуктивності і доходів, низький рівень безробіття та інфляції) від вагомих технологічних впроваджень [2]. Значна кількість дослідників визначає нову економіку як мережеву, якій притаманні глобальні структурні зрушення та набуття мережеподібного переплетення складових частин [3]. Важливою ознакою постіндустріальної економіки розвинених країн світу вважається значне переважання частки сфери послуг над матеріальним виробництвом, що висуває на перший план проблему розвитку промислового комплексу України у найближчій перспективі. Нова економіка передбачає поступовий рух від домінування агропромислового та видобувного сектору в бік сектору переробки і сфери послуг та інформації, коли основну частину ВВП будуть створювати високотехнологічні сфери. При цьому важливим аспектом трактування впливу нової економіки є те, що поступово втрачатимуть своє значення не всі традиційні сфери, а лише ті, які неспроможні виробляти інформаційно інтенсивні продукти.

Поступово рівень зайнятості у сфері промисловості буде скорочуватись, однак, це не означає паралельного зменшення обсягів виробництва та значущості промислового сектору у створенні ВВП і досягненні економічного зростання [4]. Згідно досліджень Інституту МакКінсі обсяг промислового виробництва продовжує стабільно зростати на 2,7 % щороку у розвинених економіках (США, Японія, Німеччина) та на 7,5 % у країнах, що розвиваються (Китай, Індія, Індонезія) [5]. При цьому, значення промисловості у загальному обсягу нарощення продуктивності складає в середньому 37 %, доданої вартості – 20 %. В той же час, промисловість показала 24 % скорочення рівня зайнятих, що відповідає негативним наслідкам постіндустріальної економіки для цієї сфери.

Промисловий сектор економіки України, незважаючи на суттєві негативні тенденції розвитку останніх років та кризові явища, виконує провідну роль у забезпеченні досягнення найважливіших стратегічних інтересів держави та суспільства. Так, частка промисловості у створенні валової доданої вартості у 2018 році склала 25,1 % та продовжує зберігати цей рівень, показує позитивний приріст обсягів виробництва промислової продукції (+1,1 %), (табл. 1).

Основні показники розвитку промисловості України

Показник	2010	2017	2018
Частка промисловості у створенні ВВП, %	25,7	25,0	25,1
Індекс приросту виробництва промислової продукції, %	108,9	99,9	101,1
з них:			
– добувна промисловість і розроблення кар'єрів;	103,7	94,2	102,1
– переробна промисловість;	113,5	104,0	100,2
– постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.	109,5	93,5	102,8

Джерело: [6]

При цьому більше половини обсягу виробництва продукції припадає на великі підприємства, третина – на середні, а близько 10 % виробництва здійснює малий бізнес. Окрім цього промисловість продовжує забезпечувати робочими місцями третину зайнятого населення України.

Відбувається швидке нарощування темпів інноваційної діяльності, загальний обсяг витрат на які складає понад 9,1 млрд. грн, збільшується кількість зайнятих у ІТ секторі та частка високотехнологічних виробництв, що обслуговують потреби великих промислових комплексів. З іншого боку, цих позитивних зрушень та тенденцій недостатньо на сучасному етапі розвитку світової економіки і для отримання українською промисловістю важливих переваг необхідне швидке вирішення наочних проблем ринку промислової автоматизації та діджиталізації.

Висновки. Постіндустріальний розвиток економіки характеризується значною інтенсифікацією впровадження високотехнологічних виробництв, пришвидшенням темпів зростання продуктивності, появою нових галузей економіки, динамічністю ринків, глобалізацією конкуренції, скороченням рівня зайнятості у традиційному секторі. Незважаючи на це роль промислового сектору не зменшується, оскільки сфера послуг не спроможна забезпечувати значний приріст доданої вартості та продуктивності, а отже, промисловість України продовжуватиме зберігати лідируючі позиції у створенні ВВП та забезпеченні сталого економічного зростання.

Література

1. Huey J. and Furth J. Waking up to the New Economy. *Fortune*, 1994, vol. 129, pp. 36–46.
2. Piazzolo D. The new economy and the international regulatory framework. *Kiel Working Papers*, 2001, vol. 1030, pp. 1–40.
3. Хенінг Клодг, Клауція Бух, Бйорн Хрісгенсен. Нова економіка; форми вияву, причини і наслідки. Київ, Таксон, 2006. 304 с.
4. Collins M. Debunking the Post-Industrial Myth, 2015. URL : <https://www.industryweek.com/public-policy/debunking-post-industrial-myth>
5. Manufacturing the future: The next era of global growth and innovation *McKinsey Global Institute Report*, 2012. 184 p.
6. Соціально-економічне становище України за 2018 рік. *Державний комітет статистики України*, 2019. 28 с.

МЕХАНІЗМ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Усик І. О.

*здобувач кафедри міжнародних економічних відносин,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотія. В дослідженні запропонований механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів. Обґрунтовано, що механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України є результатом реалізації концепції структурної трансформації моделі розвитку економіки країни.

Ключові слова: глобалізація, механізм, пріоритети розвитку, структурна трансформація

Usyk Ihor. O., PhD Student of the International Economic Relations Department, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

MECHANISM OF STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE MODEL OF DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION CHALLENGES

Summary. The research proposes a mechanism for structural transformation of the model of Ukraine's economic development under the conditions of globalization challenges. It is substantiated that the mechanism of structural transformation of the model of economic development of Ukraine is the result of realization of the concept of structural transformation of the model of development of the country's economy.

Key words: globalization, mechanism, development priorities, structural transformation

Для втілення в життя концепції структурної трансформації моделі розвитку економіки України необхідно мати такий механізм, який спирається на внутрішні й зовнішні економічні інтереси країни, адже центральною рушійною силою будь-якої держави є комплексність її розвитку, що дає змогу забезпечити прогрес у кожній ланці господарства і життєдіяльності людей.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів.

Впровадження механізму структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх сфер народного господарства на основі виваженого використання ресурсів для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем.

У науковій літературі наведено різноманітні визначення поняття механізм [1-6].

Отже, «механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки країни» можна розглядати як сукупність заходів управлінського впливу, таких як вибір середовища функціонування, визначення стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки адаптація внутрішнього середовища до законів

управління, прийняття ефективних управлінських рішень, отримання позитивних господарських результатів, здійснення заходів розвитку.

Автором запропонований механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки країни, який складається з таких елементів: визначення пріоритетів соціально-економічної політики держави, розробка на основі цього моделі реалізації основних положень сталого розвитку національної соціально-економічної системи, науково-методичний підхід щодо забезпечення сталого розвитку національної соціально-економічної системи, організаційне забезпечення та інформаційна складова механізму управління сталим розвитком (рис. 1).

Таким чином, емпіричні дослідження структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів показують, що пріоритетним завданням вітчизняної економічної політики має стати наближення національної економіки до рівня провідних країн світу через активізацію інноваційного процесу, підвищення стимулів до праці, покращення інвестиційного клімату, адаптацію законодавства до сучасних умов господарювання, всебічну підтримку підприємництва. Україна потребує радикального підвищення ефективності національного виробництва як запоруки стабільного соціально-економічного розвитку суспільства в довгостроковій перспективі, що забезпечить якісне поліпшення стандартів життя суспільства.

Література

1. Бандура М. В. Сталий розвиток національних соціально-економічних систем та механізм його забезпечення. *Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць ДонДУУ, серія «Економіка»*. Донецьк: ДонДУУ, 2012. Вип. 246. Т. XIII. С. 6-15.
2. Бронікова С. А. Механізм як наукова метафора. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_2/9.pdf. (Дата звернення: 20.04.2019).
3. Коротич О. Б. Класифікація та зміст механізмів управління державою. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ*. Одеса, 2006. Вип. 2. С. 122-128.
4. Кульман А. Экономические механизмы; под общ. ред. Н. И. Хрустальной; пер. с франц. М.: Прогресс, Универс, 1993. 192 с.
5. Ляшенко В. І., Бачурін А. О. Механізми регулювання структурних трансформацій в умовах економічної рецесії. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1. С. 63-66.
6. Савченко М. В. Управління сталим розвитком національних соціально-економічних систем: монографія. Донецьк: Цифрова типографія, 2013. – 348 с.

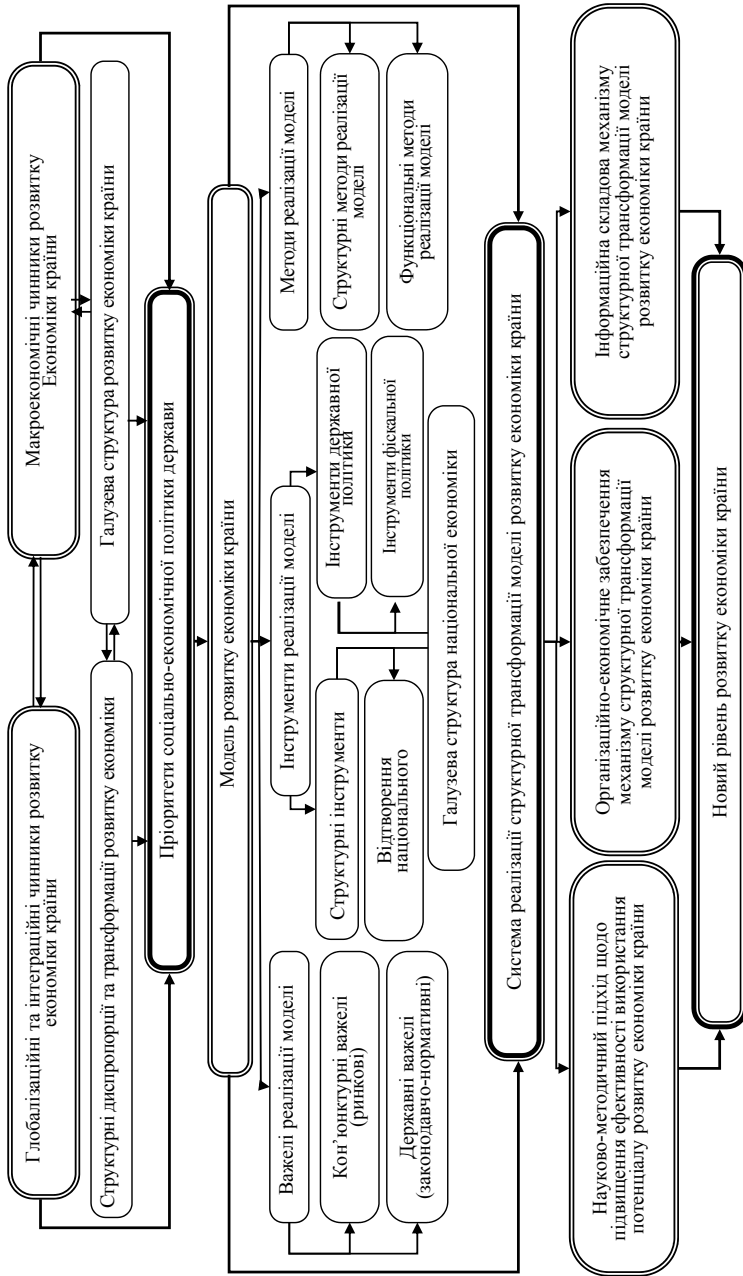

Рис. 1. Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів

УПРАВЛІНСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Шаульська Л. В.

д-р екон. наук, професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Безпалько О. М.

аспірант кафедри менеджменту та поведінкової економіки,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Анотація. В дослідженні проаналізовано напрями та умови реалізації в Україні реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, пов'язані із спроможністю громади рціонально використати наявні ресурси для розвитку та забезпечення гідної якості життя мешканців. Доведено, що ключовим чинником розвитку громади є система ефективного менеджменту та управлінська компетентність осіб, які приймають ключові рішення (керівні кадри, представники громадських організацій, активні громадяни)

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, управління розвитком громад, реформа самоврядування, управлінський потенціал громади.

Larysa Shaulska, Professor, Department of management and behavioral economics

Olga Bezpalko, post-graduate student of the Department of management and behavioral economics.

Vasyl' Stus Donetsk national University

MANAGEMENT CAPACITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary. The study analyzes the directions and conditions of implementation in Ukraine of the reform of local self-government and territorial organization of the authority associated with the ability of society to rationally use the available resources for the development and ensuring a decent quality of life of residents. It is proved that the key factor in the development of society is the system of effective management and managerial competence of key decision-makers (executives, representatives of public organizations, active citizens)

Key words: united local community, managing community development, government reform, management capacity of the community.

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, концептуальні засади якої були схвалені у 2014 році [1], а практична реалізація розпочалась у 2015 році, стала однією з найрезультативніших і найпомітніших серед стратегічних реформ в Україні. Ідея цієї реформи передбачає створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що забезпечать місцевий економічний розвиток, надання населенню високоякісних та доступних публічних послуг. Тобто роль об'єднаних територіальних громад у забезпеченні інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території має стати ключовою.

Основний напрям реформ передбачає не посилення управлінської вертикалі в регіонах, а формування локальних «центрів відповідальності» для впорядкування суспільного життя та забезпечення територіального

економічного розвитку. При цьому в регіонах має відбутися розмежування повноважень державного управління та місцевого самоврядування, що має бути забезпечено відповідним зміцненням самоврядування щодо самостійності у прийнятті рішень та їхньої реалізації, у першу чергу на базовому рівні – рівні об'єднаних територіальних громад [2].

Реформа місцевого самоврядування передбачає об'єднання (укрупнення) територіальних громад, забезпечення їх спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів вирішувати питання місцевого значення. В цьому контексті саме спроможність громади взяти на себе відповідальність за основні показники життєдіяльності та раціонально використати ресурси є ключовою умовою реалізації реформи самоврядування у відповідності до її високого призначення. Спроможність громади до самостійного забезпечення розвитку визначається, з одного боку, достатністю ресурсів та місцевих джерел наповнення бюджету, розвиненістю інфраструктури та бізнес-середовища (визначається об'єктивними базовими показниками) та, з іншого боку, достатнього рівня управлінської компетентності для концентрації та ефективного використання наявних ресурсів.

Аналіз зазначених чинників та умов розвитку громади передбачає виокремлення серед них пріоритетних за ступенем впливу на задекларовані результати. Вважаємо, що таким є саме *управлінський потенціал громади*, який пропонуємо визначати як категорію, що має двокомпонентну структуру. *Базовим компонентом* є інтегральна сукупність освітніх, фахових, мотиваційних та ціннісних характеристик ключових агентів громади, які забезпечують якість процесів продукування та реалізації управлінських рішень та їх спрямованість на вирішення питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади. На цій основі формується *другий (похідний) компонент* – аутентична система муніципального менеджменту, формалізована в організаційно-управлінській структурі, партнерській/демократичній системі прийняття рішень та об'єктивній системі оцінювання відповідності результатів реалізації рішень генеральному критерію якості, яким є позитивна динаміка показників рівня та якості життя мешканців громади.

Важливим є з'ясування кола так званих ключових агентів громади, які приймають стратегічні та оперативні рішення на відповідному рівні – фахівців, посадових осіб, впливових та активних громадян, представників громадських організацій та бізнес-середовища. Характер їхнього світогляду, рівень професіоналізму, система цінностей визначають вектори розвитку громади, якість та результативність управління, внутрішнє та зовнішнє сприйняття громади, тобто є фундаментом, який або залучає додаткові ресурси або втрачає наявні. Критичним є внутрішнє усвідомлення потреби посилення управлінського потенціалу громади через розвиток компетентності керівників в напрямі набуття фахових знань в сфері економіки, стратегічного планування, бюджетування, демократичного управління, нормативно-правових засад розвитку громад тощо. Професійна складова компетентності може бути якісно реалізована лише за умови розвинутої управлінської

компетентності, яка також цілеспрямовано формується в ході навчання та набуття досвіду. Процес нарощення компетентності керівників не має меж та завжди є затребуваним, оскільки, по-перше, динамічно змінюється суспільство, його очікування та вимоги, по-друге, сучасна наука і практика значно розширюють арсенал інструментів управлінського впливу, опанування та застосування яких є фундаментом для нестандартних та дієвих рішень.

Отже, яскраві лідери, які поєднують професійну компетентність та особистісний потенціал проактивності є головною цінністю кожної громади. Саме ці люди спроможні створити та підтримувати функціонування надійних організаційно-управлінських структур, які мають втілювати новітні інструменти менеджменту і специфічні обставини їх застосування в певній громаді для забезпечення стратегічного, операційного, коригуючого та мотиваційного впливу на показники місцевого розвитку. Ефективні системи муніципального менеджменту разом з їх ідеологами, носіями та послідовниками є капіталом та конкурентною перевагою громад, в яких відбулось усвідомлення цієї тези.

Література

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
2. Білуха Л. А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 1 (56). С. 1–6.

СЕКЦІЯ 3

Переосмислення ролі Університету та соціально-поведінкових наук у формуванні сучасного фахівця в контексті принципів Європейського простору вищої освіти

Підсекція 3.1. Виклики – 2020 для українських ЗВО

УДК 378.4:005

УНІВЕРСИТЕТ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ – 2020

Нагорняк Т. Л.

*д-р політ. наук, професор,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

Скопова О. І.

*канд. іст. наук,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

Анотація. Тези присвячені викликам, з якими зіштовхується вища освіта в Україні. На те існують об'єктивні та суб'єктивні причини (наприклад, інтеграція до європейського освітнього простору та внутрішні реформи). Саме тому переосмислення місії та форми університету є національною трендом ХХІ ст. Український університет – 2020 повинен не тільки готувати висококваліфікованих фахівців, а й формувати цінності, розвивати суспільно корисні дослідження та інновації, створювати наукову та інтелектуальну еліту держави-нації. Успішний університет сьогодні – це інкубатор інновацій, інструмент створення соціального дизайну, банк людського капіталу, простір, де формуються цінності, і суспільне благо..

Ключові слова: переосмислення місії та форми університету; Український університет – 2020.

Nagornyak Tetyana, Doctor Sc. in Political Sciences, Professor, Vasyl'Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine,

Skopova Olena, PhD in History, Vasyl'Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine,

UNIVERSITY IN CONDITIONS OF CHALLENGES – 2020

Summary. This abstract is devoted to the challenges that higher education in Ukraine face with. There are objective and subjective reasons for this (for instance, integration into the European educational space and internal reforms). That's why, re-thinking of the University mission and form is a national trend in XXI century. Ukrainian University – 2020 must not only to prepare highly skilled specialists, but also to form values, develop socially useful researches and innovations, create scientific and intellectual elite of the state-nation. Successful University today is an incubator of innovations, an instrument of creation of social design, a bank of human capital, a space, where values are formed, and a public weal.

Key words: re-thinking of the University mission and form; Ukrainian University – 2020.

Сучасні тенденції суспільного розвитку – масовизація вищої освіти, інтернаціоналізація освітнього простору, поширені нових технологій та парадигми навчання, гнучкість ринку праці та перетворення процесу здобуття

компетентностей особою на транснаціональне явище – спонукають до переосмислення місії та форми Університету.

Актуальним сьогодні є питання і лідерського потенціалу Університету щодо його здатності бути «соціально відповідальним», корисним суспільству, реагувати на його запити і очікування, формувати реальну національну еліту. У преамбулі «Бухарестської декларації з етичних цінностей і принципів вищої освіти в європейському регіоні» (2004 р.) зазначається, що саме Університети відіграють центральну роль у розвитку суспільства, економіки і культури на всіх рівнях – глобальному, регіональному, національному і місцевому.

У суспільстві міждисциплінарних знань, що зароджується, Університети більше не є просто відповідальними за заснування та збереження фундаментальної науки і масової освіти. Так звана «третя місія» Університету орієнтує його на активну співпрацю з владою, громадськими організаціями, бізнес-структурами та соціальними інституціями у питаннях створення і реалізації спільних соціальних, економічних, культурних ініціатив та проєктів.

Університет ХХІ ст. повинен не просто готувати висококваліфікованих фахівців, а здійснювати просування ціннісних трендів; розбудову «економіки знань» на засадах єдності принципів Європейського простору вищої освіти, соціально корисних досліджень та інновацій; формувати наукову та інтелектуальну еліту держави-нації. Звідси, успішний Університет сьогодні це:

- інкубатор інновацій;
- інструмент моделювання соціального дизайну;
- банк людського капіталу;
- простір, де формуються цінності;
- суспільне благо.

Університети, де навчальний процес заснований лише на відтворенні аудиторного навчання за навчальними планами, прив'язаними не до ринкових тенденцій, а до вже набутих співробітниками вмінь, є безперспективним. Ситуація ускладнюється інституційним розділенням освіти і науки в Україні. Сучасне суспільство ХХІ ст. потребує передусім Університетів підприємницького типу, що успішно реалізують навчальний, педагогічний та дослідницький процеси, прагнуть уникати як державного регулювання, так і стандартизації. Тенденція перетворення провідних Університетів на інкубатори інновацій закріплює за ними випереджальну роль у швидкозмінному світі. Так, компанія Google зародилася у кампусі Стенфордського Університету і несе його культуру у своїх корпоративних цінностях та способах управління.

Університети масового типу в силу низки обставин не спроможний забезпечити реалізацію таких завдань. Український Університет втратив ознаки елітарності, перетворившись на конвеєр незатребуваних кадрів. У результаті масо відсутність мотивації вчитися та навчати, «покоління пустих аудиторій», імітацію наукової діяльності, конформізм викладачів, підривання престижу диплома про вищу освіту, абсолютне знецінення наукового звання, зростаючу кількість дипломованих безробітних.

Основними характеристиками вищої освіти в Україні є неузгодженість національного освітнього законодавства, інституційне розділення освіти і науки,

зростання кількості ЗВО з критично низькою кількістю студентів, нераціональна організаційна структура Університетів, неготовність їх до оптимізації, відірваність змісту освітніх програм від реальних потреб ринку праці, немотивованість професорсько-викладацького складу, номінальне впровадження інноваційних методик викладання, примітивність навчального середовища.

Основні вектори реформування ЗВО в контексті сучасних викликів, які постали перед Університетською освітою в Україні, на наш погляд, полягають.

По-перше, вимогою часу є оптимізація та укрупнення ЗВО з метою концентрації кадрового, наукового та дослідницького потенціалу. Європейські Університети продемонстрували успішний досвід оптимізації, що підтверджується їх високими позиціями у міжнародних рейтингах та якістю диплому.

При цьому ефективна робота ЗВО потребує реформування системи управління через впровадження ефективного врядування та імплементацію системи менеджменту якості у відповідності до міжнародних стандартів (ISO 9001). Ключовими умовами функціонування такої системи є стратегічне планування розвитку Університету, розподіл повноважень і відповідальності за якість освітніх послуг між всіма керівниками та співробітниками та проведення самоаналізу в формі внутрішніх аудитів, самооцінки, аналізу системи менеджменту якості і всіх її процесів.

По-друге, Університети повинні прагнути елітарності, заснованої на формуванні і задоволенні запиту на високий інтелектуальний рівень підготовки. Якість вищої освіти починається з якості підготовки абітурієнтів. Сприятли цьому покликана зовнішня та внутрішня система забезпечення якості вищої освіти та менеджмент знань (врахування знань, досвіду і вмінь працівників при формуванні проектних груп спеціальностей, груп забезпечення освітніх програм, робочих груп, команд, учасників проектів тощо).

По-третє, стратегічним завданням для ЗВО має стати прагматизація освітньої діяльності через освіту протягом життя, практикоорієнтованість, міждисциплінарність та соціальну затребуваність освітніх програм, їх узгодженість з глобальними трендами освіти, науки і бізнесу, запитами роботодавців.

Створення таких програм вимагає конструктивної взаємодії усіх зацікавлених сторін: студентів, випускників, соціальних партнерів, представників професійних організацій, роботодавців. У контексті реформування вищої освіти в Україні та розбудови системи забезпечення її якості вимогою часу сьогодні є залучення до проектних груп з розробки освітніх програм різних стейкхолдерів. Це дозволить максимально наблизити профіль освітньої програми до реальних потреб суспільства, підвищити інноваційний, підприємницький та дослідницький потенціал випускників, покращити здатність до працевлаштування, конкурентоздатність на ринку праці. Адже саме Університет несе відповідальність за створення власних внутрішніх систем забезпечення якості освітніх програм і кваліфікацій та їх реалізації.

Переважаюча кількість випускників ЗВО впродовж трудового життя будуть не раз змінювати робочі місця, професії та сфери діяльності. Сучасна освіта

передбачає, що випускник Університету володітиме певним набором компетентностей та матиме сформований світогляд. Тому soft skills сьогодні вже є обов'язковим набором вмінь і навичок, серед яких базовими є 4 «К» – критичне мислення, креатив, комунікація, кооперація; управління емоціями, «ре-інжиніринг», адаптивність, здатність до навчання протягом життя.

Аналізуючи загальнонаціональні тренди розвитку Університетів, можливо виділити три етапи модернізації: 1) масовий Університет, де соціально-виховна та культурно-ідеологічна складова є визначальною, де якість вищої освіти стає симулякром; 2) бізнес-Університет, де внутрішньокорпоративні відносини запозичені з бізнес-середовища, освітньо-наукова діяльність переведена на комерційний вимір, а відносини позбавлені лояльності; 3) простір універсальних компетентностей, сформований з урахуванням національних здобутків для світового розвитку на базі партнерського врядування Університетом з боку усіх учасників освітнього процесу. Університет XXI ст. – це передусім середовище для комунікації, простір для обміну ідеями та думками, формування нової еліти суспільства та агентів змін. Успішність реалізації цієї місії залежить від здатності Університету реалізувати свій освітній та науковий потенціал, комунікувати зі стейкхолдерами, згуртувати суспільство навколо якості вищої освіти як цінності та нести соціальну відповідальність перед суспільством.

Література

1. Закон України «Про освіту» №2145-19 від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.06.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Бухарестська декларація з етичних цінностей і принципів вищої освіти в європейському регіоні (2004 р.). URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03797720500083922?journalCode=chee20>
4. Паризьке комюніке. 25.05.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communication2018.pdf>
5. Бухарестське комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти». 27.04.2012 р. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Bucharest_Communique\(2012\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Bucharest_Communique(2012).pdf)

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА УСПІШНИЙ ДОСВІД

Лактіонова О. А.

д-р екон. наук, доцент,

Донецький національний університет

імені Василя Стуса, Україна

Анотація. Розглянуто світовий досвід моделей фінансування вищої освіти та чинників, які визначають їх успішність, основні переваги для використання в Україні. Централізовані і децентралізовані моделі бюджетування на рівні вишу.

Ключові слова: модель фінансування вищої освіти, формульне фінансування, фінансування за результатами, бюджет університету.

Laktionova O.A., Doctor of Economics, associate professor, Vasyl' Stus Donetsk National University

TRANSFORMATION OF A MODEL FOR HIGHER EDUCATION FINANCING: CHALLENGES FOR UKRAINE AND SUCCESSFUL EXPERIENCE

Summary. The higher education financing models and factors that determine their success, the main advantages for their use in Ukraine are considered. Centralized and decentralized university's budget models.

Key words: financing model for higher education, formula funding, performance-based financing, university budget.

Питання структури фінансування вищої освіти в тій чи іншій державі базується в першу чергу на запитанні, наскільки вища освіта є публічним (суспільним) благом і в якій мірі приватним. Виходячи із того, що освіта не є публічним благом в його класичному сенсі, адже вона не відповідає основним критеріям – неможливості виключення інших із його споживання окрім власника і неконкурентності, питання пошуку моделей фінансування вищої освіти залишається завжди актуальним.

Світовий досвід свідчить про існування різних підходів до фінансування вищої освіти, які в цілому зводяться до 2-х (із більшим або меншим покриття витрат на освітою державно чи приватним сектором), якщо ж враховувати кінцевого платника за освітні послуги та рівень ціни навчання) – до 4-х. До перших двох моделей відносяться такі, де державне фінансування є основним джерелом – прямо, чи опосередковано – на основі інших видів підтримки (кредитування, податкові преференції для платників послуг), а також моделі із високою і низькою платою за навчання (низькою або високою вартістю навчання). Треба відзначити, що в кінцевому випадку важливим для країни є доступ до освіти та її якість, що може бути досягнуто тільки за умови достатності фінансування та її високої вартості, що в більшості випадків неможливо одночасно. Очевидно, що забезпечити такий баланс можуть собі тільки високо розвинуті країни: Скандинавські – із майже 100 % державним фінансуванням, а також країни із високою платою за навчання, але суттєвою підтримкою держави – Австралія, Нова Зеландія, Канада, США, де 75 %

студентів мають таку підтримку від держави. Відповідно, показник охоплення вищою освітою випускників протягом життя (gross enrollment ratio) сягає від 80 % (Норвегія) до 90 % (Канада).

Для України є характерною унікальна ситуація в тому сенсі, що із досить скромним розвитком економіки, має цей показник одним із найвищих у світі – 83,4 % за даними Світового банку. При цьому Україна попадає до групи країн із моделлю фінансування, що характеризується низькою ціною за навчання та несуттєвою державною підтримкою (за обсягами), де аналогічні країни ОЕСР мають рівень доступу до вищої освіти – 56 %; країни із доходами нижче середнього, до яких відноситься і Україна, – 36,8 %.

Таким чином, маємо високий доступ до вищої освіти, низькі за обсягами у порівнянні із іншими країнами витрати на освіту та, відповідно, невисокий рівень її якості. В ситуації обмеженого потенціалу зростання ВВП та значного рівня інфляції, яка тільки збільшує видатки на вищу освіту, перспективним, найімовірнішим та очевидним у найближчі роки із позиції необхідності скорочення навантаження на бюджет та одночасно суспільної цінності вищої освіти для країни та економіки, є суттєве підвищення ефективності цих видатків та витрачання коштів державою. Разом із тим, підвищення якості освіти також неможливо без підвищення (до рівня бюджетного фінансування) ціни за навчання студентів контрактної форми, що може бути забезпечено тільки встановленням певних мінімумов, які до речі прийнято застосовувати і в інших країнах.

Щодо структури фінансування – важливим є збільшення співпраці із бізнесом і місцевими органами самоврядування як в сфері освітньої, так і наукової діяльності. Із бізнесом цікавим є досвід польських університетів – на етапі написання магістерських робіт між студентом, фірмою та університетом підписується договір на проведення дослідження, ініціатором якого є бізнес. При цьому, такі дослідження можуть проводитися як за рахунок бізнесу, який сплачує стипендію студенту, так і університету (держави). Університет дає можливість використовувати лабораторії та устаткування.

Як показує європейський досвід, хоча кошти бізнесу і є важливим джерелом фінансування та засобом диверсифікації ресурсів університетів, але його частка не перевищує 5–10 % від загального фінансування. Апелюючи до польського досвіду, актуальним для України може бути фінансування на рівні регіональних фондів практики студентів на місцевих підприємствах – Cohesion Policy funds.

Світові тренди у фінансуванні вищої освіти протягом останнього десятиріччя свідчать про поширення переходу країн до певних моделей (схем) фінансування, які використовують формульний підхід, фінансування на основі результатів (performance-based), програмний підхід та контрактний (підписання контракту між вишем і міністерством із домовленістю про досягнення певних показників та пріоритетів). Україна, мабуть остання країна в Європі, яка досі не реформувала свою систему державного фінансування. Відповідно до останніх нормативних ініціатив на рівні проектів, які були анонсовані МОН України та Кабінетом Міністрів, ймовірно наша модель буде будуватися на основі змішаного підходу – формульного та «результативного»

(performance set – aside), що є ймовірно вдалим вибором. Причому, за досвідом інших країн, частка фінансування за «результативні» показники може коливатися від 5 до 100 %. Зазначимо, що згідно ініціативи МОН, частка фінансування за показники діяльності вищу, формується за остаточним принципом – після розподілу фінансування видатків стабільності між вишами, що фактично може нівелювати саму ідею конкуренції вишів за фінансування або фінансування за принципом кращих. Крім того, поки не зовсім зрозуміло, наскільки будуть враховані видатки на розвиток. Якщо саме «результативні» статті є їх джерелом, то доцільним буде все ж таки ввести мінімальну частку видатків на вищу освіту, що будуть розподілятися саме за показники діяльності (наприклад, не менше 10 %). Знову ж таки, виходячи із досвіду країн, важливим є уникнення великої кількості показників, що враховуються, та таких, які можуть давати невизначені сигнали. Наприклад, застосування показника співвідношення коштів від плати на навчання у загальному фінансуванні за цією програмою, спонукає, нарощувати приватне фінансування задля отримання більшого бюджетного, яке в свою чергу, буде знижувати зазначений показник.

Заслуговує на увагу також досвід блочного або грантового фінансування (block-grand або Lump-sum financing) (відповідно до польського досвіду – надання університету «субсидії»), коли університет отримує фінансування загальною сумою, визначеною формулою, та сам розподіляє ці кошти відповідно до потреб, що відповідає його фінансової автономії. В країнах ЄС 22 країни (за винятком Туреччини, Греції і Кіпра) застосовують грантове фінансування із різними можливостями розподілу цієї суми. Як правило, це до 3–4 напрямів витрат – наука, заробітна плата і забезпечення інфраструктури. Неefективним на сьогодні виглядає лінійне (по-статейне) фінансування, яке фактично сьогодні експлуатується в Україні. Визначення ж базової (індикативної) вартості навчання та її використання в формулі із наступним наданням коштів у вигляді гранту є більш перспективним варіантом.

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ УНІВЕРСИТЕТУ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО ПРОФЕСІОНАЛА

Копельчук В. П.

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація: На сьогодні одним із головних завдань, що стоять перед закладами вищої освіти є підготовка кваліфікованих фахівців, які максимально відповідають сучасним вимогам ринку праці та роботодавців. Підприємства та організації шукають молодих спеціалістів з ґрунтовними теоретичними знаннями та умінням застосовувати їх на робочому місці. З погляду на це, необхідно орієнтувати студента на вимоги роботодавця протягом навчання, що можливо реалізувати за рахунок впровадження дуальної форми здобуття освіти.

Ключові слова: дуальна форма здобуття освіти, реформування освіти, якість освіти, кваліфікований фахівець

Kopelchuk Viktoriia, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

RETHINKING THE ROLE OF THE UNIVERSITY IN THE FORMATION OF THE MODERN PROFESSIONAL

Summary. One of the main tasks for educators at the current stage is training of sophisticated specialists, who provide the modern quality level of the labour market and employers. Enterprises and organisations are looking for young specialists with deep and profound theoretical knowledge and ability to implement it in their work. In this regard, it is necessary for students to meet the requirements of an employer and the purpose should be strived at even within the learning process. The introduction of a dual form of education can contribute to its achievement.

Key words: dual form of education, reform of education, quality of education, qualified specialist

У період ринкової трансформації економіки відбулося знецінення традицій фахової підготовки здобувачів вищої освіти, поширилась імітація та фальсифікація практичної підготовки в межах навчального плану, чимало організацій взагалі відмовились працювати із закладами вищої освіти, посилаючись на збереження комерційної таємниці. Внаслідок чого, випускники не адаптовані до свого першого робочого місця. За період незалежності країни щороку зростає парадоксальність ситуації – заклади вищої освіти випускають усе більше фахівців, а ринок праці все менше задоволений якістю їхньої підготовки, що веде до збільшення дефіциту кваліфікованих спеціалістів.

Одним із пріоритетів закладів вищої освіти має бути формування гнучких практико-орієнтованих освітніх програм, зміст яких відповідає запитам громади та світу. Постійний аналіз ринку праці, спілкування з топ-менеджерами провідних підприємств регіону дають таку змогу.

У сучасних умовах саме молоде покоління є найбільш вразливою та соціально незахищеною категорією населення, адже проблема реалізації права молоді на працю в умовах глобалізації світової економіки є надзвичайно актуальною як для світу, так і для української спільноти. У зв'язку з відсутністю достатнього практичного досвіду, правових та професійних знань, а часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці, молодим громадянам стає все складніше реалізувати своє право на працю.

Основними нормативними актами, що регулюють працевлаштування молоді в Україні є Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [1], та Кодекс законів про працю [2]. Однак, на жаль, у реальності ми бачимо зовсім іншу картину, недостатньо ефективне поєднання економічних реформ і державної політики зайнятості населення, що знижує рівень соціальної захищеності молоді, спричиняє недовикористання її трудового і творчого потенціалу.

Проблему загострюють надзвичайно низькі заробітні плати, що пропонуються на початку кар'єрного шляху. Невисока платня, відсутність перспектив та підтримки – усе це значно звужує можливості сучасної молоді. Щороку українські навчальні заклади випускають понад 500 тисяч молодих спеціалістів, частина яких не знаходять відповідного попиту на здобуття спеціальності або не мають можливості задовольнити свої вимоги щодо рівня оплати праці.

Багато роботодавців шукають молодих спеціалістів з хорошими теоретичними знаннями, вважаючи, що практичний досвід краще отримувати на тому підприємстві, де фахівець буде працювати. З погляду на це, необхідно орієнтувати студента на вимоги роботодавця протягом навчання за рахунок впровадження дуальної системи навчання.

Дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання здобувачів вищої освіти в університеті з навчанням на робочих місцях підприємств, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації.

Основними завданнями дуальної освіти є:

- Зміцнення та удосконалення практичної складової освітнього процесу зі збереженням достатнього рівня теоретичної підготовки, що забезпечує дотримання стандартів освіти;
- Підготовка кадрів, які максимально відповідають сучасним вимогам ринку праці та роботодавців;
- Підвищення мотивації студентів до отримання кваліфікації та можливості працевлаштування;
- Підвищення професійної мобільності та конкурентоздатності випускника на ринку праці;
- Адаптація здобувачів вищої освіти до умов виробництва.

Така форма навчання з'явилася в 60-х роках минулого століття в Німеччині внаслідок пошуку більш ефективної моделі співпраці між закладами освіти і замовниками кадрів та для оптимізації видатків на освіту. Результатом стало введення в педагогічну термінологію визначення «Дуальна освіта». Успішність цієї форми навчання була перейнята Канадою, Австрією, Швейцарією, а на сьогодні країнами Східної Азії (Китай, Південна Корея). Але потрібно брати найкраще і адаптувати під свої реалії. Аналіз реалізації цієї форми навчання у вищевказаних країнах, дає наступне: законодавча база на рівні країни, тісна співпраця між державою + підприємством + закладом освіти, фінансове стимулювання / заохочення з боку держави. На сьогодні ми маємо лише розуміння держави в необхідності змін у підготовці

висококваліфікованих кадрів та зацікавленість підприємств у можливих змінах навчання, тобто реалізація Концепції лягає на плечі Університету.

Дуальна освіта в нашій країні вже декілька років впроваджується в систему професійної освіти, проте лише нещодавно Кабінетом Міністрів України була схвалена «Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» [3], яка дає можливість закладам вищої освіти на законодавчому рівні працювати в цьому напрямі. Водночас, дуальна форма здобуття освіти не повинна абсолютизуватись. Слід розуміти межі, в яких дуальна освіта є ефективною. Такий вид навчання спрямовується лише на адаптацію здобувача освіти до першого робочого місця, адже ми розуміємо, що переважна кількість випускників впродовж трудового життя будуть не раз змінювати робочі місця, професії та види діяльності. Також ми маємо пам'ятати, що в ідеалі дуальна освіта – це замовлення підприємством підготовки фахівців закладу вищої освіти.

Така форма підготовки фахівців дасть змогу для:

- удосконалення практичної підготовки випускників;
- підвищення якості підготовки до реальних вимог ринку праці;
- підвищення рівня конкурентоспроможності випускників;
- посилення ролі/відповідальності роботодавців у системі підготовки фахівців.

На сьогодні ситуація наступна: абітурієнт, приймаючи рішення про навчання на певній освітній програмі, не має жодних зобов'язань щодо успішності навчання, освоєння професії, після отримання диплому працевлаштуватись, а не стати безробітним. Як вже було зазначено, дуальна форма здобуття освіти – це укладання трьохстороннього договору між здобувачем освіти, закладом освіти та роботодавцем, що вже дасть зобов'язання та мотивацію для навчання студенту. Крім того, поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою дає синтез залученості студента у виробничі процеси.

Література

1. Офіційний сайт ВРУ. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>;
2. Офіційний сайт ВРУ. Кодекс законів про працю. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/322-08>;
3. Офіційний сайт ВРУ. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p>.

СУЧАСНИЙ СТАН ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Аверіна К.

канд. пед. наук, доцент,

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

Анотація. Міжнародна академічна мобільність стає невід'ємною частиною освітнього процесу, тому питання її інституалізації дуже актуально в контексті інтернаціоналізації діяльності сучасного закладу вищої освіти. Розширення кордонів та збільшення попиту на українському ринку освітніх послуг ставить нові виклики та завдання, вирішення яких дозволить гармонізувати культурно-освітній простір сучасної вищої школи.

Ключові слова: інституалізація, інтернаціоналізація, сучасний заклад вищої освіти.

Аверіна Катерина, канд. пед. наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет, імені Богдана Хмельницького, Україна

CURRENT STATUS OF INSTITUTIONALITY INTERNATIONAL ACADEMIC MOBILITY

Summary. International academic mobility is becoming an inseparable part of the educational process, thus the issue of its institutionalization is very important in the context of activity internationalization of a higher educational establishment. Extending the borders and increase of the demand on the Ukrainian market of educational services creates new challenges and tasks, the solution of which would enable the harmonization of the cultural and educational space of modern higher education.

Key words: institutionalization, internationalization, modern higher education institution.

З початку нового століття інтернаціоналізація освітнього середовища виступає одним із базових критеріїв якості вищої освіти в Україні. Визнання нових вимог інтернаціоналізації об'єктивно викликало глибокі структурні та інфраструктурні зміни в сфері вищої школи. Як наслідок, відбуваються і зміни в процесі інституціоналізації вищої школи, які закономірно призвели до переконструювання позицій провідних суб'єктів вищої освіти в контексті світового науково-освітнього простору. Відображенням нових тенденцій відтепер стає послідовний курс на розширення кордонів міжнародної академічної мобільності. Умовами для її розвитку в епоху глобалізаційних змін виступають, з одного боку, світовий ринок освітніх послуг, з іншого – інститут мережевих взаємодій, які отримують домінуючий вплив в міжнародному науково-освітньому просторі. При цьому при виявленні місця і ролі України в процесах експорту та імпорту освітніх послуг надзвичайно важливі об'єктивний аналіз і оцінка загальносвітової, європейської та загальноукраїнської ситуації в сфері вищої школи.

Формування умов для ефективної інтеграції освіти, науки і виробництва, створення інноваційної інфраструктури у вищій й регіоні, впровадження прогресивних освітніх технологій, розвиток нових форм транскордонного навчання, гармонізація освітніх систем та їх інтеграція у світовий науково-освітній простір - далеко не повний перелік вимог, які пред'являються до

сучасних процесів розвитку вищої школи в Україні. Інтернаціоналізація системи вищої освіти в Україні в кінці ХХ – початку ХХІ ст. об'єктивно сприяла формуванню нових інституційних засад і основ становлення і розвитку міжнародної академічної мобільності. Глибокі трансформаційні зміни в сучасному суспільстві посилили прояв чотирьох тенденцій в розвитку вітчизняної вищої школи: 1) тенденції до розробки стратегічних інструментів активізації міжнародної академічної мобільності в контексті світових інтеграційних процесів, в тому числі в світовому науково-освітньому просторі; 2) тенденції до розширення академічних кордонів всередині світового простору з мережевого типу взаємодії за допомогою впровадження технологій міжкультурних комунікацій; 3) тенденції до поглиблення взаємозв'язків вищої школи з ресурсним потенціалом регіону; 4) тенденції до визнання необхідності впровадження мережевого територіально-диференційованого підходу в комплексній оцінці ефективності основних видів діяльності українських вишів. Окреслені тенденції вимагають переосмислення існуючих моделей розвитку вищої освіти і вироблення нової стратегії входження України у світовий науково-освітній простір, що відповідає сучасним міжнародним, соціально-економічним, соціально-політичним й соціокультурним викликам.

З огляду на базові умови і провідні чинники формування світового науково-освітнього простору, соціальні практики вибудовування стратегій активізації міжнародної академічної мобільності, є важливим проведення комплексного дослідження особливостей і тенденцій інституціоналізації міжнародної академічної мобільності в українських вишах в аспекті реальних потреб соціально-економічного розвитку країни та їх глибокий аналіз.

Пошукові нових шляхів удосконалення професійної підготовки фахівців у вищій школі в контексті вимог Болонського процесу присвятили свої праці українські вчені (І. Бех, О. Білик, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Ж. Таланова, Н. Нічкало, С. Сисоєва, та ін.). Різним аспектам академічної мобільності присвячені дослідження В. Астахової, С. Бринєва, С. Вербицької, Л. Гурч, Н. Дмитрієвої, О. Дядченко, Л. Зновенко, Д. Єрової, О. Ісака, О. Кучая, Р. Пріми, Л. Сушенцевої та ін. З точки зору умов інтернаціоналізації вищої школи міжнародну академічну мобільність вивчали в наукових працях А. Бьома (A. Вцћm), М. Фоларі (M. Follari), А. Гевета (A. Hewett), С. Джонса (S. Jones), Н. Кемпа (N. Kemp), Д. Міпеца (D. Meares), Д. Пієрса (D. Pearce), К. Ван Кутера (K. Van Cauter), М. Стола (M. Stohl), Х. Де Йонга (H. de Jong), Яна Р. Добсона (Ian R. Dobson), Дірка Ван Дама (Dirk Van Damme) та ін.

Вивчення особливостей розвитку міжнародної академічної мобільності дозволило відзначити багатозначність трактувань розглянутого соціального феномена, що належить різним областям гуманітарного знання – соціології, економіці, соціальній філософії, педагогіці, культурології та ін. Проведений історико-порівняльний аналіз показав, що вихідні інституційні передумови у формуванні міжнародної академічної мобільності як соціокультурного явища виникли ще за часів епохи Відродження, що багато в чому було обумовлено появою і розвитком перших університетів і організацією поїздок з метою отримання нових знань в інших системах освіти за межами своєї держави.

Підписання Україною Болонської декларації передбачало суттєві зміни у системі вищої освіти, які мали б забезпечити мобільність українських громадян, академічне та професійне визнання їх освіти у європейському просторі. За роки впровадження принципів Болонського процесу частину новацій було впроваджено реально, деякі введено лише формально, а частини необхідних змін ще взагалі не відбулося. Реалізація будь-якої реформи буде успішною лише тоді, коли стане справою не лише керівних міністерств і відомств, а насамперед тих безпосередніх учасників, що їх стосується реформа. Неможливо впровадити навіть найпрогресивніші освітні новації, якщо вони не будуть підтримані викладацькою та студентською громадою.

Прогресивна роль Болонського процесу у розвитку вищої школи в Україні реалізуються можливостями й інтелектуальним ресурсним потенціалом дискурсивних наукових майданчиків, які сприяють не тільки інтегрування різних платформ по входженню в європейський науково-освітній простір, а й становленню власних національно-територіальних майданчиків.

На сучасному етапі інтернаціоналізації вищої школи і затвердження нових стратегій вищої освіти в Україні поступальний розвиток інституціоналізації міжнародної академічної мобільності у закладах вищої освіти виступає базовою умовою підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг. При вирішенні ключових проблем вищої школи набуває особливий важливості розвиток інституційних мережових взаємозв'язків, взаємозалежностей і взаємодій на рівні світових та національних освітніх систем. Критичне сприйняття й критична переоцінка існуючих моделей знання про вектори розвитку вищої школи, науково-освітньої, професійно-освітньої мобільності є проявом процесу становлення і домінування багатовимірних ментальних моделей міжнародної академічної мобільності (інтегративна європейська модель, євразійська модель та ін.) в умовах глобалізації життєдіяльності сучасного закладу вищої освіти.

Література

1. Андреева К. С. Международная академическая мобильность как фактор развития внутренней академической мобильности. *Вопросы современной науки и практики. Университет им. В. И. Вернадского*, 85–88.

2. Белова Н. І. Академическая мобильность преподавателей и студентов: состояние и перспективы развития. *Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины*. Харьков: Изд-во НУА.

3. Бех І. Д. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті*. Режим доступу: <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>

4. Кременя В. Г. *Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз*. Київ: Наукова думка.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гевлич Л. Л.

канд. екон. наук, доцент,

Гевлич І. Г.

канд. тех. наук, доцент,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. В Україні наразі спостерігається криза галузі вищої освіти, пов'язана, зокрема, із невідповідністю рівня освіти у вітчизняних та кращих світових вишах. Тому дослідження сучасних освітніх тенденцій з точки зору їх застосування в Україні є важливим теоретичним та практичним завданням. У роботі досліджені такі освітні тенденції, як *lifelong learning*, дуальність, смарт-освіта, формування *soft skills* за допомогою *on-line*-курсів, визначені напрями подальших досліджень.

Ключові слова: *вища освіта, тенденції, lifelong learning, дуальність, смарт-освіта, soft skills, on-line-курси*

Gevlych L. L., PhD in Economic Sciences, docent

Gevlych I. G., PhD in Technical Sciences, docent

Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

MODERN TRENDS OF THE DOMESTIC HIGHER EDUCATION

Summary. Ukraine is currently experiencing a crisis in the field of higher education, which is related, in particular, to the inconsistency of the level of education in domestic and world higher education. Therefore, the study of modern educational trends in terms of their application in Ukraine is an important theoretical and practical task. The paper examined such trends in education as *lifelong learning*, duality, smart-education, formation of *soft skills* using *on-line*-training courses, defined areas for further research.

Key words: *higher education, trends, lifelong learning, duality, smart education, soft skills, on-line courses.*

В сучасному світі освіта забезпечує не тільки сталий розвиток економіки, а й стає питання виживання людства. В Україні наразі спостерігається криза у галузі вищої освіти, пов'язана із дією багатьох факторів, зокрема, викликана невідповідністю рівня освіти у вітчизняних та кращих світових вишах. Тому дослідження сучасних освітніх тенденцій з точки зору їх застосування в Україні є важливим теоретичним та практичним завданням.

Сучасні тенденції надшвидкої зміни бізнес-середовища, рівня технологій та навіть ментальності працівників викликають необхідність підготовки фахівців, здатних до повсякденного оновлення теоретичних знань та практичних навичок, до можливої та неодноразової зміни напрямку їх застосування та навіть фаху. Навчання протягом життя (*lifelong learning*) на сьогодні вже є не конкурентною перевагою, а необхідністю, пов'язаною із динамікою життя. Термін «*lifelong learning*» визначається в документах Європейської Комісії як «вся діяльність з навчання, здійснювана протягом життя, з метою вдосконалення знань, умінь і компетенцій як в інтересах особистісного, громадянського і соціального розвитку, а також/або для отримання роботи», а концепція *lifelong learning* передбачає можливість здобування людиною на протязі життя інформації, необхідної для підтримки

своєї активної життєдіяльності та самореалізації [1].

Навички такого навчання сьогодні формуються на рівні вищої освіти в рамках дуальності як механізму формування швидкого відгуку освітніх програм на виклики сучасного ринку праці при визначенні, зокрема, конкретних освітніх траєкторій слухачів. Сам термін «дуальна система» з'явився у німецькій педагогіці ХХ ст. як визначення узгодженої взаємодії освітньої та виробничої сфер з підготовки кваліфікованих кадрів певного профілю. Основним завданням упровадження дуальної форми навчання є подолання розриву між теорією і практикою, освітою і бізнесом та підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців. У вітчизняних реаліях дуальна освіта стає також засобом оптимізації державного фінансування галузі вищої освіти за рахунок спільнокористу з боку держави (громади) та інших стейкхолдерів, наприклад, потенційних чи реальних роботодавців [2].

В умовах сучасного розвитку технологій сталою освітньою тенденцією є смарт-освіта, концепція якої передбачає наявність значної кількості джерел, максимальну різноманітність мультимедіа, здатність швидко і просто налаштуватися під рівень і потреби слухачів [3]. Дослідники смарт-освіти її основними принципами називають використання актуальної інформації навчальної програми щодо розв'язання навчальних задач; організацію самостійної пізнавальної, дослідницької, проектної діяльності студентів; реалізацію навчального процесу в розподіленому середовищі навчання; взаємодію студентів з професійним співтовариством; індивідуалізацію навчання; надання широких можливостей для всіх, хто бажає навчатися [4].

Найвлучнішою ілюстрацією смарт-освіти є on-line-курси чи їх платформи, наприклад, Prometheus – український громадський проект масових відкритих on-line-курсів, головною метою якого є безкоштовне надання доступу до курсів університетського рівня всім бажаючим незалежно від місця проживання, віку, статків та стану здоров'я [5]. Prometheus містить як вітчизняний освітній продукт, так і перекладені українською курси іноземних вишів чи освітян. Дослідження 12 курсів дало можливість ідентифікувати їх відмінності. Зокрема, вітчизняні курси не завжди адаптовані під саме on-line-слухача, тяжіють до більш статичної академічної манери викладання із відсутністю динамічного контенту, почасти тільки одним автором, мають порівняно довгі відео-лекції із масовими не завжди доречними прикладами з життя, жартами, неточними переказами історичних фактів. Можна сказати, що це ретрансльовані за допомогою сучасних мультимедіа університетські аудиторні лекції. Що стосується оцінки результатів навчання, використані тести також суттєво різняться: вітчизняні формулювання націлені на достеменне запам'ятовування, а не отримання загального сутнісного знання, а самі тести містять велику кількість складних питань.

Якщо акцентувати увагу саме на формуванні skills як умінь сучасного фахівця, «жорсткі» вимоги («hard skills») як професійні знання, вміння та навички, необхідні для успішної роботи за фахом, не завжди можуть бути сформовані у on-line-режимі, особливо, з урахуванням регламентації окремих

видів діяльності та відсутності жорсткої верифікації слухача on-line-тестів при проходженні тестування на отримання сертифікату. Але «м'які» вимоги («soft skills»), необхідні для саморозвитку, можливо сформувати саме у такому динамічному режимі смарт-освіти. В якості таких skills виокремлюють комплексне багаторівневе рішення проблем (Complex problem solving), критичне мислення (Critical thinking), креативність у широкому сенсі (Creativity), уміння управляти людьми (People management), взаємодію з людьми (Coordinating with others), емоційний інтелект (Emotional intelligence), формування власної думки та прийняття рішень (Judgment and decision-making), клієнтоорієнтованість (Service orientation), вміння вести переговори (Negotiation), гнучкість розуму (Cognitive flexibility) [6]. Якщо не навчитися, то оновити ці навички не тільки реально, а й потрібно за допомогою on-line-освіти.

Таким чином, в якості сучасних освітніх тенденцій можна виокремити lifelong learning, дуальність, смарт-освіту, формування soft skills за допомогою on-line-курсів.

Дослідження реалізації окремих тенденцій при викладанні дисциплін за освітніми програмами економічного профілю буде напрямом подальших досліджень.

Література

1. Commission of the European Communities. Brussels, 21.11. 2001. COM (2001) 678 final. Communication from the Commission «Making a European Area of Lifelong Learning a Reality». URL : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>.
2. Гевлич Л. Л., Гевлич І. Г. Дуальна освіта при підготовці незалежного аудитора. *Перспективні шляхи розвитку науки та освіти: Матеріали XIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Дніпро, 31 січня 2019. Ч.3.* Дніпро: НОК, 2019. С. 25-29.
3. Тихомиров В. П. Мир на пути Smart Education: новые возможности для развития. *Открытое образование.* 2011. № 3. С. 22–28.
4. Гуревич Р., Кадемія М. Смарт-освіта – нова парадигма сучасної системи освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2016. № 4. С. 71–78.
5. Найкраща освіта для кожного. URL: <https://prometheus.org.ua>.
6. Робота майбутнього: 10 навичок, які будуть затребувані в 2020 році. URL : <https://ukr.media/science/280897/>.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «БІЗНЕС-АНАЛІТИКА» ДОНЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Біленко Д. В.

канд. екон. наук,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Сивицька І. Г.

канд. екон. наук, доцент,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. На прикладі модернізації освітньої програми «Бізнес-аналітика» в роботі розглядаються можливості інтернаціоналізації вищої освіти як інструмента приведення освітніх послуг до світових вимог як міжнародного ринку праці, так і європейських стандартів вищої освіти.

Ключові слова: бізнес-аналітика, інтернаціоналізація, освітня програма

Bilenko Daria, PhD in Economic Sciences

Syvvtyska Inga, PhD in Economic Sciences, docent

Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

INTERNATIONALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROGRAM «BUSINESS-ANALYTICS» OF THE VASYL' STUS DONETSK NATIONAL UNIVERSITY

Summary. The article studies the possibilities of internationalization of higher education as a tool for harmonization of educational services with the global requirements of the international labour market as well as with the European Standards of higher education on the example of modernization of a "Business-Analytics" educational program.

Key words: business analytics, internationalization, educational program

У сучасному світі в умовах глобалізації освіти, ринків та економіки соціальні процеси стають все більш взаємозалежними та універсальними [1]. Задля забезпечення конкурентоздатності вітчизняних ЗВО та посилення їхнього потенціалу, у проекту Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року передбачено низку заходів з інтернаціоналізації вищої освіти. Так, вважається необхідним формування зрозумілої та відкритої для міжнародної спільноти системи вищої освіти України через її інтеграцію у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір, підтримка міжнародного співробітництва, впровадження результатів міжнародних освітніх і дослідницьких проектів. Одним з головних завдань в цьому напрямку є забезпечення акредитації освітніх програм навчальних закладів за участю міжнародних експертів [2].

Акредитація світних програм поєднує суспільну та державну форми контролю якості освітніх послуг та їх відповідності стандартам вищої освіти, та дозволяє врахувати інтереси всіх зацікавлених у розвитку освіти сторін. Освітня програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що розробляється на основі стандарту освіти,

визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

На відміну від стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, в Україні конкретний перелік навчальних дисциплін, як науково обґрунтованої системи знань, навичок і вмінь, визначається навчальними планами та структуро-логічними схемами підготовки відповідних фахівців [3]. В західних країнах терміну «навчальна дисципліна» відповідає термін «академічна дисципліна», під якою розуміється «галузь знань, яка викладається і досліджена на рівні коледжу або університету». Академічні дисципліни визначаються й визнаються науковими журналами, в яких публікуються результати досліджень, а також науковими співтовариствами, кафедрами або факультетами, до яких належать фахівці в цій області. Обов'язковою умовою визнання академічної дисципліни є її викладання щонайменше у 5-ти університетах з кількістю студентів більше 10 000.

Таким чином, одним із заходів інтернаціоналізації вищої освіти є модернізація освітніх програм українських ЗВО відповідно до світових вимог як міжнародного ринку праці, так і європейських стандартів вищої освіти.

Розглянемо процес інтернаціоналізації освітніх програм українських ВНЗ на прикладі освітньої програми «Бізнес-аналітика» Донецького національного університету імені Василя Стуса, що була заснована на кафедрі бізнес-статистики та економічної кібернетики. Першим кроком з інтернаціоналізації освітньої програми був аналіз відповідності змісту дисциплін, що викладаються в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, змісту дисциплін зарубіжних університетів. Для цього було проаналізовано 3 спеціалізації та більше 15 курсів з бізнес-аналітики. За результатами аналізу змісту спеціалізації «Бізнес-аналітика» Уортонської школи бізнесу при Пенсільванському університеті (США), спеціалізації «Поглиблений курс бізнес-аналітики» Колорадського університету в Боулдері (США) та спеціалізації «Стратегічна бізнес-аналітика» ESSEC Бізнес-школи (Франція) було зроблено наступні висновки щодо освітньої програми «Бізнес-аналітика» Донецького національного університету імені Василя Стуса:

- посилити підготовку зі знання та практичного використання міжнародних стандартів фінансової звітності;
- ввести дисципліни з інтернет-маркетингу, який сьогодні вже став головним інструментом конкурентної боротьби;
- посилити підготовку з прикладної математики, оскільки в більшості курсів передбачається, що студенти нематематичних спеціальностей здатні проводити аналіз даних і володіють методами комп'ютерної лінгвістики та інтернет-програмування.

Щодо забезпечення високого рівня знання англійської мови та вміння використовувати сучасні програмні засоби, то можна відмітити високий ступень відповідності освітньої програми закордонним аналогам.

Бізнес-освіта є найдинамічнішим сегментом ринку освітніх послуг [4]. Тому наступним, другим кроком інтернаціоналізації має бути визначення напрямків, за якими буде затребувана професія аналітика у майбутньому, та професій, які придуть на зміну традиційним видам діяльності. Аналіз відповідних прогнозів довів, що в найближчі роки професія аналітика буде модернізуватися в сфері роботи з даними та надання готових рішень для бізнесу. Так, наприклад, передбачається поява таких професій, як детектив по роботі з даними, який буде аналізувати дані з пристроїв інтернету речей та інших розумних підключених систем; міський кібераналітик, який буде відстежувати порядок збору даних в містах; медичний технік по роботі зі штучним інтелектом, який буде ставити діагноз за допомогою програми на основі машинного навчання; персональний дата-брокер, який допоможе клієнтам найбільш вигідно продати інформацію про себе. Надавати готові рішення для бізнесу в майбутньому буде координатор ІТ-сервісів, який простежить, щоб компанія рухалася до своїх цифрових цілей та результатам максимальної автоматизації платформ; аналітик квантового машинного навчання; майстер периферійних обчислень, який буде відповідати за переклад компанії з застарілої інфраструктури на вдосконалену децентралізовану модель з використанням периферійних обчислень. Зрозуміло, що не всі професії майбутнього, поява яких зараз прогнозується, стануть реальними та затребуваними, але їх перелік показує напрямок, в якому буде рухатися наука, бізнес та суспільство.

Інструментом інтернаціоналізації освітньої програми в напрямку відповідності тенденціям майбутнього ринку праці є індивідуальна робота з талановитими студентами шляхом участі в міжнародних програмах та конкурсах.

Таким чином, приклад розробки та впровадження освітньої програми «Бізнес-аналітика» Донецького національного університету імені Василя Стуса показує, що процес інтернаціоналізації в українських ЗВО при стійкій та наполегливій роботі дозволить за декілька років адаптувати освітні послуги до вимог всесвітньої економіко-політичної та культурної інтеграції, що дозволить значно підвищити якість української вищої освіти та зробити її конкурентоздатною на світовому ринку.

Література

1. Свириденко Д. Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 279 с.
2. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року / Міністерство освіти і науки України. URL : http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf.
3. Іванова С. В. Європейський досвід створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2016. № 3. С. 148–155.
4. Красовська О. Ю. Сучасні моделі реалізації бізнес-освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1(2). С. 167–171.

ВПРОВАДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПРИКЛАДІ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Юрчишена Л. В.

канд. екон. наук, доцент,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. У роботі розглянуто питання якості вищої освіти та визначено сутність системи внутрішнього забезпечення якості освіти. Наведено практичний досвід впровадження якості вищої освіти на прикладі економічних спеціальностей класичного університету

Ключові слова: якість, освітня програма, внутрішня системи якості

Yurchishena L.V., Ph.D., associate professor, Vasylyi Stus Donetsk National University, Ukraine

IMPLEMENTATION OF INTERNAL QUALITY SYSTEM OF HIGHER EDUCATION BY EXAMPLE FOR ECONOMIC SPECIALTIES OF CLASSICAL UNIVERSITY

Summary. This article examines the issue of quality in higher education and the essence of the system of internal quality assurance of education is determined. The practical experience of implementing quality of higher education by the example of economic specialties of classical university

Key words: quality education program, internal quality system.

Система якості вищої освіти, її змістовне наповнення, розуміння перебувають на стадії активних перетворень, реформувань. Насиченість ринку освітніх послуг та їх комерціалізація зумовлюють формування конкурентних переваг закладами вищої освіти за рахунок підвищення якості освітніх послуг. Питання впровадження внутрішньої системи якості вищої освіти є актуальним, так як дана проблематика не має однозначного трактування.

Поняття якості пройшло значну трансформацію і набуло нового значення в сучасних умовах. Арістотель писав, що «якість – це властивість, що відрізняє; якість – це відповідність вимогам споживача».

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», якість вищої освіти – це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг [2].

Якість у закладах вищої освіти, зокрема, в класичному університеті, це не лише результат діяльності, який можна оцінити за допомогою рейтингу вузу, структурного підрозділу, викладача, здобувача, а можливість забезпечення певного рівня конкурентоспроможності університету, привабливості для потенційних здобувачів за рахунок внутрішнього потенціалу, гнучкості та мобільності всіх учасників навчального процесу. Якість можна розглядати як процес послідовного формування компетентностей і професійної свідомості здобувачів, можливість їх повної самореалізації відповідно до принципів академічної свободи і доброчесності, і як результат, формування особистості-професіонала, інтелектуальної, інформованої, інноваційної, інтегрованої у суспільство людини.

Вища освіта в Україні передбачає формування зовнішньої і внутрішньої системи забезпечення якості.

Система внутрішнього забезпечення якості освіти (СВЗЯО) – це сукупність відповідних процедур забезпечення якості освітньої діяльності, стандартів для програм, що реалізуються, і кваліфікацій, що присвоюються [1].

СВЗЯО у класичному університеті визначає загальну політику, стратегію, процедуру забезпечення якості, рівні організації (університетський, факультетський, кафедральний, студентський, викладацький), механізм розробки, моніторингу і перегляду освітніх програм, оцінювання здобувачів, забезпечення якості кадрового, інформаційного забезпечення, публічності, розробку системи запобігання та виявленню плагіату в наукових дослідженнях як працівників, так і здобувачів ВО.

Реалізація СВЗЯО повинна базуватися не лише на внутрішніх нормативних актах ЗВО, а насамперед на ініціативі адміністрації факультету, навчально-методичної комісії, кафедр, викладачів і здобувачів. Практика впровадження сучасної СВЗЯО в класичному університеті на прикладі економічних спеціальностей показує, що це безперервний, систематичний процес.

Система заходів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса розроблена у відповідності до п. 2 статті 16 Закону України «Про вищу освіту» та «Положення про систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти».

Основною складовою якості є якість освітніх програм, що пропонуються ЗВО. В сучасному, динамічному світі вони не можуть бути незмінними, тому потребують постійного моніторингу і перегляду. В класичному університеті моніторинг освітніх програм проводиться відповідно до локальних нормативних актів і передбачає проведення моніторингу відповідності освітніх програм стандартам спеціальності за певним рівнем освіти, цілі програми – місії, стратегії університету, відповідності загальних/фахових компетентностей, програмних результатів навчання інтересам внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів, суспільства та відповідній спеціальності.

Освітні програми економічних спеціальностей класичного університету не мають чітко вираженої спеціалізації, але постійно переглядаються на відповідність сучасним вимогам, мають чітку, логічну структуру. Освітні компоненти логічно взаємопов'язані між собою, і включають як обов'язкові складові, так і вибіркові, які дають можливість формувати індивідуальну освітню траєкторію здобувача. Для таких освітніх компонентів в освітній програмі визначено кількість кредитів, форму контролю і результати навчання, далі здобувач має можливість самостійно вибирати дисципліни, як із циклу загальної підготовки, так і професійно-практичного.

Моніторинг освітніх програм проводиться, як правило, членами комісії системи внутрішнього забезпечення якості освіти, проектною групою, а також долучаються експерти: викладачі, професіонали-практики, здобувачі вищої освіти, роботодавці. Так, наприклад, для розробки освітніх програм спеціальності 071 «Облік і оподаткування» відповідно до угод про співпрацю було залучено фахівців Міжнародних аудиторських компаній «KPMG» та

«Ernst&Young», аудиторських фірм «Надійність» та «Файненс Лоу Аудіт Груп» у м. Вінниці, Територіального управління Рахункової палати у Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській, Хмельницькій та Чернівецькій областях, Головного управління Державної фіскальної служби у Вінницькій області, Громадської Спілки «Палата аудиторів і бухгалтерів України».

Протягом 2018-2019 рр. на економічному факультеті проводиться локальний моніторинг освітніх програм керівниками і членами проектних груп, експертами (викладачами, професіоналами-практиками, здобувачами вищої освіти, роботодавцями), який умовно можна розділити на декілька етапів.

Перший етап – ініційований адміністрацією факультету, включав перевірку відповідності:

- освітніх компонентів наведених в освітніх програмах навчальним і робочим навчальним планам, програмним результатам навчання, загальним і фаховим компетентностям;

- формування матриць відповідності програмних результатів навчання та компетентностей/освітніх компонентів, відповідності компетентностей освітнім компонентам.

Другий етап – моніторинг освітніх програм адміністрацією університету щодо можливості здобувачів забезпечувати індивідуальну траєкторію розвитку шляхом самостійного вибору освітніх компонентів. Адже саме вибірковий блок дає можливість покращувати якість освітніх програм, їх прагматизацію, конкурентоспроможність, життєздатність на ринку освітніх послуг.

Третій етап – приведення у відповідність ліцензійним вимогам кадрового складу проектних груп і груп забезпечення.

Результати моніторингу заслуховуються на вченій раді факультету, університету.

Одним із критеріїв якості освітніх програм є їх прозорість і публічність. На практиці цей критерій реалізується шляхом розміщення освітніх програм на веб-сайті університету та Інформаційному пакеті ЄКТС (профіль, освітні компоненти, анотації, структурно-логічні схеми, інформаційні буклети).

В університеті практикується рейтингова оцінка здобувачів і професорсько-викладацького складу, що стимулює до самовдосконалення та професійного росту. Працівник та здобувачі ЗВО дотримуються академічної доброчесності, у тому числі запобігання та виявлення академічного плагіату.

Отже, впровадження внутрішньої системи якості вищої освіти є безперервним процесом, який реалізується на всіх рівнях, і дає можливість сформулювати гнучкі практико-орієнтовані освітні програми, зміст яких відповідає запитам внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів, диверсифікувати освітні програми за змістом та цільовою аудиторією.

Література

1. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Офіційний сайт. URL: <https://www.donnu.edu.ua/uk/>

2. Про вищу освіту. Закон України. Поточна редакція від 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Підсекція 3.2. Teaching & learning: зміна парадигми

УДК 159.92:37.015.3

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Пузь І. В.

*канд. психол. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса (Україна)*

Астахов В. М.

*д-р мед. наук, професор,
Донецький національний медичний університет МОЗ України*

Анотація. У роботі розкривається проблема професійного становлення майбутніх фахівців. Встановлено, що важливою передумовою успішного професійного становлення є сформована комунікативна компетентність, що являє собою складне багатогаспектне особистісне утворення, формування якого активно відбувається під час навчання у вищій школі.

Ключові слова: професійне становлення, професійне навчання, комунікативна компетентність, майбутні фахівці.

Puz I. V., PhD in Psychology, Assistant Professor of Department of Psychology at Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnitsa (Ukraine)

Astakhov V. M., MD, professor, Donetsk National Medical University (Ukraine)

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A PREREQUISITION FOR SUCCESSFUL PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF MODERN PROFESSIONALS

Summary. The paper reveals the problem of professional development of future specialists. It has been established that an important precondition for successful professional formation is the formed communicative competence, which is a complex multidimensional personality component, the formation of which is actively taking place while studying at a higher educational establishment.

Key words: professional formation, professional training, communicative competence, future specialists.

Загальновідомим є той факт, що значну частину життя більшості людей займає професійна діяльність. Встановлено, що самоставлення людини, стан її фізичного та психічного здоров'я багато в чому залежать від ступеню її задоволеності власною професійною діяльністю. Виходячи з цього, стає зрозумілим, що безперечної актуальності набуває дослідження проблеми професійного становлення особистості у тому числі під час навчання у вищій школі, тому що саме розуміння особливостей цього процесу сприяє не тільки ефективній підготовки кадрового потенціалу на достатньо високому професійному рівні, але й сприяє подальшій успішній соціалізації особистості.

Професійне становлення фахівців є тривалим, динамічним та багаторівневим процесом, який складається із чотирьох основних стадій: виникнення професійних намірів; безпосереднє професійне навчання; процес активного входження в професію; повна реалізація особистості у професій. При цьому, основними складовими, які визначають зміст даного процесу,

виступають: професійна спрямованість особистості, професійна компетентність, професійно важливі якості, професійно значимі психофізіологічні властивості [1]. Так, професійна спрямованість фахівця визначається його мотивами, ціннісними орієнтаціями, професійною позицією та соціально-професійним статусом. Професійна компетентність розглядається як сукупність професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності, що складається з низки компонентів, а саме: *соціально-правова компетентність* (наявність знань й умінь в галузі взаємодії із суспільними інститутами і людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування і поведінки); *спеціальна компетентність* (підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні задачі і оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння за фахом); *персональна компетентність* (здатність до постійного професійного росту і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній праці); *аутокомпетентність* (адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій); *екстремальна професійна компетентність* (здатність діяти у складних умовах).

Професійно важливі якості – це психологічні якості особистості фахівця, що визначають продуктивність професійної діяльності, та є багатофункціональними, проте кожна професія має свій набір таких якостей. Професійно значимі психофізіологічні властивості – це такі властивості людини, як зорово-рухова координація, емоційна врівноваженість, екстраверсія, енергетизм тощо. Розвиток цих властивостей відбувається вже в ході опанування професією. Важливими індивідуально-психологічними чинниками успішного та ефективного професійного становлення фахівця будь-якої галузі виступають сформований інтелектуальний потенціал, адекватна самооцінка, емоційна зрілість особистості, її здатність до регуляції власної поведінки [3].

Динамічний розвиток сучасного суспільства зумовлює висунення низки вимог до фахівців будь-якої професійної галузі, головними з яких є: здатність до прийняття адекватних рішень у так званих «нестандартних» ситуаціях, в умовах дефіциту часу або інформації, наявність навичок оптимальної взаємодії з іншими учасниками виробничого процесу під час виконання різного роду професійних завдань. У зв'язку з цим однією із значущих передумов, що певною мірою забезпечує відповідність особистості фахівця до вищезазначених вимог, виступає комунікативна компетентність, основу якої складає сукупність знань, вмінь та навичок, які є підґрунтям для ефективного перебігу комунікативного процесу.

Аналіз наукової літератури та результатів власних емпіричних досліджень показав, що до основних комунікативних знань та вмінь, які власно визначають зміст комунікативної компетентності фахівців, варто відносити: знання норм та правил різних видів спілкування (ділового, міжособистісного, повсякденного тощо); високий рівень мовленнєвого розвитку, що забезпечує у процесі спілкування можливості вільно передавати і сприймати інформацію; розуміння невербальної мови спілкування; вміння вступати в контакт з людьми з урахуванням їх статевих, вікових,

соціокультурних, статусних характеристик; уміння вести себе адекватно ситуації та використовувати її специфіку для досягнення власних комунікативних цілей; уміння впливати на співрозмовника таким чином, щоб схилити його на свій бік, переконати його у силі своїх аргументів; здатність об'єктивно оцінити співрозмовника або партнера й обрати власну ефективну комунікативну стратегію; здатність викликати у партнера по спілкуванню позитивне сприйняття власної особистості.

Варто відмітити, що комунікативна компетентність особистості не може бути сформована стихійно. Одним із найбільш важливих етапів для формування даного утворення виступає етап професійного навчання у вищій школі, організація якого має бути спрямована не тільки на оволодіння окремими елементами професійних знань, вмінь та навичок, але і на особистісне самовдосконалення, розвиток професійної самосвідомості, активізацію життєвої позиції, формування низки професійно важливих якостей, здатності до ефективного співпраці з іншими фахівцями.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти надто важливим для розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців є певний рівень соціально-психологічної готовності загалом і готовності до компетентного спілкування зокрема, а також наявність у особистості настановлень на відкрите партнерське спілкування та високий рівень володіння засобами комунікацій. При цьому, показниками розвитку комунікативної компетентності є: здатність уважно слухати партнера у ході спілкування та робити уточнюючі зауваження, які допомагають партнерам краще усвідомлювати свої думки; здатність виділяти головне у почутому і підсумовувати сказане; здатність приділяти належну увагу невербальним проявам; здатність встановлювати і підтримувати психологічний контакт з партнером; здатність надавати підтримку партнерам в потрібний момент таким чином, щоб вона створювала ефект полегшення; здатність розуміти внутрішній світ людини [2].

Отже, узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що змістовним компонентом професійного становлення сучасних фахівців є розвиток комунікативної компетентності, а одним із пріоритетних завдань сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців має стати забезпечення та підтримання умов для формування даного особистісного утворення. Найбільш дієвим способом реалізації цієї мети є впровадження у навчальний процес різноманітних соціально-психологічних тренінгів, які сприятимуть, не тільки створенню сприятливої соціально-психологічної атмосфери, але й формуванню у майбутніх фахівців комунікативних вмінь та навичок, що безумовно бути матиме позитивне значення для подальшого процесу досягнення ними професійного успіху та самореалізації у сучасному суспільстві.

Література

1. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития: Учеб. пособие. М., 2007. 240 с.
2. Лахтадир О. В. Комунікативна компетентність особистості. *Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. V: Психологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2013. Вип. 13. С. 154-162.
3. Яремчук В. О. Психологічні особливості становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. URL: <http://ukrlogos.in.ua/documents/>

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ ПОКОЛІННЯ Z

Пачос Ю. В.

канд. іст. наук,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Полторак В. В.

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Особливості кожного покоління стають визначальними у розробці підходів до роботи з ними, у тому числі у сфері освіти. Представники покоління Z, які зараз навчаються у ЗВО є візуалами, мають кліпове мислення, не уявляють свого життя без технологій. Тому вони потребують особливих підходів у викладанні та навчанні. Задовольнити їх потреби в освіті покликанні інтерактивні методики викладання.

Ключові слова: теорія поколінь, покоління Z, інтерактивні методики викладання.

Iuliia Pachos, PhD in History, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

Valeriia Poltorak, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

INTERACTIVE METHODS FOR TEACHING GENERATION Z

Summary. Characteristics of each generation are crucial in developing approaches to work with them, including education. Representatives of generation Z, who are currently studying at universities, are visual learners. They have a mosaic thinking and don't imagine their life without technology. Therefore, they require special approaches in teaching and learning. Interactive teaching methods are used to meet their educational needs.

Keywords: theory of generations, generation Z, interactive teaching methods.

Кожне покоління унікальне та особливе. Протягом останніх кількох років ці особливості та теорія поколінь є основою для розробки нових підходів та рішень у роботі з представниками різних поколінь в освіті, управлінні персоналом, культурних сферах, маркетингу, реклами, піару, політичних технологій тощо.

Розмежування та дати переходу з покоління в покоління є досить умовними та орієнтовними. Найпоширенішим є поділ поколінь на: 1) втрачене покоління (*Lost Generation*) – народжені до Першої світової війни; 2) найвеличніше покоління (*G.I. Generation*) – народжені після 1900 р., свідки Другої світової війни; 3) тихе покоління (*Silent Generation*) – народжені з 1928 по 1945 рр.; 4) бейбі-бумери (*Baby Boomers*) – народжені з 1946 по 1964 рр.; 5) покоління X (*Generation X*) – народжені з 1965 по 1980 рр.; 6) покоління міллінеалів (*Millennials*) – народжені з 1981 по 1996 рр.; 7) покоління Z (*Gen Z*) – народжені з 1997 р.

Нещодавне дослідження компанії 747 Insights пояснює, що основними факторами, які впливають на покоління, є епоха, соціальні норми та технології [3]. І саме покоління Z сьогодні навчається та активно виходить на ринок праці. Це перше покоління, представники якого зростали з новими

технологіями. Вони з дитинства мали електронні девайси, акаунти у соцмережах і не пам'ятають часу до інтернету. Так, найстарші представники покоління Z або «іПокоління» були підлітками, коли в 2007 році з'явився iPhone [1].

Чим же особливе покоління Z і чому потребує зміни підходів до навчання представників цього покоління, зокрема у вищій школі? По-перше, це технологічно розвинуте покоління – надає перевагу смартфонам, а не комп'ютерам як попереднє покоління мілінеалів, їм набагато легше адаптуватися до постійних оновлень додатків та програм, вони реагують на привабливі та клікабельні новини, сторінки та банери. По-друге, це соціально активне покоління, але переважно активне у соціальних медіа, при цьому вони приділяють багато уваги онлайн-приватності, відслідковуючи хто і скільки може передивлятися їх публікації у соцмережах [3]. По-третє, це покоління з так званим «кліповим мисленням» – інформацію вони сприймають фрагментами – «кліпами» [2]. Тому представникам покоління Z важко сконцентрувати увагу, встановити причинно-наслідкові зв'язки та виокремити головне, але натомість – вони мультизадачні, можуть одночасно виконувати кілька завдань, вдало переключаячи свою увагу, швидко приймають рішення, які є остаточними, і не повертаються до закритих питань. «Зетки» типові візували, сприймають інформацію найкраще візуально. «Менше слів, більше картинок» – цей принцип соцмереж спрацьовує з ними.

Самі ці особливості покоління Z обумовлюють обрання інтерактивних методик та методів викладання представникам цього покоління, зокрема у закладах вищої освіти. Це такі педагогічні та дидактичні підходи, як партисипативне навчання, проблемне навчання (problem-based learning), навчання в команді (team-based learning), а також підходи із залученням можливостей віртуального та он-лайн середовища – змішане навчання (blended learning), перевернуте навчання тощо. Ці підходи базуються на інтерактивних методиках та методах викладання, що дозволяють розвивати сильні сторони цього покоління, використовуючи зрозумілі алгоритми дій для них, перш за все зацікавлюючи та залучаючи до участі у процесі навчання як активного та рівноправного викладачеві партнера. Розглянемо кілька з них.

Інтерактивні лекції. Нова форма викладу матеріалу, суть якої полягає в поєднанні модеруючої ролі викладача з високою залученістю до процесу студентів на основі використання сучасних інтерактивних технологій. Складовими інтерактивної лекції є постановка навчальної мети, визначення актуальності теми, виклад навчального матеріалу окремими блоками, міжпредметні зв'язки, відповіді на запитання студентів, підведення підсумків (рефлексія). Інтерактивна лекція будується на діалозі лектора і студента, під час якого студенти поступово набувають необхідних знань, та має проблемний і пошуковий характер. Основна роль викладача як партнера полягає в активізації роботи студентів над самостійним пошуком відповідей і варіантів розв'язання проблеми. Дана методика ефективна для навчання покоління Z, так як її застосування сприяє активізації мислення, спонукає до встановлення

причинно-наслідкових зв'язків та налагодження оперативної комунікації викладача і студентів.

Моделювання. Ця методика навчання полягає в конструюванні модератором певних явищ і процесів, що передбачають набуття нових навичок або вироблення варіантів рішень учасниками під час програвання певних ситуацій. Викладач виступає модератором, який допомагає і направляє студентів. Проведення моделювання в ігровій формі включає в себе такі етапи: підготовка матеріалів та аудиторії, розподілення ролей між учасниками, пояснення модератором правил гри, безпосередньо програвання учасниками ситуації, підведення підсумків. Така методика вимагає повної віддачі від учасників, їх вербальної чи невербальної реакції в заданій модератором ситуації, що дозволяє найбільш ефективно засвоїти певні навички. Також, моделювання може задавати предметний контекст професійної діяльності фахівця у навчальному процесі та мотивувати до самостійного дослідження проблеми та пошуку варіантів рішень. Різновидами моделювання є рольові та ділові ігри. Під час таких інтерактивних ігор формуються компетентності роботи в команді, вміння комунікувати, вирішувати багаторівневі завдання, формуються навички медіації. Обов'язковим є складання сценарію гри з чітким формулювання ситуації, розподілом ролей з постановкою завдань для кожної ролі.

Кейс-стаді або аналіз конкретних ситуацій. Методика, що дозволяє отримати навички та вміння працювати у команді, виробляти та ухвалювати конкретні рішення. Основа та ідея для кейсів можуть бути взяті з реального життя, художньої літератури або сформульовані самим викладачем. Тематика кейсів має бути зрозуміла та близька студентам (нещодавні події, ситуації тощо). Кейс має містити кілька обов'язкових елементів: сюжетний (опис ситуації з постановкою завдання для студентів), інформаційний (надання максимальної інформації щодо ситуації – аудіо записи, відеоряд, фото тощо), методичний (опис обставин, за яких ситуація набула розвитку та надання чітких інструкцій студентам). Кейс вирішується у кілька етапів: знайомство з ситуацією, аналіз, актуалізація необхідних для розв'язання знань, формування максимальної кількості ідей та шляхів вирішення кейсу (мозковий шторм), повторний аналіз та співставлення з запропонованими шляхами вирішення, обрання найоптимальнішого шляху, презентація вирішення кейсу та рефлексія.

Інтерактивні (тренінгові) вправи. Такі вправи можуть бути як самостійними формами роботи зі студентами, так і бути використанні при застосуванні більш складних методик (кейс-стаді чи рольові ігри). Це вправи, які спрямовані перш за все на розвиток критичного мислення (наприклад, вправи «Континуум», «Людський барометр», «Карусель»), вміння слухати та чути позиції опонента, аргументовано та виважено відстоювати свою думку, формування навичок тайм-менеджменту, медіації та фасилітації (наприклад, різні типи дискусій та бесід: семінар Сократа, аналітична дискусія, дебати, а також «Чотири кути», «Мозайка» тощо).

Крім того, усі ці методи та методики можуть бути доповнені різними сучасними технологіями: використання он-лайн сервісів для підготовки до виконання завдань та вправ, гейміфікація окремих елементів, використання доповненої та віртуальної реальності, використання соціальних медіа та месенджерів тощо.

Отже, запорукою успішного навчання покоління Z та розвитку їх найсильніших здібностей є використання нових технологій під час занять та зрозумілих алгоритмів, залучення студентів до інтерактивних та активних вправ, що передбачають мультизадачність, застосування командотворюючих та проблемних технологій навчання.

Література

1. Twenge J.M. Have Smartphones Destroyed a Generation? URL : <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/09/has-the-smartphone-destroyed-a-generation/534198/>

2. 8 фактів про молодь: Прогресивні, інтернет-залежні, самотні URL : https://espreso.tv/article/2017/06/25/9_faktiv_pro_molod

3. Савчук Т. Покоління Z: «Міленіали на стероїдах», які вирости з телефоном в руці. Радіо Свобода. 17 грудня 2017. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28920838.html>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Бацильова О. В.

*д-р психол. наук, професор,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Гресько І. М.

*аспірант кафедри психології,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. В роботі подано короткий огляд підходів до визначення поняття «творчий потенціал». Висвітлено питання розвитку творчого потенціалу особистості студента в освітньому середовищі, його необхідні компоненти та особливості розвитку у сучасних умовах.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал особистості, розвиток, студент, вища школа.

Batsylyeva Olga, D.Sc. (psychology), professor, Vasyl' Stus DonNU, Ukraine

Hresko Inna, post-graduate student of the Psychology Department, of the Vasyl' Stus DonNU, Ukraine

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF STUDENT'S PERSONALITY UNDER CONDITIONS OF MODERN HIGHER SCHOOL

Summary. The paper provides an overview of approaches to the definition of «creative potential». The issues of development of creative potential of student's personality in the educational environment, its essential components and features of development in modern conditions are presented.

Key words: creativity, creative potential of personality, development, student, higher school.

Протягом останніх десятиріч в системі освіти особливо цінною характеристикою особистості вважається здатність до творчості. Творчий потенціал людини дозволяє їй більш ефективно пристосовуватися до нових умов та створювати власні продукти діяльності, що є надзвичайно важливим, особливо в сучасних умовах життєдіяльності. Крім того, успішність як професійної діяльності викладача, так і самореалізація особистості студента під час навчання у ЗВО в більшій мірі визначається також творчими здібностями.

Метою роботи є проведення теоретичного аналізу психологічних аспектів розвитку творчого потенціалу особистості в умовах сучасної вищої школи.

Загальноприйнято, що кожна психічно та фізично здорова людина здатна до творчості і в повсякденному житті творчість є необхідною умовою існування [4, с. 153]. З цим не можна не погодитися, адже людина протягом всього життя стикається із ситуаціями, які так чи інакше вимагають від неї творчого підходу та продукування нової ідеї хоча б для рішення певної життєвої проблеми. Крім того, у розвитку творчого потенціалу людина керується власним вибором на рівні реалізації своєї творчої енергії та

унікальності [3, с. 106], при цьому особистість може слідувати різними стратегіями життєвого шляху.

На сьогодні існує багато підходів до визначення творчого потенціалу. Так, творчість можна визначити як діяльність, в результаті якої людина відкриває та створює якісно новий продукт, який характеризується оригінальністю, унікальністю та неповторністю [5, с. 754], а творчий потенціал можна розглядати як інтегративне явище особистості, що включає різнобічні якості людини та проявляється за допомогою творчої сили, яка визначається змістом і рівнем розвитку можливостей до перетворення і виявляє себе завдяки творчим здібностям [1, с. 8]. Однак, варте уваги й інше визначення даного поняття, яке описує творчий потенціал як психоенергетичну напругу, що виникає між прагненнями людини, можливостями та її реальним життям [3, с. 105].

Варто зазначити, що як і будь-які вміння, творчий потенціал особистості потребує спеціальних умов розвитку, що обумовлюються психологічною складовою даного процесу. Потенціал розвитку є закладеним у самій людині, в її потребах та здібностях, а серед умов, які сприяють розвитку творчих здібностей слід відмітити ситуації незавершеності або відкритості, які стимулюють уяву та фантазію; спонукання до постановки питань; заохочення особистості до відповідальності та незалежності; наведення акценту на самостійних розробках, спостереженнях та узагальненнях. Особливо сприятливою є робота в групах, де кожний залучається до розв'язання творчого завдання [3, с. 107]. Відповідно, для творчої самореалізації людині необхідно володіти наступними якостями, що у своїй сукупності забезпечують розкриття особистістю власного потенціалу [4, с. 154]: гнучкість та критичність мислення; оригінальність та здатність до імпровізації; легкість у модифікації ідей; ініціативність та адекватні реакції на різноманітні життєві ситуації.

Так, навчаючись у вищій школі, кожний студент, як повноправний учасник освітнього процесу, має змогу удосконалювати свої творчі здібності та розкривати творчий потенціал і в групі, і самостійно. Для цього сьогодні у закладах вищої освіти для навчання майбутніх фахівців з певної галузі повинні створюватися сприятливі організаційно-методичні умови, які включають наступне: організацію навчальної діяльності, під час якої студент реалізовує себе як творча особистість; забезпечення конструктивного зворотного зв'язку; налагодження партнерського педагогічного спілкування; підтримка мотивації до дослідницької діяльності, ініціативності та креативності студентів [5]. Дані умови можуть реалізовуватися через впровадження нестандартних форм та методів роботи зі студентами, наприклад, ділова гра, дискусія, круглий стіл, кейс-технологія, метод проектів та інші [1]. Для розвитку творчого потенціалу студента в освітньому середовищі мають паралельно вирішуватися декілька завдань, зокрема: організація умов і можливостей для активізації особистісного потенціалу студента; створення умов для вдосконалення пізнавальної діяльності студента через засвоєння нових методів мислення, прийомів творчої діяльності, техніки рефлексії; організація умов для підвищення функціональної грамотності студента та його соціокультурної адаптації [4, с. 154].

Однак, навіть забезпечення даних умов та виконання поставлених завдань не можуть гарантувати повноцінного розкриття творчого потенціалу особистості студента, адже, як зазначалося вище, реалізація відбувається лише при творчому зусиллі, тобто особистісному прагненні до самореалізації. Звичайно, приклад викладачів вищої школи, які реалізують власний творчий потенціал в умовах освітнього середовища, є ще одним важливим психологічним аспектом, що впливає на особистість студента та його бажання творчо проявлятися, але студент все одно має прагнути до цього.

Отже, творчий потенціал не можна порівняти з простим набором знань, вмінь та навичок, які здобуваються під час навчання, і він не є вродженим, хоча певною мірою вроджені задатки впливають на його розвиток. Розкриття творчого потенціалу залежить від цінностей людини, її світогляду та цілеспрямованості, оскільки саме це підштовхує людину до підпорядкування собі власної сили волі, задіяння внутрішніх ресурсів та докладання зусиль до досягнення бажаних результатів. У цьому контексті провідним завданням сучасної вищої школи має бути створення умов для такого розвитку та пошук шляхів для розкриття і реалізації творчого потенціалу кожного студента.

Література

1. Варгата О. В., Завада І. А. Формування творчого потенціалу майбутнього психолога засобами інноваційних технологій у вищій школі. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2017. № 14. С. 8–11.
2. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. № 6. С. 2–9.
3. Остапенко Н. І. До проблеми реалізації творчого потенціалу особистості. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. 2013. №11. С. 105–108.
4. Тищенко Т. І. Напрями розвитку творчого потенціалу студентів. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи». 2012. Вип. 38. С. 151–158.
5. Яланська С. П., Оніпко В. В. Стимулювання творчої активності студентів педагогічних ВНЗ. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 754–763.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОМИСТЕЦЬКОГО ПІДХОДУ В. Д. ПОТАПОВОЇ В ПІДГОТОВЦІ ПСИХОЛОГІВ У СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Васюк К. М.

*канд. психол. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

Анотація. В дослідженні розглядається проблема впровадження в практику підготовки студентів-психологів психомистецького підходу, заснованого і апробованого засновником спеціальності «Психологія» у ДонНУ В.Д. Потаповою.

Ключові слова: психічне відображення, психомистецький підхід, функціональна система

Vasuk Katherina, PhD in Psychology. Assistant Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University.

POSSIBILITIES FOR APPLICATION OF THE V. POTAPOVA'S PSYCHO-ART APPROACHES IN TRAINING OF PSYCHOLOGISTS IN MODERN HIGHER SCHOOL

Summary. The article studied the issue of introduction of psycho-art approach, which was developed and tested by V.D.Potapova, the founder of the "Psychology" specialty at the Donetsk National University, into practice training of psychologists.

Key words: mental reflection, psycho-art approach, functional system.

Вже не одне десятиріччя фахівцями в освіті обговорюється питання професійної компетентності та якості освіти у вищій школі. Ці пошуки ведуться давно, але їх ефективність сумнівна, тому доказ – низький рейтинг українських вишів у світовій освітній спільності.

На нашу думку проблема полягає у відсутності системного підходу до оптимізації вищої освіти і спрямування її на практичний запит, а не пріоритет теоретичного навчання, як є зараз насправді. При цьому деякі дійсно стратегічні ідеї залишають незаслужено забутими. До таких ми відносимо модель підготовки фахівця-психолога доктора психологічних наук професора В. Д. Потапової, яка була першим завідувачем кафедри психології у ДонНУ.

Вона запропонувала змістити акцент з розвитку когнітивної сфери студентів-психологів на чуттєву сферу, яка у системі вищої школи практично ігнорується. В основі її підходу лежить така фундаментальна категорія, як функціональна система інтуїтивно-почуттєвого відображення (ФС ІЧВ). Її пріоритетною метою було впровадження в систему підготовки студентів-психологів засобів розвитку ФС ІЧВ

Як методичний критерій дослідження, а також стратегічні напрями розвитку ФС ІЧВ В. Д. Потаповою були виділені п'ять основних механізмів:

1. Емпатія – емоційне і раціональне осягнення внутрішнього світу іншої людини;

2. Децентрації – дистанціювання від іншого з метою чіткого розмежування свого внутрішнього світу свого і іншої людини;

3. Рефлексія – критична оцінка своєї особистості, здатність до «роботи над помилками» своєї поведінки;

4. Антиципація – здатність до прогнозування наслідків своїх дій;

5. Фасилітація – сприяння актуалізації резервів, особистісному зростанню у себе та інших. Зворотня якість – інгібіція – це створення перешкод активного саморозвитку і реалізації себе.

Як методологічна основа були використані ідеї розвитку психіки Є. О. Клімова, Л. К. Маркова, О. О. Реана, В. О. Семіченко, В. В. Рибалко та ін. В цілому ця концепція продовжує традиції гуманістичного підходу К. Роджерса.

Значення інтуїтивно-почуттєвого відображення для розвитку особистості професіонала і підвищення в майбутньому ефективності його професійної діяльності ґрунтуються на вченні А. Н. Леонтьєва про «предметних почуттях» – емоційних станах людини, які сприяють пошуку нової інформації за рахунок поліпшення сприйняття більшого обсягу подразників.

В системі ФС ІЧВ акцент робиться саме на розвиток інтуїтивного, а не логічного мислення, як здатності несподіваного, системного комбінування інформаційних потоків з різних джерел в єдиний інтегральний образ, що дозволяє майбутньому фахівцю психолога створювати уявлення про досліджуваному об'єкті, якого неможливо досягти іншими засобами.

З метою стимуляції розвитку цієї системи В. Д. Потаповою був розроблений психомистецький підхід, основні прийоми і техніки якого полягають в наступному:

– поєднання раціонального та емоційного способів сприйняття інформації в процесі навчання;

– активне використання творів мистецтва будь-яких жанрів для розкриття психологічних особливостей особистості, ілюстрації психічних феноменів і законів. Ця ідея не нова в психології, вона звучала в роботах таких відомих дослідників, як В. Дільтей,;

– максимальна конкретизація в прикладах досліджуваних психологічних феноменів, явищ і закономірностей;

– безпосередня реалізація щойно отриманої інформації в дії – студенту пропонується тут же, на занятті, випробувати вивчене, проговорити самому, проілюструвати у рольовій грі і т. п.;

– створення великої кількості нестандартних ситуацій в навчанні, використовуючи несподівані питання, самостійні творчі завдання, головоломки, складні психологічні ситуації з практики, які неможливо вирішити стандартними способами, а тільки за допомогою комбінування декількох ліній знань і глибокої самостійного опрацювання відповідної літератури (як правило, оригіналів робіт дослідників-класиків). Нестандартно стимулюється ситуація – це створення умов, які суперечать стандартним наукових знань або життєвого досвіду і допомагає уникнути очевидності наукових знань;

– аналіз персонажів літератури, живопису та інших творів мистецтва дає можливість розвивати п'ять основних механізмів, які входять в комплекс ФС ІЧВ. Слід відмітити, що її система пройшла 10-річну практичну перевірку в процесі підготовки фахівців і довела свою ефективність. Основні результати досліджень представлені в авторських монографіях, приведених в списку джерел. Вважаємо, що даний підхід варто впроваджувати в освітній процес і надалі.

Література

1. Потапова В. Д. Функціональна система психологічних механізмів інтуїтивно-почуттєвого відображення. Монографія. Донецьк, 2005. 334 с.
2. Потапова В. Д. Психомистецькі ситуації. *Збірник наукових праць ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України.* Т. IV. Ч. 2. 2002. С. 198–203.
3. Потапова В. Д. Функціональна система інтуїтивно-почуттєвого відображення в моделі особистісно-професійного росту психолога. *Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля. «Теоретичні і прикладні проблеми психології».* 2004. № 2(7) С. 191–199.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ЮРІЯ КОНДРАТЮКА)

Вдовіна О. О.

*канд. наук із соц. ком., ст. викладач,
Полтавський національний технічний університет
ім. Юрія Кондратюка, Україна*

Анотація. У статті розкриваються теоретичні і практичні аспекти патріотичного виховання студентської молоді. Аналізується нормативно – правова база національно-патріотичного виховання. Розглянуто заходи, що проводяться у Полтавському національному технічному університеті ім. Юрія Кондратюка задля формування високої національної свідомості, активної громадянської позиції, морально-духовної та правової культури студентів.

Ключові слова: національне і патріотичне виховання, студентська молодь, нормативно-правове забезпечення національно-патріотичного виховання, Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка.

Vdovina O. O., Ph.D. in Social Communications, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Ukraine

NATIONAL - PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENT (ON THE EXAMPLE OF POLTAVA NATIONAL TECHNICAL YURI KONDRATYUK UNIVERSITY)

Summary. The article reveals theoretical and practical aspects of patriotic education of student youth. The normative and legal base of national patriotic education is analyzed. The measures taken at the Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University for the formation of a high national consciousness, active civic position, moral, spiritual and legal culture of students.

Key words: national-patriotic education, students, legal support of national-patriotic education, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу. Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери. Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності,

так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України [1].

З метою виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань Українського народу, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу та незалежність України як з історичного минулого, так і захисників, які сьогодні відстоюють суверенітет та територіальну цілісність держави у боротьбі із зовнішньою агресією в Україні виданий Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки [5].

До нормативно-правової бази національно-патріотичного виховання також належать: Закони України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» [4], «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» та Укази Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», «Про День Гідності та Свободи», «Про День Соборності України», «Про День захисника України», «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» та ряд інших законодавчих актів. Мета патріотичного виховання студентської молоді конкретизується через систему таких виховних завдань як утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України [2]; виховання поваги до державної символіки, Конституції України, Законів України; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; спонукання зростаючої особистості до активної протидії аморальності та сепаратизму; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; формування мовленнєвої культури та культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності.

В Полтавському національному технічному університеті імені Юрія Кондратюка (ПолтНТУ) приділяється особлива увага питанням національно-патріотичного виховання молоді [3, с.3]. Студенти ПолтНТУ завжди займають активну життєву позицію, не залишаючись осторонь жодної визначної події сучасної української історії. До ключових виховних національно-патріотичних заходів, що регулярно проводяться в університеті, можна віднести: участь у параді вишиванок, патріотичні заходи до Дня Незалежності України, читацькі конференції присвячені річницям від дня

народження Т. Г. Шевченка, М. В. Гоголя, круглі столи до Дня української писемності та мови, Дня космонавтики, велопробіги до Дня Українського козацтва, урочистості з нагоди прийняття присяги на вірність українському народу випускниками військової кафедри університету, вручення допомоги від колективу воїнам – учасникам АТО, волонтерські рухи студентів, благодійні концерти та збори коштів для довгострокової реабілітації воїнів Полтавської області, які постраждали внаслідок бойових дій у зоні АТО. Також надається допомога від студентів та колективу ПолтНТУ пораненим бійцям із зони АТО у військовому шпиталі. Новою благодійною справою за ініціативою ректора В. О. Онищенка стала спільна діяльність, зазначена у підписаному на засіданні вченої ради університету 27 лютого 2015 р. Меморандумі про співпрацю з ПолтНТУ об'єднаним навчально-тренувальним центром військ зв'язку [3, с. 9].

Таким чином, можемо зробити висновок, що результатом національно-патріотичного виховання студентів нашого університету є високий рівень національної свідомості, бережне відношення до свого історичного минулого та національних досягнень, потреба постійно розширювати свій культурно-духовний світогляд та приймати участь у відродженні та збереженні національних досягнень.

Література

1. Наказ «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення 01.04.2019)

2. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. URL : <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/> (дата звернення 01.04.2019)

3. Національно-патріотичні заходи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка / за ред. д-ра екон. наук, проф. В. О. Онищенко. Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 18 с.

4. Нормативно-правова база національно-патріотичного виховання. URL : <https://www.sites.google.com/site/zahist56/normativno-pravova-baza-nacionalno-patrioticne-vihovanna> (дата звернення 02.04.2019)

5. Указ президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (дата звернення 01.04.2019)

Підсекція 3.3. Становлення сучасного фахівця у галузі соціально-поведінкових наук

УДК 155.9

МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ І ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Бальбуза О. М.

*Доктор філософії у галузі психології
та соціальної роботи КЗВО «ОАНО ООР»,
Україна*

Анотація. В останні десятиліття світова спільнота все більше стикається з проблемою зростання рівня конфліктності та насилля – міжособового, міжгрупового, міждержавного.

Ключові слова: Конфлікт, стратегії поведінки, компроміс, пристосовування, суперництво, співробітництво, уникнення.

Olena Balbuza, Ph.D. in Psychology, Supervisor at the Centre for Practical Psychology and Social Work "OANO OOR" Communal Higher Educational Institutions.

METHODS OF CONFLICT PREVENTION AND RESOLUTION IN THE WORK OF A SOCIAL COUNSELOR

Summary. In recent decades the world community has been progressively facing the problem of the increasing conflict and violence levels - interpersonal, intergroup and interstate ones.

Key words: conflict, behavioural strategies, compromise, adaptation, rivalry, collaboration, avoidance.

Упродовж останніх років ми можемо спостерігати зростання ролі навчально-виховних закладів у вирішенні життєвих проблем дитини. Будь-який державний заклад, у стінах якого є діти, зустрічається з безліччю труднощів. Для вирішення них у штатний розклад навчальних закладів введені посади соціальних педагогів – фахівців у галузі соціальної інженерії і соціальних технологій. Як соціологи і педагоги, вони мають глибоко знати правові, моральні, психологічні регулятори життєдіяльності людей, мають бути здатними і готовими прийти на допомогу дитині, надавати її кваліфіковано, доброзичливо і терпеливо.

Незалежно від конкретних умов професійної діяльності фахівець із соціальної роботи повинен знати теоретичні й методологічні засади соціальної роботи, її історичні корені, традиції, вітчизняний і зарубіжний досвід, постійно удосконалювати вміння та навички професійної діяльності, знайомитися з передовою практикою соціальної діяльності та використовувати новітні технології роботи у реальності сучасного світу.

Професійна діяльність соціального педагога так чи інакше спрямована на вирішення конфліктних ситуацій між різними суб'єктами соціального континууму. Соціальний педагог стикається з безліччю проблем, пов'язаних з неудоконаленістю людських відносин. Задля їх вирішення він використовує різноманітні методи й прийоми, серед яких:

1. Профілактична бесіда – метод роботи з індивідом, який є суб'єктом конфліктної взаємодії. Найчастіше така розмова носить характер пояснення «Що таке добре, а що таке погано». Метою такої розмови є запобігання ескалації конфлікту, але часто він не приносить бажаних результатів.

2. «Залякування» – один з найпоширеніших методів впливу на учнівську молодь. Дуже часто процес врегулювання конфліктів закінчується словами: «В іншому випадку, я буду змушений поставити вас на внутрішкільний облік», «Якщо ви не заспокоїтеся, я викличу директора», «Батькам буде цікаво ввечері почитати зауваження в щоденнику».

3. Виклик батьків у школу. Цей метод є наслідком методу «залякування», але в результаті також не приносить позитивних результатів.

4. Пошук «правих» і «винуватих». Вирішення конфлікту передбачає виявлення сторони, яка постраждала в результаті конфлікту і сторони, яка була ініціатором (можливо ніби-то) даного конфлікту і т. д.

Перераховані методи профілактики та вирішення конфліктів не можна назвати однозначно поганими або однозначно добрими, в певних умовах вони призводять до позитивного результату, але дуже часто відбувається навпаки. Недосконалість існуючих прийомів роботи з конфліктними ситуаціями та суб'єктами конфліктної взаємодії призвела до пошуку альтернативних шляхів вирішення конфліктів. Серед них особливу увагу заслуговує медіація - одна з технологій альтернативного врегулювання спорів за участю третьої нейтральної, неупередженої сторони – медіатора, який допомагає сторонам виробити певну угоду по суперечливій ситуації. При цьому сторони повністю відповідальні за процес прийняття рішення, його дотримання.

Процедура медіації відбувається за певними правилами, вона ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності, можлива за наявності певних умов. Медіатор орієнтований на досягнення чіткої угоди між учасниками спору, він зосереджений не на детальному аналізі минулих подій, а на майбутньому, на ситуація, яка може виникнути у разі вирішення або не вирішення конфлікту. Медіатор контролює процес, але не впливає на рішення учасників та результати медіації.

Медіація як процедура допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, вони самі обирають той варіант рішення, який задовольняє їх потреби. При цьому фокус зосереджений не на правових позиціях і договірних правах, а на інтересах. Основними перевагами медіації є: значна економія часу і сил, активна участь сторін у процесі та їх можливість впливати на результат, повна конфіденційність процедури, збереження або відновлення дружніх, партнерських, ділових відносин, можливість запобігти виникненню подібних конфліктів у майбутньому.

У системі школи медіація виступає методом профілактики конфліктної поведінки, превенції різних форм асоціальної поведінки. Вона допомагає у вирішенні шкільних конфліктів, у роботі з важкими підлітками, неповнолітніми правопорушниками. Знання процедури медіації, вміння наслідувати її принципи може допомогти соціальному педагогу якісно здійснювати свої функціональні обов'язки. Уміння знижувати агресивний

настрой «клієнта», донести інформацію не спотворюючи її, навички ефективної комунікації значно підвищують результативність діяльності даної категорії педагогічних працівників, позитивно впливають на їх професійний розвиток.

Література

1. Бесемер, Христоф. Медиация: Посредничество в конфликтах / Перевод с нем. Н. В. Маловой. Калуга: Духовное познание, 2004. 176 с.
2. Ватцке Эд. «Вполне возможно, эта история не имеет к вам никакого отношения...» : истории, метафоры, крылатые выражения и афоризмы в медиации. М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2009. 144 с.
3. Ведение переговоров и разрешение конфликтов / Перевод с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. 226 с.
4. Герзон, Марк. Лидерство через конфликт: Как лидеры-посредники превращают разногласия в возможности / Пер. с англ. Павла Миронова. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2008. 344 с.
5. Ломанн, Фридрих. Разрешение конфликтов с помощью НЛП: Техники улаживания конфликтов и ведения посреднических переговоров, консультирования пар и медиации методами Вирджинии Сатир, Джона Гриндера и Тиса Штала: Учебник и сборник упражнений. СПб.: Издательство Вернера Регена, 2007. С. 200.
6. Медиация – искусство разрешать конфликты. Знакомство с теорией, методом и профессиональными технологиями / Составители: Г. Мета, Г. Похмелкина / Перевод с нем. Г. Похмелкиной. М.: Издательство Verte, 2004. 320 с.
7. Паркинсон Лиза. Семейная медиация. М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010. 420 с.
8. Пель Махтельд. Приглашение к медиации. Практическое руководство о том, как эффективно предложить разрешение конфликта посредством медиации. М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2009. 400 с.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Лапшин С. А.

канд. іст. наук, доцент,

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

Лапшина І. М.

канд. пед. наук, доцент,

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

Анотація. Автори статті стверджують необхідність формування полікультурного компонента в розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти, коментують потенціал навчальних дисциплін щодо становлення полікультурної компетентності здобувача вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, професійне становлення фахівця, полікультурний компонент, формування компетентності.

Lapshyn Sergiy, PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, Vinnytsia, Ukraine

Lapshyna Iryna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, Vinnytsia, Ukraine

FORMING THE MULTICULTURAL COMPONENT IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT THE FUTURE SPECIALIST OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Summary. The authors emphasize the necessity of forming the multicultural component while developing the professional competences of future specialists of the preschool and primary education. They also comment on the educational courses' potential regarding the development of a higher education student's multicultural competence.

Key words: higher education, specialist's professional formation, multicultural component, competency formation.

Революція Гідності, анексія Криму та військова агресія Російської Федерації на сході України безперечно є найгострішими подіями в сучасній історії нашої держави. Вони виявили основні напрямки трансформаційних процесів розвитку України: зміцнення обороноздатності держави, боротьба із сепаратиськими рухами, реформа державної влади, розвиток вітчизняної економіки й освіти та інше. Активну роль у поваленні авторитарного режиму й протистоянні агресії країни-сусіда відіграла молодь. Це є свідченням високого рівня політичної свідомості та культури молодих громадян України, для яких почуття патріотизму, любові до Батьківщини є важливими маркерами у житті.

Зауважимо, що патріотизм передбачає гордість за матеріальні і духовні досягнення свого народу, бажання зберегти характерні особливості, культурне надбання різних етнічних груп України, готовність підпорядкувати свої особисті інтереси інтересам загалу, в якому живеш, захищати інтереси своєї

громади, народу в цілому. Ці риси є характерними й для сучасного студентства.

Вища школа як соціальна структура покликана сприяти становленню у студентської молоді соціальної, громадянської, загальнокультурної компетентностей, які гарантують прилучення майбутніх фахівців до загальнолюдських культурних цінностей, розвиток професійної культури, задоволення освітніх потреб, швидку адаптацію до полімовного та полікультурного соціального середовища.

Майбутні фахівці з дошкільної та початкової освіти у закладі вищої освіти вивчають кілька культур та їх виявів – мов: українську як державну й рідну для багатьох студентів, одну з мов корінного населення або національної меншості в Україні, одну з європейських мов (за вибором англійську, німецьку, французьку). Ці мови передусім мають стати для молоді засобом спілкування, пізнання та прилучення до національної культури народів-носіїв цих мов. Разом з тим, мотивація щодо удосконалення соціокультурних знань й умінь одночасно з кількох мов у майбутніх педагогів суттєво різниться. Не викликає сумнівів необхідність досконалого володіння українською мовою, оскільки це мова навчання у ЗВО, професійного зростання, міжособистісного спілкування тощо. Значення інших мов, володіння якими в умовах полікультурного середовища є підґрунтям соціальної мобільності молоді, переосмислення процесів економічної і культурної інтеграції, перспектив розвитку національних культур через усвідомлення загальнолюдських цінностей, на жаль, не завжди адекватно сприймається студентами [1, с. 268]. Тому в освітньому процесі закладу вищої освіти необхідно терміново вжити заходів щодо реального розширення полікультурного освітнього простору.

В науково-педагогічній літературі (Аракелян О. В., Асмолов А. Г., Бенкс Е. Д., Голик Л. О., Ковальчук О. І.) виокремлено компоненти полікультурної освіти: досягнення сучасної культури і цивілізації; соціальні навички комунікації і моральної культури міжнаціонального спілкування; методи реалізації цілей і завдань традиційної культури етносів; їх сучасне трактування [2, с. 38].

Важливо реалізувати заходи, що употужнюють зацікавленість майбутніх фахівців у досягненнях сучасної європейської культури, сприяють розвитку соціально-комунікативних навичок з урахуванням традицій носіїв мов. Полікультурна підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти, на нашу думку, передбачає формування у студентської молоді системи моральних цінностей та оцінно-емоційного ставлення до оточуючого світу, адекватних культурним традиціям національних груп України та її держав-сусідів, толерантного ставлення до світових і національних мов як культурного явища та інших проявів національної культури (література як мистецтво слова, театральне, музичне й образотворче мистецтво, архітектура). Це сприяє розвитку взаєморозуміння між учасниками комунікації, поглибленню знань з рідної мови та культури при порівнянні з культурами європейських народів.

Поряд із створенням у майбутніх фахівців бази лінгвістичних умінь, виникає нагальна потреба у формуванні навичок міжкультурної комунікації. Ефективним у навчанні іншомовного спілкування вважаємо діалоговий метод.

З цією метою в освітній процес залучаються творчі рольові ігри, навчальні ситуації варіативного вибору, за допомогою яких майбутні фахівці опановують способи комунікації з представниками різних соціальних груп, взаємодії задля досягнення спільної мети.

У позанавчальний час студентам доцільно брати участь у виставах театральних студій, відвідуванні спектаклів, естрадних та музичних концертів, творчих виставок діячів національних культур, обговоренні самостійно прочитаних або переглянутих творів сучасних майстрів художнього слова. Таким чином, освітній процес виходить за межі фізичної адреси закладу освіти.

Активізація інтересу до національних культур у взаємозв'язку зі світовою культурою продуктивно реалізується лише за умови її планування на засадах діалогу культур, толерантного ставлення до представників інших соціокультурних груп, поваги прав людини на особистий вибір форм життєдіяльності з урахуванням національних стереотипів соціальної поведінки. В мультинаціональній державі саме полікультурна освіта спроможна об'єднати спільною метою різні етносоціуми (члени родини, друзі, люди одного віку, статі, національності; освітні та релігійні об'єднання, професійні корпорації). Відбудеться це на основі знання національних культур власного та інших народів й оволодіння мовами міжнаціонального спілкування. Тому процес професійної освіти фахівців усіх без винятку галузей суспільного виробництва має передбачати наскрізну і результативну полікультурну підготовку. Це стосується передусім освітнього простору вищих педагогічних закладів.

Література

1. Голюк О. А., Лазаренко Н. І., Йоланта Гурал-Пулроле, Томаш Кук Реалізація права студентів на міжнародну академічну мобільність у практиці роботи закладів вищої педагогічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр.* Випуск 52. Київ–Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 268–272.

2. Ковальчук О. Питання полікультурної освіти в світлі розвитку сучасної педагогіки. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2002. Вип. 16. Ч. 1. С. 37–43.

3. Пасинкова І. В. Культурне усвідомлення та мовний компонент університетської освіти в Україні та США. *Мова і культура.* Вип. 4. Ч. 2. К., 2002.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

Економічні, психологічні та політичні виміри суспільного розвитку в XXI столітті

<i>Modrzejewski A.</i> Podejście cywilizacyjne w badaniach politologicznych. specyfika Gdańskiej szkoły politologicznej	4
<i>Кривошеїн В. В.</i> Ідентифікаційні ризики в сучасному (глобалізованому) суспільстві.....	9
<i>Nowak B.</i> Opinia publiczna w Polsce wobec kryzysu migracyjnego w Europie ...	12
<i>Годлевська В. Ю.</i> Сучасні медіативні процеси у світі та особливості їх впровадження в Україні.....	15
<i>Wawrzonek M.</i> Polityka historyczna jako wyzwanie dla środowiska akademickiego	18
<i>Осмоловська А. О.</i> Світові тенденції формування інформаційного простору після 2014 року та їх вплив на Україну.....	21
<i>Бондаренко С. В.</i> Інформаційний напрям політики захисту національних інтересів України: інституційний вимір.....	24
<i>Цокур С. Г.</i> Електоральний процес в Україні: перемога технологій чи свідомий вибір громадян.....	27
<i>Стеблина Н. О.</i> Способи виявлення матеріалів із ознаками політичної замовності під час передвиборчої кампанії виборів президента України 2019	29
<i>Котов Е. В.</i> Можливості та обмеження аналізу політичного дискурсу за допомогою постструктуралістської методології дискурс-аналізу	32
<i>Куцик А. Ю.</i> Вплив соціальних мереж на розвиток політичної та громадянської культури України.....	35
<i>Окуньовська Ю. В.</i> Вплив е-демократії на суспільний розвиток України	38
<i>Польовий М. А.</i> Особливості сучасних структурно-демографічних моделей політичної стабільності	41
<i>Trawicki P.</i> Instytucjonalne formy aktywnego przeciwdziałania bezrobociu wśród ludzi młodych.....	44
<i>Бусленко В. В.</i> Взаємовідносини влади та опозиції в процесі модернізації політичної системи Словаччини.....	49
<i>Чальцева О. М.</i> Інституціоналізація акторів публічної політики в Україні по вертикальній траєкторії.....	52
<i>Кокорський В. Ф.</i> Конфігурація політичних сил у Вінницькій області напередодні парламентських виборів 2019 р.	55

<i>Примуш М.</i> Політико-ідеологічний спектр сучасних політичних партій Донецької та Луганської областей.....	58
<i>Стогова О. В.</i> Адміністративно-територіальний устрій України: перспективи реформування	61
<i>Неприцька Т. І., Неприцький О. А.</i> Дискусії навколо «реформи Говіна» в Польщі	64
<i>Лазарович М. В., Лазарович Н. А.</i> Національні меншини України наприкінці XIX – на початку XX ст.: освітній контекст	67
<i>Попко С. М.</i> Військово-медична освіта в Україні: особливості становлення, шляхи реформування (1991–2009 рр.)	70

СЕКЦІЯ 2

Науково-практичні та освітні аспекти соціально-поведінкових наук: тренди і виклики

<i>Angelov P.</i> Economic aspects of social policy of the European union countries	72
<i>Ismailov T.</i> Dimensions of poverty and social exclusion among Bulgarian population	76
<i>Zhytar M. O., Shevchenko O. O.</i> Directions of higher education reforming in Ukraine	80
<i>Atamanchuk Z. A.</i> Evaluation of theoretical approaches to the establishment of conceptual conditions of tourism sustainable development	83
<i>Безгін К. С.</i> Рациональність управлінської взаємодії: поведінкова парадігма.....	86
<i>Бондаревська К. В., Іванківа В. І.</i> Проблема безробіття в Україні та напрями її вирішення	89
<i>Буга Н. Ю., Янчук Т. В.</i> Маркетингове управління науковою діяльністю закладів вищої освіти	92
<i>Буркіна Н. В., Фурман Т. Ю.</i> Особливості методики оцінки людського розвитку на національному рівні	95
<i>Гуменюк Р. П.</i> Світовий досвід механізмів фінансового забезпечення збройних сил.....	98
<i>Дороніна О. А., Рязанов М. Р.</i> Обґрунтування типу кадрової політики в системі управління закладом вищої освіти.....	100
<i>Дубель М. В.</i> Розгляд глобальних тенденцій розвитку цифрової дистрибуції на прикладі сервісу STEAM.....	103
<i>Іваненко Л. М.</i> Інноваційні формати для розвитку ритейлу	106
<i>Кабаченко Д. В., Черкас О. О.</i> Особливості системи управління підприємствами в сучасних умовах господарювання.....	109
<i>Лактіонова О. А.</i> Трансформація моделі фінансування вищої освіти: виклики для України та успішний досвід	113
<i>Нестеренко С. А.</i> Управління конкурентоспроможністю підприємств.....	116

<i>Олійник Л. В.</i> Джерела залучення інвестиційних ресурсів для розвитку підприємства	119
<i>Ситник Л. С.</i> Підвищення ролі науки в розвитку економіки України.....	122
<i>Скрильник А. С.</i> Основи пріоритети інклюзивного зростання економіки України.....	126
<i>Сомик О. М.</i> Цінності в структурі факторів економічної поведінки.....	128
<i>Сосновська О. О.</i> Імперативи підвищення рівня інноваційно-інвестиційної безпеки підприємств	131
<i>Torubara W.</i> Zadania menedżera projektów dotyczące szkoły wyższej w koncepcji teorii spiralnej	134
<i>Ярчук А. В.</i> Якість надання послуг в розвинутих і постсоціалістичних країнах.....	136
<i>Васильєва О. О.</i> Оцінка економічного потенціалу аграрного сектору.....	140
<i>Власенко М. П.</i> Асиметрія трудових доходів зайнятих в сфері освіти в Україні.....	143
<i>Сочинська-Сибірцева І. М.</i> Поведінкові аспекти управлінських рішень.....	146
<i>Карпенко А. В.</i> Сучасна інноваційна політика в контексті розвитку людського потенціалу	149
<i>Синяєва Л. В.</i> Оцінка якості життя населення України.....	152
<i>Мовчан С. І.</i> Вплив екологічних показників на якість життя населення.....	155
<i>Томчук О. В.</i> Організаційно-економічний механізм управління економікою міста	158
<i>Бойченко В. С.</i> Оцінка рівня людського розвитку в містах України.....	161
<i>Несвіт К. В.</i> Особливості трансформації промислового сектору України в умовах нової економіки.....	164
<i>Усик І. О.</i> Механізм структурної трансформації моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів	167
<i>Шаульська Л. В., Безталько О. М.</i> Управлінський потенціал розвитку територіальних громад в Україні.....	170

СЕКЦІЯ 3

Переосмислення ролі Університету та соціально-поведінкових наук у формуванні сучасного фахівця в контексті принципів Європейського простору вищої освіти

Підсекція 3.1. Виклики – 2020 для українських ЗВО

<i>Нагорняк Т. Л., Скопова О. І.</i> Університет в умовах викликів – 2020.....	173
<i>Лактіонова О. А.</i> Трансформація моделі фінансування вищої освіти: виклики для України та успішний досвід	177
<i>Копельчук В. П.</i> Переосмислення ролі університету у формуванні сучасного професіонала	180

<i>Аверіна К.</i> Сучасний стан інституалізації міжнародної академічної мобільності	183
<i>Гевлич Л. Л., Гевлич І. Г.</i> Сучасні тенденції вітчизняної вищої освіти	186
<i>Біленко Д. В., Сивицька І. Г.</i> Інтернаціоналізація освітньої програми «Бізнес-аналітика» Донецького національного університету імені Василя Стуса.....	189
<i>Юрчишена Л. В.</i> Впровадження внутрішньої системи якості вищої освіти на прикладі економічних спеціальностей класичного університету	192

Підсекція 3.2. Teaching & learning: зміна парадигми

<i>Пузь І. В., Астахов В. М.</i> Комунікативна компетентність як передумова успішного професійного становлення сучасних фахівців	195
<i>Пачос Ю. В., Полторак В. В.</i> Інтерактивні методики викладання для покоління Z.....	198
<i>Бацилева О. В., Гресько І. М.</i> Психологічні аспекти розвитку творчого потенціалу особистості студента в умовах сучасної вищої школи.....	202
<i>Васюк К. М.</i> Можливості використання психомистецького підходу В. Д. Потапової в підготовці психологів у сучасній вищій школі	205
<i>Вдовіна О. О.</i> Національно-патріотичне виховання студентської молоді (на прикладі Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка).....	208

Підсекція 3.3. Становлення сучасного фахівця у галузі соціально-поведінкових наук

<i>Бальбуза О. М.</i> Методи профілактики і вирішення конфліктів у роботі соціального педагога.....	211
<i>Лапшин С. А., Лапшина І. М.</i> Формування полікультурного компоненту в професійному становленні майбутнього фахівця дошкільної та початкової освіти	214

Алфавітний покажчик

<i>Angelov P.</i>	72
<i>Atamanchuk Z. A.</i>	83
<i>Ismailov T.</i>	76
<i>Modrzejewski A.</i>	4
<i>Nowak B.</i>	12
<i>Shevchenko O. O., Zhytar M. O.</i>	80
<i>Torubara W.</i>	134
<i>Trawicki P.</i>	44
<i>Wawrzonek M.</i>	18
<i>Zhytar M. O., Shevchenko O. O.</i>	80
<i>Аверіна К.</i>	183
<i>Астахов В. М., Пузь І. В.</i>	195
<i>Бальбуза О. М.</i>	211
<i>Бацилева О. В., Гресько І. М.</i>	202
<i>Безгін К. С.</i>	86
<i>Безпалько О. М., Шаульська Л. В.</i>	170
<i>Біленко Д. В., Сивицька І. Г.</i>	189
<i>Бойченко В. С.</i>	161
<i>Бондаревська К. В., Іванківа В. І.</i>	89
<i>Бондаренко С. В.</i>	24
<i>Буга Н. Ю., Янчук Т. В.</i>	92
<i>Буркіна Н. В., Фурман Т. Ю.</i>	95
<i>Бусленко В. В.</i>	49
<i>Васильєва О. О.</i>	140
<i>Васюк К. М.</i>	205
<i>Вдовіна О. О.</i>	208
<i>Власенко М. П.</i>	143
<i>Гевлич І. Г., Гевлич Л. Л.</i>	186
<i>Гевлич Л. Л., Гевлич І. Г.</i>	186
<i>Годлевська В. Ю.</i>	15
<i>Гресько І. М., Бацилева О. В.</i>	202
<i>Гуменюк Р. П.</i>	98
<i>Дороніна О. А., Рязанов М. Р.</i>	100
<i>Дубель М. В.</i>	103
<i>Іваненко Л. М.</i>	106
<i>Іванківа В. І., Бондаревська К. В.</i>	89
<i>Кабаченко Д. В., Черкас О. О.</i>	109
<i>Карпенко А. В.</i>	149
<i>Кокорський В. Ф.</i>	55
<i>Копельчук В. П.</i>	180
<i>Котов Е. В.</i>	32
<i>Кривошеїн В. В.</i>	9
<i>Куцик А. Ю.</i>	35

<i>Лазарович М. В., Лазарович Н. А.</i>	67
<i>Лазарович Н. А., Лазарович М. В.</i>	67
<i>Лактіонова О. А.</i>	113
<i>Лактіонова О. А.</i>	177
<i>Лапишин С. А., Лапишина І. М.</i>	214
<i>Лапишина І. М., Лапишин С. А.</i>	214
<i>Мовчан С. І.</i>	155
<i>Нагорняк Т. Л., Скопова О. І.</i>	173
<i>Неприцька Т. І., Неприцький О. А.</i>	64
<i>Неприцький О. А., Неприцька Т. І.</i>	64
<i>Несвіт К. В.</i>	164
<i>Нестеренко С. А.</i>	116
<i>Окуньовська Ю. В.</i>	38
<i>Олійник Л. В.</i>	119
<i>Осмоловська А. О.</i>	21
<i>Пачос Ю. В., Полторак В. В.</i>	198
<i>Полторак В. В., Пачос Ю. В.</i>	198
<i>Польовий М. А.</i>	41
<i>Попко С. М.</i>	70
<i>Примуш М.</i>	58
<i>Пузь І. В., Астахов В. М.</i>	195
<i>Рязанов М. Р., Дороніна О. А.</i>	100
<i>Сивицька І. Г., Біленко Д. В.</i>	189
<i>Синяєва Л. В.</i>	152
<i>Ситник Л. С.</i>	122
<i>Скопова О. І., Нагорняк Т. Л.</i>	173
<i>Скрильник А. С.</i>	126
<i>Сомик О. М.</i>	128
<i>Сосновська О. О.</i>	131
<i>Сочинська-Сибірцева І. М.</i>	146
<i>Стеблина Н. О.</i>	29
<i>Стогова О. В.</i>	61
<i>Томчук О. В.</i>	158
<i>Усик І. О.</i>	167
<i>Фурман Т. Ю., Буркіна Н. В.</i>	95
<i>Цокур Є. Г.</i>	27
<i>Чальцева О. М.</i>	52
<i>Черкас О. О., Кабаченко Д. В.</i>	109
<i>Шаульська Л. В., Безпалько О. М.</i>	170
<i>Юрчишена Л. В.</i>	192
<i>Янчук Т. В., Буга Н. Ю.</i>	92
<i>Ярчук А. В.</i>	136

Наукове видання

**НАУКА, ОСВІТА, СУСПІЛЬСТВО:
РЕАЛІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

**SCIENCE, EDUCATION, SOCIETY:
REALITY, CHALLENGES, PERSPECTIVES**

Матеріали конференції

Conference proceedings

Підписано до друку 08.05.2019.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Друк. арк. 14,00. Умов. друк. арк. 13,02.
Наклад 100 прим. Зам. № 3779/1.

Віддруковано з оригіналів замовника.

Видавець та виготовлювач ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>